SUNDARAKANDAM

OF

SRIMADRAMAYANAM

MADRAS:
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
292, Esplanade.

PRINTED AT
THE 'VAVILLA' PRESS,
MADRAS.—1928.

॥ श्रीरस्तु ॥

श्रीमद्वाल्मीकिरामायणे

॥ सुन्दरकाण्डः ॥

चेन्नपुर्यां

वाविळ्ळ. रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्

इत्येतैः प्रकटितः

चेन्नपुरीस्थे
वाविळ्ळमुद्रणालये
सम्मुद्रितः.

श्रीरस्तु ॥

॥ श्रीमत्सुन्दरकाण्डपठनश्रवणादिफलम् ॥

ब्रह्माण्डे—ततो रावणनीताया स्सीताया श्शत्रुकर्शनः ।
इति श्लोकं समाकर्ण्य कार्यसिद्धिं लभे न्नरः ॥
सुन्दरादिमसर्गस्थहनूमद्विक्रमादिकम् ।
श्रुत्वापस्मारकुष्ठादिभूतभेताळनाशनम् ॥
स निर्जित्य पुरीं श्रेष्ठा मिति श्लोकादिमाक्षरम् ।
श्रुत्वा बन्धा द्विमुक्त स्सन्ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥
सीतासंदर्शनं श्रुत्वा वीतशोको भविष्यति ।
श्रुत्वातु त्रिजटास्वप्नं दुस्स्वप्नो नश्यति ध्रुवम् ॥
श्रीराममुद्रिकादानं ये शृण्वंत्यादरेण तु ।
निर्जित्य शत्रून्संग्रामे स्थिरं राज्यं व्रजंति ते ॥
धन्या देवा स्सगंधर्वा स्सिद्धा इत्यत्र चादिमम् ।
श्रुत्वा चतुर्दशं वर्ण मसंगो वायुव च्चरेत् ॥
हनूमद्ग्रहणं श्रुत्वा बन्धा न्मुच्येत मानवः ।
लङ्कादाहाद्यनुश्रुत्वा तापत्रयहति र्भवेत् ॥
मङ्गळाभिमुखी त्यस्मिन् श्लोके यत्प्रथमाक्षरम् ।
तद्गायत्र्याः पञ्चदशं श्रुत्वा मद्रूपभाग्भवेत् ॥
श्रुत्वा तु पञ्चमं काण्डं हनूमद्विजयांकितम् ।
आंजनेयप्रसादेन ब्रह्मलोकं सगच्छति ॥
काण्डस्य सुन्दराख्यस्य श्रवणा त्पठना दपि ।
मां प्राप्नुया ज्जगद्धेतुं नात्र संदेह इष्यते ॥

॥ श्रीः ॥

स्मार्तादीनांसर्वेषां
श्रीरामायणपारायणादौ कर्तव्यपूजाविधानम् ॥

आचम्य। प्राणानायम्य। ममोपात्त...शुभे शोभने मुहूर्ते अस्यां शुभतिथौ श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र-देवता प्रीत्यर्थं यावच्छक्तिध्यानावाहनादिषोडशोपचारपूजां करिष्ये॥ आदौ निर्विघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं गणाधिपतिपूजां करिष्ये तदंगत्वेन कलशपूजां करिष्ये (कलशपूजां गणपतिपूजां च कृत्वा)

वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामंटपे
मध्येपुष्पक मासने मणिमये वीरासने सुस्थितम्।
अग्रे वाचयति प्रभंजनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यांतं भरतादिभिः परिवृतं रामंभजे श्यामलम् ॥

तत श्श्रीमत्कोशोपरि श्रीरामध्यानावाहनादिनैवेद्यांतपूजा विधेया। श्रीसितारामचन्द्रदेवताभ्यां नमः (ध्यानावाहनादिषोडशोपचारपूजां च कृत्वा)

॥ श्रीमत्सुन्दरकाण्डमहामन्त्रानुष्ठानक्रमः ॥

अस्य श्रीसुन्दरकाण्ड महामन्त्रस्य। वाल्मीकीऋषिः आंजने-यो देवता। रामदूताय कपय इति बीजं। नमो वातात्मजाय इति

शक्तिः । समुद्रतारकाय इति कीलकं । सर्वानिष्टनिवारणार्थे सर्वाभीष्ट सिद्ध्यर्थे सुन्दरकाण्डपारायणे जपे विनियोगः उदधिक्रमिणे तुभ्यं नमो राक्षसमर्दिने । अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ छायाग्रहविनाशाय सुरसा मारकायच । तर्जनीभ्यां नमः॥मैनाकदर्शिनेतुभ्यं मैनाक गिरिमानिने । मध्यमाभ्यां नमः ॥ आकाशगामिने देवमानिने सर्वदायिने । अनामिकाभ्यां नमः ॥ वायुपुत्रायधीराय लङ्कादर्पापहारिणे । कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ अक्षहन्त्रे नमस्तुभ्यं पुच्छवह्निप्रदीपिने । करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ उदधि....मर्दिने । हृदयाय नमः ॥ छाया...काय च । शिरसेस्वाहा॥मैनाका...मानिने । शिखायै वौषट् ॥ आकाश... यिने । कवचाय हुं ॥ वायुपुत्राय...हारिणे । नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ अक्षहंत्रे...पिने । अस्त्राय फट् ॥ अष्टमंत्रिसुतानां च गर्वभङ्गकृते नमः ॥ भूर्भुवस्सुवरो मिति दिग्बन्धः ॥

ध्यानम्—सर्वानिष्टनिवारकं शुभकरंपिंगाक्षमक्षापहं
सीतान्वेषणतत्परं कपिवरं कोटीन्दुसूर्यप्रभम् ।
लङ्काद्वीपभयङ्करं सकलदं सुग्रीवसम्मानिनं
देवेन्द्रादिसमस्तदेवविनुतं काकुत्स्थ दूतं भजे ॥
बुद्धि र्बलं यशोधैर्यं निर्भयत्व मरोगता ।
अजाड्यं वाक्पटुत्वं च हनूमत्स्मरणा द्भवेत् ॥

श्रीवैष्णवानां

॥ श्रीमद्रामायणपठनोपक्रमानुसंधेयक्रमः ॥

प्रथमतः 'श्रीशैलेशे'त्यादि स्वस्वसंप्रदायनिर्वाहकाचार्यानुसंधानं। ततः 'लक्ष्मीनाथे'त्यारभ्य 'प्रणतोऽस्मिनित्य' मित्यंतं। अनंतरं श्रीशैलपूर्णविषयं 'पितामह'स्येति श्लोकमारभ्य श्रीभाष्यकार प्रभृतिस्वाचार्यपर्यंतविषया स्सांप्रदायिकश्लोका अनुसंधेयाः। यद्वा श्रीधरादिस्वाचार्यपर्यंताः प्रतिव्यक्तिश्लोका अनुसंधेयाः। ततः—

कूजंतं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम्।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥

वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः।
शृण्वन्रामकथानादं को न याति परां गतिम् ॥

यः पिबन्सततं रामचरितामृतसागरम्।
अतृप्तस्तं मुनिं वन्दे प्राचेतसमकल्मषम् ॥

गोष्पदीकृतवाराशिं मशकीकृतराक्षसम्।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥

अञ्जनानंदनं वीरं जानकीशोकनाशनम्।
कपीश मक्षहंतारं वन्दे लङ्काभयंकरम् ॥

मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेंद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम्।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥

उल्लंघ्यसिंधो स्सलिलं सलीलं यश्शोकवह्निं जनकात्मजायाः ।
आदाय तेनैव ददाह लंकां नमामि तं प्रांजलि रांजनेयम् ॥
आंजनेय मतिपाटलाननं कांचनाद्रिकमनीयविग्रहम् ।
पारिजाततरुमूलवासिनं भावयामि पवमाननन्दनम् ॥
यत्रयत्ररघुनाथकीर्तनं तत्रतत्रकृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिंनमतराक्षसांतकम् ॥
वेदवेद्ये परेपुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसादासी त्साक्षा द्रामायणात्मना ॥
तदुपगतसमाससंधियोगं सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।
रघुवरचरितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधंनिशामयध्वम् ॥
श्रीराघवं दशरथात्मज मप्रमेयं सीतापतिं रघुकुलान्वयरत्नदीपम् ।
आजानुबाहु मरविंददळायताक्षं रामं निशाचरविनाशकरं नमामि ॥
वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामंटपे
मध्येपुष्पक मासने मणिमये वीरासने सुस्थितम् ।
अग्रे वाचयति प्रभंजनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यांतं भरतादिभिः परिवृतं रामं भजे श्यामलम् ॥

ततो यथाशक्ति श्रीकोशोपरि भगवदाराधनं कर्तव्यम ।

॥ पारायणसमापनक्रमः ॥

एव मेतत्पुरावृत्त माख्यानं भद्रमस्तु वः ।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ॥

लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराभवः ।
येषा मिंदीवरश्यामो हृदये सुप्रतिष्ठितः ॥
काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
देशोऽयं क्षोभरहितो ब्राह्मणा स्संतु निर्भयाः ॥
कावेरी वर्धतां काले काले वर्षतु वासवः ।
श्रीरंगनाथो जयतु श्रीरंग श्री श्च वर्धताम् ॥
स्वस्तिप्रजाभ्यः परिपालयंतां न्याय्येन मार्गेण महीं महीशाः ।
गोब्राह्मणेभ्य श्शुभमस्तु नित्यं लोका स्समस्ता स्सुखिनो भवंतु ॥
मंगळं कोसलेंद्राय महनीयगुणाब्धये ।
चक्रवर्तितनूजाय सार्वभौमाय मंगळम् ॥
वेदवेदांतवेद्याय मेघश्यामलमूर्तये ।
पुंसां मोहनरूपाय पुण्यश्लोकाय मंगळम् ॥
विश्वामित्रांतरंगाय मिथिलानगरीपतेः ।
भाग्यानां परिपाकाय भव्यरूपाय मंगळम् ॥
पितृभक्ताय सततं भ्रातृभि स्सह सीतया ।
नंदिताखिललोकाय रामभद्राय मंगळम् ॥
त्यक्तसाकेतवासाय चित्रकूटविहारिणे ।
सेव्याय सर्वयमिनां धीरोदाराय मंगळम् ॥
सौमित्रिणा च जानक्या चापबाणासिधारिणे ।
संसेव्याय सदा भक्त्या स्वामिने मम मंगळम् ॥
दंडकारण्यवासाय खंडितामरशत्रवे ।
गृध्रराजाय भक्ताय मुक्तिदायास्तु मंगळम् ॥

सादरं शबरीदत्त फलमूलाभिलाषिणे ।
सौलभ्यपरिपूर्णाय सत्त्वोद्रिक्ताय मंगळम् ॥

हनुमत्समवेताय हरीशाभीष्टदायिने ।
वालिप्रमथनायास्तु महाधीराय मंगळम् ॥

श्रीमते रघुवीराय सेतूल्लंघितसिंधवे ।
जितराक्षसराजाय रणधीराय मंगळम् ॥

आसाद्य नगरीं दिव्या मभिषिक्ताय सीतया ।
राजाधिराजराजाय रामभद्राय मंगळम् ॥

मंगळाशासनपरैर्मदाचार्यपुरोगमैः ।
सर्वैश्च पूर्वै राचार्यै स्सत्कृतायास्तु मंगळम् ॥

ततः पितामहस्येत्यारभ्य स्वाचार्यांताश्श्लोका अनु संधेयाः ॥

॥ श्रीस्मार्तमध्वादीनां श्रीमद्रामायणपठनोपक्रमानुसंधेयक्रमः ॥

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्याये त्सर्वविघ्नोपशांतये ॥

वागीशाद्या स्सुमनस स्सर्वार्थाना मुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्यास्स्युस्त न्नमामि गजाननम् ॥

ततः श्रीमच्छङ्कराचार्यादिगुरुपरंपराऽनुसंधेया ॥

दोर्भिर्युक्ताचतुर्भिस्स्फटिकमणिमयी मक्षमालांदधाना
हस्तेनैकेन पद्मं सितमपि च शुकं पुस्तकं चापरेण ।

भासा कुन्देन्दुशंखस्फटिकमणिनिभा भासमाना समाना
सा मे वाग्देवतेयं निवसतु वदने सर्वदा सुप्रसन्ना ॥
कूजंतं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥
वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन्रामकथानादं को नयाति परां गतिम् ॥
यः पिबन्सततं रामचरितामृतसागरम् ।
अतृप्तस्तं मुनिं वन्दे प्राचेतस मकल्मषम् ॥
गोष्पदीकृतवाराशिं मशकीकृतराक्षसम् ।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥
अञ्जनानन्दनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ।
कपीश मक्षहंतारं वन्दे लङ्काभयङ्करम् ॥
उल्लंघ्य सिंधो स्सलिलं सलीलं य श्शोकवह्निं जनकात्मजायाः ।
आदाय तेनैव ददाह लंकां नमामि तं प्रांजलि रांजनेयम् ॥
आंजनेय मतिपाटलाननं कांचनाद्रिकमनीयविग्रहम् ।
पारिजाततरुमूलवासिनं भावयामि पवमाननन्दनम् ॥
यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं तत्र तत्रकृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिंनमतराक्षसांतकम् ॥
मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेंद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥
यः कर्णांजलिसंपुटै रहरह स्सम्य क्पिबत्यादरा-
द्वाल्मीके र्वदनारविंदगलितं रामायणाख्यं मधु ।

जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणै रत्यन्तसोपद्रवं
संसारं स विहाय गच्छति पुमान्विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥
तदुपगतसमास संधियोगं सममधुरोपनतार्थ वाक्यबद्धम् ।
रघुवरचरितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधं निशामयध्वम् ॥
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामसागरगामिनी ।
पुनाति भुवनं पुण्या रामायणमहानदी ॥
श्लोकसारसमाकीर्णं सर्गकल्लोलसंकुलम् ।
कांडग्राहमहामीनं वंदे रामायणार्णवम् ॥
वेदवेद्ये परेपुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसा दासीत्साक्षा द्रामायणात्मना ॥
वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामंटपे
मध्येपुष्पक मासने मणिमये वीरासने सुस्थितम् ।
अग्रेवाचयति प्रभंजनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यांतं भरतादिभिः परिवृतं रामंभजे श्यामलम् ॥
वामे भूमिसुता पुरश्च हनुमान्पश्चात्सुमित्रासुत-
श्शत्रुघ्नो भरतश्च पार्श्वदळयो र्वाव्यादिकोणेषु च ।
सुग्रीवश्च विभीषणश्च युवराट् तारासुतो जांबवा-
न्मध्ये नीलसरोजकोमलरुचिं रामं भजे श्यामलम् ॥
नमोऽस्तु रामाय स लक्ष्मणाय देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
नमोऽस्तु रुद्रेंद्रयमानिलेभ्यो नमोऽस्तु चंद्रार्कमरुद्गणेभ्यः ॥

ततः श्रीकोशोपरि श्रीरामावाहनादिनैवेद्यांतपूजा विधेया ।
पारायणावसाने च पुनः पूजा कर्तव्या ॥

॥ पारायणसमापनसमयानुसंधेयक्रमः ॥

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयंतां न्याय्येन मार्गेण महीं महीशाः ।
गोब्राह्मणेभ्यः शुभमस्तु नित्यं लोकास्समस्ता स्सुखिनो भवंतु ॥

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
देशोऽयं क्षोभरहितो ब्राह्मणा स्संतु निर्भयाः ॥

अपुत्राः पुत्रिण स्संतु पुत्रिणस्संतु पौत्रिणः ।
अधना स्सधना स्संतु जीवंतु शरदां शतम् ॥

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैक मक्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥

शृण्वन्रामायणं भक्त्या यः पादं पद मेव वा ।
स याति ब्रह्मण स्स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥

रामाय रामभद्राय रामचंद्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥

यन्मंगळं सुपर्णस्य विनताऽकल्पय त्पुरा ।
अमृतं प्रार्थयानस्य तत्ते भवतु मंगळम् ॥

मंगळं कोसलेंद्राय महनीयगुणात्मने ।
चक्रवर्तितनूजाय सार्वभौमाय मंगळम् ॥

अमृतोत्पादनेदैत्यान्घ्नतो वज्रधरस्य यत् ।
अदिति र्मंगळं प्रादा त्तत्ते भवतु मंगळम् ॥

त्रीन्विक्रमान्प्रक्रमतो विष्णो रमिततेजसः ।
यदासी न्मंगळं राम तत्ते भवतु मंगळम् ॥

ऋतव स्सागरा द्वीपा वेदा लोका दिशश्चते ।
मंगळानि महाबाहो दिशंतु तव सर्वदा ॥

कायेन वाचा मनसेंद्रियैर्वा बुद्ध्याऽऽत्मनावाप्रकृते स्स्वभावात् ।
करोमि यद्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयामि ॥

॥ गायत्रीरामायणम् ॥

तपस्स्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरम् ।
नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मुनिपुंगवम् ॥ १
स हत्वा राक्षसान्सर्वान्यज्ञघ्नान्रघुनन्दनः ।
ऋषिभिः पूजित स्सम्य ग्यथेंद्रोविजयी पुरा ॥ २
विश्वामित्र स्सधर्मात्मा श्रुत्वा जनकभाषितम् ।
वत्स राम धनुः पश्य इति राघव मब्रवीत् ॥ ३
तुष्टावास्य तदा वंशं प्रविश्य स विशांपतेः ।
शयनीयं नरेंद्रस्य तदासाद्य व्यतिष्ठत ॥ ४
वनवासं हि संख्याय वासांस्याभरणानि च ।
भर्तार मनुगच्छंत्यै सीतायै श्वशुरो ददौ ॥ ५
राजा सत्यं च धर्मं च राजा कुलवतां कुलम् ।
राजा माता पिता चैव राजा हितकरो नृणाम् ॥ ६
निरीक्ष्य स मुहूर्तं तु ददर्शभरतो गुरुम् ।
उटजे राम मासीनं जटावल्कलधारिणम् ॥ ७
यदि बुद्धिः कृता द्रष्टु मगस्त्यं तं महामुनिम् ।
अद्यैव गमने बुद्धिं रोचयस्व महायशाः ॥ ८
भरतस्यार्यपुत्रस्य श्वश्रूणां मम च प्रभो ।
मृगरूप मिदं व्यक्तं विस्मयं जनयिष्यति ॥ ९
गच्छ शीघ्र मितो राम सुग्रीवं तं महाबलम् ।
वयस्यं तं कुरु क्षिप्र मितो गत्वाऽद्य राघव ॥ १०

देशकालौ प्रतीक्षस्व क्षममाणः प्रियाप्रिये ।
सुखदुःखसहः काले सुग्रीववशगो भव ॥ ११
वंद्या स्तेतु तपस्सिद्धा स्तपसा वीतकल्मषाः ।
प्रष्टव्या श्चापि सीतायाः प्रवृत्तिं विनयान्वितैः ॥ १२
स निर्जित्य पुरीं श्रेष्ठां लंकां तां कामरूपिणिम् ।
विक्रमेण महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ॥ १३
धन्या देवा स्सगंधर्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ।
मम पश्यंति ये नाथं रामं राजीवलोचनम् ॥ १४
मंगळाभिमुखी तस्य सा तदासी न्महाकपेः ।
उपतस्थे विशालाक्षी प्रयता हव्यवाहनम् ॥ १५
हितं महार्थं मृदुपूर्वसंहितं व्यतीतकालायति संप्रतिक्षमम् ।
निशम्य तद्वाक्य मुपस्थितज्वरः प्रसंगवा नुत्तर मेत दब्रवीत् ॥ १६
धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठ स्संप्राप्तोऽयं विभीषणः ।
लंकैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमा नयं प्राप्नोत्यकंटकम् ॥ १७
यो वज्रपाताशनिसन्निपाता न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्त श्चचाल चापंच मुमोच वीरः ॥ १८
यस्य विक्रम मासाद्य राक्षसा निधनं गताः ।
तं मन्ये राघवं वीरं नारायण मनामयम् ॥ १९
न ते ददृशिरे रामं दहंत मरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गांधर्वेण महात्मना ॥ २०
प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
बद्धांजलिपुटा चेद मुवाचाग्निसमीपतः ॥ २१

चलना त्पर्वतेंद्रस्य गणा देवाश्च कंपिताः ।
चचाल पार्वती चापि तदाश्लिष्टा महेश्वरम् ॥ २२

दाराः पुत्राः पुरं राष्ट्रं भोगाच्छादनभाजनम् ।
सर्वमेवा विभक्तं नो भविष्यति हरीश्वर ॥ २३

या मेव रात्रिं शत्रुघ्नः पर्णशालां समाविशत् ।
तामेव रात्रिं सीताऽपि प्रसूता दारकद्वयम् ॥ २४

इदं रामायणं कृत्स्नं गायत्रीबीजसंयुतम् ।
त्रिसंध्यं यःपठे न्नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २५

गायत्रीरामायणं संपूर्णम् ॥

॥ देवताप्रार्थना ॥

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्याये त्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
रामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥

॥ वाल्मीकिप्रार्थना ॥

कूजंतं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥
वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन्रामकथानादं कोन याति परां गतिम् ॥

॥ आंजनेयप्रार्थना ॥

अञ्जनानन्दनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ।
कपीश मक्षहंतारं वन्दे लङ्काभयंकरम् ॥
गोष्पदीकृतवाराशिं मशकीकृतराक्षसम् ।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥
मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेंद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥

॥ श्रीरामायणप्रशंसा ॥

वेदवेद्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसा दासी त्साक्षा द्रामायणात्मना ॥

श्रीमद्ब्रह्मतदेव बीज ममलं यस्याङ्कुर श्चिन्मयः
काण्डै स्सप्तभि रन्वितोऽतिविततो ऋष्यालवालोदितः ।
पत्रैस्तत्त्वसहस्रकै स्सुविलसच्छाखाशतैः पञ्चभिः
स्वात्मप्राप्तिफलप्रदो विजयते रामायणस्वस्तरुः ॥

यः कर्णाञ्जलिसंपुटै रहरह स्सम्य क्पिबत्यादरा
द्वाल्मीके र्वदनारविंदगलितं रामायणाख्यं मधु ।
जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणै रत्यन्तसोपद्रवं
संसारं स विहाय गच्छति पुमा न्विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥

वाल्मीकिगिरिसंभूता रामांभोनिधिसंगता ।
श्रीमद्रामायणी गंगा पुनातु भुवनत्रयम् ॥

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैक मक्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥

॥ श्रीरस्तु ॥

श्रीमद्रामायणे-सुन्दरकाण्डे

॥ प्रथमस्सर्गः ॥

ततो रावणनीतायास्सीतायाश्शत्रुकर्शनः ।
इयेष पदमन्वेष्टुं चारणाचरिते पथि ॥ १
दुष्करं निष्प्रतिद्वंद्वं चिकीर्षन् कर्म वानरः ।
समुदग्रशिरोग्रीवो गवाम्पतिरिवाबभौ ॥ २
अथ वैडूर्यवर्णेषु शाद्वलेषु महाबलः ।
धीर स्सलिलकल्पेषु विचचार यथासुखम् ॥ ३
द्विजा न्वित्रासयन् धीमा नुरसा पादपान् हरन् ।
मृगांश्च सुबहू न्निघ्नन् प्रवृद्ध इव केसरी ॥ ४
नीललोहितमाञ्जिष्ठपत्रवर्णै स्सितासितैः ।
स्वभावविहितै श्चित्रै र्धातुभि स्समलङ्कृतम् ॥ ५
कामरूपिभि राविष्ट मभीक्ष्णं सपरिच्छदैः ।
यक्षकिन्नरगन्धर्वै र्देवकल्पै श्च पन्नगैः ॥ ६
स तस्य गिरिवर्यस्य तले नागवरायुते ।
तिष्ठन् कपिवर स्तत्र ह्रदे नाग इवाबभौ ॥ ७
ससूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वयम्भुवे ।
भूतेभ्य श्चाञ्जलिं कृत्वा चकार गमने मतिम् ॥ ८

अञ्जलिं प्राङ्मुखः कृत्वा पवनायात्मयोनये।
ततो हि ववृधे गन्तुं दक्षिणो दक्षिणां दिशम् ॥ ९
प्लवङ्गप्रवरै र्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः।
ववृधे रामवृद्ध्यर्थं समुद्र इव पर्वसु ॥ १०
*निष्प्रमाणशरीरस्सन् लिलङ्घयिषु रर्णवम्।
बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ॥ ११
स चचालाचल श्चापि मुहूर्तं कपिपीडितः।
तरूणां पुष्पिताग्राणां सर्वं पुष्प मशातयत् ॥ १२
तेन पादपमुक्तेन पुष्पौघेण सुगन्धिना।
सर्वत स्संवृत श्शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ॥ १३
तेन चोत्तमवीर्येण पीड्यमान स्स पर्वतः।
सलिलं संप्रसुस्राव मदं मत्त इव द्विपः ॥ १४
पीड्यमानस्तु बलिना महेन्द्रस्तेन पर्वतः।
रीती र्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजतीः ॥ १५
मुमोच च शिला श्शैलो विशाला स्समनश्शिलाः।
मध्यमेनार्चिषा जुष्टो धूमराजीरिवानलः ॥ १६
गिरिणा पीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वतः।
गुहाविष्टानि भूतानि विनेदु र्विकृतै स्स्वरैः ॥ १७
स महासत्त्वसन्नाद श्शैलपीडानिमित्तजः।
पृथिवीं पूरयामास दिश श्चोपवनानि च ॥ १८
शिरोभिः पृथुभि स्सर्पा व्यक्तस्वस्तिकलक्षणैः।
वमन्तः पावकं घोरं ददंशु र्दशनै श्शिलाः ॥ १९

स्तास्तदा सविषै र्दष्टाः कुपितै स्तै र्महाशिलाः।
जज्वलुः पावकोद्दीप्ता बिभिदु श्च सहस्रधा ॥ २०
यानि चौषधजालानि तस्मिन् जातानि पर्वते।
विषघ्नान्यपि नागानां न शेकु श्शमितुं विषम् ॥ २१
[अपरेतु महाकाया वमन्तोऽग्निं स्वतेजसा।
कन्दरेभ्यो विनिष्पेतुः कपिपादनिपीडिताः॥
गिरेराक्रममाणस्य तरव स्तरुणाङ्कुराः।
मुमुचुः पुष्पवर्षाणि व्यक्त मुत्पलगन्धिनः॥
गैरिकाञ्जनसञ्जुष्टा हरितालसमावृताः।
व्यदीर्यन्त गिरे स्तस्य शिला स्ता स्समनश्शिलाः॥
सचन्दनारुण स्ताम्र श्चित्रैः काननधातुभिः।
क्षिप्तः शिखिनिभै र्दीपै र्दीप्तगैरिकधातुभिः॥]
भिद्यतेऽयं गिरि र्भूतै रिति मत्वा तपस्विनः।
त्रस्ता विद्याधरा स्तस्मा दुत्पेतु स्स्त्रीगणै स्सह ॥ २२
पानभूमिगतं हित्वा हैम मासवभाजनम्।
पात्राणि च महार्हाणि करकां श्च हिरण्मयान् ॥ २३
लेह्यानुच्चावचा न्भक्ष्या न्मांसानि विविधानि च।
आर्षभाणिच चर्माणि खड्गांश्च कनकत्सरून् ॥ २४
कृतकण्ठगुणाः क्षीबा रक्तमाल्यानुलेपनाः।
रक्ताक्षाः पुष्कराक्षा श्च गगनं प्रतिपेदिरे ॥ २५
हारनूपुरकेयूरपारिहार्यधराः स्त्रियः।
विस्मिता स्सस्मिता स्तस्थु राकाशे रमणै स्सह ॥ २६

दर्शयंतो महाविद्यां विद्याधरमहर्षयः ।
सहिता स्तस्थु राकाशे वीक्षां चक्रुश्च पर्वतम् ॥ २७
शुश्रुवु श्च तदा शब्द मृषीणां भावितात्मनाम् ।
चारणानां च सिद्धानां स्थितानां विमलेऽम्बरे ॥ २८
एष पर्वतसंकाशो हनुमान्मारुतात्मजः ।
तितीर्षति महावेग स्समुद्रं मकरालयम् ॥ २९
रामार्थं वानरार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करम् ।
समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तु मिच्छति ॥ ३०
इति विद्याधरा श्श्रुत्वा वच स्तेषां महात्मनाम् ।
त मप्रमेयं ददृशुः पर्वते वानरर्षभम् ॥ ३१
दुधुवे च सरोमाणि चकंपे चाचलोपमः ।
ननाद सुमहानादं सुमहा निव तोयदः ॥ ३२
आनुपूर्व्येण वृत्तं च लाङ्गूलं लोमभि श्चितम् ।
उत्पतिष्य न्विचिक्षेप पक्षिराज इवोरगम् ॥ ३३
तस्य लाङ्गूल माविद्ध मात्तवेगस्य पृष्ठतः ।
ददृशे गरुडेनेव ह्रियमाणो महोरगः ॥ ३४
बाहू सम्स्तम्भयामास महापरिघसन्निभौ ।
अससाद ॥ कपिः कट्यां चरणौ सञ्चुकोच च ॥ ३५
संहृत्य च भुजौ श्रीमान्तथैव च शिरोधराम् ।
तेज स्सत्त्वं तथा वीर्य माविवेश स वीर्यवान् ॥ ३६
मार्ग मालोकयन् दूरा दूर्ध्वं प्रणिहितेक्षणः ।
रुरोध हृदये प्राणा नाकाश मवलोकयन् ॥ ३७

पद्भ्यां दृढ मवस्थानं कृत्वा स कपिकुंजरः ।
निकुंच्य कर्णौ हनुमा नुत्पतिष्यन्महाबलः ॥ ३८
वानरा न्वानरश्रेष्ठ इदं वचन मब्रवीत् ।
यथा राघवनिर्मुक्त श्शरश्श्वसनविक्रमः ॥ ३९
गच्छे त्तद्वद्गमिष्यामि लंकां रावणपालिताम् ।
नहि द्रक्ष्यामि यदि तां लंकायां जनकात्मजाम् ॥ ४०
अनेनैव हि वेगेन गमिष्यामि सुरालयम् ।
यदि वा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्याम्यकृतश्रमः ॥ ४१
बद्ध्वा राक्षसराजान मानयिष्यामि रावणम् ।
सर्वथा कृतकार्योऽह मेष्यामि सह सीतया ॥ ४२
आनयिष्यामि वा लंकां समुत्पाट्य सरावणाम् ।
एव मुक्त्वा तु हनुमान्वानरा न्वानरोत्तमः ॥ ४३
उत्पपाताथ वेगेन वेगवा नविचारयन् ।
सुपर्ण मिव चात्मानं मेने स कपिकुंजरः ॥ ४४
समुत्पतति तस्मि स्तु वेगात्ते नगरोहिणः ।
संहृत्य विटपान् सर्वान् समुत्पेतु स्समंततः ॥ ४५
समत्तकोयष्टिभकान् पादपान् पुष्पशालिनः ।
उद्वहन्नूरुवेगेन जगाम विमलेऽम्बरे ॥ ४६
ऊरुवेगोद्धता वृक्षा मुहूर्तं कपि मन्वयुः ।
प्रस्थितं दीर्घ मध्वानं स्वबंधुमिव बान्धवाः ॥ ४७
त मूरुवेगोन्मथिता स्साला श्चान्ये नगोत्तमाः ।
अनुजग्मुर्हनूमन्तं सैन्या इव महीपतिम् ॥ ४८

सुपुष्पिताग्रै र्बहुभिः पादपै रन्वितः कपिः ।
हनुमा न्पर्वताकारो बभूवाद्भुतदर्शनः ॥ ४९
सारवन्तोऽथ ये वृक्षा न्यमज्जन्लवणाम्भसि ।
भया दिव महेन्द्रस्य पर्वता वरुणालये ॥ ५०
स नानाकुसुमैः कीर्णः कपि स्साङ्कुरकोरकैः ।
शुशुभे मेघसङ्काशः खद्योतै रिव पर्वतः ॥ ५१
विमुक्ता स्तस्य वेगेन मुक्त्वा पुष्पाणि ते द्रुमाः ।
अवशीर्यंत सलिले निवृत्ता स्सुहृदो यथा ॥ ५२
लघुत्वेनोपपन्नं त द्विचित्रं सागरेऽपतत् ।
द्रुमाणां विविधं पुष्पं कपिवायुसमीरितम् ॥ ५३
ताराशत मिवाकाशं प्रबभौ स महार्णवः ।
पुष्पौघेनानुबद्धेन नानावर्णेन वानरः ॥ ५४
बभौ मेघ इवाकाशे विद्युद्गणविभूषितः ।
तस्यवेगसमाधूतैः पुष्पै स्तोय मदृश्यत ॥ ५५
ताराभि रभिरामाभि रुदिताभि रिवांबरम् ।
तस्यांबरगतौ बाहू ददृशाते प्रसारितौ ॥ ५६
पर्वताग्राद्विनिष्क्रांतौ पंचास्या विव पन्नगौ ।
पिबन्निव बभौ चापि सोर्मि मालं महार्णवम् ॥ ५७
पिपासु रिव चाकाशं ददृशे स महाकपिः ।
तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुमार्गानुसारिणः ॥ ५८
नयने विप्रकाशेते पर्वतस्था विवानलौ ।
पिंगे पिंगाक्षमुख्यस्य बृहती परिमंडले ॥ ५९

चक्षुषी संप्रकाशेते चंद्रसूर्या विवोदितौ ।
मुखं नासिकया तस्य ताम्रया ताम्र माबभौ ॥ ६०
संध्यया समभिस्पृष्टं यथा तत्सूर्य मंडलम् ।
लांगूलं च समाविद्धं प्लवमानस्य शोभते ॥ ६१
अंबरे वायुपुत्रस्य शक्रध्वज इवोच्छ्रितम् ।
लांगूलचक्रेण महान् शुक्लदंष्ट्रोऽनिलात्मजः ॥ ६२
व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीव भास्करः ।
स्फिग्देशेनाभिताम्रेण रराज स महाकपिः ॥ ६३
महता दारितेनेव गिरि गैरिकधातुना ।
तस्य वानरसिंहस्य प्लवमानस्य सागरम् ॥ ६४
कक्षांतरगतो वायु र्जीमूत इव गर्जति ।
खेयथा निपतंत्युल्का ह्युत्तरांता द्विनिस्सृता ॥ ६५
दृश्यते सानुबंधा च तथा स कपिकुंजरः ।
पतत्पतंगसंकाशो व्यायत श्शुशुभे कपिः ॥ ६६
प्रवृद्धइव मातंगः कक्ष्यया बद्ध्यमानया ।
उपरिष्टाच्छरीरेण छायया चावगाढया ॥ ६७
सागरे मारुताविष्टा नौ रिवासीत्तदा कपिः ।
यं यं देशं समुद्रस्य जगाम स महाकपिः ॥ ६८
सस तस्योरुवेगेन सोन्माद इव लक्ष्यते ।
सागरस्योर्मिजालाना मुरसा शैलवर्ष्मणाम् ॥ ६९
अभिघ्नंस्तु महावेगः पुप्लुवे स महाकपिः ।
कपिवातश्च बलवान् मेघवातश्च निस्सृतः ॥ ७०

सागरं भीमनिर्घोषं कंपयामासतु भृशम् ।
विकर्षन्नूर्मिजालानि बृहंति लवणांभसि ॥ ७१
पुप्लुवे कपिशार्दूलो विकिरन्निव रोदसी ।
मेरुमंदरसंकाशा नुद्धतान् स महार्णवे ॥ ७२
अतिक्रामन्महावेग स्तरंगान् गणयन्निव ।
तस्य वेगसमुद्भूतं जलं स जलदं तदा ॥ ७३
अंबरस्थं विबभ्राज शारदाभ्रमिवाततम् ।
तिमिनक्रझषाः कूर्मा दृश्यंते विवृता स्तदा ॥ ७४
वस्त्रापकर्षणेनेव शरीराणि शरीरिणाम् ।
प्लवमानं समीक्ष्याथ भुजंगा स्सागरालयाः ॥ ७५
व्योम्नि तं कपिशार्दूलं सुपर्ण इति मेनिरे ।
दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजन मायता ॥ ७६
छाया वानरसिंहस्य जले चारुतराऽभवत् ।
श्वेताभ्रघनराजीव वायुपुत्रानुगामिनी ॥ ७७
तस्य सा शुशुभे छाया वितता लवणांभसि ।
शुशुभे स महातेजा महाकायो महाकपिः ॥ ७८
वायुमार्गे निरालंबे पक्षवा निव पर्वतः ।
येनासौ याति बलवान् वेगेन कपिकुंजरः ॥ ७९
तेनमार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ।
आपाते पक्षिसंघानां पक्षिराज इव व्रजन् ॥ ८०
हनुमान्मेघजालानि प्रकर्षन् मारुतो यथा ।
पांडुरारुणवर्णानि नीलमांजिष्ठकानिच ॥ ८१

कपिनाकृष्यमाणानि महाभ्राणिचकाशिरे ।
प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतंश्च पुनःपुनः ॥ ८२
प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चंद्रमा इव लक्ष्यते ।
प्लवमानं तु तं दृष्ट्वा प्लवगं त्वरितं तदा ॥ ८३
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि देवगंधर्वदानवाः ।
तताप न हि तं सूर्यः प्लवंतं वानरोत्तमम् ॥ ८४
सिषेवे च तदा वायू रामकार्यार्थसिद्धये ।
ऋषय स्तुष्टुवुश्चैनं प्लवमानं विहायसा ॥ ८५
जगुश्च देवगंधर्वाः प्रशंसंतो महौजसम् ।
नागाश्च तुष्टुवु र्यक्षा रक्षांसि विबुधाः खगाः ॥ ८६
प्रेक्ष्य सर्वे कपिवरं सहसा विगतक्लमम् ।
तस्मिन् प्लवगशार्दूले प्लवमाने हनूमति ॥ ८७
इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिंतयामास सागरः ।
साहाय्यं वानरेंद्रस्य यदि नाहं हनूमतः ॥ ८८
करिष्यामि भविष्यामि सर्ववाच्यो विवक्षताम् ।
अहमिक्ष्वाकुनाथेन सगरेण विवर्धितः ॥ ८९
इक्ष्वाकुसचिवश्चायं नावसीदितु मर्हति ।
तथा मया विधातव्यं विश्रमेत यथा कपिः ॥ ९०
शेषंच मयि विश्रांत स्सुखेनातिपतिष्यति ।
इति कृत्वा मतिं साध्वीं समुद्र श्छन्न मंभसि ॥ ९१
हिरण्यनाभं मैनाक मुवाच गिरिसत्तमम् ।
त्व मिहासुरसंघानां पातालतलवासिनाम् ॥ ९२

देवराज्ञा गिरिश्रेष्ठ परिघ स्सन्निवेशितः ।
स्व मेषां जातवीर्याणां पुन रेवोत्पातिष्यताम् ॥ ९३
पाताळस्याप्रमेयस्य द्वार मावृत्य तिष्ठसि ।
तिर्य गूर्ध्व मधश्चैव शक्ति स्ते शैल वर्धितुम् ॥ ९४
तस्मा त्संचोदयामि त्वा मुत्तिष्ठ गिरिसत्तम ।
स एषकपिशार्दूल स्त्वा मुपर्येति वीर्यवान् ॥ ९५
हनूमान् रामकार्यार्थं भीमकर्मा खमाप्लुतः ।
अस्य साह्यं मया कार्य मिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः ॥ ९६
मम हीक्ष्वाकवः पूज्याः परं पूज्यतमास्तव ।
कुरु साचिव्य मस्माकं न नः कार्य मतिक्रमेत् ॥ ९७
कर्तव्य मकृतं कार्यं सतां मन्यु मुदीरयेत् ।
सलिला दूर्ध्व मुत्तिष्ठ तिष्टत्वेष कपि स्त्वयि ॥ ९८
अस्माक मतिथि श्चैव पूज्यश्च प्लवतां वरः ।
चामीकरमहानाभ देवगंधर्वसेवित ॥ ९९
हनुमां स्त्वयि विश्रांत स्तत श्शेषं गमिष्यति ।
स एष कपिशार्दूल स्त्वा मुपर्येति वीर्यवान् ॥ १००
काकुत्स्थस्यानृशंस्यं च मैथिल्याश्च विवासनम् ।
श्रमंच प्लवगेंद्रस्य समीक्ष्योत्थातु मर्हसि ॥ १०१
हिरण्यनाभो मैनाको निशम्य लवणांभसः ।
उत्पपात जला त्तूर्णं महाद्रुमलतायुतः ॥ १०२
स सागरजलं भित्वा बभूवाभ्युत्थित स्तदा ।
यथा जलधरं भित्वा दीप्तरश्मि र्दिवाकरः ॥ १०३

स महात्मा मुहूर्तेन सर्वत स्सलिलावृतः ।
दर्शयामास शृंगाणि सागरेण नियोजितः ॥ १०४
शातकुंभमयै श्शृंगै स्सकिन्नरमहोरगैः ।
आदित्योदयसंकाशै रालिखद्भि रिवांबरम् ॥ १०५
तप्तजांबूनदै श्शृंगैः पर्वतस्य समुत्थितैः ।
आकाशं शस्त्रसंकाश मभव त्काञ्चनप्रभम् ॥ १०६
जातरूपमयै श्शृङ्गै भ्राजमानै स्स्वयंप्रभैः ।
आदित्यशतसंकाश स्सोऽभव द्गिरिसत्तमः ॥ १०७
तमुत्थित मसंगेन हनुमा नग्रत स्स्थितम् ।
मध्ये लवणतोयस्य विघ्नोऽय मिति निश्चितः ॥ १०८
स त मुच्छ्रित मत्यर्थं महावेगो महाकपिः ।
उरसा पातयामास जीमूत मिव मारुतः ॥ १०९
स तथा पातित स्तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।
बुद्ध्वा तस्य कपे र्वेगं जहर्ष च ननाद च ॥ ११०
त माकाशगतं वीर माकाशे समुपस्थितः ।
प्रीतो हृष्टमना वाक्य मब्रवी त्पर्वतः कपिम् ॥ १११
मानुषं धारयन् रूप मात्म नश्शिखरे स्थितः ।
दुष्करं कृतवा न्कर्म त्व मिदं वानरोत्तम ॥ ११२
निपत्य मम शृंगेषु विश्रमस्व यथासुखम् ।
राघवस्य कुले जातै रुदधिः परिवर्धितः ॥ ११३
स त्वां रामहिते युक्तं प्रत्यर्चयति सागरः ।
कृते च प्रतिकर्तव्य मेष धर्म स्सनातनः ॥ ११४

सोऽयं त्वत्प्रतिकारार्थी त्वत्त स्सम्मान मर्हति ।
त्वन्निमित्त मनेनाहं बहुमाना त्प्रचोदितः ॥ ११५
तिष्ठ त्वं कपिशार्दूल मयि विश्रम्य गम्यताम् ।
योजनानां शतं चापि कपिरेष श्रमाप्लुतः ॥ ११६
तव सानुषु विश्रांत श्शेषं प्रक्रमता मिति ।
तदिदं गंधव त्स्वादु कंदमूलफलं बहु ॥ ११७
तदास्वाद्य हरिश्रेष्ठ विश्रांतोऽनुगमिष्यसि ।
अस्माक मपि संबंधः कपिमुख्य त्वयाऽस्तिवै ॥ ११८
प्रख्यात स्त्रिषु लोकेषु महागुणपरिग्रहः ।
वेगवंतः प्लवंतो ये प्लवंगा मारुतात्मज ॥ ११९
तेषां मुख्यतमं मन्ये त्वा मह कपिकुञ्जर ।
अतिथिः किल पूजार्हः प्राकृतोऽपि विजानता ॥ १२०
धर्मं जिज्ञासमानेन किं पुन स्त्वादृशो महान् ।
त्वं हि देववरिष्ठस्य मारुतस्य महात्मनः ॥ १२१
पुत्रस्तस्यैव वेगेन सदृशः कपिकुञ्जर ।
पूजिते त्वयि धर्मज्ञ पूजां प्राप्नोति मारुतः ॥ १२२
तस्मात्त्वं पूजनीयो मे शृणु चाप्यत्र कारणम् ।
पूर्वं कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन् ॥ १२३
तेहि जग्मुर्दिश स्सर्वा गरुडानिलवेगिनः ।
ततस्तेषु प्रयातेषु देवसंघा स्सहर्षिभिः ॥ १२४
भूतानि च भयं जग्मु स्तेषां पतनशंकया ।
ततः क्रुद्ध स्सहस्राक्षः पर्वतानां शतक्रतुः ॥ १२५

पक्षांश्चिच्छेद वज्रेण तत्र तत्र सहस्रशः ।
स मामुपागतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट् ॥ १२६
ततोऽहं सहसा क्षिप्तश्श्वसनेन महात्मना ।
अस्मिन्लवणतोयेच प्रक्षिप्तः प्लवगोत्तम ॥ १२७
गुप्तपक्षसमग्रश्च तव पित्राऽभिरक्षितः ।
ततोऽहंमानयामित्वां मान्योहि मम मारुतः ॥ १२८
त्वया मे ह्येष संबंधः कपिमुख्य महागुणः ।
अस्मिन्नेवं गते कार्ये सागरस्य ममैव च ॥ १२९
प्रीतिं प्रीतमनाः कर्तुं त्व मर्हसि महाकपे ।
श्रमं मोक्षय पूजां च गृहाण कपिसत्तम ॥ १३०
प्रीतिंच बहुमन्यस्व प्रीतोऽस्मि तव दर्शनात् ।
एव मुक्तः कपिश्रेष्ठ स्तं नगोत्तम मब्रवीत् ॥ १३१
प्रीतोऽस्मि कृत मातिथ्यं मन्युरेषोऽपनीयताम् ।
त्वरते कार्यकालो मे अह श्चाप्यतिवर्तते ॥ १३२
प्रतिज्ञा च मया दत्ता न स्थातव्य मिहांतरे ।
इत्युक्त्वा पाणिना शैल मालभ्य हरिपुंगवः ॥ १३३
जगामाकाश माविश्य वीर्यवान् प्रहसन्निव ।
स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमाना दवेक्षितः ॥ १३४
पूजित श्चोपपन्नाभि राशीर्भि रनिलात्मजः ।
अथोर्ध्वं दूर मुत्प्लुत्य हित्वाशैलमहार्णवौ ॥ १३५
पितुः पंथान मास्थाय जगाम विमलांबरे ।
भूयश्चोर्ध्वं गतिं प्राप्य गिरिं त मवलोकयन् ॥ १३६

वायुसूनु र्निरालंबे जगाम विमलेऽम्बरे ।
तद्द्वितीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् ॥ १३७
प्रशशंसु स्सुरा स्सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।
देवताश्चाभवन् हृष्टा स्तत्रस्था स्तस्य कर्मणा ॥ १३८
कांचनस्य सुनाभस्य सहस्राक्ष श्च वासवः ।
उवाच वचनं धीमान् परितोषा त्सगद्गदम् ॥ १३९
सुनाभं पर्वतश्रेष्ठं स्वयमेव शचीपतिः ।
हिरण्यनाभ शैलेंद्र परितुष्टोऽस्मि ते भृशम् ॥ १४०
अभयं ते प्रयच्छामि तिष्ठ सौम्य यथासुखम् ।
साह्यं कृतं ते सुमह द्विक्रांतस्य हनूमतः ॥ १४१
क्रमतो योजनशतं निर्भयस्य भये सति ।
रामस्यैव हि दूत्येन याति दाशरथे र्हरिः ॥ १४२
सत्क्रियां कुर्वता तस्य तोषितोऽस्मि दृढं त्वया ।
ततः प्रहर्ष मगम द्विपुलं पर्वतोत्तमः ॥ १४३
देवतानां पतिं दृष्ट्वा परितुष्टं शतक्रतुम् ।
स वै दत्तवर श्शैलो बभूवावस्थित स्तदा ॥ १४४
हनुमां श्च मुहूर्तेन व्यतिचक्राम सागरम् ।
ततो देवा स्सगन्धर्वा स्सिद्धा श्च परमर्षयः ॥ १४५
[तं प्रयान्तं समुद्वीक्ष्य ह्याकाशे मारुतात्मजम्.]
अब्रुव न्सूर्यसन्काशां सुरसां नागमातरम् ।
अयं वातात्मज श्श्रीमा न्प्लवते सागरोपरि ॥ १४६

हनुमान्नामतस्य त्वं मुहूर्तं विघ्न माचर ।
राक्षसं रूप मास्थाय सुघोरं पर्वतोपमम् ॥ १४७
दंष्ट्राकरालं पिङ्गाक्षं वक्त्रङ्कृत्वा नभस्समम् ।
बल मिच्छामहे ज्ञातुं भूय श्चास्य पराक्रमम् ॥ १४८
त्वां विजेष्यत्युपायेन विषादं वा गमिष्यति ।
एव मुक्ता तु सा देवी दैवतै रभिसत्कृता ॥ १४९
समुद्रमध्ये सुरसा बिभ्रती राक्षसं वपुः ।
विकृतंच विरूपञ्च सर्वस्यच भयावहम् ॥ १५०
प्लवमानं हनूमन्त मावृत्येद मुवाचह ।
मम भक्षः प्रदिष्टस्त्व मीश्वरै र्वानरर्षभ ॥ १५१
अहं त्वां भक्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननम् ।
एवमुक्त स्सुरसया प्रांजलि र्वानरर्षभः ॥ १५२
प्रहृष्टवदन श्श्रीमा निदं वचन मब्रवीत् ।
रामो दाशरथि र्नाम प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥ १५३
लक्ष्मणेन सह भ्राता वैदेह्याचापि भार्यया ।
अन्यकार्यविषक्तस्य बद्धवैरस्य राक्षसैः ॥ १५४
तस्यो सीता हृता भार्या रावणेन यशस्विनी ।
तस्या स्सकाशं दूतोऽहं गमिष्ये रामशासनात् ॥ १५५
कर्तुं मर्हसि रामस्य साह्यं विषयवासिनि ।
अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्ट कारिणम् ॥ १५६
आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिश्रृणोमिते ।
एव मुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी ॥ १५७

अब्रवी न्नातिवर्ते न्मां कश्चि देष वरो मम ।
तं प्रयांतं समुद्वीक्ष्य सुरसा वाक्य मब्रवीत् ।
बलं जिज्ञासमानावै नागमाता हनूमतः ॥
प्रविश्य वदनं मेऽद्य गंतव्यं वानरोत्तम ।
वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा ॥
व्यादाय विपुलं वक्त्रं स्थिता सा मारुतेः पुरः
एव मुक्त स्सुरसया क्रुद्धो वानरपुंगवः ॥
अब्रवी त्कुरु वै वक्त्रं येन मां विषहिष्यसे ।
इत्युक्त्वा सुरसां क्रुद्धां दशयोजनमायतां ॥
दशयोजनविस्तारो बभूव हनुमां स्तदा ।
तं दृष्ट्वा मेघसंकाशं दशयोजन मायतम् ॥
चकार सुरसा चास्यं विंशद्योजन मायतम् ।
हनुमां स्तु ततः क्रुद्ध स्त्रिंशद्योजन मायतः ॥
चकार सुरसा वक्त्रं चत्वारिंश त्तदोच्छ्रितम् ।
बभूव हनुमा न्वीरः पञ्चाशद्योजनोच्छ्रितः ॥
चकार सुरसा वक्त्रं षष्टियोजन मायतम् ।
तथैव हनुमा न्वीर स्सप्तती योजनोच्छ्रितः ॥
चकार सुरसा वक्त्र मशीतीयोजनायतम् ।
हनुमा नचलप्रख्यो नवतीयोजनोच्छ्रितः ॥
[चकार सुरसा वक्त्रं शतयोजन मायतम् ।]
तद्दृष्ट्वा व्यादितं त्वास्यं वायुपुत्र स्सुबुद्धिमान् ॥ १५८

दीर्घजिह्वां सुरसया सुघोरं नरकोपमम् ।
सुसंक्षिप्यात्मनः कायं बभूवांगुष्ठमात्रकः ॥ १५९
सोऽभिपत्याशु तद्वक्रं निष्पत्यच महाबलः ।
अंतरिक्षे स्थित श्श्रीमा निदं वचन मब्रवीत् ॥ १६०
प्रविष्टोऽस्मि हि ते वक्रं दाक्षायणि नमोऽस्तुते ।
गमिष्ये यत्र वैदेही सत्यश्चासी द्वर्स्तव ॥ १६१
तं दृष्ट्वा वदना न्मुक्तं चंद्रं राहुमुखादिव ।
अब्रवी त्सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ॥ १६२
अर्थसिद्ध्यै हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम् ।
समानयस्व वैदेहीं राघवेण महात्मना ॥ १६३
तत्तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् ।
साधुसाध्विति भूतानि प्रशशंसु स्तदा हरिम् ॥ १६४
ससागर मनाधृष्य मभ्येत्य वरुणालयम् ।
जगामाकाश माविश्य वेगेन गरुडोपमः ॥ १६५
सेविते वारिधाराभिः पतगै श्च निषेविते ।
चरिते कैशिकाचार्यै रैरावतनिषेविते ॥ १६६
सिंहकुंजरशार्दूलपतगोरगवाहनैः ।
विमानै स्संपतद्भि श्च विमलै स्समलंकृते ॥ १६७
वज्राशनिसमाघातैः पावकै रुपशोभिते ।
कृतपुण्यै र्महाभागै स्स्वर्गजिद्भि रलंकृते ॥ १६८
वहता हव्य मत्यर्थं सेविते चित्रभानुना ।
ग्रहनक्षत्रचंद्रार्कतारागणविभूषिते ॥ १६९

महर्षिगण गंधर्व नागयक्षसमाकुले ।
विविक्ते विमले विश्वे विश्वावसुनिषेविते ॥ १७०
देवराजगजाक्रांते चंद्रसूर्यपथेशिवे ।
विताने जीवलोकस्य वितते ब्रह्मनिर्मिते ॥ १७१
बहुश स्सेविते वीरै र्विद्याधरगणै र्वरैः ।
जगाम वायुमार्गे तु गरुत्मानिव मारुतिः ॥ १७२
[हनुमान्मेघजालानि प्रकर्ष न्मारुतो यथा ।
कालागरुसवर्णानि रक्तपीतसितानिच ॥
कपिना कृष्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ।
प्रविश न्नभ्रजालानि निष्पतं श्च पुनः पुनः ॥
प्रावृषीन्दुरि वाभाति निष्पतन्प्रविशं स्तदा ।]
प्रदृश्यमान स्सर्वत्र हनुमा न्मारुतात्मजः ।
भेजेऽम्बरं निरालंबं लंबपक्ष इवाद्रिराट् ॥ १७३
प्लवमानंतु तं दृष्ट्वा सिंहिका नाम राक्षसी ।
मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी ॥ १७४
अद्य दीर्घस्य कालस्य भविष्याम्यह माशिता ।
इदं हि मे महत्सत्वं चिरस्य वश मागतम् ॥ १७५
इति संचिंत्य मनसा छाया मस्य समाक्षिपत् ।
छायायां गृह्यमाणायां चिन्तयामास वानरः ॥ १७६
समाक्षिप्तोऽस्मि सहसा पंगूकृतपराक्रमः ।
प्रतिलोमेन वातेन महानौ रिव सागरे ॥ १७७

तिर्यगूर्ध्व मधश्चैव वीक्षमाण स्ततः कपिः ।
ददर्श समहत्सत्त्व मुत्थितं लवणाम्भसि ॥ १७८
तद्दृष्ट्वा चिन्तयामास मारुति र्विकृताननम् ।
कपिराजेन कथितं(सत्य)सत्त्व मद्भुतदर्शनम् ॥ १७९
छायाग्राहि महावीर्यं तदिदं नात्रसंशयः ।
सतां बुद्ध्वाऽर्थतत्त्वेन सिंहिकां मतिमान्कपिः ॥ १८०
व्यवर्धत महाकायः प्रावृषीव वलाहकः ।
तस्य सा काय मुद्वीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः ॥ १८१
वक्त्रं प्रसारयामास पाताळांतरसन्निभम् ।
घनराजीव गर्जंती वानरं समभिद्रवत् ॥ १८२
स ददर्श ततस्तस्या विवृतं सुमह न्मुखम् ।
कायमात्रं च मेधावी मर्माणि च महाकपिः ॥ १८३
सतस्या विवृते वक्त्रे वज्रसंहननः कपिः ।
संक्षिप्य मुहु रात्मानं निष्पपात महाबलः ॥ १८४
आस्ये तस्या निमज्जंतं ददृशु स्सिद्धचारणाः ।
ग्रस्यमानं यथा चंद्रं पूर्णं पर्वणि राहुणा ॥ १८५
ततस्तस्या नखै स्तीक्ष्णै मर्माण्युत्कृत्य वानरः ।
उत्पपाताथ वेगेन मनस्संपातविक्रमः ॥ १८६
तां तु (दृष्ट्वा) च धृत्या च दाक्षिण्येन निपात्य च । दिष्ट्या
स कपिप्रवरो वेगा द्ववृधे पुन रात्मवान् ॥ १८७
हृतहृत्सा हनुमता पपात विधुराऽम्भसि ।
[स्वयंभुवैव हनुमान् सृष्टस्तस्या निपातने ॥]

तां हतां वानरेणाशु पतितां वीक्ष्य सिंहिकाम् ॥ १८८
भूतान्याकाशचारीणि त मूचुः प्लवगोत्तमम् ।
भीम मद्य कृतं कर्म महत्सत्त्वं त्वया हतम् ॥ १८९
साधयार्थ मभिप्रेत मरिष्टं प्लवतां वर ।
यस्य त्वेतानि चत्वारि वानरेंद्र यथा तव ॥ १९०
धृति र्दृष्टि र्मति र्दाक्ष्यं सकर्मसु न सीदति ।
स तै स्सम्भावितः पूज्यः प्रतिपन्नप्रयोजनः ॥ १९१
जगामाकाश माविश्य पन्नगाशनवत्कपिः ।
प्राप्तभूयिष्ठपार स्तु सर्वतः प्रतिलोकयन् ॥ १९२
योजनानां शतस्यांते वनराजिं ददर्श सः ।
ददर्श च पतन्नेव विविधद्रुमभूषितम् ॥ १९३
द्वीपं शाखामृगश्रेष्ठो मलयोपवनानिच ।
सागरं सागरानूपं सागरानूपजा न्द्रुमान् ॥ १९४
सागरस्य च पत्नीनां मुखान्यपि विलोकयन् ।
समहामेघसंकाशं समीक्ष्यात्मान मात्मवान् ॥ १९५
निरुंधंतामि वाकाशं चकार मतिमा न्मतिम् ।
कायवृद्धिं प्रवेगञ्च मम दृष्ट्वैव राक्षसाः ॥ १९६
मयि कौतूहलं कुर्यु रिति मेने महाकपिः ।
तत श्शरीरं संक्षिप्य तन्महीधर सन्निभम् ॥ १९७
पुनः प्रकृति मापेदे वीतमोह इवात्मवान् ।
तद्रूप मतिसंक्षिप्य हनूमा न्प्रकृतौ स्थितः ॥ १९८
त्रीन्क्रमानिव विक्रम्य बलिवीर्यहरो हरिः ।

स चारुनानाविधरूपधारी परं समासाद्य समुद्रतीरम् ।
परै रशक्यः प्रतिपन्नरूप स्समीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ॥ १९९
तत स्स लंबस्य गिरे स्समृद्धे विचित्रकूटे निपपात कूटे ।
सकेतकोद्दालकनाळिकेरे महाद्रिकूटप्रतिमो महात्मा ॥ २००
तत स्तु संप्राप्य समुद्रतीरं समीक्ष्य लंकां गिरिवर्यमूर्ध्नि ।
कपि स्तु तस्मि न्निपपात पर्वते विधूय रूपं व्यथय न्मृगद्विजान् ॥
ससागरं दानवपन्नगायुतं बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनम् ।
निपत्य तीरे च महोदधे स्तदा ददर्श लंका ममरावती मिव ॥ २०२

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे प्रथमस्सर्गः ॥

॥ द्वितीयस्सर्गः ॥

ससागर मनाधृष्य मतिक्रम्य महाबलः ।
त्रिकूटशिखरे लंकां स्थितां स्वस्थो ददर्शह ॥ १
ततः पादपमुक्तेन पुष्पवर्षेण वीर्यवान् ।
अभिवृष्ट स्स्थित स्तत्र बभौ पुष्पमयो यथा ॥ २
योजनानां शतं श्रीमां स्तीर्त्वाऽप्युत्तमविक्रमः ।
अनिश्श्वसन् कपि स्तत्र न ग्लानि मधिगच्छति ॥ ३
शता न्यहं योजनानां क्रमेयं सुबहून्यपि ।
किंपुन स्सागरस्यांतं संख्यातं शतयोजनम् ॥ ४
स तु वीर्यवतां श्रेष्ठः प्लवता मपि चोत्तमः ।
जगाम वेगवान् लंकां लंघयित्वा महोदधिम् ॥ ५

शाद्वलानि च नीलानि गंधवंति वनानि च ।
मधुमं गंडवंति च मध्येन जगाम नगवंति च ॥ ६
शैलांश्च तरुसंछन्नान् वनराजी श्च पुष्पिताः ।
अधिचक्राम तेजस्वी हनुमान् प्लवगर्षभः ॥ ७
स तस्मि न्नचले तिष्ठन् वना न्युपवनानि च ।
सनगाग्रेच तां लंकां ददर्श पवनात्मजः ॥ ८
सरला न्कर्णिकारां श्च खर्जूरां श्च सुपुष्पितान् ।
प्रियाळू न्मुचुळिंदां श्च कुटजा न्केतकानपि ॥ ९
प्रियंगू न्गंधपूर्णांश्च नीपा न्सप्तच्छदां स्तथा ।
असना न्कोविदारां श्च करवीरां श्च पुष्पितान् ॥ १०
पुष्पभारनिबद्धां श्च तथा मुकुळिता नपि ।
पादपान्विहगाकीर्णा न्पवनाधूतमस्तकान् ॥ ११
हंसकारण्डवाकीर्णा वापीः पद्मोत्पलायुताः ।
आक्रीडा न्विविधान्रम्या न्विविधां श्च जलाशयान् ॥ १२
संतता न्विविधैर्वृक्षै स्सर्वर्तुफलपुष्पितैः ।
उद्यानानि च रम्याणि ददर्श कपिकुञ्जरः ॥ १३
समासाद्य च लक्ष्मीवा न्लंकां रावणपालिताम् ।
परिखाभि स्सपद्माभि स्सोत्पलाभि रलंकृताम् ॥ १४
सीतापहरणार्थेन रावणेन सुरक्षिताम् ।
समंता द्विचरद्भिश्च राक्षसै रुग्रधन्विभिः ॥ १५
काञ्चनेनावृतां रम्यां प्राकारेण महापुरीम् ।
गृहैश्च ग्रहसंकाशै श्शारदाम्बुदसन्निभैः ॥ १६
गिरि

च्या
पांडुराभिः प्रतोळीभिः [illegible]भि रभिसंवृताम् ।
अट्टालकशताकीर्णां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ १७
तोरणैः काञ्चनै र्दिव्यै र्लतापङ्क्तिविचित्रितैः ।
ददर्श हनुमान्लंकां दिवि देवपुरीं यथा ॥ १८
गिरिमूर्ध्नि स्थितां लंकां पांडुरैर्भवनैश्शुभैः ।
ददर्श स कपिश्रेष्ठः पुर माकाशगं यथा ॥ १९
पालितां राक्षसेंद्रेण निर्मितां विश्वकर्मणा ।
प्लवमाना मिवाकाशे ददर्श हनुमान्पुरीम् ॥ २०
वप्रप्राकारजघनां विपुलाम्बुनवाम्बराम् ।
शतघ्नी शूलकेशांता मट्टालकवतंसकाम् ॥ २१
मनसेव कृतां लंकां निर्मितां विश्वकर्मणा ।
द्वार मुत्तर मासाद्य चिन्तयामास वानरः ॥ २२
~~कैलास शिखरप्रख्या मालिखन्ती मिवांबरम्~~ ।
~~द्वार मुत्तर मासाद्य चिन्तयामास वानरः~~ ॥ २३
कैलास शिखरप्रख्या मालिखंती मिवांबरम् ।
डीयमाना मिवाकाश मुच्छ्रितै र्भवनोत्तमैः ॥ २४
संपूर्णां राक्षसैर्घोरैर्नागै र्भोगवती मिव ।
अचिन्त्यां सुकृतां स्पष्टां कुबेराध्युषितां पुरा ॥ २५
दंष्ट्रिभि र्बहुभि श्शूरै श्शूलपट्टसपाणिभिः ।
रक्षितां राक्षसै र्घोरै र्गुहा माशीविषै रिव ॥ २६
तस्याश्च महतीं गुप्तिं सागरं च निरीक्ष्यसः ।
रावणं च रिपुं घोरं चिन्तयामास वानरः ॥ २७

आगत्यापीह हरयोभविष्यंति निरर्थकाः ।
नहि युद्धेन वैलंका शक्या जेतुं सुरैरपि ॥ २८
इमांतु विषमां दुर्गां लंकां रावणपालिताम् ।
प्राप्यापि स महाबाहुः किंकरिष्यति राघवः ॥ २९
अवकाशो न सांत्वस्यराक्षसे ष्वभिगम्यते ।
नदानस्य नभेदस्यनैव युद्धस्यदृश्यते ॥ ३०
चतुर्णामेवहिगति र्वानराणां महात्मनाम् ।
वालिपुत्रस्य नीलस्य मम राज्ञश्च धीमतः ॥ ३१
यावज्जानामि वैदेहीं यदि जीवतिवा नवा ।
तत्रैव चिंतयिष्यामि दृष्ट्वा तां जनकात्मजाम् ॥ ३२
ततस्सचिंतयामास मुहूर्तं कपिकुञ्जरः ।
गिरिशृंगे स्थित स्तस्मिन् रामस्याभ्युदये रतः ॥ ३३
अनेन रूपेण मया नशक्या रक्षसां पुरी ।
प्रवेष्टुं राक्षसैर्गुप्ताक्रूरैर्बलसमन्वितैः ॥ ३४
उग्रौजसो महावीर्या बलवंतश्च राक्षसाः ।
वंचनीया मया सर्वे जानकीं परिमार्गता ॥ ३५
लक्ष्यालक्ष्येण रूपेण रात्रौ लंकापुरी मया ।
प्रवेष्टुं प्राप्तकालं मे कृत्यं साधयितुं महत् ॥ ३६
तां पुरीं तादृशीं दृष्ट्वा दुराधर्षां सुरासुरैः ।
हनुमान् चिंतयामास विनिश्चित्य मुहुर्मुहुः ॥ ३७
केनोपायेन पश्येयं मैथिलीं जनकात्मजाम् ।
अदृष्टो राक्षसेंद्रेण रावणेन दुरात्मना ॥ ३८

नविनश्येत्कथं कार्यं रामस्य विदितात्मनः ।
एकामेकश्चपश्येयं रहिते जनकात्मजाम् ॥ ३९
भूताश्चार्थाविपद्यंते देशकालविरोधिताः ।
विक्लबं दूत मासाद्य तम स्सूर्योदये यथा ॥ ४०
अर्थानर्थांतरे बुद्धि र्निश्चिताऽपि न शोभते ।
घातयंति हि कार्याणि दूताः पंडितमानिनः ॥ ४१
न विनश्ये त्कथं कार्यं वैक्लब्यं न कथं भवेत् ।
लंघनं च समुद्रस्य कथं नु न वृथा भवेत् ॥ ४२
मयि दृष्टे तु रक्षोभी रामस्य विदितात्मनः ।
भवे द्व्यर्थ मिदं कार्यं रावणानर्थ मिच्छतः ॥ ४३
न हि शक्यं क्वचि त्स्थातु मविज्ञातेन राक्षसैः ।
अपि राक्षसरूपेण किमुतान्येन केनचित् ॥ ४४
वायुरप्यत्र नज्ञात श्चरे दिति मति र्मम ।
नह्य स्त्यविदितं किञ्चि द्राक्षसानां बलीयसाम् ॥ ४५
इहाहं यदि तिष्ठामि स्वेन रूपेण संवृतः ।
विनाश मुपयास्यामि भर्तु रर्थश्च हीयते ॥ ४६
तदहं स्वेनरूपेण रजन्यां ह्रस्वतां गतः ।
लंका मभिपतिष्यामि राघवस्यार्थसिद्धये ॥ ४७
रावणस्य पुरीं रात्रौ प्रविश्य सुदुरासदाम् ।
विचिन्व न्भवनं सर्वं द्रक्ष्यामि जनकात्मजाम् ॥ ४८
इति संचित्य हनुमान् सूर्यस्यास्तमयं कपिः ।
आचकांक्षे तदा वीरो वैदेह्या दर्शनोत्सुकः ॥ ४९

सूर्ये चास्तंगते रात्रौ देहं संक्षिप्य मारुतिः ।
पृषदंशकमात्रस्सन् बभूवाद्भुतदर्शनः ॥ ५०
प्रदोषकाले हनुमां स्तूर्ण मुत्प्लुत्य वीर्यवान् ।
प्रविवेश पुरीं रम्यां सुविभक्तमहापथाम् ॥ ५१
प्रासादमालावितता स्तंभैः कांचनराजतैः ।
शातकुंभमयै र्जालै र्गंधर्वनगरोपमाम् ॥ ५२
सप्तभौमाष्टभौमैश्च स ददर्श महापुरीम् ।
तलै स्स्फटिक संकीर्णैः कार्तस्वरविभूषितैः ॥ ५३
वैडूर्यमणिचित्रैश्च मुक्ताजालविभूषितैः ।
तलै श्शुशुभिरे तानि भवनान्यत्र रक्षसाम् ॥ ५४
कांचनानि च चित्राणि तोरणानि च रक्षसाम् ।
लंका मुद्योतयामासु स्सर्वत स्समलंकृताम् ॥ ५५
अचिंत्या मद्भुताकारां दृष्ट्वा लंकां महाकपिः ।
आसी द्विषण्णो हृष्टश्च वैदेह्या दर्शनोत्सुकः ॥ ५६
स पांडुरोद्विद्धविमानमालिनीं महार्हजांबूनदजालतोरणाम् ।
यशस्विनीं रावणबाहुपालितां क्षपाचरै र्भीमबलै स्समावृताम् ॥ ५७
चंद्रोऽपि साचिव्य मिवास्य कुर्वन्तारागणै र्मध्यगतो विराजन् ।
ज्योत्स्नावितानेन वितत्य लोक मुत्तिष्ठते नैकसहस्ररश्मिः ॥ ५८
शंखप्रभं क्षीरमृणालवर्ण मुद्गच्छमानं व्यवभासमानम् ।
ददर्श चन्द्रं स हरिप्रवीरः पोप्लूयमानं सरसीव हंसम् ॥ ५९

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्वितीयस्सर्गः

॥ तृतीयस्सर्गः ॥

स लंबशिखरे लंबे लंबतोयदसन्निभे ।
सत्त्व मास्थाय मेधावी हनूमा न्मारुतात्मजः ॥ १
निशि लंकां महासत्वो विवेश कपिकुञ्जरः ।
रम्यकाननतोयाढ्यां पुरीं रावणपालिताम् ॥ २
शारदाम्बुधरप्रख्यै र्भवनै रुपशोभिताम् ।
सागरोपमनिर्घोषां सागरानिलसेविताम् ॥ ३
सुपुष्टबलसंघुष्टां यथैव विटपावतीम् ।
चारुतोरणनिर्यूहां पांडुरद्वारतोरणाम् ॥ ४
भुजगाचरितां गुप्तां शुभां भोगवती मिव ।
तां स विद्युद्घनाकीर्णां ज्योतिर्मार्गे निषेविताम् ॥ ५
मंदमारुतसंचारां यथेंद्रस्यामरावतीम् ।
शातकुंभेन महता प्राकारेणाभिसंवृताम् ॥ ६
किंकिणीजालघोषाभिः पताकाभि रलंकृताम् ।
आसाद्य सहसा हृष्टः प्राकार मभिपेदिवान् ॥ ७
विस्मयाविष्टहृदयः पुरी मालोक्य सर्वतः ।
जांबूनदमयै र्द्वारैर्वैडूर्यकृतवेदिकैः ॥ ८
वज्र स्फटिकमुक्ताभि र्मणिकुट्टिमभूषितैः ।
तप्तहाटकनिर्यूहै राजतामलपांडुरैः ॥ ९
वैडूर्यकृतसोपानै स्स्फाटिकांतरपांसुभिः ।
चारुसंजवनोपेतैः खमिवोत्पतितै श्शुभैः ॥ १०

क्रौंचबर्हिणसंघुष्टै राजहंसनिषेवितैः ।
तूर्याभरणनिर्घोषै स्सर्वतः प्रतिनादिताम् ॥ ११
वस्वौकसाराप्रतिमां तां वीक्ष्य नगरीं ततः ।
खमिवोत्पतितुं कांक्षी जहर्ष हनुमान् कपिः ॥ १२
तां समीक्ष्य पुरीं रम्यां राक्षसाधिपते श्शुभाम् ।
अनुत्तमामृद्धियुतां चिंतयामास वीर्यवान् ॥ १३
नेय मन्येन नगरी शक्या धर्षयितुं बलात् ।
रक्षिता रावणबलै रुद्यतायुधधारिभिः ॥ १४
कुमुदाङ्गदयो र्वापि सुषेणस्य महाकपेः ।
प्रसिद्धेयं भवे द्भूमि मैन्दद्विविदयो रपि ॥ १५
विवस्वत स्तनूजस्य हरेश्च कुशपर्वणः ।
ऋक्षस्य केतुमालस्य ममचैव गति र्भवेत् ॥ १६
समीक्ष्यतु महाबाहू राघवस्य पराक्रमम् ।
लक्ष्मणस्य च विक्रान्त मभव त्प्रीतिमा न्कपिः ॥ १७
तां रत्नवसनोपेतां कोष्ठागारावतंसकाम् ।
यन्त्रागारस्तनी मृद्धां प्रमदा मिव भूषिताम् ॥ १८
तां नष्टतिमरां दीपै र्भास्वरै श्च महागृहैः ।
नगरीं राक्षसेन्द्रस्य स ददर्शमहाकपिः ॥ १९
अथ सा हरिशार्दूलं प्रविशन्तं महाबलम् ।
नगरी स्वेन रूपेण ददर्श पवनात्मजम् ॥ २०
सा तं हरिवरं दृष्ट्वा लंका रावणपालिता ।
स्वय मेवोत्थिता तत्र विकृताननदर्शना ॥ २१

पुरस्तात्कपिवर्यस्य वायुसूनो रतिष्ठत ।
मुञ्चमाना महानाद मब्रवी त्पवनात्मजम् ॥ २२
कस्त्वं केन च कार्येण इह प्राप्तो वनालय ।
कथयस्वेह यत्तत्त्वं यावत्प्राणा धरन्ति ते ॥ २३
न शक्यं खल्वियं लंका प्रवेष्टुं वानर त्वया ।
रक्षिता रावणबलै रभिगुप्ता समन्ततः ॥ २४
अथ ता मब्रवीद्वीरो हनुमा नग्रतस्स्थिताम् ।
कथयिष्यामि ते तत्त्वं य न्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ २५
का त्वं विरूपनयना पुरद्वारेऽवतिष्ठसि ।
कि मर्थं चापि मां रुद्ध्वा निर्भर्त्सयसि दारुणा ? ॥ २६
हनुमद्वचनं श्रुत्वा लंका सा कामरूपिणी ।
उवाच वचनं क्रुद्धा परुषं पवनात्मजम् ॥ २७
अहं राक्षसराजस्य रावणस्य महात्मनः ।
आज्ञाप्रतीक्षा दुर्धर्षा रक्षामि नगरी मिमाम् ॥ २८
न शक्या मा मवज्ञाय प्रवेष्टुं नगरी त्वया ।
अद्य प्राणैः परित्यक्तः स्वप्स्यसे निहतो मया ॥ २९
अहं हि नगरी लंका स्वयमेव प्लवङ्गम ।
सर्वतः परिरक्षामि ह्येत त्ते कथितं मया ॥ ३०
लंकाया वचनं श्रुत्वा हनुमा न्मारुतात्मजः ।
यत्नवान् स हरिश्रेष्ठः स्थितश्शैलइवा परः ॥ ३१
सतां स्त्रीरूपविकृतां दृष्ट्वा वानरपुंगवः ।
आबभाषेऽथ मेधावी सत्त्ववान् प्लवगर्षभः ॥ ३२

द्रक्ष्यामि नगरीं लंकां साट्टप्राकारतोरणाम् ।
[निर्विशङ्क मिमं लोकं पश्यन्त्या स्तव सां प्रतम् ।]
इत्यर्थ मिह संप्राप्तः परं कौतूहलं हि मे ॥ ३३
वना न्युपवनानीह लंकायाः काननानि च ।
सर्वतो गृहमुख्यानि द्रष्टु मागमनं हि मे ॥ ३४
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लंका सा कामरूपिणी ।
भूय एव पुन र्वाक्यं बभाषे परुषाक्षरम् ॥ ३५
मा मनिर्जित्य दुर्बुद्धे राक्षसेश्वरपालिताम् ।
न शक्य मद्य ते द्रष्टुं पुरीयं वानराधम ॥ ३६
तत स्स कपिशार्दूल स्ता मुवाच निशाचरीम् ।
दृष्ट्वा पुरी मिमां भद्रे पुनर्यास्ये यथागतम् ॥ ३७
ततः कृत्वा महानादं सा वै लंका भयावहम् ।
तलेन वानरश्रेष्ठं ताडयामास वेगिता ॥ ३८
तत स्सकपिशार्दूलो लंकया ताडितो भृशम् ।
ननाद सुमहानादं वीर्यवा न्पवनात्मजः ॥ ३९
ततस्संवर्तयामास वामहस्तस्य सोऽङ्गुळीः ।
मुष्टिनाऽभिजघानैनां हनुमा न्क्रोधमूर्छितः ॥ ४०
स्त्री चेति मन्यमानेन नातिक्रोधस्स्वयं कृतः ।
सातु तेन प्रहारेण विह्वलाङ्गी निशाचरी ॥ ४१
पपात सहसा भूमौ विकृताननदर्शना ।
ततस्तु हनुमा न्प्राज्ञ स्तां दृष्ट्वा विनिपातिताम् ॥ ४२

कृपां चकार तेजस्वी मन्यमानः स्त्रियंतु ताम् ।
ततो वैभृशसंविग्ना लंका सा गद्गदाक्षरम् ॥ ४३
उवाचागर्वितं वाक्यं हनूमंतं प्लवंगमम् ।
प्रसीद सुमहाबाहो त्रायस्व हरिसत्तम ॥ ४४
समये सौम्य तिष्ठंति सत्त्ववंतो महाबलाः ।
अहं तु नगरी लंका स्वयमेव प्लवंगम ॥ ४५
निर्जिता हं त्वया वीर विक्रमेण महाबल ।
इदं तु तथ्यं शृणु वै ब्रुवंत्या मे हरीश्वर ॥ ४६
स्वयंभुवा पुरादत्तं वरदानं यथा मम ।
यदा त्वां वानरः कश्चि द्विक्रमा द्वश मानयेत् ॥ ४७
तदा त्वया हि विज्ञेयं रक्षसां भय मागतम् ।
स हि मे समय स्सौम्य प्राप्तोऽद्य तव दर्शनात् ॥ ४८
स्वयंभूविहित स्सत्यो न तस्यास्ति व्यतिक्रमः ।
सीतानिमित्तं राज्ञस्तु रावणस्य दुरात्मनः ॥ ४९
रक्षसां चैव सर्वेषां विनाश स्समुपागतः ।
तत्प्रविश्य हरिश्रेष्ठ पुरीं रावणपालिताम् ॥ ५०
विधत्स्व सर्वकार्याणि यानियानीह वांछसि ।
प्रविश्य शापोपहतां हरीश्वरः शुभां पुरीं राक्षसमुख्यपालिताम् ।
यदृच्छया त्वं जनकात्मजां सतीं विमार्ग सर्वत्र गतो यथासुखम् ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे तृतीयस्सर्गः ॥

॥ चतुर्थस्सर्गः ॥

सनिर्जित्य पुरीं श्रेष्ठां लंकां तां कामरूपिणीम् ।
विक्रमेण महातेजा हनुमान्कपिसत्तमः ॥ १
द्वारेण स महाबाहुः प्राकार मभिपुप्लुवे ।
[निशि लङ्कां महासत्त्वो विवेश कपिकुञ्जरः]
प्रविश्य नगरीं लंकां कपिराजहितंकरः ॥ २
चक्रेऽथ पादं सव्यं च शत्रूणां स तु मूर्धनि ।
प्रविष्ट स्सत्त्वसंपन्नो निशायां मारुतात्मजः ॥ ३
स महापथ मास्थाय मुक्तापुष्पविराजितम् ।
[सेवितां राक्षसै र्भीमै र्बलिभि श्शस्त्रपाणिभिः]
ततस्तु तां पुरीं लंकां रम्या मभिययौ कपिः ॥ ४
हसितोत्कृष्टनिनदै स्तूर्यघोषपुरस्सरैः ।
वज्रांकुशनिकाशैश्च वज्रजालविभूषितैः ॥ ५
गृहमेघैः पुरीरम्या बभासे द्यौ रिवांबुदैः ।
प्रजज्वाल तदा लंका रक्षोगणगृहैश्शुभैः ॥ ६
सिताभ्रसदृशै श्चित्रैः पद्मस्वस्तिकसंस्थितैः ।
वर्धमानगृहै श्चापि सर्वत स्सुविभूषिता ॥ ७
तां चित्रमाल्याभरणां कपिराजहितंकरः ।
राघवार्थं चरन् श्रीमान् ददर्श च ननंद च ॥ ८
भवना द्भवनं गच्छन् ददर्श पवनात्मजः ।
विविधाकृतिरूपाणि भवनानि ततस्ततः ॥ ९

शुश्राव मधुरं गीतं त्रिस्थानस्वरभूषितम् ।
स्त्रीणां मदसमृद्धानां दिवि चाप्सरसामिव ॥ १०
शुश्राव कांचीनिनदं नूपुराणां च निस्स्वनम् ।
सोपाननिनदांश्चैव भवनेषु महात्मनाम् ॥ ११
आस्फोटितनिनादांश्च क्ष्वेळितांश्च ततस्ततः ।
शुश्राव जपतां तत्र मंत्रान् रक्षोगृहेषु वै ॥ १२
स्वाध्यायनिरतांश्चैव यातुधानान् ददर्श सः ।
रावणस्तवसंयुक्तान् गर्जतो राक्षसानपि ॥ १३
राजमार्गं समावृत्य स्थितं रक्षोबलं महत् ।
ददर्श मध्यमे गुल्मे रावणस्य चरान्बहून् ॥ १४
दीक्षितान् जटिलान् मुंडान् गोजिनांबरवाससः ।
दर्भमुष्टिप्रहरणानग्निकुंडायुधांस्तथा ॥ १५
कूटमुद्गरपाणींश्च दण्डायुधधरानपि ।
एकाक्षानेककर्णांश्च लंबोदरपयोधरान् ॥ १६
कराळान्भुग्नवक्त्रांश्च विकटान्वामनांस्तथा ।
धन्विनः खड्गिनश्चैव शतघ्नी मुसलायुधान् ॥ १७
परिघोत्तमहस्तांश्च विचित्रकवचोज्ज्वलान् ।
नातिस्थूलान्नातिकृशान्नातिदीर्घातिह्रस्वकान् ॥ १८
नातिगौरान्नातिकृष्णान्नातिकुब्जान्न वामनान् ।
विरूपान्बहुरूपांश्च सुरूपांश्च सुवर्चसः ॥ १९
ध्वजी ^नः^ पताकिनश्चैव ददर्श विविधायुधान् ।
शक्तिवृक्षायुधांश्चैव पट्टसाशनिधारिणः ॥ २०

क्षेपणीपाशहस्तांश्च ददर्श स महाकपिः ।
स्रग्विणस्त्वनुलिप्तांश्च वराभरणभूषितान् ॥ २१
नानावेषसमायुक्तान्यथा स्वैरगतान्बहून् ।
तीक्ष्णशूलधरांश्चैव वज्रिणश्च महाबलान् ॥ २२
शतसाहस्रमव्यग्रमारक्षं मध्यमं कपिः ।
रक्षोधिपतिनिर्दिष्टं ददर्शांतःपुराग्रतः ॥ २३
स तदा तद्गृहं दृष्ट्वा महाहाटकतोरणम् ।
राक्षसेंद्रस्य विख्यातमद्रिमूर्ध्नि प्रतिष्ठितम् ॥ २४
पुंडरीकावतंसाभिः परिखाभिरलंकृतम् ।
प्राकारावृतमत्यंतं ददर्श स महाकपिः ॥ २५
त्रिविष्टपनिभं दिव्यं दिव्यनादविनादितम् ।
वाजिहेषितसंघुष्टं नादितं भूषणैस्तथा ॥ २६
रथैर्यानैर्विमानैश्च तथा हयगजैश्शुभैः ।
वारणैश्च चतुर्दंतैश्श्वेताभ्रनिचयोपमैः ॥ २७
भूषितं रुचिरद्वारं मत्तैश्च मृगपक्षिभिः ।
रक्षितं सुमहावीर्यैर्यातुधानैस्सहस्रशः ॥ २८
राक्षसाधिपतेर्गुप्तमाविवेश महाकपिः ।
सहेमजांबूनदचक्रवाळं महार्हमुक्तामणिभूषितांतम् ।
परार्ध्यकालागरुचंदनाक्तं स रावणांतःपुर माविवेश ॥ २९

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुर्थस्सर्गः ॥

॥ पञ्चमस्सर्गः ॥

ततस्समध्यंगतमंशुमंतं ज्योत्स्नावितानं महदुद्वमंतम् ।
ददर्श धीमान् दिवि भानुमंतं गोष्ठे वृषं मत्तमिव भ्रमंतम् ॥ १
लोकस्य पापानि विनाशयन्तं महोदधिं चापि समेधयन्तम् ।
भूतानि सर्वाणि विराजयंतं ददर्श शीतांशुमथाभियांतम् ॥ २
या भाति लक्ष्मीर्भुवि मंदरस्था तथा प्रदोषेषु च सागरस्था ।
तथैव तोयेषु च पुष्करस्था रराज सा चारुनिशाकरस्था ॥ ३
हंसो यथा राजत पञ्जरस्थस्सिंहो यथा मन्दरकन्दरस्थः ।
वीरो यथा गर्वितकुञ्जरस्थश्चन्द्रोऽपि बभ्राज तथाम्बरस्थः ॥ ४
स्थितः ककुद्मानिव तीक्ष्णशृङ्गो महाचलश्श्वेत इवोच्चशृङ्गः ।
हस्तीव जांबूनदबद्धशृङ्गो रराज चन्द्रः परिपूर्णशृङ्गः ॥ ५
विनष्टशीतांबुतुषारपङ्को महाग्रहग्राहविनष्टपङ्कः ।
प्रकाशलक्ष्म्याश्रयनिर्मलाङ्को रराज चन्द्रो भगवान्शशाङ्कः ॥ ६
शिलातलं प्राप्य यथा मृगेन्द्रो महारणं प्राप्य यथा गजेंद्रः ।
राज्यं समासाद्य यथा नरेंद्रस्तथा प्रकाशो विरराज चन्द्रः ॥ ७
प्रकाशचंद्रोदयनष्टदोषः प्रवृत्तरक्षःपिशिताशदोषः ।
रामाभिरामेरितचित्तदोषः स्वर्गप्रकाशो भगवान् प्रदोषः ॥ ८
तंत्रीस्वनाः कर्णसुखाः प्रवृत्ताः स्वपंति नार्यः पतिभिस्सुवृत्ताः ।
नक्तंचराश्चापि तथा प्रवृत्ता विहर्तुमत्यद्भुतरौद्रवृत्ताः ॥ ९
मत्तप्रमत्तानि समाकुलानि रथाश्वभद्रासनसंकुलानि ।
वीरश्रियाचापि समाकुलानि ददर्श धीमान् स कपिः कुलानि ॥

परस्परं चाधिकमाक्षिपंति भुजांश्च पीनानधिकं क्षिपंति ।
मत्तप्रलापानधिकं क्षिपंति मत्तानि चान्योन्यमधिक्षिपंति ॥ ११
रक्षांसि वक्षांसि च विक्षिपंति गात्राणि कांतासु च विक्षिपंति ।
रूपाणि चित्राणि च विक्षिपंति दृढानि चापानि च विक्षिपंति ॥
ददर्श कांताश्च समालभंत्यस्तथापरास्तत्र पुनस्स्वपंत्यः ।
सुरूपवक्त्राश्च तथा हसंत्यः क्रुद्धाः पराश्चापि विनिश्श्वसंत्यः ॥ १३
महागजैश्चापि तथा नदद्भिस्सुपूजितैश्चापि तथा सुसद्भिः ।
रराज वीरैश्च विनिश्श्वसद्भिर्ह्रदो भुजङ्गैरिव निश्श्वसद्भिः ॥ १४
बुद्धिप्रधानान्रुचिराभिधानान्संश्रद्दधानाञ्जगतः प्रधानान् ।
नानाविधानान्रुचिराभिधानान्ददर्श तस्यां पुरियातुधानान् ॥ १५
ननंद दृष्ट्वा स च तान्सुरूपान्नानागुणानात्मगुणानुरूपान् ।
विद्योतमानान्स तदानुरूपान्ददर्श कांश्चिच्च पुनर्विरूपान् ॥ १६
ततो वरार्हास्सुविशुद्धभावास्तेषां स्त्रियस्तत्र महानुभावाः ।
प्रियेषु पानेषु च सक्तभावा ददर्श तारा इव सुप्रभावाः ॥ १७
श्रिया ज्वलंती स्त्रपयोपगूढा निशीथकाले रमणोपगूढाः ।
ददर्श काश्चित्प्रमदोपगूढा यथा विहंगाः कुसुमोपगूढाः ॥ १८
अन्याः पुनर्हर्म्यतलोपविष्टास्तत्र प्रियांकेषु सुखोपविष्टाः ।
भर्तुः प्रिया धर्मपरा निविष्टा ददर्श धीमान्मदनाभिविष्टाः ॥ १९
अप्रावृताः कांचनराजिवर्णाः काश्चित्परार्ध्यास्तपनीयवर्णाः ।
पुनश्च काश्चिच्छशलक्ष्मवर्णाः कांतप्रहीणा रुचिरांगवर्णाः ॥ २०
ततः प्रियान्प्राप्य मनोभिरामास्सुप्रीतियुक्ताः प्रसमीक्ष्य रामाः ।
गृहेषु हृष्टाः परमाभिरामा हरिप्रवीरस्स ददर्श रामाः ॥ २१

क्रा
चंद्रप्रकाशाश्च हि वक्त्रमाला वक्राक्षिपक्ष्माश्च सुनेत्रमालाः ।
विभूषणानां च ददर्श मालाश्शतह्रदानामिव चारुमालाः ॥ २२
न त्वेव सीतां परमाभिजातां पथिस्थिते राजकुले प्रजाताम् ।
लतां प्रफुल्लामिव साधुजातां ददर्श तन्वीं मनसाभिजाताम् ॥ २३
सनातने वर्त्मनि सन्निविष्टां रामेक्षणां तां मदनाभिविष्टाम् ।
भर्तुर्मनश्श्रीमदनुप्रविष्टां स्त्रीभ्यो वराभ्यश्च सदा विशिष्टाम् ॥ २४
उष्णार्दितां सानुसृतास्रकण्ठीं पुरा वरार्होत्तमनिष्ककण्ठीम् ।
सुजातपक्ष्मामभिरक्तकण्ठीं वने प्रनृत्तामिव नीलकण्ठीम् ॥ २५
अव्यक्तरेखामिव चन्द्ररेखां पांसुप्रदिग्धामिव हेमरेखाम् ।
क्षतप्ररूढामिव बाणरेखां वायुप्रभिन्नामिव मेघरेखाम् ॥ २६
सीतामपश्यन्मनुजेश्वरस्य रामस्य पत्नीं वदतां वरस्य ।
बभूव दुःखाभिहतश्चिरस्य प्लवङ्गमो मंद इवाचिरस्य ॥ २७

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चमस्सर्गः ॥

॥ षष्ठस्सर्गः ॥

चरन्
सनिकामं विमानेषु विषण्णः कामरूपधृत् ।
विचचार पुनर्लङ्कां लाघवेन समन्वितः ॥ १
आससादाथ लक्ष्मीवान् राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ।
प्राकारेणार्कवर्णेन भास्वरेणाभिसंवृतम् ॥ २
रक्षितं राक्षसैर्घोरैस्सिंहैरिव महद्वनम् ।
समीक्षमाणो भवनं चकाशे कपिकुञ्जरः ॥ ३

रूप्यकोपहितैश्चित्रैस्तोरणैर्हेमभूषितैः ।
विचित्राभिश्च कक्ष्याभिर्द्वारैश्च रुचिरैर्वृतम् ॥ ४
गजास्थितैर्महामात्रैश्शूरैश्च विगतश्रमैः ।
उपस्थितमसंहार्यैर्हयैस्स्यंदनयायिभिः ॥ ५
सिंहव्याघ्रतनुत्राणैर्दांतकांचनराजितैः ।
घोषवद्भिर्विचित्रैश्च सदा विचरितं रथैः ॥ ६
बहुरत्नसमाकीर्णं परार्ध्यासनभाजनम् ।
महारथसमावासं महारथमहास्वनम् ॥ ७
दृश्यैश्च परमोदारैस्तैस्तैश्च मृगपक्षिभिः ।
विविधैर्बहुसाहस्रैः परिपूर्णं समंततः ॥ ८
विनीतैरंतपालैश्च रक्षोभिश्च सुरक्षितम् ।
मुख्याभिश्च वरस्त्रीभिः परिपूर्णं समंततः ॥ ९
मुदितप्रमदारत्नं राक्षसेंद्रनिवेशनम् ।
वराभरणसंह्रादैस्समुद्रस्वननिस्स्वनम् ॥ १०
तद्राजगुणसंपन्नं मुख्यैश्चागरुचंदनैः ।
महाजनैस्समाकीर्णं सिंहैरिव महद्वनम् ॥ ११
भेरीमृदंगाभिरुतं शंखघोषनिनादितम् ।
नित्यार्चितं पर्वहुतं पूजितं राक्षसैस्सदा ॥ १२
समुद्रमिव गंभीरं समुद्रमिव निस्स्वनम् ।
महात्मनो महद्वेश्म महारत्नपरिच्छदम् ॥ १३
महारत्नसमाकीर्णं ददर्श स महाकपिः ।
विराजमानं वपुषा गजाश्वरथसङ्कुलम् ॥ १४

लंकाभरण मित्येव सोऽमन्यत महाकपिः ।
चचार हनुमांस्तत्र रावणस्य समीपतः ॥ १५
[संक्षिप्य चात्मनः कायं प्रविश्यानुपलक्षितः ।
चिन्तयामास मनसा मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ॥
कपिप्रवीरो हनुमान्राघवप्रियकाम्यया ।
कीदृशी बंधने बद्धा मुक्ता वा स्वैरचारिणी ॥
काश्च रक्षन्ति राक्षस्यः कथंरूपा च मैथिली ।
न दृष्टपूर्वा च मया वैदेही जनकात्मजा ॥
इङ्गितैश्चानुमानैश्च मया ज्ञेया भविष्यति ।
एतां बुद्धिं तदा कृत्वा हनुमान्मारुतात्मजः ॥
अन्वियेष तदा सीतां राघवप्रियकाम्यया ।
स निकामं विमानेषु निपतन्पादपेषु च ॥
विचचार कपिर्लङ्कां लघुप्रक्रमविक्रमः]
गृहाद्गृहं राक्षसानामुद्यानानि च वानरः ।
वीक्षमाणो ह्यसन्त्रस्तः प्रासादांश्च चचार सः ॥ १६
अवप्लुत्य महावेगः प्रहस्तस्य निवेशनम् ।
ततोऽन्यत्पुप्लुवे वेश्म महापार्श्वस्य वीर्यवान् ॥ १७
अथ मेघप्रतीकाशं कुंभकर्णनिवेशनम् ।
विभीषणस्य च तदा पुप्लुवे स महाकपिः ॥ १८
महोदरस्य च गृहं विरूपाक्षस्य चैव हि ।
विद्युज्जिह्वस्य भवनं विद्युन्मालेस्तथैव च ॥ १९

वज्रदंष्ट्रस्य च तथा पुप्लुवे स महाकपिः ।
शुकस्य च महातेजास्सारणस्य च धीमतः ॥ २०
तथा चेंद्रजितो वेश्म जगाम हरियूथपः ।
जंबुमालेस्सुमालेश्च जगाम हरिसत्तमः ॥ २१
रश्मिकेतोश्च भवनं सूर्यकेतोस्तथैव च ।
वज्रकायस्य च तथा पुप्लुवे स महाकपिः ॥ २२
धूम्राक्षस्य च संपातेर्भवनं मारुतात्मजः ।
विद्युद्रूपस्य भीमस्य घनस्य विघनस्य च ॥ २३
शुकनासस्य वक्रस्य शठस्य विकटस्य च ।
ब्रह्मकर्णस्य दंष्ट्रस्य रोमशस्य च रक्षसः ॥ २४
युद्धोन्मत्तस्य मत्तस्य ध्वजग्रीवस्य नादिनः ।
विद्युज्जिह्वेंद्रजिह्वानां तथा हस्तिमुखस्य च ॥ २५
करालस्य पिशाचस्य शोणिताक्षस्य चैव हि ।
क्रममाणः क्रमेणैव हनुमान्मारुतात्मजः ॥ २६
तेषु तेषु महार्हेषु भवनेषु महायशाः ।
तेषामृद्धिमतामृद्धिं ददर्श स महाकपिः ॥ २७
सर्वेषां समतिक्रम्य भवनानि समन्ततः ।
आससादाथ लक्ष्मीवान्राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥ २८
रावणस्योपशायिन्यो ददर्श हरिसत्तमः ।
विचरन्हरिशार्दूलो राक्षसीर्विकृतेक्षणाः ॥ २९
शूलमुद्गरहस्ताश्च शक्तितोमरधारिणीः ।
ददर्श विविधान्गुल्मान्तस्य रक्षःपतेर्गृहे ॥ ३०

राक्षसांश्च महाकायान्नानाप्रहरणोद्यतान् ।
रक्तान्श्वेतान्सितांश्चैव हरींश्चापि महाजवान् ॥ ३१
कुलीनान्रूपसम्पन्नान्गजान्परगजारुजान् ।
निष्ठितान्गजशिक्षायामैरावतसमान्युधि ॥ ३२
निहंतॄन्परसैन्यानां गृहे तस्मिन्ददर्श सः ।
क्षरतश्च यथा मेघान्स्रवतश्च यथा गिरीन् ॥ ३३
मेघस्तनितनिर्घोषान्दुर्धर्षान्समरे परैः ।
सहस्रं वाहिनीस्तत्र जांबूनदपरिष्कृताः ॥ ३४
हेमजालपरिच्छन्नास्तरुणादित्यसन्निभाः ।
ददर्श राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य निवेशने ॥ ३५
शिबिका विविधाकारास्स कपिर्मारुतात्मजः ।
लतागृहाणि चित्राणि चित्रशालागृहाणि च ॥ ३६
क्रीडागृहाणि चान्यानि दारुपर्वतकानपि ।
कामस्य गृहकं रम्यं दिवागृहकमेव च ॥ ३७
ददर्श राक्षसेंद्रस्य रावणस्य निवेशने ।
स मंदरगिरिप्रख्यं मयूरस्थानसंकुलम् ॥ ३८
ध्वजयष्टिभिराकीर्णं ददर्श भवनोत्तमम् ।
अनेकरत्नसंकीर्णं निधिजालं समंततः ॥ ३९
धीरनिष्ठितकर्मांतं गृहं भूतपतेरिव ।
अर्चिर्भिश्चापि रत्नानां तेजसा रावणस्य च ॥ ४०
विरराजाथ तद्वेश्म रश्मिमानिव रश्मिभिः ।
जांबूनदमयान्येव शयनान्यासनानि च ॥ ४१

भाजनानि च मुख्यानि ददर्श हरियूथपः ।
मध्वासवकृतक्लेदं मणिभाजनसंकुलम् ॥ ४२
मनोरममसंबाधं कुबेरभवनं यथा ।
[चन्दनागरुधूपैश्च दिव्यधूपैस्सुधूपितम् ।
माल्यदामभिराकीर्णं पुष्पभक्तिविराजितम् ॥
दिव्यगंधावसिक्ताभिर्दीपिकाभिर्विदीपितम् ।
लोकपालान् परित्यज्य तच्छ्रियेव समावृतम् ॥]
नूपुराणां च घोषेण कांचीनां निनदेन च ॥ ४३
मृदंगतलघोषैश्च घोषवद्भिर्विनादितम् ।
प्रासादसंघातयुतं स्त्रीरत्नशतसंकुलम् ॥ ४४
सुव्यूढकक्ष्यं हनुमान्प्रविवेश महागृहम् ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षष्ठस्सर्गः ॥

॥ सप्तमस्सर्गः ॥

स वेश्मजालं बलवान् ददर्श व्यासक्तवैडूर्यसुवर्णजालम् ।
यथा महत्प्रावृषि मेघजालं विद्युत्पिनद्धं सविहंगजालम् ॥ १
निवेशनानां विविधाश्च शालाः प्रधानशंखायुधचापशालाः ।
मनोहराश्चापि पुनर्विशाला ददर्श वेश्माद्रिषु चंद्रशालाः ॥ २
गृहाणि नानावसुराजितानि देवासुरैश्चापि सुपूजितानि ।
सर्वैश्च दोषैः परिवर्जितानि कपिर्ददर्श स्वबलार्जितानि ॥ ३
तानि प्रयत्नाभि समाहितानि मयेन साक्षादिव निर्मितानि ।
महीतले सर्वगुणोत्तराणि ददर्श लंकाधिपतेर्गृहाणि ॥ ४

ततो ददर्शोच्छ्रितमेघरूपं मनोहरं काञ्चनचारुरूपम् ।
रक्षोऽधिपस्यात्मबलानुरूपं गृहोत्तमं ह्यप्रतिरूपरूपम् ॥ ५
महीतले स्वर्गमिव प्रकीर्णं श्रिया ज्वलन्तं बहुरत्नकीर्णम् ।
नानातरूणां कुसमावकीर्णं गिरेरिवाग्रं रजसावकीर्णम् ॥ ६
नारीप्रवेकैरिव दीप्यमानं तटिद्भिरंभोदवदर्च्यमानम् ।
हंसप्रवेकैरिव वाह्यमानं श्रिया युतं खे सुकृतां विमानम् ॥ ७
यथा नगाग्रं बहुधातुचित्रं यथा नभश्च ग्रहचन्द्रचित्रम् ।
ददर्श युक्तीकृतमेघचित्रं विमानरत्नं बहुरत्नचित्रम् ॥ ८
मही कृता पर्वतराजिपूर्णा शैलाः कृता वृक्षवितानपूर्णाः ।
वृक्षाः कृताः पुष्पवितानपूर्णाः पुष्पं कृतं केसरपत्रपूर्णम् ॥ ९
कृतानि वेश्मानि च पांडुराणि तथा सुपुष्पाण्यपि पुष्कराणि ।
पुनश्च पद्मानि सकेसराणि धन्यानि चित्राणि तथा वनानि ॥ १०
पुष्पाह्वयं नाम विराजमानं रत्नप्रभाभिश्च विवर्धमानम् ।
वेश्मोत्तमानामपि चोच्चमानं महाकपिस्तत्र महाविमानम् ॥ ११
कृताश्च वैडूर्यमया विहंगाः रूप्यप्रवालैश्च तथा विहंगाः ।
चित्राश्च नानावसुभिर्भुजङ्गा जात्यानुरूपास्तुरगाश्शुभाङ्गाः ॥ १२
प्रवाळजाम्बूनदपुष्पपक्षास्सलीलमावर्जितजिह्मपक्षाः ।
कामस्य साक्षादिव भांति पक्षाः कृता विहंगास्सुमुखास्सुपक्षाः ॥
नियुज्यमानास्तु गजास्सुहस्तास्सकेसराश्चोत्पलपत्रहस्ताः ।
बभूव देवी च कृता सुहस्ता लक्ष्मीस्तथा पद्मिनि पद्महस्ता ॥ १४
इतीव तद्गृहमभिगम्य शोभनं सविस्मयो नगमिव चारु शोभनम् ।
पुनश्च तत्परम सुगंधि सुन्दरं हिमात्यये नगमिव चारु कन्दरम् ॥

ततस्स तां कपिरभिपत्य पूजितां चरन्पुरीं दशमुखबाहुपालिताम् ।
अदृश्यतां जनकसुतां सुपूजितां सुदुःखितः पतिगुणवेगनिर्जिताम् ॥
ततस्तदा बहुविधभावितात्मनः कृतात्मनो जनकसुतां सुवर्त्मनः ।
अपश्यतोऽभवदतिदुःखितं मनस्सुचक्षुषः प्रविचरतो महात्मनः ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तमस्सर्गः ॥

॥ अष्टमस्सर्गः ॥

स तस्य मध्ये भवनस्य संस्थितं महद्विमानं मणिवज्रचित्रितम् ।
प्रतप्तजाम्बूनदजालकृत्रिमं ददर्श वीरः पवनात्मजः कपिः ॥ १
तदप्रमेयाप्रतिकारकृत्रिमं कृतं स्वयं साध्विति विश्वकर्मणा ।
दिवं गतं वायुपथप्रतिष्ठितं व्यराज ताऽऽदित्यपथस्य लक्ष्मवत् ॥ २
न तत्र किंचिन्न कृतं प्रयत्नतो न तत्र किंचिन्न महार्हरत्नवत् ।
न ते विशेषा नियतास्सुरेष्वपि न तत्र किंचिन्न महाविशेषवत् ॥
तपस्समाधानपराक्रमार्जितं मनस्समाधानविचारचारिणम् ।
अनेकसंस्थानविशेषनिर्मितं ततस्ततस्तुल्यविशेषदर्शनम् ॥ ४
मनस्समाधाय तु शीघ्रगामिनं दुरावरं मारुततुल्यगामिनम् ।
महात्मनां पुण्यकृतां महर्धिनां यशस्विनामग्र्यमुदामिवालयम् ॥
विशेषमालंब्य विशेषसंस्थितं विचित्रकूटं बहुकूटमंडितम् ।
मनोऽभिरामं शरदिंदुनिर्मलं विचित्रकूटं शिखरं गिरेर्यथा ॥ ६
वहंति यं कुंडलशोभितानना महाशना व्योमचरा निशाचराः ।
विवृत्तविध्वस्तविशाललोचना महाजवा भूतगणास्सहस्रशः ॥ ७

वसंतपुष्पोत्करचारुदर्शनं वसंतमासादपि कांतदर्शनम् ।
स पुष्पकं तत्र विमानमुत्तमं ददर्श तद्वानरवीरसत्तमः ॥ ८

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टमस्सर्गः ॥

॥ नवमस्सर्गः ॥

तस्यालयवरिष्ठस्य मध्ये विपुलमायतम् ।
ददर्श भवनश्रेष्ठं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ १
अर्धयोजनविस्तीर्णमायतं योजनं हि तत् ।
भवनं राक्षसेंद्रस्य बहुप्रासादसङ्कुलम् ॥ २
मार्गमाणस्तु वैदेहीं सीतामायतलोचनाम् ।
सर्वतः परिचक्राम हनुमानरिसूदनः ॥ ३
उत्तमं राक्षसावासं हनुमानवलोकयन् ।
आससादाथ लक्ष्मीवान्राक्षसेंद्रनिवेशनम् ॥ ४
चतुर्विषाणैर्द्विरदैस्त्रिविषाणैस्तथैव च ।
परिक्षिप्तमसम्बाधं रक्ष्यमाण मुदायुधैः ॥ ५
राक्षसीभिश्च पत्नीभिःरावणस्य निवेशनम् ।
आहृताभिश्च विक्रम्य राजकन्याभिरावृतम् ॥ ६
तन्नक्रमकराकीर्णं तिमिङ्गिलझषाकुलम् ।
वायुवेगसमाधूतं पन्नगैरिव सागरम् ॥ ७
या हि वैश्रवणे लक्ष्मीर्या चेंद्रे हरिवाहने ।
सा रावणगृहे सर्वा नित्यमेवानपायिनी ॥ ८

या च राज्ञः कुबेरस्य यमस्य वरुणस्य च ।
तादृशी तद्विशिष्टा वा ऋद्धी रक्षोगृहेष्विह ॥ ९
तस्य हर्म्यस्य मध्यस्थं वेश्म चान्यत्सुनिर्मितम् ।
बहुनिर्यूहसंकीर्णं ददर्श पवनात्मजः ॥ १०
ब्रह्मणोऽर्थे कृतं दिव्यं दिवि यद्विश्वकर्मणा ।
विमानं पुष्पकं नाम सर्वरत्नविभूषितम् ॥ ११
परेण तपसा लेभे यत्कुबेरः पितामहात् ।
कुबेरमोजसा जित्वा लेभे तद्राक्षसेश्वरः ॥ १२
ईहामृगसमायुक्तैः कार्तस्वरहिरण्मयैः ।
सुकृतैराचितं स्तंभैः प्रदीप्तमिव च श्रिया ॥ १३
मेरुमन्दरसङ्काशैरुल्लिखद्भिरिवाम्बरम् ।
कूटागारैश्शुभागारैस्सर्वतस्समलंकृतम् ॥ १४
ज्वलनार्कप्रतीकाशं सुकृतं विश्वकर्मणा ।
हेमसोपानसंयुक्तं चारुप्रवरवेदिकम् ॥ १५
जालवातायनैर्युक्तं काञ्चनैस्स्फाटिकैरपि ।
इन्द्रनीलमहानीलमणिप्रवरवेदिकम् ॥ १६
विद्रुमेण विचित्रेण मणिभिश्च महाधनैः ।
निस्तुलाभिश्च मुक्ताभिस्तलेनाभिविराजितम् ॥ १७
चंदनेन च रक्तेन तपनीयनिभेन च ।
सुपुण्यगंधिना युक्तमादित्यतरुणोपमम् ॥ १८
कूटागारैर्वराकारैर्विविधैस्समलंकृतम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यमारुरोह महाकपिः ॥ १९

तत्रस्थस्स तदा गन्धं पानभक्ष्यान्नसम्भवम् ।
दिव्यं संमूर्छितं जिघ्रन्रूपवन्तमिवानिलम् ॥ २०
स गंधस्तं महासत्त्वं बंधुर्बंधुमिवोत्तमम् ।
इत एहीत्युवाचेव तत्र यत्र स रावणः ॥ २१
ततस्तां प्रस्थितश्शालां ददर्श महतीं शुभाम् ।
रावणस्य मनः कान्तां कान्तामिव वरस्त्रियम् ॥ २२
मणिसोपानविकृतां हेमजालविभूषिताम् ।
स्फाटिकैरावृततलां दंतांतरितरूपिकाम् २३
मुक्ताभिश्च प्रवाळैश्च रूप्यचामीकरैरपि ।
विभूषितां मणिस्तंभैस्सुबहुस्तंभभूषिताम् ॥ २४
समैर्ऋजुभिरत्युच्चैस्समंतात्सुविभूषितैः ।
स्तंभैः पक्षैरिवात्युच्चैर्दिवं संप्रस्थितामिव ॥ २५
महत्या कुथयास्तीर्णां पृथिवी लक्षणाङ्कया ।
पृथिवीमिव विस्तीर्णां सराष्ट्रगृहमालिनीम् ॥ २६
नादितां मत्तविहगैर्दिव्यगन्धाधिवासिताम् ।
परार्ध्यास्तरणोपेतां रक्षोधिपनिषेविताम् ॥ २७
धूम्रामगरुधूपेन विमलां हंसपाण्डुराम् ।
चित्रां पुष्पोपहारेण कल्माषीमिव सुप्रभाम् ॥ २८
मनस्सम्ह्लादजननीं वर्णस्यापि प्रसादिनीम् ।
तां शोकनाशिनीं दिव्यां श्रियस्सञ्जननीमिव ॥ २९
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थैस्तु पञ्चपञ्चभिरुत्तमैः ।
तर्पयामास मातेव तदा रावणपालिता ॥ ३०

स्वर्गोऽयं देवलोकोऽयमिन्द्रस्येयं पुरी भवेत् ।
सिद्धिर्वेयं परा हि स्यादित्यमन्यत मारुतिः ॥ ३१
प्रध्यायत इवापश्यत्प्रदीपांस्तत्र काञ्चनान् ।
धूर्तानिव महाधूर्तैर्देवनेन पराजितान् ॥ ३२
दीपानां च प्रकाशेन तेजसा रावणस्य च ।
अर्चिर्भिर्भूषणानां च प्रदीप्तेत्यभ्यमन्यत ॥ ३३
ततोऽपश्यत्कुथाऽऽसीनं नानावर्णांबरस्रजम् ।
सहस्रं वरनारीणां नानावेषसुभूषितम् ॥ ३४
परिवृत्तेऽर्धरात्रे तु पाननिद्रावशङ्गतम् ।
क्रीडित्वोपरतं रात्रौ प्रसुप्तं बलवत्तदा ॥ ३५
तत्प्रसुप्तं विरुरुचे निश्शब्दान्तरभूषणम् ।
निश्शब्दहंसभ्रमरं यथा पद्मवनं महत् ॥ ३६
तासां संवृतदन्तानि मीलिताक्षाणि मारुतिः ।
अपश्यत्पद्मगन्धीनि वदनानि सुयोषिताम् ॥ ३७
प्रबुद्धानीव पद्मानि तासां भूत्वा क्षपाक्षये ।
पुनस्संवृतपत्त्राणि रात्राविव बभुस्तदा ॥ ३८
इमानि मुखपद्मानि नियतं मत्तषट्पदाः ।
अंबुजानीव फुल्लानि प्रार्थयंति पुनःपुनः ॥ ३९
इति चामन्यत श्रीमानुपपत्त्या महाकपिः ।
मेनेहि गुणतस्तानि समानि सलिलोद्भवैः ॥ ४०
सा तस्य शुशुभे शाला ताभिस्त्रीभिर्विराजिता ।
शारदीव प्रसन्ना द्यौस्ताराभिरभिशोभिता ॥ ४१

स च ताभिः परिवृतश्शुशुभे राक्षसाधिपः ।
यथा ह्युडुपतिश्श्रीमांस्ताराभिरभिसंवृतः ॥ ४२
याश्च्यवन्तेऽम्बरात्ताराः पुण्यशेषसमावृताः ।
इमास्तास्संगताः कृत्स्ना इति मेने हरिस्तदा ॥ ४३
ताराणामिव सुव्यक्तं महतीनां शुभार्चिषाम् ।
प्रभावर्णप्रसादाश्च विरेजुस्तत्र योषिताम् ॥ ४४
व्यावृत्तगुरुपीनस्रक्प्रकीर्णवरभूषणाः ।
पानव्यायामकालेषु निद्रापहृतचेतसः ॥ ४५
व्यावृत्ततिलकाः काश्चित्काश्चिदुद्भ्रान्तनूपुराः ।
पार्श्वे गळितहाराश्च काश्चित्परमयोषितः ॥ ४६
मुक्ताहाराऽऽवृताश्चान्याः काश्चिद्विस्रस्तवाससः ।
व्याविद्धरशनादामाः किशोर्य इव वाहिताः ॥ ४७
सुकुण्डलधराश्चान्या विच्छिन्नमृदितस्रजः ।
गजेंद्रमृदिताः फुल्ला लता इव महावने ॥ ४८
चन्द्रांशुकिरणाभाश्च हाराः कासाञ्चिदुत्कटाः ।
हंसा इव बभुस्सुप्ता स्तनमध्येषु योषिताम् ॥ ४९
अपरासां च वैडूर्याः कादंबा इव पक्षिणः ।
हेमसूत्राणि चान्यासां चक्रवाका इवाभवन् ॥ ५०
हंसकारंडवाकीर्णाश्चक्रवाकोपशोभिताः ।
आपगा इव ता रेजुर्जघनैः पुलिनैरिव ॥ ५१
किंकिणीजालसंकाशास्ता हैमविपुलांबुजाः ।
भावग्राहा यशस्तीरास्सुप्ता नद्य इवाऽऽबभुः ॥ ५२

मृदुष्वंगेषु कासांचित्कुचाग्रेषु च संस्थिताः ।
बभूवुर्भूषणानीव शुभा भूषणराजयः ॥ ५३
अंशुकांताश्च कासांचिन्मुखमारुतकंपिताः ।
उपर्युपरि वक्त्राणां व्याधूयंते पुनःपुनः ॥ ५४
ताः पताका इवोद्धूताः पत्नीनां रुचिरप्रभाः ।
नानावर्णसुवर्णानां वक्त्रमूलेषु रेजिरे ॥ ५५
ववल्गुश्चात्र कासांचित्कुंडलानि शुभार्चिषाम् ।
मुखमारुतसंसर्गान्मंदं मंदं सुयोषिताम् ॥ ५६
शर्कराऽऽसवगंधैश्च प्रकृत्या सुरभिस्सुखः ।
तासां वदननिश्श्वासस्सिषेवे रावणं तदा ॥ ५७
रावणाननशंकाश्च काश्चिद्रावणयोषितः ।
मुखानि स्म सपत्नीनामुपाजिघ्रन्पुनः पुनः ॥ ५८
अत्यर्थं सक्तमनसो रावणे ता वरस्त्रियः ।
अस्वतंत्राःसपत्नीनां प्रियमेवाऽऽचरंस्तदा ॥ ५९
बाहूनुपनिधायान्याः पारिहार्यविभूषितान् ।
अंशुकानि च रम्याणि प्रमदास्तत्र शिश्यिरे ॥ ६०
अन्या वक्षसि चान्यस्यास्तस्याः काश्चित्पुनर्भुजम् ।
अपरा त्वंकमन्यस्यास्तस्याश्चाप्यपरा भुजौ ॥ ६१
ऊरुपार्श्वकटीपृष्ठमन्योन्यस्य समाश्रिताः ।
परस्परनिविष्टांग्यो मदस्नेहवशानुगाः ॥ ६२
अन्योन्यस्याङ्गसंस्पर्शात्प्रीयमाणास्सुमध्यमाः ।
एकीकृतभुजास्सर्वास्सुषुपुस्तत्र योषितः ॥ पु ६३

अन्योन्यभुजसूत्रेण स्त्रीमालाग्रथिता हि तां । सा
मालेव ग्रथिता सूत्रे शुशुभे मत्तषट्पदा ॥ ६४
लतानां माधवे मासि फुल्लानां वायुसेवनात् ।
अन्योन्यमालाग्रथितं संसक्तकुसुमोच्चयम् ॥ ६५
व्यतिवेष्टितसुस्कंधमन्योन्यभ्रमराकुलम् ।
आसीद्वनमिवोद्धूतं स्त्रीवनं रावणस्य तत् ॥ ६६
उचितेष्वपि सुव्यक्तं न तासां योषितां तदा ।
विवेकश्शक्य आधातुं भूषणांगांबरस्रजाम् ॥ ६७
रावणे सुखसंविष्टे तास्स्त्रियो विविधप्रभाः ।
ज्वलंतः कांचना दीपाः प्रैक्षंतानिमिषा इव ॥ ६८
राजर्षिपितृदैत्यानां गंधर्वाणां च योषितः ।
रक्षसानां च याः कन्यास्तस्य कामवशं गताः ॥ ६९
युद्धकामेन तास्सर्वा रावणेन हृताः स्त्रियः ।
समदा मदनेनैव मोहिताः काश्चिदागताः ॥ ७०
न तत्र काचित्प्रमदा प्रसह्य वीर्योपपन्नेन गुणेन लब्धा ।
न चान्यकामापि नचान्यपूर्वा विना वरार्हां जनकात्मजां ताम् ॥
न चाकुलीना न च हीनरूपा नादक्षिणा नानुपचारयुक्ता ।
भार्याभवत्तस्य न हीनसत्त्वा न चापि कान्तस्य न कामनीया ॥ ७२
बभूव बुद्धिस्तु हरीश्वरस्य यदीदृशी राघवधर्मपत्नी ।
इमा यथा राक्षसराजभार्यास्सुजातमस्येति हि साधुबुद्धेः ॥ ७३
पुनश्च सोऽचिन्तयदार्तरूपो ध्रुवं विशिष्टा गुणतो हि सीता । तो
अथायमस्यां कृतवान्महात्मा लंकेश्वरः कष्टमनार्यकर्म ॥ ७४

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे नवमस्सर्गः ॥

॥ दशमस्सर्गः ॥

तत्र दिव्योपमं मुख्यं स्फाटिकं रत्नभूषितम् ।
अवेक्षमाणो हनुमान्ददर्श शयनासनम् ॥ १
दांतकाञ्चनचित्रांगैर्वैडूर्यैश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैरुपपन्नं महाधनैः ॥ २
तस्य चैकतमे देशे सोऽग्र्यमालाविभूषितम् ।
ददर्श पाण्डुरं छत्रं ताराधिपतिसन्निभम् ॥ ३
जातरूपपरिक्षिप्तं चित्रभानुसमप्रभम् ।
अशोकमालाविततं ददर्श परमासनम् ॥ ४
वालव्यजनहस्ताभिर्वीज्यमानं समन्ततः ।
गंधैश्च विविधैर्जुष्टं वरधूपेन धूपितम् ॥ ५
परमास्तरणास्तीर्णमाविकाजिनसंवृतम् ।
दामभिर्वरमाल्यानां समन्तादुपशोभितम् ॥ ६
तस्मिन्जीमूतसङ्काशं प्रदीप्तोत्तमकुण्डलम् ।
लोहिताक्षं महाबाहुं महारजतवाससम् ॥ ७
लोहितेनानुलिप्तांगं चन्दनेन सुगन्धिना ।
सन्ध्यारक्तमिवाकाशे तोयदं सतटिद्गणम् ॥ ८
वृतमाभरणैर्दिव्यैस्सुरूपं कामरूपिणम् ।
सवृक्षवनगुल्माढ्यं प्रसुप्तमिव मन्दरम् ॥ ९
क्रीडित्वोपरतं रात्रौ वराभरणभूषितम् ।
प्रियं राक्षसकन्यानां राक्षसानां सुखावहम् ॥ १०

पीत्वाऽप्युपरतं चापि ददर्श स महाकपिः ।
भास्वरे शयने वीरं प्रसुप्तं राक्षसाधिपम् ॥ ११
निश्श्वसंतं यथा नागं रावणं वानरर्षभः ।
आसाद्य परमोद्विग्नस्सोपासर्पत्सुभीतवत् ॥ १२
अथाऽऽरोहणमासाद्य वेदिकाऽन्तरमाश्रितः ।
सुप्तं राक्षसशार्दूलं प्रेक्षते स्म महाकपिः ॥ १३
शुशुभे राक्षसेंद्रस्य स्वपतश्शयनोत्तमम् ।
गंधहस्तिनि संविष्टे यथा प्रस्रवणं महत् ॥ १४
कांचनांगदसन्नद्धौ ददर्श स महात्मनः ।
विक्षिप्तौ राक्षसेंद्रस्य भुजाविंद्रध्वजोपमौ ॥ १५
ऐरावतविषाणाग्रैरापीडनकृतव्रणौ ।
वज्रोल्लिखितपीनांसौ विष्णुचक्रपरिक्षतौ ॥ १६
पीनौ समसुजातांसौ संगतौ बलसंयुतौ ।
सुलक्षणनखांगुष्ठौ स्वंगुळीतललक्षितौ ॥ १७
संहतौ परिघाकारौ वृत्तौ करिकरोपमौ ।
विक्षिप्तौ शयने शुभ्रे पंचशीर्षाविवोरगौ ॥ १८
शश क्षतजकल्पेन सुशीतेन सुगंधिना ।
चंदनेन परार्ध्येन स्वनुलिप्तौ स्वलंकृतौ ॥ १९
उत्तमस्त्रीविमृदितौ गंधोत्तमनिषेवितौ ।
यक्षपन्नगगंधर्वदेवदानवराविणौ ॥ २०
ददर्श स कपिस्तस्य बाहू शयनसंस्थितौ ।
मंदरस्यांतरे सुप्तौ महाहीरुषिताविव ॥ २१

ताभ्यां स परिपूर्णाभ्यां भुजाभ्यां राक्षसेश्वरः ।
शुशुभेऽचलसंकाशः शृंगाभ्यामिव मंदरः ॥ २२
चूतपुन्नागसुरभिर्वकुळोत्तमसंयुतः ।
मृष्टान्नरससंयुक्तः पानगंधपुरस्सरः ॥ २३
तस्य राक्षससिंहस्य निश्चक्राम महामुखात् ।
शयानस्य विनिश्श्वासः पूरयन्निव तद्गृहम् ॥ २४
मुक्तामणिविचित्रेण कांचनेन विराजितम् ।
मकुटेनापवृत्तेन कुंडलोज्ज्वलिताननम् ॥ २५
रक्तचंदनदिग्धेन तथा हारेण शोभिना ।
पीनायतविशालेन वक्षसाऽभिविराजितम् ॥ २६
पांडरेणापविद्धेन क्षौमेण क्षतजेक्षणम् ।
महार्हेण सुसंवीतं पीतेनोत्तमवाससा ॥ २७
माषराशिप्रतीकाशं निश्श्वसंतं भुजंगवत् ।
गांगे महति तोयांते प्रसुप्तमिव कुंजरम् ॥ २८
चतुर्भिः कांचनैर्दीपैर्दीप्यमानचतुर्दिशम् ।
प्रकाशीकृतसर्वांगं मेघं विद्युद्गणैरिव ॥ २९
पादमूलगताश्चापि ददर्श सुमहात्मनः ।
पत्नीस्सप्रियभार्यस्य तस्य रक्षःपतेर्गृहे ॥ ३०
शशिप्रकाशवदनाश्चारुकुंडलभूषिताः ।
अम्लानमाल्याभरणा ददर्श हरियूथपः ॥ ३१
नृत्तवादित्रकुशला राक्षसेंद्रभुजांकगाः ।
वराभरणधारिण्यो निषण्णा ददर्श हरिः ॥ ३२

वज्रवैडूर्यगर्भाणि श्रवणांतेषु योषिताम् ।
ददर्श तापनीयानि कुंडलान्यंगदानि च ॥ ३३
तासां चंद्रोपमैर्वक्त्रैश्शुभैर्ललितकुंडलैः ।
विरराज विमानं तन्नभस्तारागणैरिव ॥ ३४
मदव्यायामखिन्नास्ता राक्षसेंद्रस्य योषितः ।
तेषु तेष्ववकाशेषु प्रसुप्तास्तनुमध्यमाः ॥ ३५
अंगहारैस्तथैवान्या कोमलैर्नृत्तशालिनी ।
विन्यस्त शुभसर्वांगी प्रसुप्ता वरवर्णिनी ॥ ३६
काचिद्वीणां परिष्वज्य प्रसुप्ता संप्रकाशते ।
महानदीप्रकीर्णेव नळिनीपोतमाश्रिता ॥ ३७
अन्या कक्षगतेनैव मड्डुकेनासितेक्षणा ।
प्रसुप्ता भामिनी भाति बालपुत्रेव वत्सला ॥ ३८
पटहं चारुसर्वांगी पीड्य शेते शुभस्तनी ।
चिरस्य रमणं लब्ध्वा परिष्वज्येव भामिनी ॥ ३९
काचिद्वंशं परिष्वज्य सुप्ता कमललोचना ।
रहः प्रियतमं गृह्य सकामेव च कामिनी ॥ ४०
विपंचीं परिगृह्यान्या नियता नृत्तशालिनी ।
निद्रावशमनुप्राप्ता सहकांतेव भामिनी ॥ ४१
अन्या कनकसंकाशैर्मृदुपीनैर्मनोरमैः ।
मृदंगं परिपीड्यांगैः प्रसुप्ता मत्तलोचना ॥ ४२
भुजपार्श्वांतरस्थेन कक्षगेण कृशोदरी ।
पणवेन सहानिंद्या सुप्ता मदकृतश्रमा ॥ ४३

डिंडिमं परिगृह्यान्या तथैवासक्तडिंडिमा ।
प्रसुप्ता तरुणं वत्समुपगूह्येव भामिनी ॥ ४४
काचिदाडंबरं नारी भुजसंयोगपीडितम् ।
कृत्वा कमलपत्त्राक्षी प्रसुप्ता मदमोहिता ॥ ४५
कलशीमपविध्यान्या प्रसुप्ता भाति भामिनी ।
वसंते पुष्पशबला मालेव परिमार्जिता ॥ ४६
पाणिभ्यां च कुचौ काचित्सुवर्णकलशोपमौ ।
उपगूह्याबला सुप्ता निद्राबलपराजिता ॥ ४७
अन्या कमलपत्त्राक्षी पूर्णेन्दुसदृशानना ।
अन्यामालिंग्य सुश्रोणी प्रसुप्ता मदविह्वला ॥ ४८
आतोद्यानि विचित्राणि परिष्वज्य वरस्त्रियः ।
निपीड्य च कुचैस्सुप्ताः कामिन्यः कामुकानिव ॥ ४९
तासामेकांतविन्यस्ते शयानां शयने शुभे ।
ददर्श रूपसंपन्नामपरां स कपिस्स्त्रियम् ॥ ५०
मुक्तामणिसमायुक्तैर्भूषणैस्सुविभूषिताम् ।
विभूषयंतीमिव तत्स्वश्रिया भवनोत्तमम् ॥ ५१
गौरीं कनकवर्णाभामिष्टामंतःपुरेश्वरीम् ।
कपिर्मंदोदरीं तत्र शयानां चारुरूपिणीम् ॥ ५२
स तां दृष्ट्वा महाबाहुर्भूषितां मारुतात्मजः ।
तर्कयामास सीतेति रूपयौवनसंपदा ॥ ५३
हर्षेण महता युक्तो ननंद हरियूथपः ।
[दृष्टा सीतेति हृष्टोऽभूद्दीनश्चारित्रदर्शनात् ॥]

आस्फोटयामास चुचुंब पुच्छं ननंद चिक्रीड जगौ जगाम ।
स्तंभानरोहन्निपपात भूमौ निदर्शयन् स्वां प्रकृतिं कपीनाम् ॥ ५४

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे दशमस्सर्गः ॥

॥ एकादशस्सर्गः ॥

अवधूय च तां बुद्धिं बभूवावस्थितस्तदा ।
जगाम चापरां चिंतां सीतां प्रति महाकपिः ॥ १
न रामेण वियुक्ता सा स्वप्तुमर्हति भामिनी ।
न भोक्तुं ना प्यलंकर्तुं न पानमुपसेवितुम् ॥ २
नान्यं नरमुपस्थातुं सुराणामपि चेश्वरम् ।
न हि रामसमः कश्चिद्विद्यते त्रिदशेष्वपि ॥ ३
अन्येयमिति निश्चित्य पानभूमौ चचार सः ।
क्रीडितेनापराः क्लांता गीतेन च तथाऽपराः ॥ ४
नृत्तेन चापराः क्लांताः पानविप्रहतास्तथा ।
मुरजेषु मृदंगेषु पीठिकासु च संस्थिताः ॥ ५
तथाऽऽस्तरणमुख्येषु संविष्टाश्चापराः स्त्रियः ।
अंगनानां सहस्रेण भूषितेन विभूषणैः ॥ ६
रूपसल्लापशीलेन युक्तगीतार्थभाषिणा ।
देशकालाभियुक्तेन युक्तवाक्याभिधायिना ॥ ७
रताभिरतसंसुप्तं ददर्श हरियूथपः ।
तासां मध्ये महाबाहुश्शुशुभे राक्षसेश्वरः ॥ ८

गोष्ठे महति मुख्यानां गवां मध्ये यथा वृषः ।
स राक्षसेन्द्रश्शुशुभे ताभिः परिवृतस्स्वयम् ॥ ९
करेणुभिर्यथाऽरण्ये परिकीर्णो महाद्विपः ।
सर्वकामैरुपेतां च पानभूमिं महात्मनः ॥ १०
ददर्श हरिशार्दूलस्तस्य रक्षःपतेर्गृहे ।
मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च भागशः ॥ ११
तत्र न्यस्तानि मांसानि पानभूमौ ददर्श सः ।
रौक्मेषु च विशालेषु भाजनेष्वर्धभक्षितान् ॥ १२
ददर्श हरिशार्दूलो मयूरान्कुक्कुटांस्तथा ।
वराहवार्ध्राणसकान् दधिसौवर्चलायुतान् ॥ १३
शल्यान्मृगमयूरांश्च हनुमानन्ववैक्षत ।
क्रकरान्विविधान्सिद्धांश्चकोरानर्धभक्षितान् ॥ १४
महिषानेकशल्यांश्च भागांश्च कृतनिष्ठितान् ।
लेह्यानुच्चावचान्पेयान् भोज्यानि विविधानि च ॥ १५
तथाऽऽम्ललवणोत्तंसैर्विविधैरागषाडवैः ।
हारनूपुरकेयूरैरपविद्धैर्महाधनैः ॥ १६
पानभाजनविक्षिप्तैः फलैश्च विविधैरपि ।
कृतपुष्पोपहारा भूरधिकं पुष्यति श्रियम् ॥ १७
तत्र तत्र च विन्यस्तैस्सुश्लिष्टैश्शयनासनैः ।
पानभूमिर्विना वह्निं प्रदीप्तेवोपलक्ष्यते ॥ १८
बहुप्रकारैर्विविधैर्वरसंस्कारसंस्कृतैः ।
मांसैः कुशलसंप्रक्तैः पानभूमिगतैः पृथक् ॥ १९

दिव्याः प्रसन्ना विविधास्सुराः कृतसुरा अपि ।
शर्कराऽऽसवमाध्वीकपुष्पासवफलासवाः ॥ २०
वासचूर्णैश्च विविधैर्दृष्टास्तैस्तैः पृथक्पृथक् ।
संतताशुशुभे भूमिर्माल्यैश्च बहुसंस्थितैः ॥ २१
हिरण्मयैश्च विविधैर्भाजनैस्स्फाटिकैरपि ।
जांबूनदमयैश्चान्यैः करकैरभिसंवृता ॥ २२
राजतेषु च कुंभेषु जांबूनदमयेषु च ।
पानश्रेष्ठं तदा भूरि कपिस्तत्र ददर्श ह ॥ २३
सोऽपश्यच्छातकुंभानि शिलामणिमयानि च ।
राजतानि च पूर्णानि भाजनानि महाकपिः ॥ २४
क्वचिदल्पावशेषाणि क्वचित्पीतानि सर्वशः ।
क्वचिन्नैव प्रपीतानि पानानि स ददर्श ह ॥ २५
क्वचिद्भक्ष्यांश्च विविधान् क्वचित्पानानि भागशः ।
क्वचिदर्धावशेषाणि पश्यन्वै विचचार ह ॥ २६
क्वचित्प्रभिन्नैः करकैः क्वचिदालोडितैर्घटैः ।
क्वचित्संपृक्तमाल्यानि जलानि च फलानि च ॥ २७
शयनान्यत्र नारीणां शुभ्राणि बहुधा पुनः ।
परस्परं समाश्लिष्य काश्चित्सुप्ता वरांगनाः ॥ २८
काश्चिच्च वस्त्रमन्यस्यास्स्वपंत्याः परिधाय च ।
आहृत्य चाबला सुप्ता निद्राबलपराजिता ॥ २९
तासामुच्छ्वासवातेन वस्त्रं माल्यं च गात्रजम् ।
नात्यर्थं स्पंदते चित्रं प्राप्य मंदमिवानिलम् ॥ ३०

चंदनस्य च शीतस्य सीधोर्मधुरसस्य च ।
विविधस्य च माल्यस्य धूपस्य विविधस्य च ॥ ३१
बहुधा मारुतस्तत्र गंधं विविधमुद्वहन् ।
स्नानानां चंदनानां च धूपानां चैव मूर्छितः ॥ ३२
प्रववौ सुरभिर्गंधो विमाने पुष्पके तदा ।
श्यामावदातास्तत्रान्याः काश्चित्कृष्णा वरांगनाः ॥ ३३
काश्चित्कांचनवर्णांग्यः प्रमदा राक्षसालये ।
तासां निद्रावशत्वाच्च मदनेन विमूर्छितम् ॥ ३४
पद्मिनीनां प्रसुप्तानां रूपमासीद्यथैव हि ।
एवं सर्वमशेषेण रावणांतःपुरं कपिः ॥ ३५
ददर्श सुमहातेजा न ददर्श च जानकीम् ।
निरीक्षमाणश्च तदा ता स्त्रियस्स महाकपिः ॥ ३६
परदारावरोधस्य प्रसुप्तस्य निरीक्षणम् ।
इदं खलु ममात्यर्थं धर्मलोपं करिष्यति ॥ ३७
न हि मे परदाराणां दृष्टिर्विषयवर्तिनी ।
अयं चात्र मया दृष्टः परदारपरिग्रहः ॥ ३८
तस्य प्रादुरभूच्चिन्ता पुनरन्या मनस्विनः ।
निश्चितैकांतचित्तस्य कार्यनिश्चयदर्शिनः ॥ ३९
कामं दृष्टा मया सर्वा विश्वस्ता रावणस्त्रियः ।
न हि मे मनसः किञ्चिद्वैकृत्यमुपपद्यते ॥ ४०
मनो हि हेतुस्सर्वेषामिन्द्रियाणां प्रवर्तने ।
शुभाशुभास्ववस्थासु तच्च मे सुव्यवस्थितम् ॥ ४१

नान्यत्र हि मया शक्या वैदेही परिमार्गितुम् ।
स्त्रियोहि स्त्रीषु दृश्यन्ते सदा संपरिमार्गणे ॥ ४२
यस्य सत्त्वस्य या योनिस्तस्यां तत्परिमार्गते ।
न शक्या प्रमदा नष्टा मृगीषु परिमार्गितुम् ॥ ४३
तदिदं मार्गितं तावच्छुद्धेन मनसा मया ।
रावणांतःपुरं सर्वं दृश्यते न च जानकी ॥ ४४
देवगन्धर्वकन्याश्च नागकन्याश्च वीर्यवान् ।
अवेक्षमाणो हनुमान्नैवापश्यत जानकीम् ॥ ४५
तामपश्यन्कपिस्तत्र पश्यंश्चान्या वरस्त्रियः ।
अपक्रम्य तदा वीरः प्रध्यातुमुपचक्रमे ॥ ४६
स भूयस्तु परं श्रीमान्मारुतिर्यत्नमास्थितः ।
आपानभूमिमुत्सृज्य विचेतुं प्रचक्रमे ॥ तां वि ४७

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकादशस्सर्गः ॥

॥ द्वादशस्सर्गः ॥

स तस्य मध्ये भवनस्य मारुतिर्लतागृहांश्चित्रगृहान्निशागृहान् । ६ ये
जगाम सीतां प्रति दर्शनोत्सुको न चैव तां पश्यति चारुदर्शनाम् ॥
स चिन्तयामास ततो महाकपिः प्रियामपश्यन्रघुनन्दनस्य ताम् ।
ध्रुवं हि सीता म्रियते यथा न मे विचिन्वतो दर्शनमेति मैथिली ॥
सा राक्षसानां प्रवरेण जानकी स्वशीलसंरक्षणतत्परा सती ।
अनेन नूनं प्रति दुष्टकर्मणा हता भवेदार्यपथे परे स्थिता ॥ ३

विरूपरूपा विकृता विवर्चसो महानना दीर्घविरूपदर्शनाः ।
समीक्ष्य सा राक्षसराजयोषितो भयाद्विनष्टा जनकेश्वरात्मजा ॥ ४
सीतामदृष्ट्वा ह्यनवाप्य पौरुषं विहृत्य कालं सह वानरैश्चिरम् ।
न मेऽस्ति सुग्रीवसमीपगा गतिस्सुतीक्ष्णदंडो बलवांश्च वानरः ॥ ५
दृष्ट मंतःपुरं सर्वं दृष्टा रावणयोषितः ।
न सीता दृश्यते साध्वी वृथा जातो मम श्रमः ॥ ६
किं नु मां वानरास्सर्वे गतं वक्ष्यंति संगताः ।
गत्वा तत्र त्वया वीर किं कृतं तद्वदस्व नः ॥ ७
अदृष्ट्वा किं प्रवक्ष्यामि तामहं जनकात्मजाम् ।
ध्रुवं प्रायमुपैष्यंति कालस्य व्यतिवर्तने ॥ पासिष्ये ८
किं वा वक्ष्यति वृद्धश्च जांबवानंगदश्च सः ।
गतं पारं समुद्रस्य वानराश्च समागताः ॥ ९
अनिर्वेदश्श्रियो मूलमनिर्वेदः परं सुखम् ।
अनिर्वेदो हि सततं सर्वार्थेषु प्रवर्तकः ॥ १०
करोति सफलं जंतोः कर्म यत्तत्करोति सः ।
तस्मादनिर्वेदकृतं यत्नं चेष्टेऽहमुत्तमम् ॥ ११
भूयस्तावद्विचेष्यामि देशान्रावणपालितान् ।
[भूयस्तत्र विचेष्यामि न यत्र विचयः कृतः ॥]
आपानशाला विचितास्तथा पुष्पगृहाणि च ॥ १२
चित्रशालाश्च विचिता भूयः क्रीडागृहाणि च ।
निष्कुटान्तररथ्याश्च विमानानि च सर्वशः ॥ १३

इति संचिन्त्य भूयोऽपि विचेतुमुपचक्रमे ।
भूमीगृहांश्चैत्यगृहान्गृहातिगृहकानपि ॥ १४
उत्पतान्निष्पतंश्चापि तिष्ठन्गच्छन्पुनःपुनः ।
अपावृण्वंश्च द्वाराणि कवाटान्यवघाटयन् ॥ १५
प्रविशन्निष्पतंश्चापि प्रपतन्नुत्पतन्नपि ।
सर्वमप्यवकाशं स विचचार महाकपिः ॥ १६
चतुरङ्गुळमात्रोऽपि नावकाशस्स विद्यते ।
रावणान्तःपुरे तस्मिन्यं कपिर्न जगाम सः ॥ १७
प्राकारान्तररथ्याश्च वेदिकाश्चैत्यसंश्रयाः।
दीर्घिकाः पुष्करिण्यश्च सर्वं तेनावलोकितम् ॥ १८
राक्षस्यो विविधाकारा विरूपा विकृतास्तथा ।
दृष्टा हनुमता तत्र न तु सा जनकात्मजा ॥ १९
रूपेणाप्रतिमा लोके वरा विद्याधरस्त्रियः ।
दृष्टा हनुमता तत्र न तु राघवनन्दिनी ॥ २०
नागकन्या वरारोहाः पूर्णचन्द्रनिभाननाः ।
दृष्टा हनुमता तत्र नतु सीता सुमध्यमा ॥ २१
प्रमथ्य राक्षसेन्द्रेण देवकन्या बलाद्धृताः ।
दृष्टा हनुमता तत्र न सा जनकनन्दिनी ॥ २२
सोऽपश्यंस्तां महाबाहुः पश्यंश्चान्या वरस्त्रियः ।
विषसाद मुहुर्धीमान्हनुमान्मारुतात्मजः ॥ २३
उद्योगं वानरेंद्राणां प्लवनं सागरस्य च ।
व्यर्थं वीक्ष्यानिलसुतश्चिंतां पुनरुपागमत् ॥ २४

अवतीर्य विमानाच्च हनुमान्मारुतात्मजः ।
चिंतामुपजगामाथ शोकोपहतचेतसः ॥ २५

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्वादशस्सर्गः ॥

॥ त्रयोदशस्सर्गः ॥

विमानात्तु सुसंक्रम्य प्राकारं हरियूथपः ।
हनुमान्वेगवानासीद्यथा विद्युद्घनांतरे ॥ १
संपरिक्रम्य हनुमान्रावणस्य निवेशनात् ।
अदृष्ट्वा जानकीं सीतामब्रवीद्वचनं कपिः ॥ २
भूयिष्ठं लोळिता लंका रामस्य चरता प्रियम् ।
न हि पश्यामि वैदेहीं सीतां सर्वांगशोभनाम् ॥ ३
पल्वलानि तटाकानि सरांसि सरितस्तथा ।
नद्योऽनूपवनांताश्च दुर्गाश्च धरणीधराः ॥ ४
लोळिता वसुधा सर्वा न तु पश्यामि जानकीम् ।
इह संपातिना सीता रावणस्य निवेशने ॥ ५
आख्याता गृध्रराजेन न च पश्यामि तामहम् ।
किं नु सीताऽथ वैदेही मैथिली जनकात्मजा ॥ ६
उपतिष्ठेत विवशा रावणं दुष्टचारिणम् ।
क्षिप्रमुत्पततो मन्ये सीतामादाय रक्षसः ॥ ७
बिभ्यतो रामबाणानामन्तरा पतिता भवेत् ।
अथवा ह्रियमाणायाः पथि सिद्धनिषेविते ॥ ८

मन्ये पतितमार्याया हृदयं प्रेक्ष्य सागरम् ।
रावणस्योरुवेगेन भुजाभ्यां पीडितेन च ॥ ९
तया मन्ये विशालाक्ष्या त्यक्तं जीवितमार्यया ।
उपर्युपरि वा नूनं सागरं क्रमत स्तदा ॥ १०
विवेष्टमाना पतिता समुद्रे जनकात्मजा ।
अहो क्षुद्रेण वाऽनेन रक्षंती शील मात्मनः ॥ ११
अबंधु र्भक्षिता सीता रावणेन तपस्विनी ।
अथवा राक्षसेन्द्रस्य पत्नीभि रसितेक्षणा ॥ १२
अदुष्टा दुष्टभावाभि र्भक्षिता सा भविष्यति ।
संपूर्णचन्द्रप्रतिमं पद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ १३
रामस्य ध्यायती वक्त्रं पञ्चत्वं कृपणा गता ।
हा राम लक्ष्मणे त्येवं हाऽयोध्ये चेति मैथिली ॥ १४
विलप्य बहु वैदेही न्यस्तदेहा भविष्यति ।
अथवा निहिता मन्ये रावणस्य निवेशने ॥ १५
नूनं लालप्यते सीता पञ्जरस्थेव शारिका ।
जनकस्य सुता सीता रामपत्नी सुमध्यमा ॥ १६
कथ मुत्पलपत्त्राक्षी रावणस्य वशं व्रजेत् ।
विनष्टा वा प्रणष्टा वा मृता वा जनकात्मजा ॥ १७
रामस्य प्रियभार्यस्य न निवेदयितुं क्षमम् ।
निवेद्यमाने दोष स्स्या दोष स्स्या दनिवेदने ॥ १८
कथं नु खलु कर्तव्यं विषमं प्रतिभाति मे ।
अस्मि न्नेवं गते कार्ये प्राप्तकालं क्षमं च किम् ॥ १९

भवेदिति मतं भूयो हनुमान्प्रविचारयत् ।
यदि सीता मदृष्ट्वाऽहं वानरेंद्रपुरी मितः ॥ २०
गमिष्यामि ततः को मे पुरुषार्थो भविष्यति ।
ममेदं लंघनं व्यर्थं सागरस्य भविष्यति ॥ २१
प्रवेशश्चैव लंकाया राक्षसानां च दर्शनम् ।
किं मां वक्ष्यति सुग्रीवो हरयो वा समागताः ॥ २२
किष्किंधां समनुप्राप्तं तौ वा दशरथात्मजौ ।
गत्वातु यदि काकुत्स्थं वक्ष्यामि परमप्रियम् ॥ २३
न दृष्टेति मया सीता तत स्त्यक्ष्यति जीवितम् ।
परुषं दारुणं क्रूरं तीक्ष्ण मिंद्रियतापनम् ॥ २४
सीतानिमित्तं दुर्वाक्यं श्रुत्वा स न भविष्यति ।
तं तु कृच्छ्रगतं दृष्ट्वा पंचत्वगतमानसम् ॥ २५
भृशानुरक्तो मेधावी न भविष्यति लक्ष्मणः ।
विनष्टौ भ्रातरौ श्रुत्वा भरतोऽपि मरिष्यति ॥ २६
भरतं च मृतं दृष्ट्वा शत्रुघ्नो न भविष्यति ।
पुत्रान् मृतान् समीक्ष्याथ न भविष्यंति मातरः ॥ २७
कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च न संशयः ।
कृतज्ञ स्सत्यसंधश्च सुग्रीवः प्लवगाधिपः ॥ २८
रामं तथागतं दृष्ट्वा तत स्त्यक्ष्यति जीवितम् ।
दुर्मना व्यथिता दीना निरानंदा तपस्विनी ॥ २९
पीडिता भर्तृशोकेन रुमा त्यक्ष्यति जीवितम् ।
वालिजेन तु दुःखेन पीडिता शोककर्शिता ॥ ३०

पञ्चत्वं च गते राज्ञि ताराऽपि न भविष्यति ।
मातापित्रोर्विनाशेन सुग्रीव व्यसनेन च ॥ ३१
कुमारोऽप्यङ्गदः कस्मा द्धारयिष्यति जीवितम् ।
भर्तृजेनतु दुःखेन ह्यभिभूता वनौकसः ॥ ३२
शिरांस्यभिहनिष्यंति तलैर्मुष्टिभि रेव च ।
सांत्वेनानुप्रदानेन मानेन च यशस्विना ॥ ३३
लालिताः कपिराजेन प्राणां स्त्यक्ष्यन्ति वानराः ।
न वनेषु न शैलेषु न निरोधेषु वा पुनः ॥ ३४
क्रीडा मनुभविष्यंति समेत्य कपिकुञ्जराः ।
सपुत्र दारा स्सामात्या भर्तृव्यसनपीडिताः ॥ ३५
शैलाग्रेभ्यः पतिष्यन्ति समेषु विषमेषुच ।
विष मुद्बंधनं वापि प्रवेशं ज्वलनस्य वा ॥ ३६
उपवास मथो शस्त्रं प्रचरिष्यन्ति वानराः ।
घोर मारोदनं मन्ये गते मयि भविष्यति ॥ ३७
इक्ष्वाकुकुलनाश श्च नाश श्चैव वनौकसाम् ।
सोऽहं नैव गमिष्यामि किष्किन्धां नगरी मितः ॥ ३८
न च शक्ष्याम्यहं द्रष्टुं सुग्रीवं मैथिलीं विना ।
मय्यगच्छति चेहस्थे धर्मात्मानौ महारथौ ॥ ३९
आशया तौ धरिष्येते वानराश्च मनस्विनः ।
हस्तादानो मुखादानो नियतो वृक्षमूलिकः ॥ ४०
वानप्रस्थो भविष्यामि ह्यदृष्ट्वा जनकात्मजाम् ।
सागरानूपजे देशे बहुमूलफलोदके ॥ ४१

चितां कृत्वा प्रवेक्ष्यामि समिद्ध मरणीसुतम् ।
उपविष्टस्य वा सम्य ग्लिङ्गिनीं साधयिष्यतः ॥ ४२
शरीरं भक्षयिष्यंति वायसा श्श्वापदानि च ।
इदं महर्षिभि र्दृष्टं निर्याण मिति मे मतिः ॥ ४३
सम्य गापः प्रवेक्ष्यामि न चे त्पश्यामि जानकीम् ।
सुजातमूला सुभगा कीर्तिमाला यशस्विनी ॥ ४४
प्रभग्ना चिररात्रीयं मम सीता मपश्यतः ।
तापसो वा भविष्यामि नियतो वृक्षमूलिकः ॥ ४५
नेतः प्रतिगमिष्यामि ता मदृष्ट्वाऽसितेक्षणाम् ।
य दीतः प्रतिगच्छामि सीता मनधिगम्य ताम् ॥ ४६
अंगद स्सह तै स्सर्वै र्वानरैर्नभविष्यति ।
विनाशे बहवो दोषा जीवन् भद्राणि पश्यति ॥ ४७
तस्मात्प्राणान् धरिष्यामि ध्रुवो जीवितसंगमः ।
एवं बहुविधं दुःखं मनसा धारय न्मुहुः ॥ ४८
नाध्यगच्छ त्तदा पारं शोकस्य कपिकुञ्जरः ।
ततो विक्रम मासाद्य धैर्यवान् कपिकुञ्जरः ।
रावणं वा वधिष्यामि दशग्रीवं महाबलम् ॥ ४९
काम मस्तु हृता सीता प्रत्याचीर्णं भविष्यति ।
अथवैनं समुत्क्षिप्य उपर्युपरिसागरम् ॥ ५०
रामायोपहरिष्यामि पशुं पशुपते रिव ।
इति चिंतां समापन्न स्सीता मनधिगम्य ताम् ॥ ५१
ध्यानशोकपरीतात्मा चिंतयामास वानरः ।
याव त्सीतां हि पश्यामि रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ ५२

तावदेतां पुरीं लंकां विचिनोमि पुनः पुनः ।
सम्पातिवचनाच्चापि रामं यद्यानयाम्यहम् ॥ ५३
अपश्यन्राघवो भार्यां निर्दहेत्सर्ववानरान् ।
इहैव नियताहारो वत्स्यामि नियतेन्द्रियः ॥ ५४
न मत्कृते विनश्येयुस्सर्वे ते नरवानराः ।
अशोकवनिका चेयं दृश्यते या महाद्रुमा ॥ ५५
इमामधिगमिष्यामि नहीयं विचिता मया ।
वसून्रुद्रांस्तथाऽऽदित्यानश्विनौ मरुतोऽपिच ॥ ५६
नमस्कृत्वा गमिष्यामि रक्षसां शोकवर्धनः ।
जित्वातु राक्षसान्सर्वा निक्ष्वाकुकुलनंदिनीम् ॥ ५७
संप्रदास्यामि रामाय यथासिद्धिं तपस्विने ।
स मुहूर्तमिव ध्यात्वा चिन्ताविग्रथितेंद्रियः ॥ ५८
उदतिष्ठन्महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ।
नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय देव्यैच तस्यै जनकात्मजायै ॥ ५९
नमोऽस्तु रुद्रेन्द्र यमानिलेभ्यो नमोऽस्तु चन्द्रार्क मरुद्गणेभ्यः ।
स तेभ्यस्तु नमस्कृत्य सुग्रीवाय च मारुतिः ॥ ६०
दिश स्सर्वा स्समालोक्य ह्यशोकवनिकां प्रति ।
स गत्वा मनसा पूर्व मशोकवनिकां शुभाम् ॥ ६१
उत्तरं चिन्तयामास वानरो मारुतात्मजः ।
ध्रुवं तु रक्षो बहुळा भविष्यति वनाकुला ॥ ६२
अशोकवनिका चिन्त्या सर्वसंस्कारसंस्कृता ।
रक्षिणश्चात्र विहिता नूनं रक्षंति पादपान् ॥ ६३

भगवानपि सर्वात्मा नातिक्षोभं प्रवातिवै ।
संक्षिप्तोऽयं मयाऽऽत्माच रामार्थे रावणस्य च ॥ ६४
सिद्धिं मे संविधास्यंति देवा स्सर्षिगणा स्त्विह ।
ब्रह्मा स्वयंभू भगवान् देवा श्चैव दिशंतु मे ॥ ६५
सिद्धि मग्निश्च वायुश्च पुरुहूत श्च वज्रभृत् ।
वरुणः पाशहस्तश्च सोमादित्यौ तथैव च ॥ ६६
अश्विनौ च महात्मानौ मरुत श्शर्व एव च ।
सिद्धिं सर्वाणि भूतानि भूतानां चैव यः प्रभुः ॥ ६७
दास्यंति मम ये चान्ये ह्यदृष्टाः पथि गोचराः ।
त दुन्नसं पांडुरदंत मव्रणं शुचि स्मितं पद्मपलाशलोचनम् ।
द्रक्ष्ये तदार्यावदनं कदा न्वहं प्रसन्न ताराधिपतुल्यदर्शनम् ॥ ६८
क्षुद्रेण पापेन नृशंसकर्मणा सुदारुणालंकृत वेषधारिणा ।
बलाभिभूता ह्यबला तपस्विनी कथं नु मे दृष्टिपथेऽद्य सा भवेत् ? ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रयोदशस्सर्गः ॥

॥ चतुर्दशस्सर्गः ॥

स मुहूर्त मिव ध्यात्वा मनसा चा धिगम्य ताम् ।
अवप्लुतो महातेजाः प्राकारं तस्य वेश्मनः ॥ १
स तु संहृष्टसर्वांगः प्राकारस्थो महाकपिः ।
पुष्पिताग्रा न्वसन्तादौ ददर्श विविधा न्द्रुमान् ॥ २
सालानशोका न्भव्यां श्च चम्पकां श्च सुपुष्पितान् ।
उद्दालका न्नागवृक्षां श्चूतान्कपिमुखा नपि ॥ ३

अथाम्रवणसञ्छन्नां लताशत समावृताम् ।
ज्यामुक्त इव नाराचः पुप्लुवे वृक्षवाटिकाम् ॥ ४
स प्रविश्य विचित्रां तां विहगै रभिनादिताम् ।
राजतैः काञ्चनै श्चैव पादपै स्सर्वतो वृताम् ॥ ५
विहगै र्मृगसंघै श्च विचित्रां चित्रकाननाम् ।
उदितादित्यसङ्काशां ददर्श हनुमा न्कपिः ॥ ६
वृतां नानाविधै र्वृक्षैः पुष्पोपग फलोपगैः ।
कोकिलै र्भृङ्गराजैश्च मत्तै र्नित्यनिषेविताम् ॥ ७
प्रहृष्टमनुजे काले मृगपक्षिसमाकुले ।
मत्तबर्हिणसङ्घुष्टां नानाद्विजगणायुताम् ॥ ८
मार्गमाणो वरारोहां राजपुत्री मनिन्दिताम् ।
सुखप्रसुप्ता न्विहगा न्बोधयामास वानरः ॥ ९
उत्पतद्भि र्द्विजगणैः पक्षै स्साला स्समाहताः ।
अनेकवर्णा विविधा मुमुचुः पुष्पवृष्टयः ॥ १०
पुष्पावकीर्ण श्शुशुभे हनुमा न्मारुतात्मजः ।
अशोकवनिकामध्ये यथा पुष्पमयो गिरिः ॥ ११
दिश स्सर्वाः प्रधावंतं वृक्षषंडगतं कपिम् ।
दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि वसंत इति मेनिरे ॥ १२
वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पै रवकीर्णा पृथग्विधैः ।
रराज वसुधा तत्र प्रमदेव विभूषिता ॥ १३
तरस्विना ते तरव स्तरसाभिप्रकंपिताः ।
कुसुमानि विचित्राणि ससृजुः कपिना तदा ॥ १४

निर्धूतपत्रशिखरा श्शीर्णपुष्पफला द्रुमाः ।
निक्षिप्त वस्त्राभरणा धूर्ता इव पराजिताः ॥ १५
हनूमता वेगवता कंपितास्ते नगोत्तमाः ।
पुष्पपर्णफलान्याशु मुमुचुः पुष्पशालिनः ॥ १६
विहंगसंघै र्हीना स्ते स्कंधमात्राश्रया द्रुमाः ।
बभूवु रगमा स्सर्वे मारुतेनेव निर्धुताः ॥ १७
निर्धूतकेशी युवति र्यथा मृदितवर्णका ।
निष्पीतशुभदंतोष्ठी नखै र्दंतै श्च विक्षता ॥ १८
तथा लांगूलहस्तै श्च चरणाभ्यां च मर्दिता ।
बभूवाशोकवनिका प्रभग्न वरपादपा ॥ १९
महालतानां दामानि व्यधमत्तरसा कपिः ।
यथा प्रावृषि विंध्यस्य मेघजालानि मारुतः ॥ २०
स तत्र मणिभूमीश्च राजतीश्च मनोरमाः ।
तथा कांचनभूमी श्च ददर्श विचर न्कपिः ॥ २१
वापी श्च विविधाकाराः पूर्णाः परमवारिणा ।
महार्है र्मणिसोपानै रुपपन्ना स्ततः स्ततः ॥ २२
मुक्ताप्रवाळसिकताः स्फाटिकांतर कुट्टिमाः ।
कांचनै स्तरुभि श्चित्रै स्तीरजै रुपशोभिताः ॥ २३
फुल्लपद्मोत्पलवना श्चक्रवाकोपकूजिताः ।
नत्यूह रुत संघुष्टा हंससारसनादिताः ॥ २४
दीर्घाभि र्द्रुमयुक्ताभि स्सरिद्भिश्च समन्ततः ।
अमृतोपमतोयाभि श्शिवाभि रुपसंस्कृताः ॥ २५

लताशतै रवतता स्सन्तानकुसुमा वृताः ।
नानागुल्मावृत घनाः करवीर कृतान्तराः ॥ २६
ततोऽम्बुधरसङ्काशं प्रवृद्धशिखरं गिरिम् ।
विचित्रकूटं कूटैश्च सर्वतः परिवारितम् ॥ २७
शिलागृहै रवततं नानावृक्षै स्समावृतम् ।
ददर्श हरिशार्दूलो रम्यं जगति पर्वतम् ॥ २८
ददर्श च नगा त्तस्मा न्नदीं निपतितां कपिः ।
अंका दिव समुत्पत्य प्रियस्य पतितां प्रियाम् ॥ २९
जले निपतिताग्रैश्च पादपै रुपशोभिताम् ।
वार्यमाणा मिव क्रुद्धां प्रमदां प्रियबन्धुभिः ॥ ३०
पुनरावृत्ततोयां च ददर्श स महाकपिः ।
प्रसन्ना मिव कान्तस्य कान्तां पुनरुपस्थिताम् ॥ ३१
तस्यादूरा त्सपद्मिन्यो नानाद्विजगणायुताः ।
ददर्श हरिशार्दूलो हनुमा न्मारुतात्मजः ॥ ३२
कृत्रिमां दीर्घिकां चापि पूर्णां शीतेन वारिणा ।
मणिप्रवरसोपानां मुक्तासिकतशोभिताम् ॥ ३३
विविधै र्मृगसङ्घै श्च विचित्रां चित्रकाननाम् ।
प्रासादै स्सुमहद्भि श्च निर्मितै र्विश्वकर्मणा ॥ ३४
काननैः कृत्रिमै श्चापि सर्वत स्समलंकृताम् ।
ये केचित्पादपा स्तत्र पुष्पोपग फलोपगाः ॥ ३५
सच्छत्रा स्सवितर्दीका स्सर्वे सौवर्ण वेदिकाः ।
लताप्रतानै र्बहुभिः पर्णैश्च बहुभिर्वृताम् ॥ ३६

काञ्चनीं शिंशुपा मेकां ददर्श हरियूथपः ।
वृतां हेममयीभि स्तु वेदिकाभि स्समन्ततः ॥ ३७
तेषां द्रुमाणां प्रभया मेरो रिव दिवाकरः ।
अमन्यत तदा वीरः काञ्चनोऽस्मीति वानरः ॥ ३८
सोऽपश्य द्भूमिभागांश्च गर्तप्रस्रवणानि च ।
सुवर्णवृक्षा नपरान्ददर्श शिखिसन्निभान् ॥ ३९
तां काञ्चनै स्तरुगणै र्मारुतेन च वीजिताम् ।
किङ्किणीशतनिर्घोषां दृष्ट्वा विस्मय मागमत् ॥ ४०
स पुष्पिताग्रां रुचिरां तरुणाङ्कुरपल्लवाम् ।
ता मारुह्य महाबाहु श्शिंशुपां पर्णसंवृताम् ॥ ४१
इतो द्रक्ष्यामि वैदेहीं रामदर्शन लालसाम् ।
इत श्चेतश्च दूःखार्तां संपतन्तीं यदृच्छया ॥ ४२
अशोकवनिका चेयं दृढं रम्या दुरात्मनः ।
चंपकै श्चन्दनै श्चापि वकुळैश्च विभूषिता ॥ ४३
इयं च नळिनी रम्या द्विजसङ्घनिषेविता ।
इमां सा राममहिषी नून मेष्यति जानकी ॥ ४४
सा रामा राममहिषी राघवस्य प्रियासती ।
वनसंचारकुशला नून मेष्यति जानकी ॥ ४५
अथवा मृगशावाक्षी वनस्यास्य विचक्षणा ।
वनमेष्यति साऽऽर्येह रामचिंतानुकर्शिता ॥ ४६
रामशोकाभिसंतप्ता सा देवी वामलोचना ।
वनवासे रतानित्य मेष्यते वनचारिणी ॥ ४७

वनेचराणां सततं नूनं स्पृहयते पुरा ।
रामस्य दयिता भार्या जनकस्य सुता सती ॥ ४८
संध्याकालमनाश्श्यामा ध्रुव मेष्यति जानकी ।
नदीं चेमां शिवजलां संध्यार्थे वरवर्णिनी ॥ ४९
तस्याश्चाप्यनुरूपेय मशोकवनिका शुभा ।
शुभा या पार्थिवेंद्रस्य पत्नीरामस्य सम्मता ॥ ५०
यदि जीवति सा देवी ताराधिपनिभानना ।
आगमिष्यति साऽवश्य मिमां शिवजलां नदीम् ॥ ५१
एवं तु मत्वा हनुमान्महात्मा प्रतीक्षमाणो मनुजेंद्रपत्नीम् ।
अवेक्षमाण श्च ददर्श सर्वं सुपुष्पिते पर्णघने निलीनः ॥ ५२

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुर्दशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चदशस्सर्गः ॥

स वीक्षमाण स्तत्रस्थो मार्गमाणश्च मैथिलीम् ।
अवेक्षमाणश्च महीं सर्वां ता मन्ववैक्षत ॥ १
संतानकलताभिश्च पादपै रुपशोभिताम् ।
दिव्यगन्धरसोपेतां सर्वत स्समलंकृताम् ॥ २
तां स नन्दनसङ्काशां मृगपक्षिभि रावृताम् ।
हर्म्यप्रासादसम्बाधां कोकिलाकुलनिस्वनाम् ॥ ३
काञ्चनोत्पलपद्माभि र्वापीभि रुपशोभिताम् ।
बह्वासनकुथोपेतां बहुभूमिगृहायुताम् ॥ ४

सर्वर्तुकुसुमै रम्यां फलवद्भि श्च पादपैः ।
पुष्पिताना मशोकानां श्रिया सूर्योदयप्रभाम् ॥ ५
प्रदीप्ता मिव तत्रस्थो मारुति स्समुदैक्षत ।
निष्पत्रशाखां विहगैः क्रियमाणा मिवासकृत् ॥ ६
विनिष्पतद्भि श्शतश श्चित्रैः पुष्पावतंसकैः ।
आमूलपुष्पनिचितै रशोकै श्शोकनाशनैः ॥ ७
पुष्पभारातिभारैश्च स्पृशद्भि रिव मेदिनीम् ।
कर्णिकारैः कुसुमितैः किंशुकै श्च सुपुष्पितैः ॥ ८
स देशः प्रभया तेषां प्रदीप्त इव सर्वतः ।
पुन्नागाः सप्तपर्णा श्च चम्पकोद्दालका स्तथा ॥ ९
विवृद्धमूला बहव श्शोभंते स्म सुपुष्पिताः ।
शातकुम्भनिभाः केचि त्केचि दग्निशिखोपमाः ॥ १०
नीलाञ्जननिभाः केचि त्तत्राऽशोका स्सहस्रशः ।
नंदनं विविधोद्यानं चित्रं चैत्ररथं यथा ॥ ११
अतिवृत्त मिवाचिन्त्यं दिव्यं रम्यं श्रिया वृतम् ।
द्वितीय मिव चाकाशं पुष्पज्योतिर्गणायुतम् ॥ १२
पुष्परत्नशतै श्चित्रं पञ्चमं सागरं यथा ।
सर्वर्तुपुष्पै र्निचितं पादपै र्मधुगंधिभिः ॥ १३
नानानिनादै रुद्यानं रम्यं मृगगणै र्द्विजैः ।
अनेकगन्धप्रवहं पुण्यगन्धं मनोरमम् ॥ १४
शैलेन्द्र मिव गन्धाढ्यं द्वितीयं गन्धमादनम् ।
अशोकवनिकायां तु तस्यां वानरपुङ्गवः ॥ १५

स ददर्शाविदूरस्थं चैत्यप्रासाद मुच्छ्रितम् ।
मध्ये स्तम्भसहस्रेण स्थितं कैलासपाण्डुरम् ॥ १६
प्रवाळकृतसोपानं तप्तकाञ्चन वेदिकम् ।
मुष्णंत मिव चक्षूंषि द्योतमान मिव श्रिया ॥ १७
विमलं प्रांशुभावत्वा दुल्लिखन्त मिवाम्बरम् ।
ततो मलिनसंवीतां राक्षसीभि स्समावृताम् ॥ १८
उपवासकृशां दीनां निश्श्वसन्तीं पुनःपुनः ।
ददर्श शुक्लपक्षादौ चन्द्ररेखा मिवामलाम् ॥ १९
मन्दंप्रख्यायमानेन रूपेण रुचिरप्रभाम् ।
पिनद्धां धूमजालेन शिखा मिव विभावसोः ॥ २०
पीतेनैकेन संवीतां क्लिष्टे नोत्तमवाससा ।
सपङ्का मनलङ्कारां विपद्मा मिव पद्मिनीम् ॥ २१
व्रीळितां दुःखसंतप्तां परिम्लानां तपस्विनीम् ।
ग्रहेणाङ्गारकेणेव पीडिता मिव रोहिणीम् ॥ २२
अश्रुपूर्णमुखीं दीनां कृशा मनशनेन च ।
शोकध्यानपरां दीनां नित्यंदुःखपरायणाम् ॥ २३
प्रियं जन मपश्यन्तीं पश्यन्तीं राक्षसीगणम् ।
स्वगणेन मृगीं हीनां श्वगणाभिवृतामिव ॥ २४
नीलनागाभया वेण्या जघनं गतयैकया ।
नीलया नीरदापाये वनराज्या मही मिव ॥ २५
सुखार्हां दुःखसंतप्तां व्यसनाना मकोविदाम् ।
तां समीक्ष्य विशालाक्षी मधिकं मलिनां कृशाम् ॥ २६

तर्कयामास सीतेति कारणै रुपपादिभिः ।
ह्रियमाणा तदा तेन रक्षसा कामरूपिणा ॥ २७
यथारूपाहि दृष्टावै तथारूपेय मङ्गना ।
पूर्णचन्द्राननां सुभ्रूं चारुवृत्तपयोधराम् ॥ २८
कुर्वन्तीं प्रभया देवीं सर्वा वितिमिरा दिशः ।
तां नीलकेशीं बिंबोष्ठीं सुमध्यां सुप्रतिष्ठिताम् ॥ २९
सीतां पद्मपलाशाक्षीं मन्मथस्य रतिं यथा ।
इष्टां सर्वस्य जगतः पूर्णचन्द्रप्रभामिव ॥ ३०
भूमौ सुतनु मासीनां नियता मिव तापसीम् ।
निश्श्वासबहुळां भीरुं भुजगेन्द्रवधू मिव ॥ ३१
शोकजालेन महता विततेन न राजतीम् ।
संसक्तां धूमजालेन शिखा मिव विभावसोः ॥ ३२
तां स्मृती मिव संदिग्धा मृद्धिं निपतिता मिव ।
विहतामिव च श्रद्धा माशां प्रतिहतामिव ॥ ३३
सोपसर्गां यथा सिद्धिं बुद्धिं सकलुषामिव ।
अभूते नापवादेन कीर्तिं निपतिता मिव ॥ ३४
रामोपरोध व्यथितां रक्षोहरण कर्शिताम् ।
अबलां मृगशावाक्षीं वीक्षमाणां ततस्ततः ॥ ३५
बाष्पांबुपरिपूर्णेन कृष्णवक्राक्षि पक्ष्मणा ।
वदनेनाप्रसन्नेन निश्श्वसंतीं पुनःपुनः ॥ ३६
मलपंकधरां दीनां मंडनार्हा ममंडिताम् ।
प्रभां नक्षत्र राजस्य कालमेघैरिवावृताम् ॥ ३७

तस्य संदिदिहे बुद्धिर्मुहुस्सीतां निरीक्ष्य तु ।
आम्नायानामयोगेन विद्यां प्रशिथिलामिव ॥ ३८
दुःखेन बुबुधे सीतां हनुमाननलंकृताम् ।
संस्कारेण यथा हीनां वाच मर्थांतरं गताम् ॥ ३९
तां समीक्ष्य विशालाक्षीं राजपुत्री मनिंदिताम् ।
तर्कयामास सीतेति कारणैरुपपादिभिः ॥ ४०
वैदेह्यायानि चाङ्गेषु तदा रामोऽन्वकीर्तयत् ।
ता न्याभरणजालानि गात्रशोभी न्यलक्षयत् ॥ ४१
सुकृतौ कर्णवेष्टौच श्वदंष्ट्रौच सुसंस्थितौ ।
मणिविद्रुम चित्राणि हस्ते ष्वाभरणानि च ॥ ४२
श्यामानि चिरयुक्तत्वात्तथा संस्थानवन्ति च ।
तान्येवैतानि मन्येऽहं यानि रामोऽन्वकीर्तयत् ॥ ४३
तत्र या न्यवहीनानि तान्यहं नोपलक्षये ।
या न्यस्या नावहीनानि तानीमानि न संशयः ॥ ४४
पीतं कनकपट्टाभं स्रस्तं तद्वसनं शुभम् ।
उत्तरीयं नगासक्तं तदा दृष्टं प्लवङ्गमैः ॥ ४५
भूषणाणि च मुख्यानि दृष्टानि धरणीतले ।
अनयैवापविद्धानि स्वनवन्ति महांति च ॥ ४६
इदं चिरगृहीतत्वा द्वसनं क्लिष्टवत्तरम् ।
तथाऽपि नूनं तद्वर्णं तथा श्रीमद्यथेतरत् ॥ ४७
इयं कनकवर्णाङ्गी रामस्य महिषी प्रिया ।
प्रणष्टाऽपि सती याऽस्य मनसो नप्रणश्यति ॥ ४८

इयं सा यत्कृते राम श्चतुर्भिः परितप्यते ।
कारुण्ये नानृशंस्येन शोकेन मदनेन च ॥ ४९
स्त्री प्रणष्टेति कारुण्यादाश्रिते त्यानृशंस्यतः ।
पत्नीनष्टेति शोकेन प्रियेति मदनेन च ॥ ५०
अस्या देव्या यथारूप मंगप्रत्यंग सौष्ठवम् ।
रामस्य च यथारूपं तस्येय मसितेक्षणा ॥ ५१
अस्या देव्या मनस्तस्मिंस्तस्य चास्यां प्रतिष्ठितम् ।
तेनेयं स च धर्मात्मा मुहूर्तमपि जीवति ॥ ५२
दुष्करं कृतवान्रामो हीनो य दनया प्रभुः ।
धारय त्यात्मनो देहं नशोके नावसीदति ॥ ५३
दुष्करं कुरुते रामो य इमां मत्तकाशिनीम् ।
सीतां विना महाबाहुर्मुहूर्त मपि जीवति ॥ ५४
एवं सीतां तदा दृष्ट्वा हृष्टः पवनसंभवः ।
जगाम मनसा रामं प्रशशंस च तं प्रभुम् ॥ ५५

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चदशस्सर्गः ॥

॥ षोडशस्सर्गः ॥

प्रशस्यतु प्रशस्तव्यां सीतां तां हरिपुंगवः ।
गुणाभिरामं रामं च पुन श्चिंतापरोऽभवत् ॥ १
स मुहूर्त मिव ध्यात्वा बाष्पपर्याकुलेक्षणः ।
सीता माश्रित्य तेजस्वी हनुमा न्विललापह ॥ २

मान्या गुरुविनीतस्य लक्ष्मणस्य गुरुप्रिया।
यदि सीताऽपि दुःखार्ता कालोहि दुरतिक्रमः ॥ ३
रामस्य व्यवसायज्ञा लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
नात्यर्थं क्षुभ्यते देवी गङ्गेव जलदागमे ॥ ४
तुल्यशीलवयोवृत्तां तुल्याभिजनलक्षणाम् ।
राघवोऽर्हति वैदेहीं तंचेय मसितेक्षणा ॥ ५
तां दृष्ट्वा नवहेमाभां लोककान्ता मिव श्रियम् ।
जगाम मनसा रामं वचनं चेद मब्रवीत् ॥ ६
अस्या हेतो र्विशालाक्ष्या हतो वाली महाबलः ।
रावणप्रतिमो वीर्ये कबन्धश्च निपातितः ॥ ७
विराधश्च हतस्संख्ये राक्षसो भीमविक्रमः ।
वने रामेण विक्रम्य महेंद्रेणेव शम्बरः ॥ ८
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
निहतानि जनस्थाने शरै रग्निशिखोपमैः ॥ ९
खरश्च निहतस्संख्ये त्रिशिराश्च निपातितः ।
दूषणश्च महातेजा रामेण विदितात्मना ॥ १०
ऐश्वर्यं वानराणां च दुर्लभं वालिपालितम् ।
अस्या निमित्ते सुग्रीवः प्राप्तवान्लोकसत्कृतम् ॥ ११
सागरश्च मयाक्रान्त श्श्रीमा न्नदनदीपतिः ।
अस्याहेतो र्विशालाक्ष्याः पुरीचेयं निरीक्षिता ॥ १२
यदि राम स्समुद्रान्तां मेदिनीं परिवर्तयेत् ।
अस्याः कृते जगच्चापि युक्त मित्येव मे मतिः ॥ १३

राज्यं वा त्रिषु लोकेषु सीता वा जनकात्मजा ।
त्रैलोक्यराज्यं सकलं सीताया नाप्नुयात्कलाम् ॥ १४
इयं सा धर्मशीलस्य मैथिलस्य महात्मनः ।
सुता जनकराजस्य सीता भर्तृदृढव्रता ॥ १५
उत्थिता मेदिनीं भित्त्वा क्षेत्रे हलमुखक्षते ।
पद्मरेणुनिभैः कीर्णा शुभैः केदारपांसुभिः ॥ १६
विक्रान्तस्यार्यशीलस्य संयुगे ष्वनिवर्तिनः ।
स्नुषा दशरथस्यैषा ज्येष्ठा राज्ञो यशस्विनी ॥ १७
धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य रामस्य विदितात्मनः ।
इयं सा दयिता भार्या राक्षसीवश मागता ॥ १८
सर्वान्भोगा न्परित्यज्य भर्तृस्नेहबलात्कृता ।
अचिन्तयित्वा दुःखानि प्रविष्टा निर्जनं वनम् ॥ १९
संतुष्टा फलमूलेन भर्तृशुश्रूषणे रता ।
या परां भजते प्रीतिं वनेऽपि भवने यथा ॥ २०
सेयं कनकवर्णांगी नित्यं सुस्मितभाषिणी ।
सहते यातना मेता मनर्थाना मभागिनी ॥ २१
इमां तु शीलसंपन्नां द्रष्टु मर्हति राघवः ।
रावणेन प्रमथितां प्रपा मिव पिपासितः ॥ २२
अस्या नूनं पुनर्लाभा द्राघवः प्रीति मेष्यति ।
राजा राज्यपरिभ्रष्टः पुनः प्राप्येव मेदिनीम् ॥ २३
कामभोगैः परित्यक्ता हीना बंधुजनेन च ।
धारयत्यात्मनो देहं तत्समागमकांक्षिणी ॥ २४

नैषा पश्यति राक्षस्यो नेमान्पुष्पफलद्रुमान् ।
एकस्थहृदया नूनं राम मेवानुपश्यति ॥ २५
भर्तानाम परं नार्या भूषणं भूषणादपि ।
एषा तु रहिता तेन भूषणार्हा न शोभते ॥ २६
दुष्करं कुरुते रामो हीनो यदनया प्रभुः ।
धारयत्यात्मनो देहं नदुःखेनावसीदति ॥ २७
इमा मसितकेशांतां शतपत्रनिभेक्षणाम् ।
सुखार्हां दुःखितां दृष्ट्वा ममापि व्यथितं मनः ॥ २८
क्षितिक्षमा पुष्करसन्निभाक्षी या रक्षिता राघवलक्ष्मणाभ्याम् ।
सा राक्षसीभिर्विकृतेक्षणाभि स्संरक्ष्यते संप्रति वृक्षमूले ॥ २९
हिमहतनळिनीव नष्टशोभा व्यसनपरम्परया निपीड्यमाना ।
सहचररहितेव चक्रवाकी जनकसुता कृपणां दशां प्रपन्ना ॥ ३०
अस्याहि पुष्पावनताग्रशाखा श्शोकं दृढं वै जनयंत्यशोकाः ।
हिमव्यपायेन च मन्दरश्मि रभ्युत्थितोनैकसहस्ररश्मिः ॥ ३१
इत्येव मर्थं कपिरन्ववेक्ष्य सीतेय मित्येव निविष्टबुद्धिः ।
संश्रित्य तस्मि न्निषसाद वृक्षे बली हरीणा मृषभस्तरस्वी ॥ ३२

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षोडशस्सर्गः ॥

॥ सप्तदशस्सर्गः ॥

ततःकुमुदषण्डाभो निर्मलो निर्मलं स्वयम् ।
प्रजगाम नभश्चन्द्रो हंसो नील मिवोदकम् ॥ १
साचिव्य मिव कुर्वन्सप्रभया निर्मलप्रभः ।
चंद्रमा रश्मिभिश्शीतै स्सिषेवे पवनात्मजम् ॥ २

स ददर्श तत स्सीतां पूर्णचंद्रनिभाननाम् ।
शोकभारैरिवन्यस्तां भारैर्नावमिवांभसि ॥ ३
दिदृक्षमाणो वैदेहीं हनुमान्मारुतात्मजः ।
स ददर्शा विदूरस्था राक्षसीर्घोरदर्शनाः ॥ ४
एकाक्षी मेककर्णां च कर्णप्रावरणां तथा ।
अकर्णां शंकुकर्णां च मस्तकोच्छ्वासनासिकाम् ॥ ५
अतिकायोत्तमांगीं च तनुदीर्घशिरोधराम् ।
ध्वस्तकेशीं तथाऽकेशीं केशकंबळधारिणीम् ॥ ६
लंबकर्णललाटांच लंबोदरपयोधराम् ।
लंबोष्ठीं चुबुकोष्ठीं च लंबास्यां लंबजानुकाम् ॥ ७
ह्रस्वां दीर्घां तथा कुब्जां विकटां वामनां तथा ।
कराळां भुग्नवक्त्रां च पिंगाक्षीं विकृताननाम् ॥ ८
विकृताः पिङ्गळाः काळीः क्रोधनाः कलहप्रियाः ।
कालायसमहाशूलकूटमुद्गरधारिणीः ॥ ९
वराहमृगशार्दूलमहिषाजशिवामुखीः ।
गजोष्ट्रहयपादीश्च निखातशिरसो ऽपराः ॥ १०
एकहस्तैकपादाश्च खरकर्ण्यश्वकर्णिकाः ।
गोकर्णीहस्तिकर्णीश्च हरिकर्णीस्तथापराः ॥ ११
अनासा अतिनासाश्च तिर्यङ्नासा विनासिकाः ।
गजसन्निभनासाश्च ललाटोच्छ्वासनासिकाः ॥ १२
हस्तिपादा महापादा गोपादाः पादचूळिकाः ।
अतिमात्र शिरोग्रीवा अतिमात्रकुचोदरीः ॥ १३

अतिमात्रास्यनेत्राश्च दीर्घजिह्वा नखास्तथा ।
अजामुखी हस्तिमुखी गोमुखी स्सूकरीमुखीः ॥ १४
हयोष्ट्रखरवक्त्राश्च राक्षसी घोरदर्शनाः ।
शूलमुद्गरहस्ताश्च क्रोधनाः कलहप्रियाः ॥ १५
कराळा धूम्रकेशीश्च राक्षसी र्विकृताननाः ।
पिबंती स्सततं पानं सदा मांससुराप्रियाः ॥ १६
मांसशोणितदिग्धांगीर्मांस शोणित भोजनाः ।
ता ददर्श कपिश्रेष्ठो रोमहर्षण दर्शनाः ॥ १७
स्कन्धवन्त मुपासीनाः परिवार्य वनस्पतिम् ।
तस्याधस्ताच्च तां देवीं राजपुत्री मनिंदिताम् ॥ १८
लक्षयामास लक्ष्मीवान् हनुमान् जनकात्मजाम् ।
निष्प्रभां शोकसंतप्तां मलसंकुलमूर्धजाम् ॥ १९
क्षीणपुण्यां च्युतां भूमौ तारां निपतिता मिव ।
चारित्रव्यपदेशाढ्यां भर्तृदर्शनदुर्गताम् ॥ २०
भूषणैरुत्तमैर्हीनां भर्तृवात्सल्यभूषणाम् ।
राक्षसाधिप संरुद्धां बंधुभिश्च विनाकृताम् ॥ २१
वियूथां सिंहसंरुद्धां बद्धां गजवधूमिव । थां
चंद्ररेखां पयोदांते शारदाभ्रैरिवावृताम् ॥ २२
क्लिष्टरूपा मसंस्पर्शादयुक्तामिववल्लकीम् ।
सीतां भर्तृवशे युक्तामयुक्तां राक्षसीवशे ॥ २३
अशोकवनिकामध्ये शोकसागर माप्लुताम् ।
ताभिः परिवृतां तत्र सग्रहा मिव रोहिणीम् ॥ २४

ददर्श हनुमान् देवीं लतामकुसुमामिव ।
सा मलेन च दिग्धांगी वपुषा चाप्यलंकृता ॥ २५
मृणाळी पंकदिग्धेव विभाति न विभाति च ।
मलिनेन तु वस्त्रेण परिक्लिष्टेन भामिनीम् ॥ २६
संवृतां मृगशावाक्षीं ददर्श हनुमान्कपिः ।
तां देवीं दीनवदना मदीनां भर्तृतेजसा ॥ २७
रक्षितां स्वेन शीलेन सीता मसितलोचनाम् ।
तां दृष्ट्वा हनुमान्सीतां मृगशावनिभेक्षणाम् ॥ २८
मृगकन्या मिवत्रस्तां वीक्षमाणां समंततः ।
दहंती मिव निश्श्वासै वृंक्षान् पल्लवधारिणः ॥ २९
संघातमिव शोकानां दुःखस्योर्मिमिवोत्थिताम् ।
तां क्षमां सुविभक्तांगीं विनाभरणशोभिनीम् ॥ ३०
प्रहर्ष मतुलं लेभे मारुतिः प्रेक्ष्य मैथिलीम् ।
हर्षजानि च सोऽश्रूणि तां दृष्ट्वा मदिरेक्षणाम् ॥ ३१
मुमोच हनुमां स्तत्र नमश्चक्रे च राघवम् । –च
नमस्कृत्वा स रामाय लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ॥ ३२
सीतादर्शनसंहृष्टो हनुमान् संवृतोऽभवत् ।

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तदशस्सर्गः ॥

॥ अष्टादशस्सर्गः ॥

तथा विप्रेक्षमाणस्य वनं पुष्पितपादपम् ।
विचिन्वत श्च वैदेहीं किंचिच्छेषा निशाऽभवत् ॥ १

षडङ्गवेदविदुषां क्रतुप्रवरयाजिनाम् ।
शुश्राव ब्रह्मघोषांश्च विरात्रे ब्रह्मरक्षसाम् ॥ २
अथ मङ्गळवादित्र शब्दैश्श्रोत्रमनोहरैः ।
प्राबुध्यत महाबाहु र्दशग्रीवो महाबलः ॥ ३
विबुध्यतु यथाकालं राक्षसेंद्रः प्रतापवान् ।
स्रस्तमाल्याम्बरधरो वैदेही मन्वचिन्तयत् ॥ ४
भृशं नियुक्तस्तस्याञ्च मदनेन मदोत्कटः ।
न स तं राक्षसः कामं शशाकात्मनि गूहितुम् ॥ ५
स सर्वाभरणै र्युक्तो बिभ्रच्छ्रियमनुत्तमाम् ।
तां नगै र्बहुभिर्जुष्टां सर्वपुष्पफलोपगैः ॥ ६
वृतां पुष्करिणीभिश्च नानापुष्पोपशोभिताम् ।
सदामदैश्च विहगै र्विचित्रां परमाद्भुताम् ॥ ७
ईहामृगैश्च विविधैर्जुष्टां दृष्टिमनोहरैः ।
वीथी स्संप्रेक्षमाणश्च मणिकाञ्चनतोरणाः ॥ ८
नानामृगगणाकीर्णां फलैः प्रपतितैर्वृताम् ।
अशोकवनिकामेव प्राविशत्सन्ततद्रुमाम् ॥ ९
अङ्गना शतमात्रं तु तं व्रजन्त मनुव्रजत् ।
महेंद्र मिव पौलस्त्यं देवगन्धर्वयोषितः ॥ १०
दीपिकाः कांचनीः काश्चि ज्जगृहुस्तत्र योषितः ।
वालव्यजनहस्ताश्च तालवृंतानि चापराः ॥ ११
कांचनै रपि भृंगारैर्जह्रु स्सलिल मग्रतः ।
मंडलाग्रान्बृसींचैव गृह्यान्याः पृष्ठतो ययुः ॥ १२

काचि द्रत्नमयीं स्थालीं पूर्णां पानस्य भामिनी ।
दक्षिणा दक्षिणेनैव तदा जग्राह पाणिना ॥ १३
राजहंसप्रतीकाशं छत्रं पूर्णशशिप्रभम् ।
सौवर्णदंड मपरा गृहीत्वा पृष्ठतो ययौ ॥ १४
निद्रामदपरीताक्ष्यो रावणस्योत्तमाः स्त्रियः ।
अनुजग्मुः पतिंवीरं घनं विद्युल्लता इव ॥ १५
व्याविद्धहारकेयूरा स्समा मृदितवर्णकाः ।
समागळितकेशांता स्सस्वेद वदनास्तथा ॥ १६
घूर्णंत्यो मदशेषेण निद्रया च शुभाननाः ।
स्वेदक्लिष्टाङ्गकुसुमा स्सुमाल्याकुलमूर्धजाः ॥ १७
प्रयांतं नैर्ऋतपतिं नार्यो मदिरलोचनाः ।
बहुमाना च्च कामा च्च प्रिया भार्यास्तमन्वयुः ॥ १८
स च कामपराधीनः पतिस्तासां बहाबलः ।
सीतासक्तमना मंदो मदांचितगति र्बभौ ॥ १९
ततः कांचीनिनादं च नूपुराणांच निस्स्वनम् ।
शुश्राव परमस्त्रीणां स कपिर्मारुतात्मजः ॥ २०
तं चाप्रतिमकर्माण मचिंत्यबलपौरुषम् ।
द्वारदेश मनुप्राप्तं ददर्श हनुमान्कपिः ॥ २१
दीपिकाभि रनेकाभि स्समन्ता दवभासितम् ।
गंधतैलावसिक्ताभि र्ध्रियमाणाभि रग्रतः ॥ २२
कामदर्पमदैर्युक्तं जिह्मताम्रायतेक्षणम् ।
समक्ष मिव कन्दर्प मपविद्धशरासनम् ॥ २३

मथितामृतफेनाभ मरजोवस्त्रमुत्तमम् ।
सलील मनुकर्षंतं विमुक्तं सक्तमङ्गदे ॥ २४
तं पत्त्रविटपे लीनः पत्त्रपुष्पघनावृतः ।
समीप मिव संक्रान्तं निध्यातु मुपचक्रमे ॥ २५
अवेक्षमाणस्तु ततो ददर्श कपिकुञ्जरः ।
रूपयौवनसंपन्ना रावणस्य वरास्त्रियः ॥ २६
ताभिः परिवृतो राजा सुरूपाभिर्महायशाः ।
त न्मृगद्विजसंघुष्टं प्रविष्टः प्रमदावनम् ॥ २७
क्षीबो विचित्राभरण श्शंकुकर्णो महाबलः ।
तेन विश्रवसः पुत्त्रस्स दृष्टो राक्षसाधिपः ॥ २८
वृतः परमनारीभि स्ताराभि रिव चन्द्रमाः ।
तं ददर्श महातेजा स्तेजोवंतं महाकपिः ॥ २९
रावणोऽयं महाबाहु रिति संचिंत्य वानरः ।
[सोऽयमेव पुराशेते पुरमध्ये गृहोत्तमे]
अवप्लुतो महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ॥ ३०
स तथाऽप्युग्रतेजा स्सन्निर्धूत स्तस्यतेजसा ।
पत्त्रेगुह्यांतरे सक्तो हनुमान्संवृतोऽभवत् ॥ ३१
स ता मसितकेशांतां सुश्रोणीं संहतस्तनीम् ।
दिदृक्षु रसितापांगी मुपावर्तत रावणः ॥ ३२

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टादशस्सर्गः ॥

॥ एकोनविंशस्सर्गः ॥

तस्मिन्नेव ततःकाले राजपुत्रीत्वनिंदिता ।
रूपयौवनसंपन्नं भूषणोत्तमभूषितम् ॥ १
ततो दृष्ट्वैव वैदेही रावणं राक्षसाधिपम् ।
प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदळी यथा ॥ २
आच्छाद्योदर मूरुभ्यां बाहुभ्यांच पयोधरौ ।
उपविष्टा विशालाक्षी रुदंती वरवर्णिनी ॥ ३
दशग्रीवस्तु वैदेहीं रक्षितां राक्षसीगणैः ।
ददर्श सीतां दुःखार्तां नावं सन्ना मिवार्णवे ॥ ४
असंवृताया मासीनां धरण्यां संशितव्रताम् ।
छिन्नां प्रपतितां भूमौ शाखामिव वनस्पतेः ॥ ५
मलमण्डनचित्रांगीं मण्डनार्हा ममंडिताम् ।
मृणाळी पंकदिग्धेव विभाति न विभातिच ॥ ६
समीपं राजसिंहस्य रामस्य विदितात्मनः ।
संकल्पहयसंयुक्तै र्यांतीमिव मनोरथैः ॥ ७
शुष्यंतीं रुदती मेकां ध्यानशोकपरायणाम् ।
दुःखस्यांतमपश्यन्तीं रामां राम मनुव्रताम् ॥ ८
वेष्टमानां तथाऽऽविष्टां पन्नगेंद्रवधू मिव ।
धूप्यमानां ग्रहेणेव रोहिणीं धूमकेतुना ॥ ९
वृत्तशीलकुले जाता माचारवति धार्मिके ।
पुन स्संस्कार मापन्नां जातामिवच दुष्कुले ॥ १०

अभूते नापवादेन कीर्तिं निपतितामिव ।
आम्नायाना मयोगेन विद्यां प्रशिथिला मिव ॥ ११
सन्नामिव महाकीर्तिं श्रद्धामिव विमानिताम् ।
पूजामिव परिक्षीणा माशां प्रतिहतामिव ॥ १२
आयती मिव विध्वस्ता माज्ञां प्रतिहतामिव ।
दीप्तामिव दिशं काले पूजा मपहृतामिव ॥ १३
पद्मिनीमिव विध्वस्तां हतशूरां चमूमिव ।
प्रभामिव तमोध्वस्ता मुपक्षीणा मिवापगाम् ॥ १४
वेदीमिव परामृष्टां शांता मग्निशिखामिव ।
पौर्णमासीमिव निशां राहुग्रस्तेंदुमण्डलाम् ॥ १५
उत्कृष्टपर्णकमलां वित्रासितविहंगमाम् ।
हस्तिहस्तपरामृष्टा माकुलां पद्मिनीमिव ॥ १६
पतिशोकातुरां शुष्कां नदीं विस्रावितामिव ।
परया मृजया हीनां कृष्णपक्षनिशामिव ॥ १७
सुकुमारीं सुजातांगीं रत्नगर्भगृहोचिताम् ।
तप्यमाना मिवोष्णेन मृणाळी मचिरोद्धृताम् ॥ १८
गृहीता मालितां स्तंभे यूथपेन विनाकृताम् ।
निश्श्वसंतीं सुदुःखार्तां गजराजवधूमिव ॥ १९
एकया दीर्घया वेण्या शोभमाना मयत्नतः ।
नीळया नीरदापाये वनराज्या महीमिव ॥ २०
उपवासेन शोकेन ध्यानेन च भयेनच ।
परिक्षीणां कृशां दीना मल्पाहारां तपोधनाम् ॥ २१

आयाचमानां दुःखार्तां प्रांजलिं देवतामिव ।
भावेन रघुमुख्यस्य दशग्रीवपराभवम् ॥ २२
समीक्षमाणां रुदती मनिंदितां सुपक्ष्मताम्रायतशुक्ललोचनाम् ।
अनुव्रतां राम मतीव मैथिलीं प्रलोभयामास वधाय रावणः ॥ २३

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकोनविंशस्सर्गः ॥

॥ विंशस्सर्गः ॥

स तां पतिव्रतां दीनां निरानंदां तपस्विनीम् ।
साकारैर्मधुरैर्वाक्यैर्न्यदर्शयत रावणः ॥ १
मांदृष्ट्वा नागनासोरु गूहमाना स्तनोदरम् ।
अदर्शन मिवात्मानं भयान्नेतुं त्व मिच्छसि ॥ २
कामये त्वां विशालाक्षि बहुमन्यस्व मां प्रिये ।
सर्वांगगुणसंपन्ने सर्वलोकमनोहरे ॥ ३
नेह केचिन्मनुष्यावा राक्षसाः कामरूपिणः ।
व्यपसर्पतु ते सीते भयं मत्तस्समुत्थितम् ॥ ४
स्वधर्मो रक्षसां भीरु सर्वथैव न संशयः ।
गमनं वा परस्त्रीणां हरणं संप्रमथ्यवा ॥ ५
एवं चैत दकामां तु न त्वां स्प्रक्ष्यामि मैथिलि ।
कामं कामश्शरीरे मे यथाकामं प्रवर्तताम् ॥ ६
देवि नेह भयंकार्यं मयि विश्वसिहि प्रिये ।
प्रणयस्व च तत्त्वेन मैवं भूश्शोकलालसा ॥ ७

एकवेणी धरा शय्या ध्यानं मलिनमंबरम् ।
अस्थानेऽप्युपवासश्च नैतान्यौपयिकानिते ॥ ८
विचित्राणि च माल्यानि चंदनान्यगरूणिच ।
विविधानिच वासांसि दिव्यान्याभरणानिच ॥ ९
महार्हाणिच पानानि शयना न्यासनानिच ।
गीतं नृत्तंच वाद्यंच लभमां प्राप्यमैथिलि ॥ १०
स्त्रीरत्न मसिमैवं भूः कुरु गात्रेषु भूषणम् ।
मांप्राप्य हि कथं नुस्यास्त्व मनर्हा सुविग्रहे ॥ ११
इदं ते चारु संजातं यौवनं व्यतिवर्तते ।
य दतीतं पुनर्नैति स्रोत श्शीघ्रमपामिव ॥ १२
त्वां कृत्वोपरतो मन्ये रूपकर्ता स विश्वसृट् ।
नहि रूपोपमा त्वन्या तवास्ति शुभदर्शने ॥ १३
त्वां समासाद्य वैदेहि रूपयौवनशालिनीम् ।
कः पुमा नतिवर्तेत साक्षादपि पितामहः ॥ १४
यद्यत्पश्यामि ते गात्रं शीतांशुसदृशानने ।
तस्मिंस्तस्मिन्पृथुश्रोणि चक्षुर्मम निबध्यते ॥ १५
भव मैथिलि भार्यामे मोहमेनं विसर्जय ।
बह्वीना मुत्तमस्त्रीणा माहृताना मितस्ततः ॥ १६
सर्वासामेव भद्रंते ममाग्रमहिषी भव ।
लोकेभ्यो यानि रत्नानि संप्रमथ्याहृतानि वै ॥ १७
तानिमे भीरु सर्वाणि राज्यं चैत दहंच ते ।
विजित्य पृथिवीं सर्वां नानानगरमालिनीम् ॥ १८

जनकाय प्रदास्यामि तव हेतोर्विलासिनि ।
नेह पश्यामि लोकेऽन्यं यो मे प्रतिबलोभवेत् ॥ १९
पश्य मे सुमहद्वीर्य मप्रतिद्वंद्व माहवे ।
असकृत्संयुगे भग्ना मया विमृदितध्वजाः ॥ २०
अशक्ताः प्रत्यनीकेषु स्थातुं मम सुरासुराः ।
इच्छया क्रियता मद्य प्रतिकर्म तवोत्तमं ॥ २१
सुप्रभाण्यवसज्यंतां तवांगे भूषणानि च । ✓
साधु पश्यामि ते रूपं संयुक्तं प्रतिकर्मणा ॥ २२
प्रतिकर्माभिसंयुक्ता दाक्षिण्येन वरानने ।
भुङ्क्ष्वभोगान्यथाकामं पिब भीरु रमस्वच ॥ २३
यथेष्टं च प्रयच्छ त्वं पृथिवीं वा धनानि च ।
ललस्व मयि विस्रब्धा धृष्ट माज्ञापयस्व च ॥ २४
मत्प्रसादाल्ललंत्याश्च ललंतां बांधवा स्तव ।
ऋद्धिं ममानुपश्य त्वं श्रियं भद्रे यशश्च मे ॥ २५
किं करिष्यसि रामेण सुभगे चीरवाससा ।
निक्षिप्तविजयो रामो गतश्रीर्वनगोचरः ॥ २६
व्रती स्थंडिलशायीच शंके जीवतिवा नवा ।
नहि वैदेहि रामस्त्वां द्रष्टुं वाप्युपलप्स्यते ॥ २७
पुरोबलाकै रसितै र्मेघै ज्योत्स्ना मिवावृताम् ।
न चापि मम हस्तात्त्वां प्राप्तु मर्हति राघवः ॥ २८
हिरण्यकशिपुः कीर्तिं मिंद्रहस्तगता मिव ।
चारुस्मिते चारुदति चारुनेत्रे विलासिनि ॥ २९

मनो हरसि मे भीरु सुपर्णः पन्नगं यथा ।
क्लिष्टकौशेयवसनां तन्वी मप्यनलंकृताम् ॥ ३०
त्वां दृष्ट्वा स्वेषु दारेषु रतिं नोपलभा म्यहम् ।
अंतःपुरनिवासिन्यस्स्त्रियस्सर्वगुणान्विताः ॥ ३१
यावंत्यो मम सर्वासा मैश्वर्यं कुरुजानकि ।
मम ह्यसितकेशांते त्रैलोक्यप्रवरास्स्त्रियः ॥ ३२
तास्त्वां परिचरिष्यंति श्रियमप्सरसो यथा ।
यानि वैश्रवणे सुभ्रु रत्नानि च धनानि च ॥ ३३
तानि लोकांश्च सुश्रोणि मांच भुङ्क्ष्व यथासुखम् ।
न राम स्तपसा देवि न बलेन न विक्रमैः ॥ ३४
न धनेन मया तुल्य स्तेजसा यशसाऽपि वा ।
पिब विहर रमस्व भुङ्क्ष्वभोगान् धननिचयं प्रदिशामि मेदिनीं च ।
मयि लल ललने यथासुखं त्वं त्वयि च समेत्य ललंतु बांधवास्ते ॥
कुसुमिततरुजालसंततानि भ्रमरयुतानि समुद्रतीरजानि ।
कनकविमलहारभूषिताङ्गी विहर मयासह भीरु काननानि ॥ ३६

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे विंशस्सर्गः ॥

॥ एकविंशस्सर्गः ॥

तस्य त द्वचनं श्रुत्वा सीता रौद्रस्य रक्षसः ।
आर्ता दीनस्वरा दीनं प्रत्युवाच शनैर्वचः ॥ १
दुःखार्ता रुदती सीता वेपमाना तपस्विनी ।
चिंतयंती वरारोहा पति मेव पतिव्रता ॥ २

तृण मंतरतः कृत्वा प्रत्युवाच शुचिस्मिता ।
निवर्तय मनोमत्त स्वजने क्रियतां मनः ॥ ३
न मां प्रार्थयितुं युक्तं सुसिद्धि मिवपापकृत् ।
अकार्यं न मया कार्य मेकपत्न्या विगर्हितम् ॥ ४
कुलं संप्राप्तया पुण्यं कुले महति जातया ।
एव मुक्त्वातु वैदेही रावणं तं यशस्विनी ॥ ५
राक्षसं पृष्ठतः कृत्वा भूयो वचन मब्रवीत् ।
नाह मौपयिकी भार्या परभार्या सती तव ॥ ६
साधु धर्म मवेक्षस्व साधुसाधुव्रतं चर ।
यथा तव तथाऽन्येषां दारा रक्ष्या निशाचर ॥ ७
आत्मान मुपमां कृत्वा स्वेषु दारेषु रम्यताम् ।
अतुष्टं स्वेषु दारेषु चपलं चलितेंद्रियम् ॥ ८
नयंति निकृतिप्रज्ञं परदाराः पराभवम् ।
इह संतो न वा संति सतो वा नानुवर्तसे ॥ ९
तथा हि विपरीता ते बुद्धि राचारवर्जिता ।
वचो मिथ्या प्रणीतात्मा पथ्य मुक्तं विचक्षणैः ॥ १०
राक्षसाना मभावाय त्वं वा न प्रतिपद्यसे ।
अकृतात्मान मासाद्य राजान मनये रतम् ॥ ११
समृद्धानि विनश्यंति राष्ट्राणि नगराणि च ।
तथेयं त्वां समासाद्य लंका रत्नौघसंकुला ॥ १२
अपराधात्तवैकस्य न चिराद्विनशिष्यति ।
स्वकृतैर्हन्यमानस्य रावणादीर्घदर्शिनः ॥ १३

अभिनंदंति भूतानि विनाशे पापकर्मणः ।
एवं त्वां पापकर्माणं वक्ष्यंति निकृता जनाः ॥ १४
दिष्ट्यैतद्व्यसनं प्राप्तो रौद्र इत्येव हर्षिताः ।
शक्या लोभयितुं नाह मैश्वर्येण धनेनवा ॥ १५
अनन्या राघवेणाहं भास्करेण प्रभा यथा ।
उपधाय भुजं तस्य लोकनाथस्य सत्कृतम् ॥ १६
कथं नामोपधास्यामि भुजमन्यस्य कस्यचित् ।
अह मौपयिकी भार्या तस्यैव वसुधापतेः ॥ १७
व्रतस्नातस्य विप्रस्य विद्येव विदितात्मनः ।
साधु रावण रामेण मां समानय दुःखिताम् ॥ १८
वने वाशितया सार्थं करेण्वेव गजाधिपम् ।
मित्रमौपयिकं कर्तुं रामस्थानं परीप्सता ॥ १९
वधं चानिच्छता घोरं त्वयाऽसौ पुरुषर्षभः ।
विदितस्सहि धर्मज्ञ श्शरणागतवत्सलः ॥ २०
तेन मैत्री भवतु ते यदि जीवितु मिच्छसि ।
प्रसादयस्व त्वं चैनं शरणागतवत्सलम् ॥ २१
मां चास्मै प्रयतो भूत्वा निर्यातयितु मर्हसि ।
एवं हि ते भवेत्स्वस्ति संप्रदाय रघूत्तमे ॥ २२
अन्यथा त्वं हि कुर्वाणो वधं प्राप्स्यसि रावण ।
वर्जये द्वज्र मुत्सृष्टं वर्जये दंतकश्चिरम् ॥ २३
त्वाद्विधं तु न संक्रुद्धो लोकनाथस्सराघवः ।
रामस्य धनुषश्शब्दं श्रोष्यसि त्वं महास्वनम् ॥ २४

शतक्रतुविसृष्टस्य निर्घोषमशने रिव ।
इह शीघ्रं सुपर्वाणो ज्वलितास्या इवोरगाः ॥ २५
इषवो निपतिष्यंति रामलक्ष्मणलक्षणाः ।
रक्षांसि परिनिघ्नंतः पुर्या मस्यां समंततः ॥ २६
असंपातं करिष्यंति पतंतः कंकवाससः ।
राक्षसेंद्रमहासर्पान् स रामगरुडोमहान् ॥ २७
उद्धरिष्यति वेगेन वैनतेय इवोरगान् ।
अपनेष्यति मां भर्ता त्वत्तश्शीघ्रमरिंदमः ॥ २८
असुरेभ्यश्श्रियं दीप्तां विष्णुस्त्रिभि रिव क्रमैः ।
जनस्थाने हतस्थाने निहते रक्षसां बले ॥ २९
अशक्तेन त्वया रक्षः कृत मेत दसाधु वै ।
आश्रमं तु तयोश्शून्यं प्रविश्य नरसिंहयोः ॥ ३०
गोचरं गतयोर्भ्रात्रोरपनीता त्वयाऽधम ।
न हि गंधमुपाघ्राय रामलक्ष्मणयोस्त्वया ॥ ३१
शक्यं संदर्शने स्थातुं शुना शार्दूलयो रिव ।
तस्य ते विग्रहे ताभ्यां युगग्रहण मस्थिरम् ॥ ३२
वृत्रस्येवेंद्रबाहुभ्यां बाहोरेकस्यनिग्रहः ।
क्षिप्रं तव सनाथो मे रामस्सौमित्रिणा सह ॥ ३३
तोय मल्पमिवादित्यः प्राणा नादास्यते शरैः ।
गिरिं कुबेरस्य गतोऽ~~थवालय~~ लयं वा सभां गतो वा वरुणस्य राज्ञः ।
असंशयं दाशरथेर्नमोक्ष्यसे महाद्रुमः कालहतोऽशने रिव ॥ ३४

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकविंशस्सर्गः ॥

॥ द्वाविंशस्सर्गः ॥

सीताया वचनं श्रुत्वा परुषं राक्षसाधिपः ।
प्रत्युवाच ततस्सीतां विप्रियं प्रियदर्शनाम् ॥ १
यथा यथा सांत्वयिता वश्यस्स्त्रीणां तथातथा ।
यथा यथा प्रियंवक्ता परिभूत स्तथा तथा ॥ २
सन्नियच्छति मे क्रोधं त्वयिकाम स्समुत्थितः ।
द्रवतो मार्ग मासाद्य हयानिव सुसारथिः ॥ ३
वामः कामो मनुष्याणां यस्मिन्किल निबध्यते ।
जने तस्मिं स्त्वनुक्रोश स्स्नेहश्च किल जायते ॥ ४
एतस्मात्कारणान्नत्वां घातयामि वरानने ।
वधार्हा मवमानार्हां मिथ्या प्रव्रजिते रताम् ॥ ५
परुषाणीह वाक्यानि यानि यानि ब्रवीषि माम् ।
तेषुतेषु वधोयुक्त स्तव मैथिलि दारुणः ॥ ६
एव मुक्त्वातु वैदेहीं रावणो राक्षसाधिपः ।
क्रोधसंरंभसंयुक्त स्सीतामुत्तर मब्रवीत् ॥ ७
द्वौ मासौ रक्षितव्यौ मे योऽवधिस्ते मया कृतः ।
तत श्शयन मारोह मम त्वं वरवर्णिनि ॥ ८
ऊर्ध्वं द्वाभ्यांतुमासाभ्यां भर्तारं मामनिच्छतीम् ।
मम त्वां प्रातराशार्थे मा(ल)र्भंते महानसे ॥ ९
तां तर्ज्यमानां संप्रेक्ष्य राक्षसेंद्रेण जानकीम् ।
देवगंधर्वकन्या स्ता विषेदुर्विकृतेक्षणाः ॥ १०

ओष्ठप्रकारै रपरा वक्रनेत्रै स्तथाऽपराः ।
सीता माश्वासयामासु स्तर्जितां तेन रक्षसा ॥ ११
ताभि राश्वासिता सीता रावणं राक्षसाधिपम् ।
उवाचात्महितं वाक्यं वृत्तशौर्यगर्वितम् ॥ टी १२
नूनं नते जनः कश्चिदस्ति निःश्रेयसे स्थितः ।
निवारयति योन त्वां कर्मणोऽस्मा द्विगर्हितात् ॥ १३
मां हि धर्मात्मनः पत्नीं शचीमिव शचीपतेः ।
त्वदन्य स्त्रिषु लोकेषु प्रार्थयेन्मनसाऽपि कः ॥ १४
राक्षसाधम रामस्य भार्या ममिततेजसः ।
उक्तवानसि यत्पापं क गतस्तस्य मोक्ष्यसे ॥ १५
यथा दृप्तश्च मातंग श्शशश्च सहितो वने ।
तथा द्विरदवद्रामस्त्वं नीच शशवत्स्मृतः ॥ १६
स त्व मिक्ष्वाकुनाथं वै क्षिपन्निह न लज्जसे ।
चक्षुषो विषयं तस्य न यावव दुपगच्छसि ॥ १७
इमे ते नयने क्रूरे विरूपे कृष्णपिङ्गळे ।
क्षितौ न पतिते कस्मान्मा मनार्य निरीक्षतः ॥ १८
तस्य धर्मात्मनः पत्नीं स्नुषां दशरथस्यच ।
कथं व्याहरतो मां ते न जिह्वा व्यवशीर्यते ॥ १९
असंदेशात्तु रामस्य तपसश्चानुपालनात् ।
न त्वां कुर्मि दशग्रीव भस्मभस्मार्हतेजसा ॥ २०
नापहर्तु महं शक्या त्वया रामस्य धीमतः ।
विधि स्तव वधार्थाय विहितो नात्र संशयः ॥ २१

शूरेण धनदभ्राताबलैस्समुदितेन च ।
अपोह्य रामं कस्माद्धि दारचौर्यं त्वया कृतम् ॥ २२
सीताया वचनं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
विवृत्य नयने क्रूरे जानकीं मन्ववैक्षत ॥ २३
नीलजीमूतसंकाशो महाभुजशिरोधरः ।
सिंहसत्त्वगतिश्श्रीमान् दीप्तजिह्वाग्रलोचनः ॥ २४
चलाग्रमकुटप्रांशु श्चित्रमाल्यानुलेपनः ।
रक्तमाल्यांबरधरस्तप्तांगदविभूषणः ॥ २५
श्रोणिसूत्रेण महता मेचकेन सुसंवृतः ।
अमृतोत्पादनद्धेन भुजगेनेव मंदरः ॥ २६
ताभ्यां स परिपूर्णाभ्यां भुजाभ्यां राक्षसेश्वरः ।
शुशुभेऽचलसंकाशश्शृंगाभ्यामिव मंदरः ॥ २७
तरुणादित्यवर्णाभ्यां कुंडलाभ्यां विभूषितः ।
रक्तपल्लवपुष्पाभ्या मशोकाभ्या मिवाचलः ॥ २८
स कल्पवृक्षप्रतिमो वसंत इव मूर्तिमान् ।
श्मशानचैत्यप्रतिमो भूषितोऽपि भयंकरः ॥ २९
अवेक्षमाणो वैदेहीं कोपसंरक्तलोचनः ।
उवाच रावण स्सीतां भुजंग इव निश्श्वसन् ॥ ३०
अनयेनाभिसंपन्न मर्थहीन मनुव्रते ।
नाशयाम्यह मद्य त्वां सूर्य स्संध्यामिवौजसा ॥ ३१
इत्युक्त्वा मैथिलीं राजा रावण श्शत्रुरावणः ।
संदिदेश तत स्सर्वा राक्षसी र्घोरदर्शनाः ॥ ३२

एकाक्षी मेककर्णांच कर्णप्रावरणां तथा ।
गोकर्णीं हस्तिकर्णींच लंबकर्णी मकर्णिकाम् ॥ ३३
हस्तिपाद्यश्वपाद्यौच गोपादीं पादचूळिकाम् ।
एकाक्षी मेकपादींच प्रथुपादी मपादिकाम् ॥ ३४
अतिमात्रशिरो ग्रीवा मतिमात्रकुचोदरीम् ।
अतिमात्रास्यनेत्रांच दीर्घजिह्वा मजिह्विकाम् ॥ ३५
अनासिकां सिंहमुखीं गोमुखीं सूकरीमुखीम् ।
यथा मद्वशगा सीता क्षिप्रं भवति जानकी ॥ ३६
तथा कुरुत राक्षस्य स्सर्वाः क्षिप्रं समेत्य च ।
प्रतिलोमानुलोमैश्च सामदानादि भेदनैः ॥ ३७
आवर्जयत वैदेहीं दंडस्योद्यमनेन च ।
इति प्रतिसमादिश्य राक्षसेंद्रः पुनःपुनः ॥ ३८
काममन्यु परीतात्मा जानकीं पर्यतर्जयत् ।
उपगम्य ततः क्षिप्रं राक्षसी धान्यमालिनी ॥ ३९
परिष्वज्य दशग्रीव मिदं तचन मब्रवीत् ।
मया क्रीड महाराज सीतया किं तवानया ॥ ४०
विवर्णया कृपणया मानुष्या राक्षसेश्वर ।
नून मस्या महाराज न दिव्यान्भोगसत्तमान् ॥ ४१
विदधात्यमरश्रेष्ठस्तव बाहुबलार्जितान् ।
अकामां कामयानस्य शरीर मुपतप्यते ॥ ४२
इच्छंतीं कामयानस्य प्रीतिर्भवति शोभना ।
एवमुक्तस्तु राक्षस्या समुत्क्षिप्तस्ततोबली ॥ ४३

प्रहसन्मेघसंकाशो राक्षस स्सन्यवर्तत ।
प्रस्थित स्स दशग्रीवः कंपयन्निव मेदिनीम् ॥ ४४
ज्वलद्भास्करवर्णाभं प्रविवेश निवेशनम् ।
देवगंधर्वकन्याश्च नागकन्याश्च सर्वतः ।
परिवार्य दशग्रीवं विविशुस्तं गृहोत्तमम् ॥ ४५
स मैथिलीं धर्मपरा मवस्थितां
प्रवेपमानां परिभर्त्स्य रावणः ।
विहाय सीतां मदनेन मोहित
स्स्वमेव वेश्म प्रविवेश भास्वरम् ॥ ४६

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्वाविंशस्सर्गः ॥

॥ त्रयोविंशस्सर्गः ॥

इत्युक्त्वा मैथिलीं राजा रावण श्शत्रुरावणः ।
संदिश्यच ततस्सर्वा राक्षसीर्निर्जगाम ह ॥ १
निष्क्रांते राक्षसेंद्रे तु पुन रंतःपुरं गते ।
राक्षस्यो भीमरूपा स्ता स्सीतां समभिदुद्रुवुः ॥ २
तत स्सीता मुपागम्य राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ।
परं परुषया वाचा वैदेही मिद मब्रुवन् ॥ ३
पौलस्त्यस्य वरिष्ठस्य रावणस्य महात्मनः ।
दशग्रीवस्य भार्यात्वं सीते न बहुमन्यसे ॥ ४
ततस्त्वेकजटा नाम राक्षसी वाक्य मब्रवीत् ।
आमन्त्र्य क्रोधताम्राक्षी सीतां करतलोदरीम् ॥ ५

प्रजापतीनां षण्णांतु चतुर्थो यः प्रजापतिः ।
मानसो ब्रह्मणः पुत्रः पुलस्त्य इति विश्रुतः ॥ ६
पुलस्त्यस्य तु तेजस्वी महर्षिर्मानस स्सुतः ।
नाम्ना स विश्रवानाम प्रजापतिसमप्रभः ॥ ७
तस्य पुत्रो विशालाक्षि रावण श्शत्रुरावणः ।
तस्य त्वं राक्षसेंद्रस्य भार्या भवितु मर्हसि ॥ ८
मयोक्तं चारुसर्वांगि वाक्यं किंनानुमन्यसे ।
ततो हरिजटा नाम राक्षसीवाक्यमब्रवीत् ॥ ९
विवर्त्य नयने कोपान्मार्जारसदृशेक्षणा ।
येनदेवास्त्रयस्त्रिंशद्देवराजश्च निर्जिताः ॥ १०
तस्य त्वं राक्षसेंद्रस्य भार्या भवितु मर्हसि ।
तत स्तु प्रघसा नाम राक्षसी क्रोधमूर्छिता ॥ ११
भर्त्सयंती तदा घोर मिदं वचन मब्रवीत् ।
वीर्योत्सिक्तस्य शूरस्य संग्रामेष्वनिवर्तिनः ॥ १२
बलिनो वीर्ययुक्तस्य भार्यात्वं किं नलप्स्यसे ।
प्रियां बहुमतां भार्यां त्यक्त्वा राजा महाबलः ॥ १३
सर्वासां च महाभागां त्वा मुपैष्यति रावणः ।
समृद्धं स्त्रीसहस्रेण नानारत्नोपशोभितम् ॥ १४
अंतःपुरं समुत्सृज्य त्वा मुपैष्यति रावणः ।
अन्यातु विकटानाम राक्षसी वाक्य मब्रवीत् ॥ १५
असकृद्देवतायुद्धे नागगन्धर्वदानवाः ।
निर्जिता स्समरेयेन स ते पार्श्वमुपागतः ॥ १६

तस्य सर्वसमृद्धस्य रावणस्य महात्मनः ।
किं मद्य राक्षसेंद्रस्य भार्यात्वं नेच्छसे ऽधमे ? ॥ १७
तत स्तु दुर्मुखीनाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् ।
यस्य सूर्यो न तपति भीतो यस्य च मारुतः ॥ १८
नवाति स्मायतापांगे किं त्वं तस्य नतिष्ठसि ? ।
पुष्पवृष्टिं च तरवो मुमुचु र्यस्य वैभयात् ॥ १९
शैलाश्च सुभ्रु पानीयं जलदाश्च यदेच्छति ।
तस्य नैर्ऋतराजस्य राजराजस्य भामिनि ॥ २०
किं त्वं न कुरुषे बुद्धिं भार्यार्थे रावणस्य हि ।
साधुते तत्त्वतो देवि कथितं साधु भामिनि ॥ २१
गृहाण सुस्मिते वाक्य मन्यथा न भविष्यसि ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रयोविंशस्सर्गः ॥

॥ चतुर्विंशस्सर्गः ॥

तत स्सीता मुपागम्य राक्षस्यो विकृताननाः ।
परुषं परुषानार्योमूचुस्तां वाक्यमप्रियम् ॥ १
किं त्व मंतःपुरे सीते सर्वभूतमनोहरे ।
महार्हशयनोपेते न वास मनुमन्यसे ॥ २
मानुषी मानुषस्यैव भार्यात्वं बहुमन्यसे ।
प्रत्याहर मनो रामा न्नत्वं जातु भविष्यसि ॥ ३
त्रैलोक्यवसुभोक्तारं रावणं राक्षसेश्वरम् ।
भर्तार मुपसंगम्य विहरस्व यथासुखम् ॥ ४

मानुषी मानुषं तं तु राम मिच्छसि शोभने ।
राज्याद्भ्रष्ट मसिद्धार्थं विक्लवं त्व मनिंदिते ॥ ५
राक्षसीनां वचश्श्रुत्वा सीता पद्मनिभेक्षणा ।
नेत्राभ्या मश्रुपूर्णाभ्या मिदं वचन मब्रवीत् ॥ ६
यदिदं लोकविद्विष्ट मुदाहरथ संगताः ।
नैतन्मनसि वाक्यं मे किल्बिषं प्रतिभाति वः । ७
न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितु मर्हति ।
कामं खादत मांसर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥ ८
दीनो वा राज्यहीनो वा यो मे भर्ता समे गुरुः ।
तं नित्य मनुरक्ताऽस्मि यथासूर्यं सुवर्चला ॥ ९
यथा शची महाभागा शक्रं समुपतिष्ठति ।
अरुंधती वसिष्ठंच रोहिणी शशिनं यथा ॥ १०
लोपामुद्रायथाऽगस्त्यं सुकन्या च्यवनं यथा ।
सावित्री सत्यवंतंच कपिलं श्रीमती यथा ॥ ११
सौदासं मदयंतीव केशिनी सगरं यथा ।
नैषधं दमयंतीव भैमी पति मनुव्रता ॥ १२
तथाऽह मिक्ष्वाकुवरं रामं पति मनुव्रता ।
सीताया वचनं श्रुत्वा राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ॥ १३
भर्त्सयंतिस्म परुषै र्वाक्यै रावणचोदिताः ।
अवलीन स्स निर्वाक्यो हनुमान्शिंशुपाद्रुमे ॥ १४
सीतां संतर्जयंती स्ता राक्षसी रश्रूणोत्कपिः ।
ता मभिक्रम्य संक्रुद्धा वेपमानां समंततः ॥ १५

भृशं संलिलिहुर्दीप्तान्प्रलंबान्दशनच्छदान् ।
ऊचुश्च परमक्रुद्धाः प्रगृह्याशु परश्वधान् ॥ १६
नेय मर्हति भर्तारं रावणं राक्षसाधिपम् ।
सा भर्त्स्यमाना भीमाभी राक्षसीभिर्वरानना ॥ १७
सा बाष्प मपमार्जंती शिंशुपां ता मुपागमत् ।
तत स्तां शिंशुपां सीता राक्षसीभि स्समावृता ॥ १८
अभिगम्य विशालाक्षी तस्थौ शोकपरिप्लुता ।
तां कृशां दीनवदनां मलिनांबरधारिणीम् ॥ १९
भर्त्सयांचक्रिरे सीतां राक्षस्य स्तां समन्ततः ।
ततस्तां विनतानाम राक्षसी भीमदर्शना ॥ २०
अब्रवी त्कुपिताकारा कराळा निर्णतोदरी ।
सीते पर्याप्तमेताव द्भर्तु स्स्नेहोनिदर्शितः ॥ २१
सर्वत्रातिकृतं भद्रे व्यसनायोपकल्पते ।
परितुष्टाऽस्मि भद्रंते मानुषस्ते कृतो विधिः ॥ २२
ममा पितु वचः पथ्यं ब्रुवंत्याः कुरु मैथिलि ।
रावणं भज भर्तारं भर्तारं सर्वरक्षसाम् ॥ २३
विक्रांतं रूपवंतंच सुरेशमिव वासवम् ।
दक्षिणं त्यागशीलंच सर्वस्य प्रियदर्शनम् ॥ २४
मानुषं कृपणं रामं त्यक्त्वा रावण माश्रय ।
दिव्यांगरागावैदेहि दिव्याभरणभूषिता ॥ २५
अद्यप्रभृति सर्वेषां लोकाना मीश्वरी भव ।
अग्नेस्स्वाहा यथा देवी शचीवेंद्रस्य शोभने ॥ २६

किं ते रामेण वैदेहि कृपणेन गतायुषा ।
एत दुक्तंच मे वाक्यं यदित्वं न करिष्यसि ॥ २७
अस्मिन्मुहूर्ते सर्वा स्त्वां भक्षयिष्यामहे वयम् ।
अन्यातु विकटा नाम लंबमानपयोधरा ॥ २८
अब्रवी त्कुपिता सीतां मुष्टि मुद्यम्य गर्जती ।
बहून्यप्रियरूपाणि वचनानि सुदुर्मते ॥ २९
अनुक्रोशा न्मृदुत्वा च्च सोढानि तव मैथिलि ।
न चनः कुरुषे वाक्यं हितं कालपुरस्कृतम् ॥ ३०
आनीताऽसि समुद्रस्य पार मन्यैर्दुरासदम् ।
रावणांतःपुरं घोरं प्रविष्टा चासि मैथिलि ॥ ३१
रावणस्य गृहे रुद्धा मस्माभि स्तु सुरक्षिताम् ।
न त्वां शक्तः परित्रातु मपिसाक्षा त्पुरंदरः ॥ ३२
कुरुष्व हितवादिन्या वचनं मम मैथिलि ।
अल मश्रुप्रपातेन त्यज शोक मनर्थकम् ॥ ३३
भज प्रीतिं च हर्षं च त्यजैतां नित्यदैन्यताम् ।
सीते राक्षसराजेन सह क्रीड यथासुखम् ॥ ३४
जानासि हि यथा भीरु स्त्रीणां यौवन मध्रुवम् ।
यावन्नते व्यतिक्रामे त्ताव त्सुख मवाप्नुहि ॥ ३५
उद्यानानि च रम्याणि पर्वतोपवनानिच ।
सह राक्षसराजेन चर त्वं मदिरेक्षणे ॥ ३६
स्त्रीसहस्राणि ते(सप्त)वशे स्थास्यंति सुंदरि । देवि
रावणं भज भर्तारं भर्तारं सर्वरक्षसाम् ॥ ३७

उत्पाट्य वा ते हृदयं भक्षयिष्यामि मैथिलि ।
यदि मे व्याहृतं वाक्यं न यथावत्करिष्यसि ॥ ३८

तत श्चंडोदरी नाम राक्षसी क्रोधमूर्छिता ।
भ्रामयंती मह च्छूल मिदं वचन मब्रवीत् ॥ ३९

इमां हरिणलोलाक्षीं त्रासोत्कंपिपयोधराम् ।
रावणेन हृतां दृष्ट्वा दौर्हृदो मे महा नभूत् ॥ ४०

यकृत्प्लीह मथोत्पीडं हृदयं च सबंधनम् ।
आंत्राण्यपि तथाशीर्षं खादेय मितिमे मतिः ॥ ४१

तत स्तुप्रघसा नाम राक्षसी वाक्य मब्रवीत् ।
कंठ मस्या नृशंसायाः पीडयाम किं मास्यते ॥ ४२

निवेद्यतां ततो राज्ञे मानुषी सा मृतेति ह ।
नात्र कश्चन संदेहः खादतेति स वक्ष्यति ॥ ४३

तत स्त्वजामुखी नाम राक्षसी वाक्य मब्रवीत् ।
विशस्येमां ततस्सर्वा स्समान्कुरुत पीलुकान् ॥ ४४

विभजाम तत स्सर्वा विवादो मे न रोचते ।
पेय मानीयतां क्षिप्रं लेह्य मुच्चावचं बहु ॥ ४५

तत श्शूर्पणखा नाम राक्षसी वाक्य मब्रवीत् ।
अजामुख्या यदुक्तं हि तदेव मम रोचते ॥ ४६

सुरा चानीयतां क्षिप्रं सर्वशोकविनाशिनी ।
मानुषं मांस मास्वाद्य नृत्यामोऽथनिकुंभिलाम् ॥ ४७

एवं संभर्त्स्यमाना सा सीता सुरसुतोपमा ।
राक्षसीभि स्सुघोराभि धैर्यं मुत्सृज्य रोदिति ॥ ४८

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुर्विंशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चविंशस्सर्गः ॥

तथा तासां वदंतीनां परुषं दारुणं बहु ।
राक्षसीना मसौम्यानां रुरोद जनकात्मजा ॥ १
एवमुक्तातु वैदेही राक्षसीभिर्मनस्विनी ।
उवाच परमत्रस्ता बाष्पगद्गदया गिरा ॥ २
न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितु मर्हति ।
कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥ ३
सा राक्षसीमध्यगता सीता सुरसुतोपमा ।
न शर्मलेभे दुःखार्ता रावणेन च तर्जिता ॥ ४
वेपतेस्माधिकं सीता विशंती वांग मात्मनः ।
वने यूथपरिभ्रष्टा मृगी कोकैरिवार्दिता ॥ ५
सा त्वशोकस्य विपुलां शाखा मालंब्य पुष्पिताम् ।
चिंतयामास शोकेन भर्तारं भग्नमानसा ॥ ६
सा स्नापयंती विपुलौ स्तनौ नेत्रजलस्रवैः ।
चिंतयंती न शोकस्य तदांत मधिगच्छति ॥ ७
सा वेपमाना पतिता प्रवाते कदळीयथा ।
राक्षसीनां भयत्रस्ता विवर्णवदनाऽभवत् ॥ ८
तस्या स्सा दीर्घविपुला वेपंत्याःसीतया तदा ।
ददृशे कंपिनी वेणी व्याळीव परिसर्पती ॥ ९
सा निश्श्वसंती दुःखार्ता शोकोपहतचेतना ।
आर्ता व्यसृजदश्रूणि मैथिली विललाप ह ॥ १०

हा रामेति च दुःखार्ता हा पुनर्लक्ष्मणेति च ।
हा श्वश्रु मम कौसल्ये हा सुमित्रेति भामिनी ॥ ११
लोकप्रवाद स्सत्योऽयं पंडितै स्समुदाहृतः ।
अकाले दुर्लभो मृत्यु स्स्त्रिया वा पुरुषस्यवा ॥ १२
यत्राह मेवं क्रूराभी राक्षसीभि रिहार्दिता ।
जीवामि हीना रामेण मुहूर्त मपि दुःखिता ॥ १३
एषाऽल्पपुण्या कृपणा विनशिष्याम्यनाथवत् ।
समुद्रमध्ये नौः पूर्णा वायुवेगै रिवाहता ॥ १४
भर्तारं त मपश्यंती राक्षसीवश मागता ।
सीदामि खलु शोकेन कूलं तोयहतं यथा ॥ १५
तं पद्मदळपत्राक्षं सिंहविक्रांतगामिनम् ।
धन्याः पश्यंति मे नाथं कृतज्ञं प्रियवादिनम् ॥ १६
सर्वथा तेन हीनाया रामेण विदितात्मना ।
तीक्ष्णं विष मिवास्वाद्य दुर्लभं मम जीवितम् ॥ १७
कीदृशं तु मया पापं पुरा जन्मांतरे कृतम् ।
येनेदं प्राप्यते दुःखं मया घोरं सुदारुणम् ॥ १८
जीवितं त्यक्तु मिच्छामि शोकेन महतावृता ।
राक्षसीभिश्च रक्षंत्या रामो नासाद्यते मया ॥ १९
धिगस्तु खलु मानुष्यं धिगस्तु परवश्यताम् ।
न शक्यं य त्परित्यक्तु मात्मच्छंदेन जीवितम् ॥ २०

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चविंशस्सर्गः ॥

॥ षड्विंशस्सर्गः ॥

प्रसक्ताश्रुमुखी त्वेवं ब्रुवती जनकात्मजा ।
अधोमुखमुखी बाला विलप्तु मुपचक्रमे ॥ १
उन्मत्तेव प्रमत्तेव भ्रांतचित्तेव शोचती ।
उपावृत्ता किशोरीव विवेष्टंती महीतले ॥ २
राघवस्य प्रमत्तस्य रक्षसा कामरूपिणा ।
रावणेन प्रमथ्या ह मानीता क्रोशती बलात् ॥ ३
राक्षसी वशमापन्ना भर्त्स्यमाना सुदारुणम् ।
चिंतयंती सुदुःखार्ता नाहं जीवितु मुत्सहे ॥ ४
न हि मे जीविते नार्थो नैवार्थैर्नच भूषणैः ।
वसंत्या राक्षसीमध्ये विना रामं महारथम् ॥ ५
अश्मसार मिदं नून मथवाप्य जरामरम् ।
हृदयं मम येनेदं न दुःखेनावशीर्यते ॥ ६
धिङ्मा मनार्या मसतीं याऽहं तेन विनाकृता ।
मुहूर्त मपि रक्षामि जीवितं पापजीविता ॥ ७
का च मे जीविते श्रद्धा सुखे वा तं प्रियं विना ।
भर्तारं सागरांताया वसुधायाः प्रियंवदम् ॥ ८
भिद्यतां भक्ष्यतां वापि शरीरं विसृजाम्यहम् ।
नचाप्यहं चिरंदुःखं सहेयं प्रियवर्जिता ॥ ९
चरणेनापि सव्येन नस्पृशेयं निशाचरम् ।
रावणं किंपुन रहं कामयेयं विगर्हितम् ॥ १०

प्रत्याख्यातं नजानाति नात्मानं नात्मनः कुलम् ।
यो नृशंसस्वभावेन मां प्रार्थयितु मिच्छति ॥ ११
छिन्ना भिन्ना विभक्ता वा दीप्ते वाऽग्नौप्रदीपिता ।
रावणं नोपतिष्ठेयं किं प्रलापेन वश्चिरम् ॥ १२
ख्यातःप्राज्ञः कृतज्ञ श्च सानुक्रोशश्च राघवः ।
सद्वृत्तो निरनुक्रोश श्शंके मद्भाग्यसंक्षयात् ॥ १३
राक्षसानां सहस्राणि जनस्थाने चतुर्दश ।
येनैकेन निरस्तानि स मां किं नाभिपद्यते ॥ १४
निरुद्धा रावणेनाह मल्पवीर्येण रक्षसा ।
समर्थः खलु मे भर्ता रावणं हंतु माहवे ॥ १५
विराधो दण्डकारण्ये येन राक्षसपुंगवः ।
रणे रामेण निहत स्स मां किं नाभिपद्यते ॥ १६
कामं मध्ये समुद्रस्य लंकेयं दुष्प्रधर्षणा ।
नतु राघवबाणानां गतिरोधीह विद्यते ॥ १७
किन्नु तत्कारणं येन रामो दृढपराक्रमः ।
रक्षसापहृतां भार्या मिष्टां नाभ्यवपद्यते ॥ १८
इहस्थां मां न जानीते शंके लक्ष्मणपूर्वजः ।
जानन्नपिहि तेजस्वी धर्षणं मर्षयिष्यति ॥ १९
हृतेति योऽधिगत्वा मां राघवाय निवेदयेत् ।
गृध्रराजोऽपि स रणे रावणेन निपातितः ॥ २०
कृतंकर्म महत्तेन मां तथाऽभ्यवपद्यता ।
तिष्ठता रावणद्वंद्वे वृद्धेनापि जटायुषा ॥ २१

यदि मा मिह जानीया द्वर्तमानां स राघवः ।
अद्य बाणै रभिक्रुद्धः कुर्याल्लोक मराक्षसम् ॥ २२
विधमे च पुरीं लंकां शोषये च महोदधिम् ।
रावणस्य च नीचस्य कीर्तिं नाम च नाशयेत् ॥ २३
ततो निहतनाथानां राक्षसीनां गृहेगृहे ।
यथाह मेवं रुदती तथा भूयो न संशयः ॥ २४
अन्विष्य रक्षसां लंकां कुर्या द्राम स्स लक्ष्मणः ।
न हि ताभ्यां रिपुर्दृष्टो मुहूर्तमपि जीवति ॥ २५
चिताधूमाकुलपथा गृध्रमण्डलसंकुला ।
अचिरेण तु लंकेयं श्मशानसदृशी भवेत् ॥ २६
अचिरेणैव कालेन प्राप्स्याम्येव मनोरथम् ।
दुष्प्रस्थानोऽय माख्याति सर्वेषां वो विपर्ययम् ॥ २७
यादृशानीह दृश्यंते लंकाया मशुभानिवै ।
अचिरेण तु कालेन भविष्यति हतप्रभा ॥ २८
नूनं लंका हते पापे रावणे राक्षसाधमे ।
शोषं यास्यति दुर्धर्षा प्रमदा विधवा यथा ॥ २९
पुण्योत्सवसमुत्थाच नष्टभर्त्री सराक्षसी ।
भविष्यति पुरी लंका नष्टभर्त्री यथाऽङ्गना ॥ ३०
नूनं राक्षसकन्यानां रुदंतीनां गृहेगृहे ।
श्रोष्यामि न चिरादेव दुःखार्ताना मिह ध्वनिम् ॥ ३१
सांधकारा हतद्योता हतराक्षसपुङ्गवा ।
भविष्यति पुरीलंका निर्दग्धा रामसायकैः ॥ ३२

यदि नाम स शूरो मां रामो रक्तांतलोचनः ।
जानीया द्वर्तमानां हि रावणस्य निवेशने ॥ ३३
अनेन तु नृशंसेन रावणेनाधमेनमे ।
समयो यस्तु निर्दिष्ट स्तस्यकालोऽय मागतः ॥ ३४
[सचमे विहितो मृत्यु रस्मिन्दुष्टेनवर्तते]
अकार्यं ये नजानंति नैर्ऋताः पापकारिणः ।
अधर्मात्तु ममोत्पातो भविष्यति हि सांप्रतम् ॥ ३५
नैते धर्मं विजानंति राक्षसाः पिशिताशनाः ।
ध्रुवं मां प्रात राशार्थे राक्षसः कल्पयिष्यति ॥ ३६
साऽहं कथं करिष्यामि तं विना प्रियदर्शनम् ।
रामं रक्तांतनयन मपश्यंती सुदुःखिता ॥ ३७
यदि कश्चि त्प्रदाता मे विषस्याद्यभवेदिह ।
क्षिप्रं वैवस्वतं देवं पश्येयं पतिना विना ॥ ३८
नाजाना ज्जीवतीं राम स्स मां लक्ष्मणपूर्वजः ।
जानंतौ तौ न कुर्यातां नोर्व्यां हि मम मार्गणम् ॥ ३९
नूनं ममैव शोकेन सवीरो लक्ष्मणाग्रजः ।
देवलोक मितो यात स्त्यक्त्वा देहं महीतले ॥ ४०
धन्या देवा स्सगंधर्वा स्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
मम पश्यंति ये नाथं रामं राजीवलोचनम् ॥ ४१
अथवा किन्नु तस्यार्थो धर्मकामस्य धीमतः ।
मया रामस्य राजर्षेर्भार्यया परमात्मनः ॥ ४२

दृश्यमाने भवेत्प्रीति स्सौहृदं नास्त्यपश्यतः ।
नाशयंति कृतघ्नास्तु न रामो नाशयिष्यति ॥ ४३
किं नु मे न गुणाः केचित्किंवा भाग्यक्षयो मम ।
याऽहं सीदामि रामेण हीना मुख्येन भामिनी ॥ ४४
श्रेयो मे जीवितान्मर्तुं विहीनाया महात्मनः ।
रामा दक्लिष्टचारित्रा च्छूरा च्छत्रुनिबर्हणात् ॥ ४५
अथवान्यस्तशस्त्रौतौ वने मूलफलाशिनौ ।
भ्रातरौ हि नरश्रेष्ठौ संवृत्तौ वनगोचरौ ॥ ४६
अथवा राक्षसेंद्रेण रावणेन दुरात्मना ।
छद्मना घातितौ शूरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४७
साऽह मेवंगते काले मर्तु मिच्छामि सर्वदा ।
नचमे विहितो मृत्यु रस्मिन्दुःखेऽपि वर्तति ॥ ४८
धन्याः खलु महात्मानो मुनयस्त्यक्तकिल्बिषाः ।
जितात्मानो महाभागा येषां न स्तः प्रियाप्रिये ॥ ४९
प्रियान्न संभवेद्दुःख मप्रिया दधिकं भयम् ।
ताभ्यां हि ये वियुज्यंते नमस्तेषां महात्मनाम् ॥ ५०
साऽहं त्यक्ता प्रियार्हेण रामेण विदितात्मना ।
प्राणांस्त्यक्ष्यामि पापस्य रावणस्य गता वशम् ॥ ५१

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षड्विंशस्सर्गः ॥

॥ सप्तविंशस्सर्गः ॥

इत्युक्ता स्सीतया घोरा राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ।
काश्चिज्जग्मुस्तदाख्यातुं रावणस्य तरस्विनः ॥ १
तत स्सीता मुपागम्य राक्षस्यो घोरदर्शनाः ।
पुनः परुष मेकार्थं मनर्थार्थं मथाब्रुवन् ॥ २
अद्येदानीं तवानार्ये सीते पापविनिश्चये ।
राक्षस्यो भक्षयिष्यंति मांस मेत द्यथासुखम् ॥ ३
सीतां ताभि रनार्याभि र्दृष्ट्वा संतर्जितां तदा ।
राक्षसी त्रिजटा वृद्धा(शयाना) वाक्य मब्रवीत् ॥ प्रबुद्धा ४
आत्मानं खादतानार्या न सीतां भक्षयिष्यथ ।
जनकस्य सुता मिष्टां स्नुषां दशरथस्यच ॥ ५
स्वप्नो ह्यद्य मया दृष्टो दारुणो रोमहर्षणः ।
राक्षसाना मभावाय भर्तुरस्याजयायच ॥ ६
एव मुक्ता स्त्रिजटया राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ।
सर्वा एवा ब्रुवन्भीता स्त्रिजटां ता मिदंवचः ॥ ७
कथयस्व त्वयादृष्टः स्वप्नोऽयं कीदृशो निशि ।
तासां श्रुत्वातु वचनं राक्षसीनां मुखाच्च्युतम् ॥ ८
उवाच वचनं काले त्रिजटा स्वप्नसंश्रितम् ।
गजदन्तमयीं दिव्यां शिबिका मंतरिक्षगाम् ॥ ९
युक्तां हंससहस्रेण स्वय मास्थाय राघवः ।
शुक्लमाल्यांबरधरो लक्ष्मणेन सहागतः ॥ १०

स्वप्नेचाद्य मयादृष्टा सीता शुक्लांबरावृता ।
सागरेण परिक्षिप्तं श्वेतं पर्वत मास्थिता ॥ ११
रामेण संगता सीता भास्करेण प्रभा यथा ।
राघवश्च मयादृष्ट श्चतुर्दंतं महागजम् ॥ १२
आरूढ श्शैलसंकाशं चचार सह लक्ष्मणः ।
तत स्तौ नरशार्दूलौ दीप्यमानौ स्वतेजसा ॥ १३
शुक्लमाल्यांबरधरौ जानकीं पर्युपस्थितौ ।
ततस्तस्य नगस्याग्रे ह्याकाशस्थस्य दंतिनः ॥ १४
भर्त्रा परिगृहीतस्य जानकीस्कंधमाश्रिता ।
भर्तुरंका त्समुत्पत्य ततः कमललोचना ॥ १५
चन्द्रसूर्यौ मया दृष्टा पाणिना परिमार्जती ।
तत स्ताभ्यां कुमाराभ्या मास्थितस्स गजोत्तमः ॥ १६
सीतया च विशालाक्ष्या लङ्काया उपरिस्थितः ।
पाण्डुरर्षभयुक्तेन रथेनाष्टयुजा स्वयम् ॥ १७
*शुक्लमाल्याम्बरधरो लक्ष्मणेन सहागतः ।
ततोऽन्यत्र मयादृष्टो रामस्सत्यपराक्रमः.*
इहोपयातः काकुत्स्थस्सीतया सह भार्यया ।
[साण्डं त्रिभुवनं सर्वं सर्वतस्सचराचरम् ।
सर्वं ग्रस्तं मयादृष्टं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥
क्षीरोदधिजले मध्ये श्वेतश्शैलस्समुच्छ्रितः ।
तस्य मूर्ध्नि तत श्श्वेत श्चतुर्दन्तो महागजः ॥

तस्य पृष्ठे स्थितः श्रीमान्रामो राजीवलोचनः ।
तत स्सीता समुत्पत्य भर्तुरङ्काश्रिता तदा ॥
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य संपूर्णं चन्द्रमण्डलम् ।
ततोऽन्यत्र मया दृष्टो रामो राजीवलोचनः ॥
आसीनः प्राङ्मुखः श्रीमा नासने परमाद्भुते ।
अभिषिक्तस्तु काकुत्स्थः सर्वदेवैर्नमस्कृतः ॥
स ब्रह्मर्षिगणै स्सर्वैः सर्वतीर्थजलेन च ।
शुक्लमाल्याम्बरधरा शुक्लमाल्यानुलेपना ॥
साधु सा तत्र सुश्रोणी रराज जनकात्मजा ।
ततो देवा स्सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥
ब्रह्माण मग्रतः कृत्वा रामं तत्र ववन्दिरे ।
पुनरेव मया दृष्टो रामो रमयतां वरः ॥
विष्णु रेव स्वयं भूत्वा तस्मिन्नास्ते वरासने ।
परं ब्रह्म परंतत्त्वं परंज्ञानं परंतपः ॥
परंबीजं परंक्षेत्रं परं कारणकारणम् ।
शंखचक्रगदश्श्रीमान्पुंडरीकायतेक्षणः ॥
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्री रजेय श्शाश्वतो ध्रुवः ।
एवंभूतो महातेजा रामः कमललोचनः ॥
सर्वलोकेश्वर श्श्रीमान्ससर्ज रघुनन्दनः ।
ततोऽमरेन्द्राः पितरो मुनींद्रा गंधर्व विद्याधर पन्नगेन्द्राः ।
कृताभिषेकं परिवार्य रामं प्रतुष्टुवुः प्राञ्जलयः प्रहृष्टाः ॥

गायन्ति
ततस्तु सर्वाप्सरसः प्रहृष्टा नृत्यन्ति समेत्ययत्र ।
वाद्यंप्रकुर्वन्ति समेत्य शंखा वंशाश्च वीणामुरजाश्च भेर्यः ॥
ततोऽन्यत्र मयादृष्टो रामस्सत्यपराक्रमः]
लक्ष्मणेन सहभ्रात्रा सीतया सह वीर्यवान् ॥ १८
आरुह्य पुष्पकं दिव्यं विमानं सूर्यसन्निभम् ।
उत्तरां दिश मालोक्य जगाम पुरुषोत्तमः ॥ १९
एवं स्वप्ने मया दृष्टो रामो विष्णुपराक्रमः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया सह राघवः ॥ २०
न हि रामो महातेजा इशक्यो जेतुं सुरासुरैः ।
राक्षसै र्वापिचान्यै र्वा स्वर्गः पापजनैरिव ॥ २१
रावणश्चमया दृष्टः क्षितौ तैलसमुक्षितः ।
रक्तवासाः पिब न्मत्तः करवीरकृतस्रजः ॥ २२
विमानात्पुष्पका दद्य रावणः पतितो भुवि ।
कृष्यमाणस्त्रिया दृष्टो मुण्डः कृष्णाम्बरः पुनः ॥ २३
रथेन खरयुक्तेन रक्तमाल्यानुलेपनः ।
पिबं स्तैलं हसन्नृत्यन्भ्रान्तचित्ताकुलेन्द्रियः ॥ २४
गर्दभेन ययौ शीघ्रं दक्षिणां दिश मास्थितः ।
पुनरेव मयादृष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ॥ २५
पतितोऽवाक्छिरा भूमौ गर्दभा द्भयमोहितः ।
सहसोत्थाय संभ्रान्तो भयार्तो मदविह्वलः ॥ २६
उन्मत्तइवदिग्वासा दुर्वाक्यं प्रलपन्बहु ।
दुर्गन्धं दुस्सहं घोरं तिमिरं नरकोपमम् ॥ २७

मलपङ्कं प्रविश्याशु मग्नस्तत्र सरावणः ।
[प्रस्थितो दक्षिणा माशां प्रविष्टः कर्दमह्रदम् ।]
कण्ठे बद्धा दशग्रीवं प्रमदा रक्तवासिनी ॥ २८
काली कर्दमलिप्तांगी दिशं याम्यां प्रकर्षति ।
एवं तत्रमया दृष्टः कुम्भकर्णो निशाचरः ॥ २९
रावणस्य सुता स्सर्वे दृष्टा स्तैलसमुक्षिताः ।
वराहेण दशग्रीव श्शिंशुमारेण चेन्द्रजित् ॥ ३०
उष्ट्रेण कुम्भकर्णश्च प्रयातो दक्षिणां दिशम् ।
एकस्तत्र मया दृष्ट श्श्वेतच्छत्रो विभीषणः ॥ ३१
शुक्लमाल्याम्बरधर श्शुक्लगन्धानुलेपनः ।
शंखदुन्दुभिनिर्घोषैर्नृत्तगीतै रलंकृतः ॥ ३२
आरुह्य शैलसंकाशं मेघस्तनितनिस्स्वनम् ।
चतुर्दंतं गजं दिव्य मास्ते तत्र विभीषणः ॥ ३३
चतुर्भिस्साचिवैस्सार्धं वैहायस मुपस्थितः ।
समाजश्च मया दृष्टो गीतवादित्रनिस्स्वनः ॥ ३४
पिबतां रक्तमाल्यनां रक्षसां रक्तवाससाम् ।
लङ्का चेयं पुरी रम्या सवाजिरथकुञ्जरा ॥ ३५
सागरे पतिता दृष्टा भग्नगोपुरतोरणा ।
लङ्का दृष्टा मया स्वप्ने रावणेनाभिरक्षिता ॥ ३६
दग्धा रामस्य दूतेन वानरेण तरस्विना ।
पीत्वा तैलं प्रनृत्ताश्च प्रहसन्त्यो महास्वनाः ॥ ३७

लङ्कायां भस्मरूक्षायां प्रविष्टा राक्षसस्त्रियः ।
कुम्भकर्णादय श्चेमे सर्वे राक्षसपुङ्गवाः ॥ ३८
रक्तं निवसनं गृह्य प्रविष्टा गोमयह्रदे ।
अपगच्छत पश्यध्वं सीता माप्नोति स राघवः ॥ ३९
घातये त्परमामर्षी सर्वैं स्सार्धं हि राक्षसैः ।
[रावणं राघवो घोरे भार्याहर्तार माहवे ।]
प्रियां बहुमतां भार्यां वनवास मनुव्रताम् ॥ ४०
भर्त्सितां तर्जितां वापि नानुमंस्यति राघवः ।
तदलं क्रूरवाक्यैर्वस्सान्त्वमेवाभिधीयताम् ॥ ४१
अभियाचामवैदेही मेतद्धि मम रोचते ।
यस्या मेवंविध स्स्वप्नो दुःखितायां प्रदृश्यते ॥ ४२
सा दुःखै र्विविधै र्मुक्ता प्रियं प्राप्नो त्यनुत्तमम् ।
भर्त्सिता मपि याचध्वं राक्षस्यः किं विवक्षया ॥ ४३
राघवाद्धि भयं घोरं राक्षसाना मुपस्थितम् ।
प्रणिपात प्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा ॥ ४४
अल मेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतो भयात् ।
[तत स्सा ह्रीमती बाला भर्तु र्विजयहर्षिता ।
अवोच द्यदि तत्तथ्यं भवेयं शरणं हि वः ।]
अपि चास्या विशालाक्ष्या न किंचि दुपलक्षये ॥ ४५
विरूप मपि चाङ्गेषु सुसूक्ष्म मपि लक्षणम् ।
छायावैगुण्यमात्रं तु शङ्के दुःख मुपस्थितम् ॥ ४६

अदुःखार्हामिमां देवीं वैहायस मुपस्थिताम् ।
अर्थसिद्धिन्तु वैदेह्याः पश्याम्यह मुपस्थिताम् ॥ ४७
राक्षसेन्द्रविनाशं च विजयं राघवस्य च ।
निमित्तभूत मेतत्तु श्रोतु मस्या महत्प्रियम् ॥ ४८
दृश्यते च स्फुरच्चक्षुः पद्मपत्र मिवायतम् ।
ईषच्च हृषितो वास्या दक्षिणाया ह्यदक्षिणः ॥ ४९
अकस्मादेव वैदेह्या बाहु रेकः प्रकम्पते ।
करेणुहस्तप्रतिम स्सव्यश्चोरु रनुत्तमः ॥ ५०
वेपमान स्सूचयति राघवं पुरतस्स्थितम् ।
पक्षीच शाखानिलयं प्रविष्टः पुनः पुन श्चोत्तमसांत्ववादी ।
सुस्वागतां वाच मुदीरयाणः पुनः पुन श्चोदयतीव हृष्टः ॥ ५१

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तविंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टाविंशस्सर्गः ॥

सा राक्षसेंद्रस्य वचो निशम्य तद्रावणस्याप्रिय मप्रियार्ता ।
सीता वितत्रास यथा वनांते सिंहाभिपन्ना गजराजकन्या ॥ १
सा राक्षसीमध्यगताचभीरुर्वाग्भिर्भृशं रावणतर्जिताच ।
कान्तारमध्ये विजने विसृष्टा बालेव कन्या विललाप सीता ॥ २
सत्यं बतेदं प्रवदन्ति लोके नाकालमृत्यु र्भवतीति सन्तः ।
यत्राह मेवं परिभर्त्स्यमाना जीवामि किंचि त्क्षण मप्यपुण्या ॥ ३
सुखा द्विहीनं बहुदुःखपूर्ण मिदं तु नूनं हृदयं स्थिरं मे ।
विशीर्यते यन्न सहस्रधाऽद्य वज्राहतं शृङ्गमिवाचलस्य ॥ ४

नैवास्ति दोषं मम नून मत्र वध्याह मस्याऽप्रियदर्शनस्य ।
भावं नचास्याह मनुप्रदातु मलं द्विजो मन्त्र मिवाद्विजाय ॥ ५
नूनं ममाङ्गान्यचिरा दनार्य श्शस्त्रै श्शितै श्छेत्स्यति राक्षसेन्द्रः ।
तस्मिन्ननागच्छति लोकनाथे गर्भस्थजन्तो रिव शल्यकृन्तः ॥ ६
दुःखं बतेदं मम दुःखिताया मासौ चिरायाधिगमिष्यतो द्वौ ।
बद्धस्य वध्यस्य तथा निशान्ते राजापराधादिव तस्करस्य ॥ ७
हा राम हा लक्ष्मण हा सुमित्रे हा राममातस्सह मे जनन्या ।
एषा विपद्या म्यहमल्पभाग्या महार्णवे नौ रिव मूढवाता ॥ ८
तरस्विनौ धारयता मृगस्य सत्त्वेन रूपं मनुजेंद्रपुत्रौ ।
नूनं विशस्तौ मम कारणात्तौ सिंहर्षभौ द्वाविव वैद्युतेन ॥ ९
नूनं स कालो मृगरूपधारी मा मल्पभाग्यां लुलुभे तदानीम् ।
यत्रार्यपुत्रं विससर्ज मूढा रामानुजं लक्ष्मणपूर्वजं च ॥ १०
हा राम सत्यव्रत दीर्घबाहो हा पूर्णचंद्रप्रतिमानवक्त्र ।
हा जीवलोकस्य हितः प्रियश्च वध्या न्नमां वेत्सि हि राक्षसानाम् ॥
अनन्यदैवत्व मियं क्षमाच भूमौ च शय्या नियमश्च धर्मे ।
पतिव्रतात्वं विफलं ममेदं कृतं कृतघ्नेष्विव मानुषाणाम् ॥ १२
मोघो हि धर्मश्चरितो मयाऽयं तथैकपत्नीत्व मिदं निरर्थम् ।
या त्वां न पश्यामि कृशा विवर्णा हीनात्वया संगमने निराशा ॥ १३
पितुर्निदेशं नियमेन कृत्वा वनान्निवृत्तश्चरितव्रतश्च ।
स्त्रीभिस्तु मन्ये विपुलेक्षणाभि स्त्वं रंस्यसे वीतभयः कृतार्थः ॥ १४
अहंतु राम त्वयि जातकामा चिरं विनाशाय निबद्धभावा ।
मोघं चरित्वा च तपोव्रतं च त्यक्ष्यामि धिग्जीवित मल्पभाग्या ॥

सा जीवितं क्षिप्र महं त्यजेयं विषेण शस्त्रेण शितेन वापि ।
विषस्य दाता नहि मेऽस्तिकश्चि च्छस्त्रस्य वा वेश्मनि राक्षसस्य ॥
इतीव देवी बहुधा विलप्य सर्वात्मना राम मनुस्मरन्ती ।
प्रवेपमाना परिशुष्कवक्त्रा नगोत्तमं पुष्पित माससाद ॥ १७
शोकाभितप्ता बहुधा विचिन्त्य सीताऽथ वेण्युद्ग्रथनं गृहीत्वा ।
उद्बध्य वेण्युद्ग्रथनेन शीघ्र महं गमिष्यामि यमस्य मूलम् ॥ १८
उपस्थिता सा मृदुसर्वगात्री शाखां गृहीत्वाऽथ नगस्य तस्य ।
तस्यास्तु रामं प्रविचिन्तयंत्या रामानुजं स्वं च कुलं शुभांग्याः ॥
शोकानिमित्तानि तथा बहूनि धैर्यार्जितानि प्रवराणि लोके ।
प्रादुर्निमित्तानि तदा बभूवुः पुरापि सिद्धान्युपलक्षितानि ॥ २०

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टाविंशस्सर्गः ॥

॥ एकोनत्रिंशस्सर्गः ॥

तथा गतांतां व्यथिता मनिंदितां व्यपेतहर्षां परिदीनमानसाम् ।
शुभां निमित्तानि शुभानि भेजिरे नरं श्रिया जुष्टमिवोपजीविनः ॥
तस्याश्शुभं वाम मराळपक्ष्म राजीवृतं कृष्णविशालशुक्लम् ।
प्रास्पंदतैकं नयनंसुकेश्या मीनाहतं पद्ममिवाभिताम्रम् ॥ २
भुजश्च चार्वंचितपीनवृत्तः परार्ध्यकालागरुचंदनार्हः ।
अनुत्तमेनाध्युषितः प्रियेण चिरेण वाम स्समवेपताऽशु ॥ ३
गजेंद्रहस्तप्रतिमश्च पीनस्तयोर्द्वयो स्संहतयो स्सुजातः ।
प्रस्पंदमानः पुन रूरुरस्या रामं पुरस्तात् स्थित माचचक्षे ॥ ४

शुभं पुनर्हेमसमानवर्ण मीष द्रजोध्वस्तमिवामलाक्ष्याः ।
वास स्थिताया शिखराग्र्यदत्याः किंचि त्परिस्रंसत चारुगात्र्याः ॥
एतैर्निमित्तै रपरैश्च सुभ्रू स्सम्बोधिता प्रागपि साधु सिद्धैः ।
वातातपक्लान्त मिव प्रणष्टं वर्षेण बीजं प्रतिसञ्जहर्ष ॥ ६
तस्याः पुनर्बिम्बफलाधरोष्ठं स्वक्षिभ्रु केशान्त मराळपक्ष्म ।
वक्त्रं बभासे सितशुक्ल दंष्ट्रं राहोर्मुखाच्चन्द्र इव प्रमुक्तः ॥ ७
सा वीतशोका व्यपनीततन्द्री शान्तज्वरा हर्षविबुद्धसत्त्वा ।
अशोभतार्या वदनेन शुक्ले शीतांशुना रात्रि रिवोदितेन ॥ ८

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकोनत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ त्रिंशस्सर्गः ॥

हनुमानपि विक्रान्त स्सर्वं शुश्राव तत्त्वतः ।
सीतायास्त्रिजटायाश्च राक्षसीनां च तर्जनम् ॥ १
अवेक्षमाणस्तां देवीं देवतामिव नन्दने ।
ततो बहुविधां चिन्तां चिन्तयामास वानरः ॥ २
यां कपीनां सहस्राणि सुबहून्ययुतानि च ।
दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते सेय मासादिता मया ॥ ३
चारेण तु सुयुक्तेन शत्रोश्शक्ति मवेक्षता ।
गूढेन चरतातावदवेक्षित मिदं मया ॥ ४
राक्षसानां विशेषश्च पुरी चेय मवेक्षिता ।
राक्षसाधिपते रस्य प्रभावो रावणस्य च ॥ ५

युक्तं तस्याप्रमेयस्य सर्वसत्त्वदयावतः ।
समाश्वासयितुं भार्यां पतिदर्शन कांक्षिणीम् ॥ ६
अह माश्वासयाम्येनां पूर्णचंद्रनिभाननाम् ।
अदृष्टदुःखां दुःखार्तां दुःखस्यांत मगच्छतीम् ॥ ७
यद्यप्यह मिमां देवीं शोकोपहतचेतनाम् ।
अनाश्वास्य गमिष्यामि दोषवद्गमनं भवेत् ॥ ८
गते हि मयि तत्रेयं राजपुत्री यशस्विनी ।
परित्राण मविंदंती जानकी जीवितं त्यजेत् ॥ ९
मया च स महाबाहुः पूर्णचंद्रनिभाननः ।
समाश्वासयितुं न्याय्य स्सीतादर्शनलालसः ॥ १०
निशाचरीणां प्रत्यक्ष मनर्हंचापि भाषणम् ।
कथंनु खलु कर्तव्य मिदं कृच्छ्रगतोह्यहम् ॥ ११
अनेन रात्रिशेषेण यदि नाश्वास्यते मया ।
सर्वथा नास्ति संदेहः परित्यक्ष्यति जीवितम् ॥ १२
रामश्च यदि पृच्छेन्मां किं मां सीताऽब्रवीद्वचः ।
किं महं तं प्रतिब्रूया मसंभाष्य सुमध्यमाम् ॥ १३
सीतासंदेशरहितं मा मित स्त्वरया गतम् ।
निर्दहे दपि काकुत्स्थः क्रुद्ध स्तीव्रेण चक्षुषा ॥ १४
यदि चोद्योजयिष्यामि भर्तारं रामकारणात् ।
व्यर्थ मागमनं तस्य ससैन्यस्य भविष्यति ॥ १५
अन्तरं त्वह मासाद्य राक्षसीना मिह स्थितः ।
शनै राश्वासयिष्यामि सन्तापबहुळा मिमाम् ॥ १६

अहं ह्यतितनुश्चैव वानरश्च विशेषतः ।
वाचंचोदाहरिष्यामि मानुषी मिह संस्कृताम् ॥ १७
यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजाति रिव संस्कृताम् ।
रावणं मन्यमाना मां सीता भीता भविष्यति ॥ १८
वानरस्य विशेषेण कथं स्यादभिभाषणम् ।
अवश्य मेव वक्तव्यं मानुषं वाक्य मर्थवत् ॥ १९
मया सांत्वयितुं शक्या नान्यथेय मनिन्दिता ।
सेय मालोक्य मे रूपं जानकीभाषितं तथा ॥ २०
रक्षोभि स्त्रासिता पूर्वं भूय स्त्रासं गमिष्यति ।
ततो जातपरित्रासा शब्दं कुर्यान्मनस्विनी ॥ २१
जानमाना विशालाक्षी रावणं कामरूपिणम् ।
सीतया च कृते शब्दे सहसा राक्षसीगणः ॥ २२
नानाप्रहरणो घोरस्समेया दन्तकोपमः ।
ततो मां संपरिक्षिप्य सर्वतो विकृताननाः ॥ २३
वधेच ग्रहणेचैव कुर्युर्यत्नं यथाबलम् ।
गृह्यशाखाः प्रशाखाश्च स्कन्धां श्चोत्तमशाखिनाम् ॥ २४
दृष्ट्वा विपरिधावन्तं भवेयु र्भयशङ्किताः ।
मम रूपं च संप्रेक्ष्य वने विचरतो महत् ॥ २५
राक्षस्यो भयवित्रस्ता भवेयु र्विकृताननाः ।
ततः कुर्युस्समाह्वानं राक्षस्यो रक्षसामपि ॥ २६
राक्षसेन्द्रनियुक्तानां राक्षसेन्द्रनिवेशने ।
ते शूलशक्तिनिस्त्रिंश विविधायुधपाणयः ॥ २७

आपतेयुर्विमर्देऽस्मि न्वेगेनोद्विग्नकारिणः ।
संरुद्धस्तैस्तु परितो विधमन्रक्षसां बलम् ॥ २८
शक्नुयां न तु संप्राप्तुं परं पारं महोदधेः ।
मां वा गृह्णीयु राप्लुत्य बहवश्शीघ्रकारिणः ॥ २९
स्या दियं चागृहीतार्था मम च ग्रहणं भवेत् ।
हिंसाभिरुचयो हिंस्युरिमां वा जनकात्मजाम् ॥ ३०
विपन्नं स्यात्ततः कार्यं रामसुग्रीवयोरिदम् ।
उद्देशे नष्टमार्गेऽस्मिन्राक्षसैः परिवारिते ॥ ३१
सागरेण परिक्षिप्ते गुप्ते वसति जानकी ।
विशस्ते वा गृहीते वा रक्षोभिर्मयि संयुगे ॥ ३२
नान्यं पश्यामि रामस्य साहाय्यं कार्यसाधने ।
विमृशं श्च न पश्यामि यो हते मयि वानरः ॥ ३३
शतयोजनविस्तीर्णं लंघयेत महोदधिम् ।
कामं हंतुं समर्थोऽस्मि सहस्राण्यपि रक्षसाम् ॥ ३४
नतु शक्ष्यामि संप्राप्तुं परं पारं महोदधेः ।
असत्यानि च युद्धानि संशयो मे नरोचते ॥ ३५
कश्च निस्संशयं कार्यं कुर्यात्प्राज्ञ स्ससंशयम् ।
प्राणत्यागश्च वैदेह्या भवेदनभिभाषणे ॥ ३६
एष दोषो महान्हि स्यान्मम सीताभिभाषणे ।
भूताश्चार्था विनश्यन्ति देशकालविरोधिताः ॥ ३७
विक्लबं दूत मासाद्य तमस्सूर्योदये यथा ।
अर्थानर्थांतरे बुद्धिर्निश्चितापि नशोभते ॥ ३८

[योह्यर्थं बहुधा वेद ससमर्थोऽर्थसाधने.]
घातयन्ति हि कार्याणि दूताः पण्डितमानिनः ।
नविनश्ये त्कथं कार्यं वैक्लव्यं नकथं भवेत् ॥ ३९
लंघनञ्च समुद्रस्य कथंनु न वृथा भवेत् ।
कथंनु खलु वाक्यं मे श‍ृणुयान्नोद्विजेतवा ॥ ४०
इति संचिन्त्य हनुमां श्चकार मतिमान्मतिम् ।
राम मक्लिष्टकर्माणं स्वबन्धु मनुकीर्तयन् ॥ ४१
नैना मुद्वेजयिष्यामि तद्बन्धुगतमानसाम् ।
इक्ष्वाकूणां वरिष्ठस्य रामस्य विदितात्मनः ॥ ४२
शुभानि धर्मयुक्तानि वचनानि समर्पयन् ।
श्रावयिष्यामि सर्वाणि मधुरां प्रब्रुवन् गिरम् ॥ ४३
श्रद्धास्यति यथा हीयं तथा सर्वं समादधे ।
इति स बहुविधं महानुभावो जगतिपतेः प्रमदा मवेक्षमाणः ।
मधुर मवितथं जगाद वाक्यं द्रुमविटपान्तर मास्थितो हनूमान् ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ एकत्रिंशस्सर्गः ॥

एवं बहुविधां चिन्तां चिन्तयित्वा महाकपिः ।
संश्रवे मधुरं वाक्यं वैदेह्या व्याजहारह ॥ १
राजा दशरथो नाम रथकुञ्जरवाजिमान् ।
पुण्यशीलो महाकीर्ति ऋजुरासी न्महायशाः ॥ २

राजर्षीणां गुणश्रेष्ठस्तपसा चर्षिभिस्समः ।
चक्रवर्तिकुले जातः पुरंदरसमो बले ॥ ३
अहिंसारति रक्षुद्रो घृणी सत्यपराक्रमः ।
मुख्यश्चेक्ष्वाकुवंशस्य लक्ष्मीवान्लक्ष्मिवर्धनः ॥ ४
पार्थिवव्यञ्जनै र्युक्तः पृथुश्रीः पार्थिवर्षभः ।
पृथिव्यां चतुरन्तायां विश्रुत स्सुखद स्सुखी ॥ ५
तस्य पुत्रः प्रियो ज्येष्ठस्ताराधिपनिभाननः ।
रामो नाम विशेषज्ञः श्रेष्ठ स्सर्वधनुष्मताम् ॥ ६
रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्यच रक्षिता ।
रक्षिताजीवलोकस्य धर्मस्यच परन्तपः ॥ ७
तस्य सत्याभिसन्धस्य वृद्धस्य वचना त्पितुः ।
सभार्यस्सह च भ्रात्रा वीरः प्रव्राजितो वनम् ॥ ८
तेन तत्र महारण्ये मृगयां परिधावता ।
राक्षसा निहता श्शूरा बहवः कामरूपिणः ॥ ९
जनस्थानवधं श्रुत्वा हतौ च खरदूषणौ ।
तत स्त्वमर्षापहृता जानकी रावणेन तु ॥ १०
वञ्चयित्वा वने रामं मृगरूपेण मायया ।
स मार्गमाण स्तां देवीं रामस्सीता मनिंदिताम् ॥ ११
आससाद वने मित्रं सुग्रीवं नामवानरम् ।
तत स्स वालिनं हत्वा रामः परपुरंजयः ॥ १२
प्रायच्छ त्कपिराज्यं तत्सुग्रीवाय महाबलः ।
सुग्रीवेणापि संदिष्टा हरयः कामरूपिणः ॥ १३

दिक्षु सर्वासु तांदेवीं विचिन्वंति सहस्रशः ।
अहं संपातिवचना च्छतयोजन मायतम् ॥ १४
अस्या हेतोर्विशालाक्ष्या स्सागरं वेगवान्प्लुतः ।
यथारूपां यथावर्णां यथालक्ष्मीं च निश्चिताम् ॥ १५
अश्रौषं राघवस्याहं सेय मासादितामया ।
विररामैव मुक्त्वासौ वाचं वानरपुंगवः ॥ १६
जानकी चापि तच्छ्रुत्वा परं विस्मय मागता ।
तत स्सा वक्रकेशांता सुकेशी केशसंवृतम् ॥ १७
उन्नम्य वदनं भीरु शिंशुपावृक्ष मैक्षत ।
निशम्य सीता वचनं कपेश्च दिशश्च सर्वाः प्रदिशश्च वीक्ष्य ।
स्वयं प्रहर्षं परमंजगाम सर्वात्मना राममनुस्मरंती ॥ १८
सा तिर्यगूर्ध्वंच तथा प्यधस्तान्निरीक्षमाणा त मंचित्य बुद्धिम् ।
ददर्श पिङ्गाधिपते रमात्यं वातात्मजं सूर्य मिवोदयस्थम् ॥ १९

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ द्वात्रिंशस्सर्गः ॥

तत श्शाखांतरे लीनं दृष्ट्वा चलितमानसा ।
वेष्टितार्जुनवस्त्रं तं विद्युत्संघातपिंगलम् ॥ १
सा ददर्श कपिं तत्र प्रश्रितं प्रियवादिनम् ।
फुल्लाशोकोत्कराभासं तप्तचामीकरेक्षणम् ॥ २
[साधुदृष्ट्वा हरिश्रेष्ठं विनीतवदवस्थितम्.]

मैथिली चिंतयामास विस्मयं परमंगता ।
अहोभीम मिदंरूपं वानरस्य दुरासदम् ॥ ३
दुर्निरीक्ष मितिज्ञात्वा पुनरेव मुमोह सा ।
विललाप भृशं सीता करुणं भयमोहिता ॥ ४
रामरामेति दुःखार्ता लक्ष्मणेतिच भामिनी ।
रुरोद बहुधासीता मंदं मंदस्वरा सती ॥ ५
सा तं दृष्ट्वा हरिश्रेष्ठं विनीतवदुपस्थितम् ।
मैथिली चिंतयामास स्वप्नोऽय मिति भामिनी ॥ ६
सा वीक्षमाणा पृथुभुग्नवक्त्रं शाखामृगेंद्रस्य यथोक्तकारम् ।
ददर्श पिंगाधिपते रमात्यं वातात्मजं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ॥ ७
सा तं समीक्ष्यैव भृशं विसंज्ञा गतासुकल्पेव बभूव सीता ।
चिरेण संज्ञां प्रतिलभ्यभूयो विचिन्तयामास विशालनेत्रा ॥ ८
स्वप्ने मयाऽयं विकृतोऽद्य दृष्ट श्शाखामृग श्शास्त्रगणैर्निषिद्धः ।
स्वस्त्यस्तु रामाय सलक्ष्मणाय तथा पितुर्मे जनकस्य राज्ञः ॥ ९
स्वप्नोऽपि नायं नहि मेऽस्ति निद्रा शोकेन दुःखेनच पीडितायाः ।
सुखंहि मे नास्ति यतोऽस्मि हीना तेनेंदुपूर्णप्रतिमाननेन ॥ १०
रामेति रामेति सदैव बुद्ध्या विचिंत्य वाचा ब्रुवतीतमेव ।
तस्यानुरूपां च कथां तमर्थ मेवं प्रपश्यामि तथा श्रृणोमि ॥ ११
अहं हि तस्याद्य मनोभवेन संपीडिता तद्गतसर्वभावा ।
विचिंतयंती सततं तमेव तथैव पश्यामि तथा श्रृणोमि ॥ १२
मनोरथस्स्या दिति चिंतयामि तथापि बुद्ध्या च वितर्कयामि ।
किं कारणं तस्य हि नास्तिरूपं सुव्यक्तरूपश्च वदत्ययं माम् ॥ १३

नमोऽस्तु वाचस्पतये सवज्रिणे स्वयंभुवे चैव हुताशनायच ।
अनेन चोक्तं यदिदं ममाग्रतो वनौकसा तच्च तथास्तु नान्यथा ॥१४

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्वात्रिंशस्सर्गः ॥

॥ त्रयस्त्रिंशस्सर्गः ॥

सोऽवतीर्य द्रुमात्तस्मा द्विद्रुमप्रतिमाननः ।
विनीतवेषः कृपणः प्रणिपत्योपसृत्यच ॥ १
ता मब्रवीन्महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ।
शिरस्यंजलि माधाय सीतां मधुरया गिरा ॥ २
कानु पद्मपलाशाक्षि क्लिष्टकौशेयवासिनि ।
द्रुमस्य शाखा मालंब्य तिष्ठसि त्व मनिंदिते ॥ ३
किमर्थं तव नेत्राभ्यां वारिस्रवति शोकजम् ।
पुंडरीकपलाशाभ्यां विप्रकीर्ण मिवोदकम् ॥ ४
सुराणा मसुराणां वा नागगंधर्वरक्षसाम् ।
यक्षाणां किन्नराणां वाकात्वं भवसि शोभने ॥ ५
का त्वं भवसि रुद्राणां मरुतां वा वरानने ।
वसूनां वा वरारोहे देवता प्रतिभासि मे ॥ ६
किन्नु चंद्रमसा हीना पतिता विबुधालयात् ।
रोहिणी ज्योतिषां श्रेष्ठा श्रेष्ठसर्वगुणान्विता ॥ धिका ७
का त्वं भवसि कल्याणि त्व मनिन्दितलोचने ।
कोपा द्वा यदिवा मोहाद्भर्तार मसितेक्षणे ॥ ८

वसिष्ठं कोपयित्वा त्वं नासि कल्याण्यरुन्धती ।
कोनु पुत्रः पिताभ्राता भर्तावा ते सुमध्यमे ॥ ९
अस्माल्लोका दमुं लोकं गतं त्व मनुशोचसि ।
रोदना दतिनिश्श्वासा द्भूमिसंस्पर्शना दपि ॥ १०
न त्वां देवी महं मन्ये राज्ञ स्संज्ञावधारणात् ।
व्यञ्जनानि च ते यानि लक्षणानि च लक्षये ॥ ११
महिषी भूमिपालस्य राजकन्यासि मे मता ।
रावणेन जनस्थाना द्बला दपहृता यदि ॥ १२
सीता त्व मसि भद्रन्ते तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ।
यथा हि तव वैदैन्यं रूपं चा प्यतिमानुषम् ॥ १३
तपसा चान्वितो वेषस्त्वं राममहिषी ध्रुवम् ।
सा तस्य वचनं श्रुत्वा रामकीर्तनहर्षिता ॥ १४
उवाच वाक्यं वैदेही हनुमन्तं द्रुमाश्रितम् ।
पृथिव्यां राजसिंहानां मुख्यस्य विदितात्मनः ॥ १५
स्नुषा दशरथस्याहं शत्रुसैन्यप्रतापिनः ।
दुहिता जनकस्याहं वैदेहस्य महात्मनः ॥ १६
सीतेति नाम नाम्नाऽहं भार्या रामस्य धीमतः ।
समा द्वादश तत्राहं राघवस्य निवेशने ॥ १७
भुञ्जाना मानुषान्भोगान्सर्वकामसमृद्धिनी ।
तत्रस्त्रयोदशे वर्षे राज्येनेक्ष्वाकुनन्दनम् ॥ १८
अभिषेचयितुं राजा सोपाध्यायः प्रचक्रमे ।
तस्मिन्संभ्रियमाणेतु राघवस्याभिषेचने ॥ १९

कैकेयीनाम भर्तारं देवी वचन मब्रवीत् ।
नपिबेयं नखादेयं प्रत्यहं मम भोजनम् ॥ २०
एषमे जीवितस्यान्तो रामो यद्यभिषिच्यते ।
यत्तदुक्तं त्वया वाक्यं प्रीत्या नृपतिसत्तम ॥ २१
तच्चेन्न वितथं कार्यं वनं गच्छतु राघवः ।
स राजा सत्यवाग्देव्या वरदान मनुस्मरन् ॥ २२
मुमोह वचनं श्रुत्वा कैकेय्याः क्रूर मप्रियम् ।
ततस्तु स्थविरो राजा सत्ये धर्मे व्यवस्थितः ॥ २३
ज्येष्ठं यशस्विनं पुत्रं रुद न्राज्य मयाचत ।
स पितुर्वचनं श्रीमा नभिषेका त्परं प्रियम् ॥ २४
मनसा पूर्व मासाद्य वाचा प्रतिगृहीतवान् ।
दद्यान्नप्रतिगृह्णीयान्नब्रूयात्किंचिदप्रियम् ॥ २५
अपि जीवितहेतो र्वा राम स्सत्यपराक्रमः ।
स विहायोत्तरीयाणि महार्हाणि महायशाः ॥ २६
बिसृज्य मनसा राज्यं जनन्यै मां समादिशत् ।
साहं तस्याग्रत स्तूर्णं प्रस्थिता वनचारिणी ॥ २७
न हि मे तेन हीनाया वास स्स्वर्गेऽपि रोचते ।
प्रागेवतु महाभाग स्सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ॥ २८
पूर्वजस्यानुयात्रार्थे द्रुमचीरै रलङ्कृतः ।
ते वयं भर्तु रादेशं बहुमान्य दृढव्रताः ॥ २९
प्रविष्टाः स्म पुरा दृष्टं वनं गम्भीरदर्शनम् ।
वसतो दण्डकारण्ये तस्याह ममितौजसः ॥ ३०

रक्षसाऽपहृता भार्या रावणेन दुरात्मना ।
द्वौ मासौ तेन मे कालो जीवितानुग्रहः कृतः ॥ ३१
ऊर्ध्वं द्वाभ्यां तु मासाभ्यां ततस्त्यक्ष्यामिजीवितम् ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रयस्त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ चतुस्त्रिंशस्सर्गः ॥

तस्या स्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्हरियूथपः ।
दुःखा दुःखाभिभूताया स्सांत्व मुत्तर मब्रवीत् ॥ १
अहं रामस्य संदेशा द्देवि दूत स्तवागतः ।
वैदेहि कुशली राम स्त्वांच कौशल मब्रवीत् ॥ २
यो ब्राह्म मस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ।
सत्वां दाशरथी रामो देवि कौशल मब्रवीत् ॥ ३
लक्ष्मणश्च महातेजा भर्तुस्तेऽनुचरः प्रियः ।
कृतवान् शोकसंतप्त श्शिरसा तेऽभिवादनम् ॥ ४
सातयोःकुशलं देवी निशम्य नरसिंहयोः ।
प्रीतिसंहृष्टसर्वांगी हनुमन्त मथाब्रवीत् ॥ ५
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मा । थै
एति जीवन्त मानन्दो नरं वर्षशता दपि ॥ ६
तयोः समागमे तस्मिन् प्रीति रुत्पादिताऽद्भुता ।
परस्परेण चालापं विश्वस्तौ तौ प्रचक्रतुः ॥ ७

तस्या स्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्हरियूथपः ।
सीताया श्शोकदीनाया स्समीप मुपचक्रमे ॥ ८
यथा यथा समीपं स हनुमा नुपसर्पति ।
तथा तथा रावणं सा तं सीता परिशंकते ॥ ९
अहो धिग्दुष्कृत मिदं कथितं हि यदस्यमे ।
रूपान्तर मुपागम्य स एवायं हि रावणः ॥ १०
ता मशोकस्य शाखां सा विमुक्त्वा शोककर्शिता ।
तस्या मेवानवद्यांगी धरण्यां समुपाविशत् ॥ ११
हनुमानपि दुःखार्तान्तां दृष्ट्वा भयमोहिताम् ।
अवन्दत महाबाहुस्ततस्तां जनकात्मजाम् ॥ १२
साचैनं भयवित्रस्ता भूयो नैवाभ्युदैक्षत ।
तं दृष्ट्वा वन्दमानन्तु सीता शशिनिभानना ॥ १३
अब्रवी दीर्घमुच्छ्वस्य वानरं मधुरस्वरा ।
मायां प्रविष्टो मायावी यदि त्वं रावणस्स्वयम् ॥ १४
उत्पादयासि मे भूय स्सन्तापं त न्न शोभनम् ।
स्वं परित्यज्य रूपं यः परिव्राजकरूपधृत् ॥ १५
जनस्थाने मया दृष्ट स्त्वं स एवासि रावणः ।
उपवासकृशां दीनां कामरूप निशाचर ॥ १६
सन्तापयासि मां भूयस्सन्तप्तां तन्न शोभनम् ।
अथवा नैत देवं हि यन्मया परिशङ्कितम् ॥ १७
मनसो हि मम प्रीति रुत्पन्ना तव दर्शनात् ।
यदि रामस्य दूत स्त्वमागतो भद्र मस्तुते ॥ १८

पृच्छामि त्वां हरिश्रेष्ठ प्रिया रामकथा हि मे ।
गुणान् रामस्य कथय प्रियस्य मम वानर ॥ १९
चित्तं हरसि मे सौम्य नदीकूलं यथा रयः ।
अहो स्वप्नस्य सुखता याह मेवं चिराहृता ॥ २०
प्रेषितं नाम पश्यामि राघवेण वनौकसम् ।
स्वप्नेऽपि यद्यहं वीरं राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ २१
पश्येयं नावसीदेयं स्वप्नोऽपि मम मत्सरी ।
नाहं स्वप्न मिमं मन्ये स्वप्ने दृष्ट्वा हि वानरम् ॥ २२
न शक्योऽभ्युदयः प्राप्तुं प्राप्त श्चाभ्युदयो मम ।
किंनु स्याच्चित्तमोहोऽयं भवे द्वातगतिस्त्वियम् ॥ २३
उन्मादजो विकारोवा स्यादियं मृगतृष्णिका ।
अथवा नाय मुन्मादो मोहोऽप्युन्मादलक्षणः ॥ २४
सम्बुध्ये चाह मात्मान मिमं चापि वनौकसम् ।
इत्येवं बहुधा सीता संप्रधार्य बलाबलम् ॥ २५
रक्षसां कामरूपत्वान्मेने तं राक्षसाधिपम् ।
एतां बुद्धिं तदा कृत्वा सीता सा तनुमध्यमा ॥ २६
न प्रतिव्याजहाराथ वानरं जनकात्मजा ।
सीतायाश्चिन्तितं बुद्ध्वा हनुमान्मारुतात्मजः ॥ २७
श्रोत्रानुकूलै र्वचनैस्तदा तां संप्रहर्षयत् ।
आदित्य इव तेजस्वी लोककान्त श्शशी यथा ॥ २८
राजा सर्वस्य लोकस्य देवो वैश्रवणो यथा ।
विक्रमेणोपपन्नश्च यथा विष्णुर्महायशाः ॥ २९

सत्यवादी मधुरवाग्देवो वाचस्पति र्यथा ।
रूपवान्सुभग श्श्रीमान्कन्दर्प इवमूर्तिमान् ॥ ३०
स्थानक्रोधः प्रहर्ताच श्रेष्ठो लोके महारथः ।
बाहुच्छाया मवष्टब्धो यस्य लोको महात्मनः ॥ ३१
[देवा इव महेन्द्रस्य मोदन्ते विगतज्वराः]
अपकृष्याश्रमपदा न्मृगरूपेण राघवम् ।
शून्ये येनापनीतासि तस्य द्रक्ष्यसि यत्फलम् ॥ ३२
न चिरा द्रावणं संख्ये यो वधिष्यति वीर्यवान् ।
रोषप्रमुक्तै रिषुभिर्ज्वलद्भि रिव पावकैः ॥ ३३
तेनाहं प्रेषितो दूतस्त्वत्सकाश मिहागतः ।
त्वद्वियोगेन दुःखार्त स्स त्वां कौशल मब्रवीत् ॥ ३४
लक्ष्मणश्च महातेजा स्सुमित्रानन्दवर्धनः ।
अभिवाद्य महाबाहु स्स त्वां कौशल मब्रवीत् ॥ ३५
रामस्यच सखा देवि सुग्रीवो नाम वानरः ।
राजा वानरमुख्यानां सत्वां कौशल मब्रवीत् ॥ ३६
नित्यं स्मरति राम स्त्वां ससुग्रीव स्सलक्ष्मणः ।
दिष्ट्या जीवसि वैदेहि राक्षसी वश मागता ॥ ३७
न चिरा द्रक्ष्यसे रामं लक्ष्मणं च महाबलम् ।
मध्ये वानरकोटीनां सुग्रीवं चामितौजसम् ॥ ३८
अहं सुग्रीवसचिवो हनुमा न्नाम वानरः ।
प्रविष्टो नगरीं लङ्कां लङ्घयित्वा महोदधिम् ॥ ३९

कृत्वा मूर्ध्नि पदन्यासं रावणस्य दुरात्मनः ।
त्वां द्रष्टु मुपयातोऽहं समाश्रित्य पराक्रमम् ॥ ४०
ना हमस्मि तथा देवि यथा मा मवगच्छसि ।
विशङ्का त्यज्यता मेषा श्रद्धत्स्व वदतो मम ॥ ४१

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुस्त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चत्रिंशस्सर्गः ॥

तां तु रामकथां श्रुत्वा वैदेही वानरर्षभात् ।
उवाच वचनं सांत्व मिदं मधुरया गिरा ॥ १
क्व ते रामेण संसर्गः कथं जानासि लक्ष्मणम् ? ।
वानराणां नराणां च कथ मासीत्समागमः ? ॥ २
यानि रामस्य लिङ्गानि लक्ष्मणस्य च वानर ।
तानि भूय स्समाचक्ष्व न मां शोक स्समाविशेत् ॥ ३
कीदृशं तस्य संस्थानं रूपं रामस्य कीदृशम् ? ।
कथ मूरू कथं बाहू लक्ष्मणस्य च शंस मे ॥ ४
एव मुक्तस्तु वैदेह्या हनुमा न्मारुतात्मजः ।
ततो रामं यथा तत्त्व माख्यातु मुपचक्रमे ॥ ५
जानन्ती बत दिष्ट्या मां वैदेहि परिपृच्छसि ।
भर्तुः कमलपत्राक्षि संस्थानं लक्ष्मणस्य च ॥ ६
यानि रामस्य चिह्नानि लक्ष्मणस्य च यानिवै ।
लक्षितानि विशालाक्षि वदत श्शृणु तानि मे ॥ ७

रामः कमलपत्राक्ष स्सर्वसत्वमनोहरः ।
रूपदाक्षिण्यसंपन्नः प्रसूतो जनकात्मजे ॥ ८
तेजसाऽऽदित्यसंकाशः क्षमया पृथिवीसमः ।
बृहस्पतिसमो बुद्ध्या यशसा वासवोपमः ॥ ९
रक्षिता जीवलोकस्य स्वजनस्याभिरक्षिता ।
रक्षिता स्वस्य वृत्तस्य धर्मस्य च परन्तपः ॥ १०
रामो भामिनि लोकस्य चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता ।
मर्यादानां च लोकस्य कर्ता कारयिता च सः ॥ ११
अर्चिष्मानर्चितोऽत्यर्थं ब्रह्मचर्यव्रते स्थितः ।
साधूना मुपकारज्ञः प्रचारज्ञश्च कर्मणाम् ॥ १२
राजविद्याविनीतश्च ब्राह्मणाना मुपासिता ।
श्रुतवान् शीलसंपन्नो विनीतश्च परन्तपः ॥ १३
यजुर्वेदविनीतश्च वेदविद्भि स्सुपूजितः ।
धनुर्वेदे च वेदेषु वेदाङ्गेषु चनिष्ठितः ॥ १४
विपुलांसो महाबाहुः कंबुग्रीव श्शुभाननः ।
गूढजत्रु स्सुताम्राक्षो रामो देवि जनै श्श्रुतः ॥ १५
दुन्दुभिस्वननिर्घोष स्स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ।
सम स्समविभक्ताङ्गो वर्णं श्यामं समाश्रितः ॥ १६
त्रिस्थिरस्त्रिप्रलम्बश्च त्रिसम स्त्रिषु चोन्नतः ।
त्रिताम्र स्त्रिषु च स्निग्धो गम्भीर स्त्रिषु नित्यशः ॥ १७
त्रिवलीवांस्त्र्यवनत श्चतुर्व्यङ्ग स्त्रिशीर्षवान् ।
चतुष्कल श्चतुर्लेख श्चतुष्किष्कुश्चतुस्समः ॥ १८

चतुर्दशसमद्वंद्व श्चतुर्दंष्ट्र श्चतुर्गतिः ।
महोष्ठहनुनासश्च पञ्चस्निग्धोऽष्ट वंशवान् ॥ १९
दशपद्मो दशबृह त्त्रिभि र्व्याप्तो द्विशुक्लवान् ।
षडुन्नतो नवतनु स्त्रिभि र्व्याप्नोति राघवः ॥ २०
सत्यधर्मपर श्श्रीमान् संग्रहानुग्रहे रतः ।
देशकालविभागज्ञ स्सर्वलोकप्रियंवदः ॥ २१
भ्राता च तस्य द्वैमात्र स्सौमित्रि रपराजितः ।
अनुरागेण रूपेण गुणैश्चैव तथाविधः ॥ २२
[ससुवर्णच्छवि श्श्रीमान् रामश्श्यामो महायशाः]
तावुभौ नरशार्दूलौ त्वद्दर्शनसमुत्सुकौ ।
विचिन्वन्तौ महीं कृत्स्ना मस्माभि रभिसंगतौ ॥ २३
त्वा मेव मार्गमाणौ तौ विचरन्तौ वसुन्धराम् ।
ददर्शतु र्मृगपतिं पूर्वजेनावरोपितम् ॥ २४
ऋश्यमूकस्य पृष्ठे तु बहुपादपसंकुले ।
भ्रातु र्भयार्त मासीनं सुग्रीवं प्रियदर्शनम् ॥ २५
वयं तु हरिराजं तं सुग्रीवं सत्यसंगरम् ।
परिचर्यास्महे राज्या त्पूर्वजेनावरोपितम् ॥ २६
तत स्तौ चीरवसनौ धनुः प्रवरपाणिनौ ।
ऋश्यमूकस्य शैलस्य रम्यं देश मुपागतौ ॥ २७
स तौ दृष्ट्वा नरव्याघ्रौ धन्विनौ वानरर्षभः ।
अवप्लुतो गिरेस्तस्य शिखरं भयमोहितः ॥ २८

तत स्स शिखरे तस्मिन्वानरेन्द्रो व्यवस्थितः ।
तयो स्समीपं मामेव प्रेषयामास सत्वरम् ॥ २९
तावहं पुरुषव्याघ्रौ सुग्रीववचना त्प्रभू ।
रूपलक्षणसंपन्नौ कृताञ्जलि रुपस्थितः ॥ ३०
तौ परिज्ञाततत्त्वार्थौ मया प्रीतिसमन्वितौ ।
पृष्ठमारोप्य तं देशं प्रापितौ पुरुषर्षभौ ॥ ३१
निवेदितौ च तत्त्वेन सुग्रीवाय महात्मने ।
तयो रन्योन्यसंल्लापा द्भृशं प्रीति रजायत ॥ ३२
तत स्तौ कीर्तिसंपन्नौ हरीश्वरनरेश्वरौ ।
परस्परकृताश्वासौ कथया पूर्ववृत्तया ॥ ३३
तत स्स सान्त्वयामास सुग्रीवं लक्ष्मणाग्रजः ।
स्त्रीहेतो र्वालिना भ्रात्रा निरस्त मुरुतेजसा ॥ ३४
ततस्त्वन्नाशजं शोकं रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
लक्ष्मणो वानरेन्द्राय सुग्रीवाय न्यवेदयत् ॥ ३५
स श्रुत्वा वानरेन्द्रस्तु लक्ष्मणे नेरितं वचः ।
तदासी न्निष्प्रभोऽत्यर्थं ग्रहग्रस्तइवांशुमान् ॥ ३६
तत स्त्वद्गात्रशोभीनि रक्षसा ह्रियमाणया ।
यान्याभरणजालानि पातितानि महीतले ॥ ३७
तानि सर्वाणि रामाय आनीय हरियूथपाः ।
संहृष्टादर्शयामासुर्गतिं तु न विदु स्तव ॥ ३८
तानि रामाय दत्तानि मयै वोपहृतानि च ।
स्वनवंत्यवकीर्णानि तस्मि न्विगतचेतसि ॥ ३९

तान्यंके दर्शनीयानि कृत्वा बहुविधं तव ।
तेन देवप्रकाशेन देवेन परिदेवितम् ॥ ४०
पश्यतस्तानि रुदतस्ताम्यतश्च पुनःपुनः ।
प्रादीपयन् दाशरथेस्तानि शोकहुताशनम् ॥ ४१
शयितं च चिरं तेन दुःखार्तेन महात्मना ।
मयाऽपि विविधैर्वाक्यैः कृच्छ्रादुत्थापितः पुनः ॥ ४२
तानि दृष्ट्वा महाबाहुर्दर्शयित्वा मुहुर्मुहुः ।
राघवस्सह सौमित्रिस्सुग्रीवे सन्यवेदयत् ॥ ४३
स तवादर्शनादार्ये राघवः परितप्यते ।
महता ज्वलता नित्यमग्निनेवाग्निपर्वतः ॥ ४४
त्वत्कृते तमनिद्रा च शोक श्चिन्ता च राघवम् ।
तापयन्ति महात्मानमग्न्यगारमिवाग्नयः ॥ ४५
तवादर्शनशोकेन राघवः प्रविचाल्यते ।
महता भूमिकंपेन महानिव शिलोच्चयः ॥ ४६
काननानि सुरम्याणि नदीः प्रस्रवणानि च ।
चर न्न रति माप्नोति त्वामपश्य न्नृपात्मजे ॥ ४७
स त्वां मनुजशार्दूलः क्षिप्रं प्राप्स्यति राघवः ।
समित्रबान्धवं हत्वा रावणं जनकात्मजे ॥ ४८
सहितौ रामसुग्रीवा वुभावकुरुतां तदा ।
समयं वालिनं हंतुं तव चान्वेषणं तथा ॥ ४९
ततस्ताभ्यां कुमाराभ्यां वीराभ्यां स हरीश्वरः ।
किष्किन्धां समुपागम्य वाली युद्धे निपातितः ॥ ५०

ततो निहत्य तरसा रामो वालिनमाहवे ।
सर्वर्क्षहरिसंघानां सुग्रीवमकरोत्पतिम् ॥ ५१
रामसुग्रीवयो रैक्यं देव्येवं समजायत ।
हनुमन्तं च मां विद्धि तयोर्दूत मिहागतम् ॥ ५२
स्वराज्यं प्राप्य सुग्रीवस्समानीय हरीश्वरान् ।
त्वदर्थं प्रेषयामास दिशो दश महाबलान् ॥ ५३
आदिष्टा वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण महौजसा ।
अद्रिराजप्रतीकाशास्सर्वतः प्रस्थिता महीम् ॥ ५४
ततस्ते मार्गमाणा वै सुग्रीववचनातुराः ।
चरन्ति वसुधां कृत्स्नां वयमन्ये च वानराः ॥ ५५
अङ्गदो नाम लक्ष्मीवान् वालिसूनुर्महाबलः ।
प्रस्थितः कपिशार्दूलस्त्रिभागबलसंवृतः ॥ ५६
तेषां नो विप्रणष्टानां विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
भृशं शोकपरीतानामहोरात्रगणा गताः ॥ ५७
ते वयं कार्यनैराश्यात्कालस्यातिक्रमेण च ।
भयाच्च कपिराजस्य प्राणांस्त्यक्तुं व्यवस्थिताः ॥ ५८
विचित्य वनदुर्गाणि गिरिप्रस्रवणानि च ।
अनासाद्य पदं देव्याः प्राणांस्त्यक्तुं समुद्यताः ॥ ५९
दृष्ट्वा प्रायोपविष्टांश्च सर्वान्वानरपुङ्गवान् ।
भृशं शोकार्णवे मग्नः पर्यदेवयदङ्गदः ॥ ६०
तव नाशञ्च वैदेहि वालिनश्च वधं तथा ।
प्रायोपवेशमस्माकं मरणं च जटायुषः ॥ ६१

तेषां नस्स्वामिसन्देशान्निराशानां मुमूर्षताम् ।
कार्यहेतोरिवायातश्शकुनिर्वीर्यवान्महान् ॥ ६२
गृध्रराजस्य सोदर्यस्संपातिर्नाम गृध्रराट् ।
श्रुत्वा भ्रातृवधं कोपादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ६३
यवीयान्केन मे भ्राता हतः क्व च निपातितः ।
एतदाख्यातुमिच्छामि भवद्भिर्वानरोत्तमाः ॥ ६४
अङ्गदोऽकथयत्तस्य जनस्थाने महद्वधम् ।
रक्षसा भीमरूपेण त्वामुद्दिश्य यथातथम् ॥ ६५
जटायुषो वधं श्रुत्वा दुःखित स्सोऽरुणात्मजः ।
त्वां शशंस वरारोहे वसन्तीं रावणालये ॥ ६६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा संपातेः प्रीतिवर्धनम् ।
अङ्गदप्रमुखास्तूर्णं ततस्संप्रस्थिता वयम् ॥ ६७
विन्ध्यादुत्थाय संप्राप्तास्सागरस्यान्तमुत्तरम् ।
त्वद्दर्शनकृतोत्साहा हृष्टास्तुष्टाः प्लवङ्गमाः ॥ ६८
अङ्गदप्रमुखास्सर्वे वेलोपान्तमुपस्थिताः ।
चिन्तां जग्मुः पुनर्भीतास्त्वद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ ६९
अथाहं हरिसैन्यस्य सागरं प्रेक्ष्य सीदतः ।
व्यवधूय भयं तीव्रं योजनानां शतं प्लुतः ॥ ७०
लङ्का चापि मया रात्रौ प्रविष्टा राक्षसाकुला ।
रावणश्च मया दृष्टस्त्वं च शोकपरिप्लुता ॥ ७१
एतत्ते सर्वमाख्यातं यथावृत्तमनिन्दिते ।
अभिभाषस्व मां देवि दूतो दाशरथेरहम् ॥ ७२

तं मां रामकृतोद्योगं त्वन्निमित्तमिहागतम् ।
सुग्रीवसचिवं देवि बुद्ध्यस्व पवनात्मजम् ॥ ७३
कुशली तव काकुत्स्थस्सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
गुरोराराधने युक्तो लक्ष्मणश्च सुलक्षणः ॥ ७४
तस्य वीर्यवतो देवि भर्तुस्तव हिते रतः ।
अहमेकस्तु संप्राप्तस्सुग्रीववचनादिह ॥ ७५
मयेयमसहायेन चरता कामरूपिणा ।
दक्षिणा दिगनुक्रान्ता त्वन्मार्गविचयैषिणा ॥ ७६
दिष्ट्याहं हरिसैन्यानां त्वन्नाशमनुशोचताम् ।
अपनेष्यामि सन्तापं तवाभिगमशंसनात् ॥ ७७
दिष्ट्या हि मम न व्यर्थं देवि सागरलङ्घनम् ।
प्राप्स्याम्यहमिदं दिष्ट्या त्वद्दर्शनकृतं यशः ॥ ७८
राघवश्च महावीर्यः क्षिप्रं त्वामभिपत्स्यते ।
समित्रबान्धवं हत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ॥ ७९
माल्यवान्नाम वैदेहि गिरीणामुत्तमो गिरिः ।
ततो गच्छति गोकर्णपर्वतं केसरी हरिः ॥ ८०
स च देवर्षिभिर्दिष्टः पिता मम महाकपिः ।
तीर्थे नदीपतेः पुण्ये शम्बसादनमुद्धरत् ॥ ८१
तस्याहं हरिणः क्षेत्रे जातो वातेन मैथिलि ।
हनुमानिति विख्यातो लोके स्वेनैव कर्मणा ॥ ८२
विश्वासार्थं तु वैदेहि भर्तुरुक्ता मया गुणाः ।
अचिराद्राघवो देवि त्वामितो नयिताऽनघे ॥ ८३

एवं विश्वासिता सीता हेतुभिश्शोककर्शिता ।
उपपन्नैरभिज्ञानैर्दूतं तमवगच्छति ॥ ८४
अतुलं च गता हर्षं प्रहर्षेण च जानकी ।
नेत्राभ्यां वक्रपक्ष्माभ्यां मुमोचाऽऽनन्दजं जलम् ॥ ८५
चारु तद्वदनं तस्यास्ताम्रशुक्लायतेक्षणम् ।
अशोभत विशालाक्ष्या राहुमुक्त इवोडुराट् ॥ ८६
हनुमन्तं कपिं व्यक्तं मन्यते नान्यथेति सा ।
अथोवाच हनूमांस्तामुत्तरं प्रियदर्शनाम् ॥ ८७
एतत्ते सर्वमाख्यातं समाश्वासिहि मैथिलि ।
किं करोमि कथं वा ते रोचते प्रतियाम्यहम् ॥ ८८
हतेऽसुरे संयति शम्बसादने कपिप्रवीरेण महर्षिचोदनात् ।
ततोऽस्मि वायुप्रभवो हि मैथिलि प्रभावतस्तत्प्रतिमश्च वानरः ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ षट्त्रिंशस्सर्गः ॥

भूय एव महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ।
अब्रवीत्प्राश्रितं वाक्यं सीताप्रत्ययकारणात् ॥ १
वानरोऽहं महाभागे दूतो रामस्य धीमतः ।
रामनामांकितं चेदं पश्य देव्यंगुळीयकम् ॥ २
प्रत्ययार्थं तवाऽऽनीतं तेन दत्तं महात्मना ।
समाश्वसिहि भद्रं ते क्षीणदुःखफला ह्यसि ॥ ३

[इत्युक्त्वा प्रददौ तस्यै सीतायै वानरोत्तमः]
गृहीत्वा प्रेक्षमाणा सा भर्तुः करविभूषणम् ।
भर्तारमिव संप्राप्ता जानकी मुदिताऽभवत् ॥ ४
चारु तद्वदनं तस्यास्ताम्रशुक्लायतेक्षणम् ।
अशोभत विशालाक्ष्या राहुमुक्त इवोडुराट् ॥ ५
ततस्सा ह्रीमती बाला भर्तृसन्देशहर्षिता ।
परितुष्टा प्रियं कृत्वा प्रशशंस महाकपिम् ॥ ६
विक्रान्तस्त्वं समर्थस्त्वं प्राज्ञस्त्वं वानरोत्तम ।
येनेदं राक्षसपदं त्वयैकेन प्रधर्षितम् ॥ ७
शतयोजनविस्तीर्णस्सागरो मकरालयः ।
विक्रमश्लाघनीयेन क्रमता गोष्पदीकृतः ॥ ८
न हि त्वां प्राकृतं मन्ये वानरं वानरर्षभ ।
यस्य ते नास्ति संत्रासो रावणान्नापि संभ्रमः ॥ ९
अर्हसे च कपिश्रेष्ठ मया समभिभाषितुम् ।
यद्यपि प्रेषितस्तेन रामेण विदितात्मना ॥ सि १०
प्रेषयिष्यति दुर्धर्षो रामो न ह्यपरीक्षितम् ।
पराक्रममविज्ञाय मत्सकाशं विशेषतः ॥ ११
दिष्ट्या च कुशली रामो धर्मात्मा सत्यसङ्गरः ।
लक्ष्मणश्च महातेजास्सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ १२
कुशली यदि काकुत्स्थः किं नु सागरमेखलाम् ।
महीं दहति कोपेन युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १३

अथवा शक्तिमन्तौ तौ सुराणामपि निग्रहे ।
ममैव तु न दुःखानामस्ति मन्ये विपर्ययः ॥ १४
कच्चिन्न व्यथितो रामः कच्चि न्न परितप्यते ? ।
उत्तराणि च कार्याणि कुरुते पुरुषोत्तमः ॥ १५
कच्चि न्न दीनस्सम्भ्रान्तः कार्येषु च न मुह्यति ।
कच्चित्पुरुषकार्याणि कुरुते नृपतेस्सुतः ॥ १६
द्विविधं त्रिविधोपायमुपायमपि सेवते ।
विजिगीषुस्सुहृत्कच्चिन्मित्रेषु च परन्तपः ॥ १७
कच्चिन्मित्राणि लभते मित्रैश्चाप्यभिगम्यते ? ।
कच्चित्कल्याणमित्रश्च मित्रैश्चापि पुरस्कृतः ? ॥ १८
कच्चि दाशास्ति देवानां प्रसादं पार्थिवात्मजः ? ।
कच्चित्पुरुषकारं च दैवं च प्रतिपद्यते ? ॥ १९
कच्चिन्न विगतस्नेहः प्रवासान्मयि राघवः ? ।
कच्चिन्मां व्यसनादस्मान्मोक्षयिष्यति वानर ? ॥ २०
सुखानामुचितो नित्यमसुखानामनूचितः ।
दुःख मुत्तरमासाद्य कच्चिद्रामो न सीदति ॥ २१
कौसल्यायास्तथा कच्चित्सुमित्राया स्तथैव च ।
अभीक्ष्णं श्रूयते कच्चित्कुशलं भरतस्य च ॥ २२
मन्निमित्तेन मानार्हः कच्चिच्छोकेन राघवः ।
कच्चिन्नान्यमना रामः कच्चिन्मां तारयिष्यति ? ॥ २३
कच्चिदक्षौहिणीं भीमां भरतो भ्रातृवत्सलः ।
ध्वजिनीं मन्त्रिभिर्गुप्तां प्रेषयिष्यति मत्कृते ? ॥ २४

वानराधिपतिश्श्रीमान्सुग्रीवः कच्चिदेष्यति? ।
मत्कृते हरिभिर्वीरैर्वृतो दन्तनखायुधैः ॥ २५
कच्चिच्च लक्ष्मणश्शूरस्सुमित्रानन्दवर्धनः ।
अस्त्रविच्छरजालेन राक्षसान्विधमिष्यति? ॥ २६
रौद्रेण कच्चिदस्त्रेण ज्वलता निहतं रणे ।
द्रक्ष्याम्यल्पेन कालेन रावणं ससुहृज्जनम् ॥ २७
कच्चिन्न तद्धेमसमानवर्णं तस्याननं पद्मसमानगन्धि ।
मया विना शुष्यति शोकदीनं जलक्षये पद्ममिवातपेन? ॥ २८
धर्मापदेशात्त्यजतश्च राज्यं मां चाप्यरण्यं नयतः पदातिम् ।
नासीद्व्यथा यस्य न भीर्न शोकः कच्चिच्च धैर्यं हृदये करोति ॥ २९
न चास्य माता न पिता च नान्यस्स्नेहाद्विशिष्टोऽस्ति मया समो वा ।
तावत्त्वहं दूत जिजीविषेयं यावत्प्रवृत्तिं शृणुयां प्रियस्य ॥ ३०
इतीव देवी वचनं महार्थं तं वानरेन्द्रं मधुरार्थमुक्त्वा ।
श्रोतुं पुनस्तस्य वचोऽभिरामं रामार्थयुक्तं विरराम रामा ॥ ३१
सीताया वचनं श्रुत्वा मारुतिर्भीमविक्रमः ।
शिरस्यञ्जलिमाधाय वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥ ३२
न त्वामिहस्थां जानीते रामः कमललोचने ।
तेन त्वां नानयत्याशु शचीमिव पुरन्दरः ॥ ३३
श्रुत्वैव तु वचो मह्यं क्षिप्रमेष्यति राघवः ।
चमूं प्रकर्षन्महतीं हर्यृक्षगणसंकुलाम् ॥ ३४
विष्टम्भयित्वा बाणौघैरक्षोभ्यं वरुणालयम् ।
करिष्यति पुरीं लङ्कां काकुत्स्थश्शान्तराक्षसाम् ॥ ३५

तव यद्यन्तरा मृत्युर्यदि देवास्सहासुराः ।
स्थास्यन्ति पथि रामस्य स तानपि वधिष्यति ॥ ३६
तवादर्शनजेनार्ये शोकेन स परिप्लुतः ।
न शर्म लभते रामस्सिंहार्दित इव द्विपः ॥ ३७
मलयेन च विन्ध्येन मेरुणा मन्दरेण च ।
दर्दुरेण च ते देवि शपे मूलफलेन च ॥ ३८
यथा सुनयनं वल्गु बिम्बोष्ठं चारुकुण्डलम् ।
मुखं द्रक्ष्यसि रामस्य पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ॥ ३९
क्षिप्रं द्रक्ष्यसि वैदेहि रामं प्रस्रवणे गिरौ ।
शतक्रतु मिवासीनं नाकपृष्ठस्य मूर्धनि ॥ ४०
न मांसं राघवो भुङ्क्ते न चाऽपि मधु सेवते ।
वन्यं सुविहितं नित्यं भक्त मश्नाति पञ्चमम् ॥ ४१
नैव दंशान्न मशकान्न कीटान्न सरीसृपान् ।
राघवोऽपनयेद्गात्रात्त्वद्गतेनान्तरात्मना ॥ ४२
नित्यं ध्यानपरो रामो नित्यं शोकपरायणः ।
नान्यच्चिन्तयते किंचित्स तु कामवशं गतः ॥ ४३
अनिद्रस्सततं रामस्सुप्तोऽपि च नरोत्तमः ।
सीतेति मधुरां वाणीं व्याहरन् प्रतिबुध्यते ॥ ४४
दृष्ट्वा फलं वा पुष्पं वा यद्वाऽन्यत्सुमनोहरम् ।
बहुशो हा प्रियेत्येवं श्वसंस्त्वामभिभाषते ॥ ४५
स देवि नित्यं परितप्यमानस्त्वामेव सीतेत्यभिभाषमाणः ।
धृतव्रतो राजसुतो महात्मा तवैव लाभाय कृतप्रयत्नः ॥ ४६

सा रामसंकीर्तनवीतशोका रामस्य शोकेन समानशोका ।
शरन्मुखे सांबुदशेषचंद्रा निशेव वैदेहसुता बभूव ॥ ४७

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षट्त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ सप्तत्रिंशस्सर्गः ॥

सीता तद्वचनं श्रुत्वा पूर्णचंद्रनिभानना ।
हनूमंतमुवाचेदं धर्मार्थसहितं वचः ॥ १
अमृतं विषसंसृष्टं त्वया वानर भाषितम् ।
यच्च नान्यमना रामो यच्च शोकपरायणः ॥ २
ऐश्वर्ये वा सुविस्तीर्णे व्यसने वा सुदारुणे ।
रज्ज्वेव पुरुषं बद्ध्वा कृतांतः परिकर्षति ॥ ३
विधिर्नूनमसंहार्यः प्राणिनां प्लवगोत्तम ।
सौमित्रिं मां च रामं च व्यसनैः पश्य मोहितान् ॥ ४
शोकस्यास्य कदा पारं राघवोऽधिगमिष्यति ।
प्लवमानः परिश्रांतो हतनौ स्सागरे यथा ॥ ५
राक्षसानां वधं कृत्वा सूदयित्वा च रावणम् ।
लंकामुन्मूलितां कृत्वा कदा द्रक्ष्यति मां पतिः ॥ ६
स वाच्यस्संत्वरस्वेति यावदेव न पूर्यते ।
अयं संवत्सरः कालस्तावद्धि मम जीवितम् ॥ ७
वर्तते दशमो मासो द्वौतु शेषौ प्लवंगम ।
रावणेन नृशंसेन समयो यः कृतो मम ॥ ८

विभीषणेन च भ्रात्रा मम निर्यातनं प्रति ।
अनुनीतः प्रयत्नेन नच तत्कुरुते मतिम् ॥ ९
मम प्रतिप्रदानं हि रावणस्य न रोचते ।
रावणं मार्गते संख्ये मृत्युः कालवशं गतम् ॥ १०
ज्येष्ठा कन्याऽनला नाम विभीषणसुता कपे ।
तया ममेद माख्यातं मात्रा प्रहितया स्वयम् ॥ ११
अविंध्यो नाम मेधावी विद्वान् राक्षसपुङ्गवः ।
द्युतिमान् शीलवान् वृद्धो रावणस्य सुसंमतः ॥
रामक्षयमनुप्राप्तं रक्षसां प्रत्यचोदयत् ।
न च तस्य सदुष्टात्मा शृणोति वचनं हितम् ॥
असंशयं हरिश्रेष्ठ क्षिप्रं मां प्राप्स्यते पतिः ।
अंतरात्मा हि मे शुद्धस्तस्मिंश्च बहवो गुणाः ॥ १२
उत्साहः पौरुषं सत्त्वमानृशंस्यं कृतज्ञता ।
विक्रमश्च प्रभावश्च संति वानर राघवे ॥ १३
चतुर्दशसहस्राणि राक्षसानां जघान यः ।
जनस्थाने विना भ्रात्रा शत्रुः कस्तस्य नो द्विजेत् ॥ १४
न स शक्यस्तुलयितुं व्यसनैः पुरुषर्षभः ।
अहं तस्य प्रभावज्ञा शक्रस्येव पुलोमजा ॥ १५
शरजालांशुमान्शूरः कपे रामदिवाकरः ।
शत्रु रक्षोमयं तोयमुपशोषं नयिष्यति ॥ १६
इति सञ्जल्पमानां तां रामार्थे शोककर्शिताम् ।
अश्रुसंपूर्णनयना मुवाच वचनं कपिः ॥ १७

श्रुत्वैव तु वचो मह्यं क्षिप्रमेष्यति राघवः ।
चमूं प्रकर्षन्महतीं हर्य्यृक्षगणसंकुलाम् ॥ १८
अथ वा मोचयिष्यामि त्वामद्यैव वरानने ।
अस्माद्दुःखादुपारोह मम पृष्ठमनिन्दिते ॥ १९
त्वां हि पृष्ठगतां कृत्वा सन्तरिष्यामि सागरम् ।
शक्तिरस्ति हि मे वोढुं लङ्कामपि सरावणाम् ॥ २०
अहं प्रस्रवणस्थाय राघवायाद्य मैथिलि ।
प्रापयिष्यामि शक्राय हव्यं हुतमिवानलः ॥ २१
द्रक्ष्यस्यद्यैव वैदेहि राघवं सह लक्ष्मणम् ।
व्यवसायसमायुक्तं विष्णुं दैत्यवधे यथा ॥ २२
त्वद्दर्शनकृतोत्साहमाश्रमस्थं महाबलम् ।
पुरन्दरमिवासीनं नगराजस्य मूर्धनि ॥ २३
पृष्ठ मारोह मे देवि मा विकांक्षस्व शोभने ।
योगमन्विच्छ रामेण शशांकेनेव रोहिणी ॥ २४
कथयन्तीव चन्द्रेण सूर्येण च महार्चिषा ।
मत्पृष्ठ मधिरुह्य त्वं तराकाशमहार्णवौ ॥ २५
नहि मे संप्रयातस्य त्वामितो नयतोऽगने ।
अनुगन्तुं गतिं शक्तास्सर्वे लङ्कानिवासिनः ॥ २६
यथै वाहमिह प्राप्त स्तथैवाहमसंशयम् ।
यास्यामि पश्य वैदेहि त्वामुद्यम्य विहायसम् ॥ २७
मैथिली तु हरिश्रेष्ठाच्छ्रुत्वा वचनमद्भुतम् ।
हर्षविस्मितसर्वांगी हनुमन्तमथाब्रवीत् ॥ २८

हनुमन् दूर मध्वानं कथं मां वोढुमिच्छसि ।
तदेव खलु ते मन्ये कपित्वं हरियूथप ॥ २९
कथंवाल्पशरीरस्त्वं मामितो नेतुमिच्छसि ।
सकाशं मानवेन्द्रस्य भर्तुर्मे प्लवगर्षभ ॥ ३०
सीताया वचनं श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मजः ।
चिंतयामास लक्ष्मीवान्नवं परिभवं कृतम् ॥ ३१
न मे जानाति सत्त्वं वा प्रभावं वाऽसितेक्षणा ।
तस्मात्पश्यतु वैदेही यद्रूपं मम कामतः ॥ ३२
इति संचिंत्य हनुमांस्तदा प्लवगसत्तमः ।
दर्शयामास वैदेह्यास्स्वरूपमरिमर्दनः ॥ ३३
स तस्मात्पादपाद्धीमानाप्लुत्य प्लवगर्षभः ।
ततो वर्धितु मारेभे सीताप्रत्ययकारणात् ॥ ३४
मेरुमंदरसंकाशो बभौ दीप्तानलप्रभः ।
अग्रतो व्यवतस्थे च सीताया वानरोत्तमः ॥ ३५
हरिः पर्वतसंकाशस्ताम्रवक्त्रो महाबलः ।
वज्रदंष्ट्रनखो भीमो वैदेहीमिदमब्रवीत् ॥ ३६
सपर्वतवनोद्देशां साट्टप्राकारतोरणाम् ।
लंकामिमां सनाथां वा नयितुं शक्ति रस्ति मे ॥ ३७
तदवस्थाप्यतां बुद्धिरलं देवि विकांक्षया ।
विशोकं कुरु वैदेहि राघवं सह लक्ष्मणम् ॥ ३८
तं दृष्ट्वा भीमसंकाशमुवाच जनकात्मजा ।
पद्मपत्त्रविशालाक्षी मारुतस्यौरसं सुतम् ॥ ३९

तव सत्त्वं बलं चैव विजानामि महाकपे ।
वायोरिव गतिं चैव तेजश्चाग्नेरिवाद्भुतम् ॥ ४०
प्राकृतोऽन्यः कथं चेमां भूमिमागंतुमर्हति ।
उदधेरप्रमेयस्य पारं वानरपुंगव ॥ ४१
जानामि गमने शक्तिं नयने चापि ते मम ।
अवश्यं संप्रधार्याशु कार्यसिद्धिर्महात्मनः ॥ ४२
अयुक्तं तु कपिश्रेष्ठ मम गंतुं त्वयाऽनघ ।
वायुवेगसवेगस्य वेगो मां मोहयेत्तव ॥ ४३
अहमाकाशमापन्ना ह्युपर्युपरि सागरम् ।
प्रपतेयं हि ते पृष्ठाद्भयाद्वेगेन गच्छतः ॥ ४४
पतिता सागरे चाहं तिमिनक्रझषाकुले ।
भवेयमाशु विवशा यादसामन्नमुत्तमम् ॥ ४५
न च शक्ष्ये त्वया सार्धं गंतुं शत्रुविनाशन ।
कळत्रवति संदेह स्त्वय्यपि स्यादसंशयः ॥ ४६
ह्रियमाणां तु मां दृष्ट्वा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अनुगच्छेयुरादिष्टा रावणेन दुरात्मना ॥ ४७
तैस्त्वं परिवृतश्शूरैश्शूलमुद्गरपाणिभिः ।
भवेस्त्वं संशयं प्राप्तो मया वीरकळत्रवान् ॥ ४८
सायुधा बहवो व्योम्नि राक्षसास्त्वं निरायुधः ।
कथं शक्ष्यसि संयातुं मां चैव परिरक्षितुम् ॥ ४९
युध्यमानस्य रक्षोभिस्तव तैः क्रूरकर्मभिः ।
प्रपतेयं हि ते पृष्ठाद्भयार्ता कपिसत्तम ॥ ५०

अथ रक्षांसि भीमानि महांति बलवंति च ।
कथंचि त्सांपराये त्वां जयेयुः कपिसत्तम ॥ ५१
अथवा युध्यमानस्य पतेयं विमुखस्य ते ।
पतितां च गृहीत्वा मां नयेयुः पापराक्षसाः ॥ ५२
मां वा हरेयुस्त्वद्धस्ताद्विशसेयुरथापि वा ।
अव्यवस्थौ हि दृश्येते युद्धे जयपराजयौ ॥ ५३
अहं वापि विपद्येयं रक्षोभिरभितर्जिता ।
त्वत्प्रयत्नो हरिश्रेष्ठ भवेन्निष्फल एव तु ॥ ५४
कामं त्वमसि पर्याप्तो निहंतुं सर्वराक्षसान् ।
राघवस्य यशो हीयेत्त्वया शस्तैस्तु राक्षसैः ॥ ५५
अथवाऽऽदाय रक्षांसि न्यसेयुस्संवृतेहि माम् ।
यत्र ते नाभिजानीयुर्हरयो नापि राघवौ ॥ ५६
आरम्भस्तु मदर्थोऽयं ततस्तव निरर्थकः ।
त्वया हि सह रामस्य महानागमने गुणः ॥ ५७
मयि जीवितमायत्तं राघवस्य महात्मनः ।
भ्रातृणां च महाबाहो तव राजकुलस्य च ॥ ५८
तौ निराशौ मदर्थं तु शोकसन्तापकर्शितौ ।
सह सर्वर्क्षहरिभिस्त्यक्ष्यतः प्राणसंग्रहम् ॥ ५९
भर्तुर्भक्तिं पुरस्कृत्य रामादन्यस्य वानर ।
न स्पृशामि शरीरन्तु पुंसो वानरपुङ्गव ॥ ६०
यदहं गात्रसंस्पर्शं रावणस्य बला द्गता ।
अनीशा किं करिष्यामि विनाथा विवशा सती ॥ ६१

यदि रामो दशग्रीवमिह हत्वा सबान्धवम् ।
मामितो गृह्य गच्छेत तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥ ६२
श्रुता हि दृष्टाश्च मया पराक्रमा महात्मन स्तस्य रणावमर्दिनः ।
न देवगन्धर्वभुजङ्गराक्षसा भवंति रामेण समा हि संयुगे ॥ ६३
समीक्ष्य तं संयति चित्रकार्मुकं महाबलं वासवतुल्यविक्रमम् ।
सलक्ष्मणं को विषहेत राघवं हुताशनं दीप्तमिवानिलेरितम् ॥
सलक्ष्मणं राघव माजिमर्दनं दिशागजं मत्तमिव व्यवस्थितम् ।
सहेत को वानरमुख्यसंयुगे युगांतसूर्यप्रतिमं शरार्चिषम् ॥ ६५
स मे हरिश्रेष्ठ सलक्ष्मणं पतिं सयूथपं क्षिप्रमिहोपपादय ।
चिराय रामं प्रति शोककर्शितां कुरुष्व मां वानरमुख्य हर्षिताम् ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टत्रिंशस्सर्गः ॥

ततस्स कपिशार्दूलस्तेन वाक्येन हर्षितः ।
सीतामुवाच तच्छ्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ १
युक्तरूपं त्वया देवि भाषितं शुभदर्शने ।
सदृशं स्त्रीस्वभावस्य साध्वीनां विनयस्य च ॥ २
स्त्रीत्वान्न त्वं समर्थासि हि सागरं व्यतिवर्तितुम् ।
मामधिष्ठाय विस्तीर्णं शतयोजन मायतम् ॥ ३
द्वितीयं कारणं यच्च ब्रवीषि विनयान्विते ।
रामादन्यस्य नार्हामि संस्पर्शमिति जानकि ॥ ४

एतत्ते देवि सदृशं पत्न्या स्तस्य महात्मनः ।
काह्यन्या त्वामृते देवि ब्रूया द्वचन मीदृशम् ॥ ५
श्रोष्यते चैव काकुत्स्थ स्सर्वं निरवशेषतः ।
चेष्टितं यत्त्वया देवि भाषितं मम चाग्रतः ॥ ६
कारणै र्बहुभिर्देवि रामप्रियचिकीर्षया ।
स्नेहप्रस्कन्नमनसा मयैतत्समुदीरितम् ॥ ७
लङ्कायाः दुष्प्रवेशत्वा द्दुस्तरत्वान्महोदधेः ।
सामर्थ्या दात्मनश्चैव मयैत त्समुदीरितम् ॥ ८
इच्छामि त्वां समानेतु मद्यैव रघुबन्धुना ।
गुरुस्नेहेन भक्त्या च नान्यथैत दुदाहृतम् ॥ ९
यदि नोत्सहसे यातुं मया सार्श्नं मनिन्दिते । र्ध
अभिज्ञानं प्रयच्छ त्वं जानीया द्राघवो हि ब्रत् ॥ १०
एव मुक्ता हनुमना सीता सुरसुतोपमा ।
उवाच वचनं मन्दं बाष्पप्रग्रथिताक्षरम् ॥ ११
इदं श्रेष्ठ मभिज्ञानं ब्रूया स्त्वन्तु ममप्रियम् ।
शैलस्य चित्रकूटस्य पादे पूर्वोत्तरे पुरा ॥ १२
तापसाश्रमवासिन्याः प्राज्यमूलफलोदके ।
तस्मिन् सिद्धाश्रमे देशे मन्दाकिन्या ह्यदूरतः ॥ १३
तस्योपवनषण्डेषु नानापुष्पसुगन्धिषु ।
विहृत्य सलिलक्लिन्ना तवांके समुपाविशम् ॥ १४
ततो मांससमायुक्तो वायसः पर्यतुण्डयत् ।
तमहं लोष्टमुद्यम्य वारयामि स्म वायसम् ॥ १५

दारयन् सच मां काक स्तत्रैव परिलीयते ।
नचाप्युपारम न्मांसा द्भक्षार्थी बलिभोजनः ॥ १६
उत्कर्षन्त्यां च रशनां क्रुद्धायां मयि पक्षिणि ।
स्रस्यमाने च वसने ततो दृष्टा त्वया ह्यहम् ॥ १७
त्वयाऽपहसिता चाहं क्रुद्धा संलज्जिता तदा ।
भक्षगृध्नेन काकेन दारिता त्वा मुपागता ॥ १८
आसीनस्य च ते श्रान्ता पुन रुत्सङ्गमाविशम् ।
क्रुध्यन्ती च प्रहृष्टेन त्वयाऽहं परिसान्त्विता ॥ १९
बाष्पपूर्णमुखी मन्दं चक्षुषी परिमार्जती ।
लक्षिताऽहं त्वयानाथ वायसेन प्रकोपिता ॥ २०
परिश्रमा त्प्रसुप्ताच राघवाङ्केऽप्यहं चिरम् ।
पर्यायेण प्रसुप्तश्च ममाङ्के भरताग्रजः ॥ २१
सतत्र पुनरेवाथ वायस स्समुपागमत् ।
ततस्सुप्तप्रबुद्धां मां राम स्याङ्का त्समुत्थिताम् ॥ २२
वायस स्सहसागम्य विददार स्तनान्तरे ।
पुनःपुन रथोत्पत्य विददार स मां भृशम् ॥ २३
तत स्समुक्षितो रामो मुक्तै श्शोणितबिन्दुभिः ।
स मां दृष्ट्वा महाबाहु र्वितुन्नां स्तनयो स्तदा ॥ २४
[स मया बोधित श्श्रीमान्सुखसुप्तः परन्तपः ।
स मां दृष्ट्वा महाबाहु र्वितुन्नांस्तनयोस्तदा ॥] २५
आशीविष इव क्रुद्धः श्वसन् वाक्य मभाषत ।
केन ते नागनासोरु विक्षतं वै स्तनान्तरम् ॥ २६

क: क्रीडति सरोषेण पञ्चवक्त्रेण भोगिना ।
वीक्षमाण स्तत स्तं वै वायसं समुदैक्षत ॥ २७
नखै स्सरुधिरैस्तीक्ष्णैर्मामेवाभिमुखं स्थितम् ।
पुत्त्रः किल स शक्रस्य वायसः पततां वरः । २८
धरान्तरगत श्शीघ्रं पवनस्य गतौ समः ।
तत स्तस्मिन्महाबाहुः कोपसंवर्तितेक्षणः ॥ २९
वायसे कृतवान् क्रूरां मतिं मतिमतां वरः ।
स दर्भं संस्तरा द्गृह्य ब्राह्मेणास्त्रेणयोजयत् ॥ ३०
स दीप्त इव कालाग्नि र्जज्वालाभिमुखो द्विजम् ।
स तं प्रदीप्तं चिक्षेप दर्भं तं वायसं प्रति ॥ ३१
तत स्तं वायसं दर्भ स्सोऽम्बरेऽनुजगाम ह ।
अनुसृष्ट स्तदा काको जगाम विविधां गतिम् ॥ ३२
लोककाम इमं लोकं सर्वं वै विचचार ह ।
स पित्रा च परित्यक्त स्सुरैश्च समहर्षिभिः ॥ ३३
त्रीन् लोकान् संपरिक्रम्य तमेव शरणं गतः ।
स तं निपतितं भूमौ शरण्य श्शरणागतम् ॥ ३४
वधार्ह मपि काकुत्स्थः कृपया पर्यपालयत् ।
न शर्म लब्ध्वा लोकेषु तमेव शरणं गतः ॥ ३५
परिद्यूनं विषण्णं च स त मायांत मब्रवीत् ।
मोघं कर्तुं न शक्यं तु ब्राह्म मस्त्रं तदुच्यताम् ॥ ३६
हिनस्तु दक्षिणाक्षि त्वच्छर इत्यथ सोऽब्रवीत् ।
तत स्तस्याक्षि काकस्य हिनस्ति स्म स दक्षिणम् ॥ ३७

दत्वा स दक्षिणं नेत्रं प्राणेभ्यः परिरक्षितः ।
स रामाय नमस्कृत्वा राज्ञे दशरथायच ॥ ३८
विसृष्टस्तेन वीरेण प्रतिपेदे स्व मालयम् ।
मत्कृते काकमात्रेतु ब्रह्मास्त्रं समुदीरितम् ॥ ३९
कस्मा द्यो मां हरेत्त्वत्तः क्षमसे तं महीपते ।
स कुरुष्व महोत्साहः कृपां मयि नरर्षभ ॥ ४०
त्वया नाथवती नाथ ह्यनाथा इव दृश्यते ।
आनृशंस्यं परो धर्मस्त्वत्तएव मया श्रुतः ४१
जानामि त्वां महावीर्यं महोत्साहं महाबलम् ।
अपारपार मक्षोभ्यं गांभीर्या त्सागरोपमम् ॥ ४२
भर्तारं ससमुद्राया धरण्या वासवोपमम् ।
एव मस्त्रविदां श्रेष्ठ स्सत्यवा न्बलवा नपि ॥ ४३
किमर्थ मस्त्रं रक्षस्सु नयोजयति राघवः ।
न नागा नापि गन्धर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ॥ ४४
रामस्य समरे वेगं शक्ताः प्रतिसमाधितुम् ।
तस्य वीर्यवतः कश्चिद्यद्यस्तिमयि सम्भ्रमः ॥ ४५
किमर्थं नशरैस्तीक्ष्णैः क्षयं नयति राक्षसान् ।
भ्रातु रादेश मादाय लक्ष्मणोवा परंतपः ॥ ४६
कस्यहेतो र्न मां वीरः परित्राति महाबलः ।
यदि तौ पुरुषव्याघ्रौ वाय्वग्निसमतेजसौ ॥ ४७
सुराणामपि दुर्धर्षौ किमर्थं मा मुपेक्षतः । म
ममैव दुष्कृतं किंचि न्महद स्ति न संशयः ॥ ४८

समर्थावपि तौ यन्मां नावेक्षेते परन्तपौ ।
वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साश्रुभाषितम् ॥ ४९
अथाब्रवीन्महातेजा हनुमा न्मारुतात्मजः ।
त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन मे शपे ॥ ५०
रामे दुःखाभिपन्ने च लक्ष्मणः परितप्यते ।
कथं चि द्भवती दृष्टा नकालः परिशोचितुम् ॥ ५१
इमं मुहूर्तं दुःखानां द्रक्ष्यस्यंत मनिंदिते ।
ता वुभौ पुरुषव्याघ्रौ राजपुत्रौ महाबलौ ॥ ५२
त्वद्दर्शनकृतोत्साहौ लंकां भस्मी करिष्यतः ।
हत्वा च समरे क्रूरं रावणं सहबांधवम् ॥ ५३
राघव स्त्वां विशालाक्षि नेष्यति स्वां पुरीं प्रति ।
ब्रूहि यद्राघवो वाच्यो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ ५४
सुग्रीवो वाऽपि तेजस्वी हरयोऽपि समागताः ।
इत्युक्तवति तस्मिंस्तु सीता सुरसुतोपमा ॥ ५५
उवाच शोकसंतप्ता हनुमन्तं प्लवङ्गमम् ।
कौसल्या लोकभर्तारं सुषुवे यं मनस्विनी ॥ ५६
तं ममार्थे सुखं पृच्छ शिरसा चाभिवादय ।
स्रज श्च सर्वरत्नानि प्रियायाश्च वराङ्गनाः ॥ ५७
ऐश्वर्यं च विशालायां पृथिव्या मपि दुर्लभम् ।
पितरं मातरं चैव सम्मान्याभिप्रसाद्य च ॥ ५८
अनुप्रव्रजितो रामं सुमित्रा येन सुप्रजाः ।
आनुकूल्येन धर्मात्मा त्यक्त्वा सुख मनुत्तमम ॥ ५९

अनुगच्छति काकुत्स्थं भ्रातरं पालय न्वने ।
सिंहस्कन्धो महाबाहु र्मनस्वी प्रियदर्शनः ॥ ६०
पितृवद्वर्तते रामे मातृवन्मां समाचरन् ।
ह्रियमाणां तदा वीरो न तु मां वेद लक्ष्मणः ॥ ६१
वृद्धोपसेवी लक्ष्मीवान्शक्तो न बहुभाषिता ।
राजपुत्रः प्रिय श्श्रेष्ठ स्सदृश श्श्वशुरस्य मे ॥ ६२
मम प्रियतरो नित्यं भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ।
नियुक्तो धुरि यस्यांतु ता मुद्वहति वीर्यवान् ॥ ६३
यं दृष्ट्वा राघवोनैव वृत्तमार्य मनुस्मरेत् ।
स ममार्थाय कुशलं वक्तव्यो वचना न्मम ॥ ६४
मृदुर्नित्यं शुचिर्दक्षः प्रियो रामस्य लक्ष्मणः ।
यथाहि वानरश्रेष्ठ दुःखक्षयकरो भवेत् ॥ ६५
त्वमस्मिन्कार्यनिर्योगे प्रमाणं हरिसत्तम ।
राघव स्त्वत्समारम्भा न्मयि यत्नपरोभवेत् ॥ ६६
इदं ब्रूयाश्च मेनाथं शूरं रामं पुनःपुनः ।
जीवितं धारयिष्यामि मासं दशरथात्मज ॥ ६७
ऊर्ध्वं मासान्न जीवेयं सत्येनाऽहं ब्रवीमि ते
रावणेनोपरुद्धां मां निकृत्या पापकर्मणा ॥ ६८
त्रातु मर्हसि वीर त्वं पाताळा दिव कौशिकीम् ।
ततो वस्त्रगतं मुक्त्वा दिव्यं चूडामणिं शुभम् ॥ ६९
प्रदेयो राघवायेति सीता हनुमते ददौ ।
प्रतिगृह्य ततो वीरो मणिरत्नमनुत्तमम् ॥ ७०

अङ्गुल्या योजयामास नह्यस्य प्राभव द्भुजः ।
मणिरत्नं कपिवरः प्रतिगृह्याऽभिवाद्य च ॥ ७१
सीतां प्रदक्षिणं कृत्वा प्रणतः पार्श्वत स्स्थितः ।
हर्षेण महता युक्तस्सीतादर्शनजेनसः ॥ ७२
हृदयेन गतो रामं शरीरेण तु विष्ठितः ।
मणिवर मुपगृह्यतं महार्हं जनकनृपात्मजया धृतं प्रभावात् ।
गिरि रिव पवनावधूतमुक्त स्सुखितमनाः प्रतिसंक्रमं प्रपेदे ॥ ७३

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ एकोनचत्वारिंशस्सर्गः ॥

मणिं दत्वा तत स्सीता हनुमन्त मथाऽब्रवीत् ।
अभिज्ञान मभिज्ञात मेत द्रामस्य तत्त्वतः ॥ १
मणिं तु दृष्ट्वा रामो वै त्रयाणां संस्मरिष्यति ।
वीरो जनन्या मम च राज्ञो दशरथस्य च ॥ २
स भूय स्त्वं समुत्साहे चोदितो हरिसत्तम ।
अस्मिन्कार्यसमारम्भे प्रचिन्तय यदुत्तरम् ॥ ३
त्व मस्मिन्कार्यनिर्योगे प्रमाणं हरिसत्तम ।
हनुमन्यत्न मास्थाय दुःखक्षयकरो भव ॥ ४
तस्य चिन्तयतो यत्नो दुःखक्षयकरो भवेत् ।
स तथेति प्रतिज्ञाय मारुति र्भीमविक्रमः ॥ ५
शिरसा वन्द्य वैदेहीं गमनायोपचक्रमे ।
ज्ञात्वा संप्रस्थितं देवी वानरं मारुतात्मजम् ॥ ६

बाष्पगद्गदया वाचा मैथिली वाक्य मब्रवीत् ।
कुशलं हनुमन्ब्रूया स्सहितौ रामलक्ष्मणौ ॥ ७
सुग्रीवं च सहामात्यं वृद्धान्सर्वां श्च वानरान् ।
ब्रूया स्त्वं वानरश्रेष्ठ कुशलं धर्मसंहितम् ॥ ८
यथा स च महाबाहुर्मां तारयति राघवः ।
अस्माद्दुःखाम्बुसंरोधा त्त्वं समाधातु मर्हसि ॥ ९
जीवंतीं मां यथा राम स्सम्भावयतिकीर्तिमान् ।
तत्तथा हनुमन्वाच्यं वाचा धर्म मवाप्नुहि ॥ १०
नित्यमुत्साहयुक्ताश्च वाचश्श्रुत्वात्वयेरिताः ।
वर्धिष्यते दाशरथेः पौरुषं मदवाप्तये ॥ ११
मत्सन्देशयुताः वाच स्त्वत्त श्श्रुत्वा च राघवः ।
पराक्रमविधिं वीरो विधिव त्संविधास्यति ॥ १२
सीताया वचनं श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मजः ।
शिरस्यञ्जलि माधाय वाक्यमुत्तर मब्रवीत् ॥ १३
क्षिप्र मेष्यति काकुत्स्थो हर्यृक्षप्रवरै र्वृतः ।
यस्ते युधि विजित्यारीन्शोकं व्यपनयिष्यति ॥ १४
नहि पश्यामि मर्त्येषु नासुरेषु सुरेषु वा ।
यस्तस्य क्षिपतो बाणान्स्थातु मुत्सहतेऽग्रतः ॥ १५
अप्यर्क मपि पर्जन्य मपिवैवस्वतं यमम् ।
स हि सोढुं रणे शक्तस्तव हेतोर्विशेषतः ॥ १६
स हि सागरपर्यन्तां महीं शासितु मीहते ।
त्वन्निमित्तो हि रामस्य जयो जनकनान्दिनि ॥ १७

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सम्यक्सत्यं सुभाषितम् ।
जानकी बहुमेनेऽथ वचनं चेद मब्रवीत् ॥ १८
तत स्तं प्रस्थितं सीता वीक्षमाणा पुनःपुनः ।
भर्तृस्नेहान्वितं वाक्यं सौहार्दा दनुमानयत् ॥ १९
यदिवा मन्यसे वीर वसै काह मरिन्दम ।
कस्मिंश्चित्संवृते देशे विश्रान्त श्श्वो गमिष्यसि ॥ २०
मम चे वाऽल्पभाग्याया स्सान्निध्यात्तव वानर ।
अस्य शोकस्य महतो मुहूर्तं मोक्षणं भवेत् ॥ २१
गते हि हरिशार्दूल पुन रागमनायतु ।
प्राणाना मपि संदेहो मम स्या न्नात्रसंशयः ॥ २२
तवादर्शनज श्शोको भूयो मां परितापयेत् ।
दुःखा दुःखपरामृष्टां दीपयन्निव वानर ॥ २३
अयं च वीर सन्देह स्तिष्ठतीव ममाग्रतः ।
सुमहां स्त्वत्सहायेषु हर्यृक्षेषु हरीश्वर ॥ २४
कथंनु खलु दुष्पारं तरिष्यन्ति महोदधिम् ।
तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ ॥ २५
त्रयाणा मेव भूतानां सागरस्यास्य लङ्घने ।
शक्ति स्स्याद्वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा ॥ २६
त दस्मिन्कार्यनियोगे वीरैवं दुरतिक्रमे ।
किं पश्यसि समाधानं त्वं हि कार्यविदां वरः ॥ २७
काम मस्य त्वमेवैकः कार्यस्य परिसाधने ।
पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्यस्ते फलोदयः ॥ २८

बलै स्समग्रैर्यदिमां रावणं जित्य संयुगे ।
विजयी स्वपुरं यायात्तत्तु मे स्याद्यशस्करम् ॥ २९
शरैस्तु संकुलां कृत्वा लङ्कां परबलार्दनः ।
मां नये द्यदि काकुत्स्थ स्तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥ ३०
तद्यथा तस्य विक्रान्त मनुरूपं महात्मनः ।
भवेदाहवशूरस्य तथात्व मुपपादय ॥ ३१
तदर्थोपहितं वाक्यं सहितं हेतुसंहितम् । प्राश्रि
निशम्य हनुमान्शेषं वाक्य मुत्तर मब्रवीत् ॥ ३२
देवि हर्यृक्षसैन्याना मीश्वरः प्लवतां वरः ।
सुग्रीव स्सत्त्वसंपन्नस्तवार्थे कृतनिश्चयः ॥ ३३
स वानरसहस्राणां कोटीभि रभिसंवृतः ।
क्षिप्र मेष्यति वैदेहि राक्षसानां निबर्हणः ॥ नां ३४
तस्य विक्रमसंपन्नास्सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
मनस्सङ्कल्पसंपाता निदेशे हरय स्स्थिताः ॥ ३५
येषां नोपरि नाधस्ता न्नतिर्य क्सज्जते गतिः ।
नच कर्मसु सीदन्ति महत्स्वमिततेजसः ॥ ३६
असकृत्तैर्महोत्साहै स्ससागरधराधरा ।
प्रदक्षिणीकृता भूमि र्वायुमार्गानुसारिभिः ॥ ३७
मद्विशिष्टा श्च तुल्या श्च संति तत्र वनौकसः ।
मत्तः प्रत्यवरः कश्चिन्नास्ति सुग्रीवसन्निधौ ॥ ३८
अहं ताव दिह प्राप्तः किंपुनस्ते महाबलाः ।
नहि प्रकृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्ते हीतरे जनाः ॥ ३९

तदलं परितापेन देवि शोको व्यपैतु ते ।
एकोत्पातेन ते लङ्का मेष्यन्ति हरियूथपाः ॥ ४०

मम पृष्ठगतौ तौ च चन्द्रसूर्याविवोदितौ ।
त्वत्सकाशं महासत्त्वौ नृसिंहावागमिष्यतः ॥ ४१

ततो वीरौ नरवरौ सहितौ रामलक्ष्मणौ ।
आगम्य नगरीं लङ्कां सायकै र्विधमिष्यतः ॥ ४२

सगणं रावणं हत्वा राघवो रघुनन्दनः ।
त्वा मादाय वरारोहे स्वपुरं प्रति यास्यति ॥ ४३

तदाश्वसिहि भद्रन्ते भव त्वं कालकांक्षिणी ।
न चिरात् द्रक्ष्यसे रामं प्रज्वलन्त मिवानलम् ॥ ४४

निहते राक्षसेन्द्रेऽस्मिन्सपुत्रामात्यबान्धवे ।
त्वं समेष्यसि रामेण शशाङ्केनेव रोहिणी ॥ ४५

क्षिप्रं त्वं देवि शोकस्य पारं यास्यसि मैथिलि ।
रावणं चैव रामेण निहतं द्रक्ष्यसेऽचिरात् ॥ ४६

एव माश्वास्य वैदेहीं हनुमान्मारुतात्मजः ।
गमनाय मतिं कृत्वा वैदेहीं पुन रब्रवीत् ॥ ४७

तमरिघ्नं कृतात्मानं क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ।
लक्ष्मणं च धनुष्पाणिं लङ्काद्वार मुपस्थितम् ॥ ४८

[सुग्रीवसहितं शूरं वानरैः परिवारितम् ।]
नखदंष्ट्रायुधान्वीरान्सिंहशार्दूलविक्रमान् ।
वानरान्वारणेन्द्राभान्क्षिप्रं द्रक्ष्यसि सङ्गतान् ॥ ४९

शैलाम्बुदनिकाशानां लङ्कामलयसानुषु ।
नर्दतां कपिमुख्याना मार्ये यूथान्यनेकशः ॥ ५०

स तु मर्माणि घोरेण ताडितो मन्मथेषुणा ।
न शर्म लभते राम स्सिंहार्दित इव द्विपः ॥ ५१

मारुदो देवि शोकेन माभूत्ते मनसोऽप्रियम् ।
शचीव पत्या शक्रेण भर्त्रा नाथवती ह्यासि ॥ ५२

रामा द्विशिष्टः कोऽन्योऽस्ति कश्चित्सौमित्रिणा समः ।
अग्निमारुतकल्पौ तौ भ्रातरौ तव संश्रयौ ॥ ५३

नास्मिंश्चिरं वत्स्यासि देवि देशे रक्षोगणै रध्युषितेऽतिरौद्रे ।
नते चिरा दागमनं प्रियस्य क्षमस्वमत्सङ्गमकालमात्रम् ॥ ५४

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकोनचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ चत्वारिंशस्सर्गः ॥

श्रुत्वातु वचनं तस्य वायुसूनोर्महात्मनः ।
उवाचात्महितं वाक्यं सीता सुरसुतोपमा ॥ १

त्वां दृष्ट्वा प्रियवक्तारं संप्रहृष्यामि वानर ।
अर्धसञ्जातसस्येव वृष्टिं प्राप्य वसुन्धरा ॥ २

यथा तं पुरुषव्याघ्रं गात्रैश्शोकाभिकर्शितैः ।
संस्पृशेयं सकामाहं तथा कुरु दयां मयि ॥ ३

अभिज्ञानं च रामस्य दद्या हरिगणोत्तम ।
क्षिप्ता मिषीकां काकस्य कोपा देकाक्षिशातनीम् ॥ ४

मनःशिलायास्तिलको गण्डपार्श्वे निवेशितः ।
त्वया प्रणष्टे तिलके तं किल स्मर्तुमर्हसि ॥ ५
स वीर्यवा न्कथं सीतां हृतां स मनुमन्यसे ।
वसन्तीं रक्षसां मध्ये महेन्द्रवरुणोपमः ॥ ६
एष चूडामणिर्दिव्यो मया सुपरिरक्षितः ।
एतं दृष्ट्वा प्रहृष्यामि व्यसने त्वा मिवानघ ॥ ७
एष निर्यातित श्रीमा न्मयाते वारिसंभवः ।
अतः परं न शक्ष्यामि जीवितुं शोकलालसा ॥ ८
असह्यानि च दुःखानि वाच श्च हृदयाच्छिदः ।
राक्षसीनां सुघोराणां त्वत्कृते मर्षयाम्यहम् ९
धारयिष्यामि मासं तु जीवितं शत्रुसूदन ।
ऊर्ध्वं मासा न्न जीविष्ये त्वया हीना नृपात्मज ॥ १०
घोरो राक्षसराजोऽयं दृष्टि श्च न सुखा मयि ।
त्वां च श्रुत्वा विपद्यंतं न जीवेय महं क्षणम् ॥ ११
वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साश्रु भाषितम् ।
अथाब्रवीन्महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ॥ १२
त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे ।
रामे दुःखाभिभूते तु लक्ष्मणः परितप्यते ॥ १३
कथंचिद्भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुम् ।
इमं मुहूर्तं दुःखाना मंतं द्रक्ष्यसि भामिनि ॥ १४
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ राजपुत्रा वरिंदमौ ।
त्वद्दर्शनकृतोत्साहौ लंकां भस्मीकरिष्यतः ॥ १५

हत्वा तु समरे क्रूरं रावणं सहबांधवम् ।
राघवौ त्वां विशालाक्षि स्वां पुरीं प्रापयिष्यतः ॥ १६
यत्तु रामो विजानीया दभिज्ञान मनिंदिते ।
प्रीतिसंजननं तस्य भूय स्त्वं दातु मर्हसि ॥ १७
साऽब्रवीद्दत्तमेवेह मयाभिज्ञान मुत्तमम् ।
एतदेव हि रामस्य दृष्ट्वा मत्केशभूषणम् ॥ १८
श्रद्धेयं हनुमन्वाक्यं तव वीर भविष्यति ।
सतं मणिवरं गृह्य श्रीमान् प्लवगसत्तमः ॥ १९
प्रणम्य शिरसा देवीं गमनायोपचक्रमे ।
तमुत्पातकृतोत्साह मवेक्ष्य हरिपुंगवम् ॥ २०
वर्धमानं महावेग मुवाच जनकात्मजा ।
अश्रुपूर्णमुखी दीना बाष्पगद्गदयागिरा ॥ २१
हनुमन् सिंहसंकाशौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सुग्रीवंच सहामात्यं सर्वान्ब्रूया ह्यनामयम् ॥ २२
यथा समहाबाहु मां तारयति राघवः ।
अस्मा दुःखांबुसंरोधात्त्वं समाधातु मर्हसि ॥ २३
इमं च तीव्रं मम शोकवेगं रक्षोभि रेभिः परिभर्त्सनंच ।
ब्रूयास्तु रामस्य गतस्समीपं शिवश्च तेऽध्वास्तु हरिप्रवीर ॥ २४
स राजपुत्र्या प्रतिवेदितार्थः कपिः कृतार्थः परिहृष्टचेताः ।
अल्पावशेषं प्रसमीक्ष्य कार्यं दिशं ह्युदीचीं मनसा जगाम ॥ २५

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ एकचत्वारिंशस्सर्गः ॥

स च वाग्भिः प्रशस्ताभि र्गमिष्यन् पूजितस्तया ।
तस्मा द्देशा दपक्रम्य चिंतयामास वानरः ॥ १
अल्पशेष मिदं कार्यं दृष्टेय मसितेक्षणा ।
त्रीनुपाया नतिक्रम्य चतुर्थ इह विद्यते ॥ २
न साम रक्षस्सु गुणाय कल्पते न दान मर्थोपचितेषु युज्यते ।
न भेदसाध्या बलदर्पिता जनाः पराक्रम स्त्वेव ममेह रोचते ॥ ३
नचास्य कार्यस्य पराक्रमादृते विनिश्चयः कश्चिदिहोपपद्यते ।
हतप्रवीराहिरणेहिराक्षसाः कथंचिदीयुर्यदिहाद्य मार्दवम् ॥ ४
कार्ये कर्मणि निर्दिष्टे यो बहून्यपि साधयेत् ।
पूर्वकार्याविरोधेन स कार्यं कर्तु मर्हति ॥ ५
नह्येक स्साधको हेतु स्स्वल्पस्यापीह कर्मणः ।
योह्यर्थं बहुधा वेद ससमर्थोऽर्थसाधने ॥ ६
इहैवतावत्कृतनिश्चयो ह्यहं यदि व्रजेयं प्लवगेश्वरालयम् ।
परात्मसम्मर्दविशेषतत्त्ववित्ततः कृतं स्या न्ममभर्तृशासनम् ॥ ७
कथंनु खल्वद्य भवे त्सुखागतं प्रसह्य युद्धं मम राक्षसैस्सह ।
तथैव खल्वात्मबलञ्च सारवत्सम्मानये न्माञ्च रणे दशाननः ॥ ८
तत स्समासाद्य रणे दशाननं समंत्रिवर्गं सबल प्रयायिनम् ।
हृदि स्थितं तस्य मतं बलंचवै सुखेन मत्वाह मितः पुन र्व्रजे ॥ ९
इद मस्य नृशंसस्य नन्दनोपम मुत्तमम् ।
वनं नेत्रमनःकान्तं नानाद्रुमलतायुतम् ॥ १०
इदं विध्वंसयिष्यामि शुष्कं वन मिवानलः ।
अस्मिन्भग्ने ततः कोपं करिष्यति दशाननः ॥ ११

ततो महत्साश्वमहारथद्विपं बलं समादेक्ष्यति राक्षसाधिपः ।
त्रिशूलकालायसपट्टसायुधं ततो महद्युद्ध मिदं भविष्यति ॥ १२
अहन्तुतै स्संयति चण्डविक्रमै स्समेत्य रक्षोभिरसह्यविक्रमः ।
निहत्य तद्रावणचोदितं बलं सुखं गमिष्यामि कपीश्वरालयम् ॥ १३
ततो मारुतवत्क्रुद्धो मारुति र्भीमविक्रमः ।
ऊरुवेगेन महता द्रुमान्क्षेप्तु मथारभत् ॥ १४
ततस्तु हनुमा न्वीरो बभञ्ज प्रमदावनम् ।
मत्तद्विपसमाघुष्टं नानाद्रुमलतायुतम् ॥ १५
तद्वनं मथितै र्वृक्षै र्भिन्नैश्च सलिलाशयैः ।
चूर्णितैः पर्वताग्रैश्च बभूवाप्रियदर्शनम् ॥ १६
नानाशकुन्तविरुतैः प्रभिन्नै स्सलिलाशयैः ।
ताम्रैः किसलयैः क्लांतैः क्लांतद्रुमलतायुतम् ॥ १७
नबभौ तद्वनं तत्र दावानलहतं यथा ।
व्याकुलावरणा रेजु र्विह्वलाइव ता लताः ॥ १८
लतागृहैश्चित्रगृहैश्च नाशितै र्महोरगैर्व्यालमृगैश्च निर्धुतैः ।
शिलागृहै रुन्मथितै स्तथा गृहैः प्रणष्टरूपं तदभून्महद्वनम् ॥ १९
सा विह्वला शोकलताप्रताना वनस्थली शोकलताप्रताना ।
जाता दशास्यप्रमदावनस्य कपे र्बलाद्धि प्रमदावनस्य ॥ २०
स तस्य कृत्वाऽर्थपतेर्महाकपि र्महद्व्यलीकं मनसो महात्मनः ।
युयुत्सुरेको बहुभिर्महाबलै श्श्रिया ज्वलन्तोरण मास्थितः कपिः ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ द्विचत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततः पक्षिनिनादेन वृक्षभंगस्वनेनच ।
बभूवु स्त्रासस्सम्भ्रान्ता स्सर्वे लङ्कानिवासिनः ॥ १
विद्रुताश्च भयत्रस्ताः विनेदुर्मृगपक्षिणः ।
रक्षसाञ्च निमित्तानि क्रूराणि प्रतिपेदिरे ॥ २
ततो गतायां निद्रायां राक्षस्यो विकृताननाः ।
त द्वनं ददृशु र्भग्नं तं च वीरं महाकपिम् ॥ ३
स ता दृष्ट्वा महाबाहु र्महासत्त्वो महाबलः ।
चकार सुमह द्रूपं राक्षसीनां भयावहम् ॥ ४
ततस्तं गिरिसंकाश मतिकायं महाबलम् ।
राक्षस्यो वानरं दृष्ट्वा पप्रच्छु र्जनकात्मजाम् ॥ ५
कोऽयं कस्य कुतो वायं किन्निमित्त मिहागतः ।
कथं त्वया सहानेन संवादः कृतइत्युत ॥ ६
आचक्ष्व नो विशालाक्षि माभूत्ते सुभगे भयम् ।
संवाद मसितापाङ्गे त्वया किं कृतवा नयम् ॥ ७
अथाब्रवीन्महासाध्वी सीता सर्वाङ्गसुन्दरी ।
रक्षसां भीमरूपाणां विज्ञाने मम का गतिः ॥ ८
यूय मेवाभिजानीत योऽयं यद्वा करिष्यति ।
अहि रेव ह्यहेः पादा न्विजानाति न संशयः ॥ ९
अह मप्यस्य भीतास्मि नैनं जानामि कोऽन्वयम् ।
वेद्मि राक्षस मे वैनं कामरूपिण मागतम् ॥ १०

वैदेह्या वचनं श्रुत्वा राक्षस्यो विद्रुतादिशः ।
स्थिताः काश्चि द्गताः काश्चि द्रावणाय निवेदितुम् ॥ ११
रावणस्य समीपेतु राक्षस्यो विकृताननाः ।
विरूपं वानरं भीम माख्यातु मुपचक्रमुः ॥ १२
अशोकवनिकामध्ये राजन् भीमवपुः कपिः ।
सीतया कृतसंवाद स्तिष्ठत्यमितविक्रमः ॥ १३
न च तं जानकी सीता हरिं हरिणलोचना ।
अस्माभि र्बहुधा पृष्टा निवेदयितु मिच्छति ॥ १४
वासवस्य भवे द्दूतो दूतो वैश्रवणस्य वा ।
प्रेषितो वापि रामेण सीतान्वेषणकांक्षया ॥ १५
तेन त्वद्भुतरूपेण यत्तत्तव मनोहरम् ।
नानामृगगणाकीर्णं प्रमृष्टं प्रमदावनम् ॥ १६
न तत्र कश्चि दुद्देशो यस्तेन नविनाशितः ।
यत्र सा जानकी सीता स तेन नविनाशितः ॥ १७
जानकीरक्षणार्थं वा श्रमाद्वा नोपलभ्यते । क्ष्य
अथवा कश्श्रमस्तस्य सैव तेनाभिरक्षिता ॥ १८
चारुपल्लवपुष्पाढ्यं यं सीता स्वय मास्थिता ।
प्रवृद्ध श्शिंशुपावृक्ष स्सच तेनाभिरक्षितः १९
तस्योग्ररूपस्योग्रंत्वं दंड माज्ञातु मर्हसि ।
सीतासंभाषिता येन तद्वनंच विनाशितम् ॥ २०
मनः परिगृहीतां तां तव रक्षो गणेश्वर ।
कस्सीता मभिभाषेत यो न स्या त्त्यक्तजीवितः ॥ २१

राक्षसीनां वध श्श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
हुताग्नि रिव जज्वाल कोपसंवर्तितेक्षणः ॥ २२
तस्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापत न्नास्रबिंदवः ।
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिष स्स्नेहबिंदवः ॥ २३
आत्मन स्सदृशान् शूरान् किंकरान्नाम राक्षसान् ।
व्यादिदेश महातेजा निग्रहार्थं हनूमतः ॥ २४
तेषा मशीतिसाहस्रं किंकराणां तरस्विनाम् ।
निर्ययु र्भवना त्तस्मा त्कूटमुद्गरपाणयः ॥ २५
महोदरा महादंष्ट्रा घोररूपा महाबलाः ।
युद्धाभिमनस स्सर्वे हनुमद्ग्रहणोद्यताः ॥ २६
तेकपींद्रं समासाद्य तोरणस्थ मवस्थितम् ।
अभिपेतुर्महावेगाः पतंगाइव पावकम् ॥ २७
तेगदाभि र्विचित्राभिः परिघैः काञ्चनांगदैः ।
आजघ्नु र्वानरश्रेष्ठं शरै श्चादित्यसन्निभैः ॥ २८
मुद्गरैः पट्टसै श्शूलैः प्रासतोमरशक्तिभिः ।
परिवार्य हनूमन्तं सहसा तस्थु रग्रतः ॥ २९
हनुमानपि तेजस्वी श्रीमान्पर्वतसन्निभः ।
क्षिता वाविध्य लांगूलं ननाद च महास्वनम् ॥ ३०
सभूत्वा सुमहाकायो हनुमान्मारुतात्मजः ।
धृष्ट मास्फोटयामास लङ्कां शब्देन पूरयन् ॥ ३१
तस्यास्फोटितशब्देन महता चानुनादिना ।
पेतु र्विहंगा गगना दुच्चै श्चेद मघोषयत् ॥ ३२

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ ३३
दासोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
हनुमान्शत्रुसैन्यानां निहन्ता मारुतात्मजः ॥ ३४
न रावणसहस्रं मे युद्धे प्रतिबलं भवेत् ।
शिलाभिस्तु प्रहरतः पादपैश्च सहस्रशः ॥ ३५
अर्दयित्वा पुरीं लङ्का मभिवाद्यच मैथिलीम् ।
समृद्धार्थो गमिष्यामि मिषतां सर्वरक्षसाम् ॥ ३६
तस्यसन्नादशब्देन तेऽभवन्भयशंकिताः ।
ददृशुश्च हनूमन्तं सन्ध्यामेघ मिवोन्नतम् ॥ ३७
स्वामिसंदेशनिश्शङ्का स्ततस्ते राक्षसाः कपिम् ।
चित्रैः प्रहरणै र्भीमै रभिपेतुस्ततस्ततः ॥ ३८
सतैः परिवृत श्शूरै स्सर्वत स्सुमहाबलः ।
आससादाऽयसं भीमं परिघं तोरणाश्रितम् ॥ ३९
स तं परिघ मादाय जघान रजनीचरान् ।
सपन्नगमिवादाय स्फुरन्तं विनतासुतः ॥ ४०
विचचाराम्बरे वीरः परिगृह्यच मारुतिः ।
[सूदयामास वज्रेण दैत्यानिव सहस्रदृक्]
सहत्वा राक्षसा न्वीरान्किंकरा न्मारुतात्मजः ॥ ४१
युद्धकांक्षी पुन र्वीर स्तोरणं समुपाश्रितः ।
ततस्तस्माद्भयान्मुक्ताः कतिचि त्तत्रराक्षसाः ॥ ४२

निहतान्किंकरान्सर्वान्रावणाय न्यवेदयन् ।
स राक्षसानां निहतं महद्बलं निशम्य राजा परिवृत्तलोचनः ।
समादिदेशाप्रतिमं पराक्रमे प्रहस्तपुत्रं समरे सुदुर्जयम् ॥ ४३

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्विचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ त्रिचत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततस्स किंकरा न्हत्वा हनुमान्ध्यान मास्थितः ।
वनं भग्नं मया चैत्यप्रासादो न विनाशितः ॥ १
तस्मा त्प्रासाद मप्येव भीमं विध्वंसयाम्यहम् ।
इति संचिंत्य मनसा हनुमान् दर्शयन् बलम् ॥ २
चैत्यप्रासाद माप्लुत्य मेरुशृंग मिवोन्नतम् ।
आरुरोह कपिश्रेष्ठो हनुमान्मारुतात्मजः ॥ ३
आरुह्य गिरिसंकाशं प्रासादं हरियूथपः ।
बभौ स सुमहातेजाः प्रतिसूर्य इवोदितः ॥ ४
संप्रधृष्य च दुर्धर्षं चैत्य प्रासाद मुत्तमम् ।
हनुमान् प्रज्वलन् लक्ष्म्या पारियात्रोपमोऽभवत् ॥ ५
स भूत्वा सुमहाकायः प्रभावा न्मारुतात्मजः ।
धृष्ट मास्फोटयामास लंकां शब्देन पूरयन् ॥ ६
तस्यास्फोटितशब्देन महता श्रोत्रघातिना ।
पेतु र्विहंगमा स्तत्र चैत्यपालाश्च मोहिताः ॥ ७
अस्त्रवि ज्जयतां रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ ८

दासोऽहं कोसलेंद्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
हनुमान् शत्रुसैन्यानां निहंता मारुतात्मजः ॥ ९
न रावणसहस्रं मे युद्धे प्रतिबलं भवेत् ।
शिलाभिस्तु प्रहरतः पादपैश्च सहस्रशः ॥ १०
अर्दयित्वा पुरीं लङ्का मभिवाद्यच मैथिलीम् ।
समृद्धार्थो गमिष्यामि मिषतां सर्वरक्षसाम् ॥ ११
एव मुक्त्वा विमानस्थ श्चैत्यस्थान् हरियूथपः ।
ननाद भीमनिर्ह्रादो रक्षसां जनयन्भयम् ॥ १२
तेन शब्देन महता चैत्यपाला श्शतं ययुः ।
गृहीत्वा विविधा नस्त्रा न्प्रासा न्खड्गा न्परश्वधान् ॥ १३
विसृजन्तो महाकाया मारुतिं पर्यवारयन् ।
ते गदाभि र्विचित्राभिः परिघैः काञ्चनाङ्गदैः ॥ १४
आजघ्नु र्वानरश्रेष्ठं बाणै श्चादित्यसन्निभैः ।
आवर्त इव गङ्गाया स्तोयस्य विपुलो महान् ॥ १५
परिक्षिप्य हरिश्रेष्ठं स बभौ रक्षसां गणः ।
ततो वातात्मजः क्रुद्धो भीम रूपं समास्थितः ॥ १६
प्रासादस्य महांस्तस्य स्तंभं हेमपरिष्कृतम् ।
उत्पाटयित्वा वेगेन हनुमान्पवनात्मजः ॥ १७
ततस्तं भ्रामयामास शतधारं महाबलः ।
तत्र चाग्नि स्समभवत्प्रासाद श्चाप्यदह्यत ॥ १८
दह्यमानं ततो दृष्ट्वाप्रासादं हरियूथपः ।
स राक्षसशतं हत्वा वज्रे णेंद्र इवासुरान् ॥ १९

अन्तरिक्षेस्थित श्श्रीमा निदं वचन मब्रवीत् ।
मादृशानां सहस्राणि विसृष्टानि महात्मनाम् ॥ २०
बलिनां वानरेन्द्राणां सुग्रीववशवर्तिनाम् ।
अटंति वसुधां कृत्स्नां वय मन्येच वानराः ॥ २१
दशनागबलाः केचि त्केचिद्दशगुणोत्तराः ।
केचिन्नागसहस्रस्य बभूवु स्तुल्यविक्रमाः ॥ २२
संति चौघबलाः केचित्केचि द्वायुबलोपमाः ।
अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रा सन्हरियूथपाः ॥ २३
ईदृग्विधैस्तु हरिभिर्वृतो दन्तनखायुधैः ।
शतैश्शतसहस्रैश्च कोटीभि रयुतैरपि ॥ २४
आगमिष्यति सुग्रीव स्सर्वेषांवो निषूदनः ।
नेय मस्ति पुरी लङ्का न यूयं न च रावणः ।
यस्मादिक्ष्वाकुनाथेन बद्धं वैरं महात्मना ॥ २५

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रिचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ चतुश्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

संदिष्टो राक्षसेन्द्रेण प्रहस्तस्य सुतो बली ।
जम्बुमाली महादंष्ट्रो निर्जगाम धनुर्धरः ॥ १
रक्तमाल्याम्बरधर स्स्रग्वी रुचिरकुंडलः ।
महा न्विवृत्तनयन श्चंड स्समरदुर्जयः ॥ २
[दग्धत्रिकूटप्रतिमो महाजलदसन्निभः ।
महाभुजाशिरस्कन्धो महादंष्ट्रो महाननः ॥

महाजवो महोत्साहो महासत्त्वोरुविक्रमः ।
आजगामातिवेगेन वज्राशनिसमस्वनः ॥]
धनुश्शक्रधनुः प्रख्यं महद्रुचिरसायकम् ।
विष्फारयानो वेगेन वज्राशनिसमस्वनम् ॥ ३
तस्यविष्फारघोषेण धनुषो महता दिशः ।
प्रदिश श्च नभश्चैव सहसा समपूर्यत ॥ ४
[उद्गच्छ न्निव चादित्यः प्रभाभि रिव लोहितः ।
लोहिताङ्गेन महता कवचेनाभिसंवृतः ।
तिष्ठ तिष्ठेति सहसा हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥]
रथेन खरयुक्तेन त मागत मुदीक्ष्य सः ।
हनुमान्वेगसंपन्नोजहर्ष च ननाद च ॥ ५
तं तोरणविटंकस्थं हनुमन्तं महाकपिम् ।
जम्बुमाली महाबाहु र्विव्याध निशितैश्शरैः ॥ ६
अर्धचन्द्रेण वदने शिरस्येकेन कर्णिना ।
बाह्वोर्विव्याध नाराचै र्दशभिस्तं कपीश्वरम् ॥ ७
तस्य तच्छुशुभे ताम्रं शरेणाभिहतं मुखम् ।
शरदीवांबुजं फुल्लं विद्धं भास्कररश्मिना ॥ ८
तत्तस्य रक्तं रक्तेन रंजितं शुशुभे मुखम् ।
यथालोके महापद्मं सिक्तं चंदनबिंदुभिः ॥ ९
चुकोप बाणाभिहतो राक्षसस्य महाकपिः ।
ततः पार्श्वेऽतिविपुलां ददर्श महतीं शिलाम् ॥ १०

तरसा तां समुत्पाट्य चिक्षेप बलवद्बली ।
तां शरैर्दशभिः क्रुद्ध स्ताडयामास राक्षसः ॥ ११
विपन्नं कर्म तद्दृष्ट्वा हनूमां श्चंडविक्रमः ।
सालं विपुल मुत्पाट्य भ्रामयामास वीर्यवान् ॥ १२
भ्रामयंतं कपिं दृष्ट्वा सालवृक्षं महाबलम् ।
चिक्षेप सुबहून् बाणान् जंबुमाली महाबलः ॥ १३
सालं चतुर्भि श्चिच्छेद वानरं पंचभि र्भुजे ।
उरस्येकेन बाणेन दशभि स्तु स्तनांतरे ॥ १४
स शरैः पूरिततनुः क्रोधेन महता वृतः ।
त मेव परिघं गृह्य भ्रामयमास वेगितः ॥ १५
अतिवेगोऽतिवेगेन भ्रामयित्वा बलोत्कटः ।
परिघं पातयामास जंबुमाले र्महोरसि ॥ १६
तस्य चैव शिरो नास्ति न बाहू न च जानुनी ।
न धनुर्न रथो नाश्वास्तत्रादृश्यंत नेषवः ॥ १७
स हत स्सहसा तेन जंबुमाली महाबलः ।
पपात निहतो भूमौ चूर्णितांगविभूषणः ॥ १८
जंबुमालिं च निहतं किंकरां श्च महाबलान् ।
चुक्रोध रावण श्श्रुत्वा कोपसंरक्तलोचनः ॥ १९
सरोषसंवर्तितताम्रलोचनः प्रहस्तपुत्रे निहते महाबले ।
अमात्यपुत्रा नतिवीर्यविक्रमान् समादिदेशाशु निशाचरेश्वरः ॥ २०

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुश्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चचत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततस्ते राक्षसेंद्रेण चोदिता मंत्रिणस्सुताः ।
निर्ययु र्भवना त्तस्मा त्सप्तसप्तार्चिवर्चसः ॥ १
महाबलपरीवारा धनुष्मंतो महाबलाः ।
कृतास्त्रास्त्रविदां श्रेष्ठाः परस्परजयैषिणः ॥ २
हेमजालपरिक्षिप्तै र्ध्वजवद्भिः पताकिभिः ।
तोयदस्वननिर्घोषै र्वाजियुक्तैर्महारथैः ॥ ३
तप्तकांचनचित्राणि चापान्यमितविक्रमाः ।
विष्फारयंत स्संहृष्टा स्तटित्वंत इवांबुदाः ॥ ४
जनन्यस्तु ततस्तेषां विदित्वा किंकरा न्हतान् ।
बभूवुश्शोकसंभ्रांता स्सबांधवसुहृज्जनाः ॥ ५
ते परस्परसंघर्षा त्तप्तकांचनभूषणाः ।
अभिपेतु र्हनूमंतं तोरणस्थ मवस्थितम् ॥ ६
सृजंतो बाणवृष्टिं ते रथगर्जितनिस्स्वनाः ।
वृष्टिमंत इवांभोदा विचेरु र्नैर्ऋतांबुदाः ॥ ७
अवकीर्णस्ततस्ताभि र्हनुमान् शरवृष्टिभिः ।
अभवत्संवृताकार श्शैलराडिव वृष्टिभिः ॥ ८
स शरान्मोघयामास तेषा माशुचरः कपिः ।
रथवेगं च वीराणां विचर न्विमलेऽम्बरे ॥ ९
सतैः क्रीडन्धनुष्मद्भि र्व्योम्नि वीरः प्रकाशते ।
धनुष्मद्भि र्यथा मेघैर्मारुतः प्रभु रंबरे ॥ १०

स कृत्वा निनदं घोरं त्रासयं स्तां महाचमूम् ।
चकार हनुमान् वेगं तेषु रक्षस्सु वीर्यवान् ॥ ११
तलेनाभ्यहन स्कांश्चि त्पादैः कांश्चि त्परंतपः ।
मुष्टिनाऽभ्यहन त्कांश्चिन्नखैः कांश्चिद्व्यदारयत् ॥ १२
प्रममाथोरसा कांश्चि दूरुभ्या मपरान् कपिः ।
केचित्तस्य निनादेन तत्रैव पतिता भुवि ॥ १३
ततस्तेष्ववसन्नेषु भूमौ निपतितेषुच ।
तत्सैन्य मगम त्सर्वं दिशो दश भयार्दितम् ॥ १४
विनेदु र्विस्वरं नागा निपेतु र्भुविवाजिनः ।
भग्ननीडध्वजच्छत्रै र्भूश्च कीर्णाऽभव द्रथैः ॥ १५
स्रवता रुधिरेणाथ स्रवन्त्यो दर्शिताः पथि ।
विविधैश्च स्वरैर्लङ्का ननाद विकृतं तदा ॥ १६
सता न्प्रवृद्धा न्विनिहत्य राक्षसान् महाबल श्चण्डपराक्रमः कपिः ।
युयुत्सुरन्यैः पुनरेव राक्षसै स्तमेव वीरोऽभिजगामतोरणम् ॥ १७

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ षट्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

हतान्मन्त्रिसुतान्बुद्ध्वा वानरेण महात्मना ।
रावण स्संवृताकारश्चकारमतिमुत्तमाम् ॥ १
स विरूपाक्षयूपाक्षौ दुर्धरंचैव राक्षसम् ।
प्रघसं भासकर्णंच पञ्च सेनाग्रनायकान् ॥ २

संदिदेश दशग्रीवो वीरान्नयविशारदान् ।
हनुमद्ग्रहणव्यग्रा न्वायु वेगसमान्युधि ॥ ३
यात सेनाग्रगा स्सर्वे महाबलपरिग्रहाः ।
सवाजिरथमातङ्गा स्सकपि श्शास्यतामिति ॥ ४
यत्तैश्च खलु भाव्यं स्यात्त मासाद्य वनालयम् ।
कर्मचापि समाधेयं देशकालाविरोधितम् ॥ ५
[वानरोऽयमिति ज्ञात्वा नहि शुद्ध्यति मे मनः ।
नैवाहं तं कपिं मन्ये यथेयं प्रस्तुताकथा ॥]
नह्यहं तं कपिं मन्ये कर्मणा प्रतितर्कयन् ।
सर्वथा तन्महद्भूतं महाबलपरिग्रहम् ॥ ६
भवेदिन्द्रेण वा सृष्ट मस्मदर्थं तपोबलात् ।
सनागयक्षगन्धर्वा देवासुरमहर्षयः ॥ ७
युष्माभि स्सहितै स्सर्वैर्मयासह विनिर्जिताः ।
तै रवश्यं विधातव्यं व्यळीकं किंचिदेव नः ॥ ८
तदेव नात्रसंदेहः प्रसह्य परिगृह्यताम् ।
नावमान्यो भवद्भिश्च हरि र्धीरपराक्रमः ॥ ९
दृष्टाहि हरयः पूर्वं मया विपुलविक्रमाः ।
वालीच सह सुग्रीवो जांबवां श्च महाबलः ॥ १०
नील स्सेनापतिश्चैव येचान्ये द्विविदादयः ।
नैवं तेषां गति र्भीमा नतेजो नपराक्रमः ॥ ११
नमति र्नबलोत्साहौ नरूपपरिकल्पनम् ।
महत्सत्त्व मिदं ज्ञेयं कपिरूपं व्यवस्थितम् ॥ १२

प्रयत्नं महदास्थाय क्रियता मस्य निग्रहः ।
कामं लोकास्त्रय स्सेंद्रा स्ससुरासुरमानवाः ॥ १३
भवता मग्रतः स्थातुं न पर्याप्ता रणाजिरे ।
तथापितु नयज्ञेन जय माकांक्षता रणे ॥ १४
आत्मा रक्ष्यः प्रयत्नेन युद्धसिद्धिर्हि चंचला ।
ते स्वामिवचनं सर्वे प्रतिगृह्य महौजसः ॥ १५
समुत्पेतु र्महावेगा हुताशसमतेजसः ।
रथै र्मत्तैश्च मातंगै र्वाजिभिश्च महाजवैः ॥ १६
शस्त्रैश्च विविधै स्तीक्ष्णै स्सर्वै श्चोपचिता बलैः ।
तत स्तं ददृशु र्वीरा दीप्यमानं महाकपिम् ॥ १७
रश्मिमंत मिवोद्यंतं स्वतेजोरश्मिमालिनम् ।
तोरणस्थं महोत्साहं महासत्त्वं महाबलम् ॥ भुजम् ॥ १८
महामतिं महावेगं महाकायं महाबलम् ।
तं समीक्ष्यैव ते सर्वे दिक्षु सर्वास्ववस्थिताः ॥ १९
तैस्तैः प्रहरणै र्भीमै रभिपेतु स्तत स्ततः ।
तस्य पंचायसा स्तीक्ष्णा श्शिताः पीतमुखा श्शराः ॥ २०
शिरस्युत्पलपत्त्राभा दुर्धरेण निपातिताः ।
सतैः पंचभि राविद्ध श्शरै श्शिरसि वानरः ॥ २१
उत्पपात नदन् व्योम्नि दिशो दश विनादयन् ।
तत स्तु दुर्धरो वीर स्सरथ स्सज्यकार्मुकः ॥ २२
किरन् शरशतै स्तीक्ष्णै रभिपेदे महाबलः ।
स कपि र्वारयामास तं व्योम्नि शरवर्षिणम् ॥ २३

वृष्टिमंतं पयोदान्ते पयोद मिव मारुतः ।
अर्द्यमान स्तत स्तेन दुर्धरेणानिलात्मजः ॥ २४
चकार कदनं भूयो व्यवर्धत च वेगवान् ।
स दूरं सहसोत्पत्य दुर्धरस्य रथे हरिः ॥ २५
निपपात महावेगो विद्युद्राशिर्गिराविव ।
तत स्स मथिताष्टाश्वं रथं भग्नाक्षकूवरम् ॥ २६
विहाय न्यपत द्भूमौ दुर्धर स्त्यक्तजीवितः ।
तं विरूपाक्ष यूपाक्षौ दृष्ट्वा निपतितं भुवि ॥ २७
संजातरोषौ दुर्धर्षा वुत्पेततु ररिन्दमौ ।
स ताभ्यां सहसोत्पत्य विष्ठितो विमलेंऽबरे ॥ २८
मुद्गराभ्यां महाबाहु र्वक्षस्यभिहतः कपिः ।
तयो र्वेगवतो र्वेगं विनिहत्य महाबलः ॥ २९
निपपात पुन र्भूमौ सुपर्णसमविक्रमः ।
स सालवृक्ष मासाद्य त मुत्पाट्य च वानरः ॥ ३०
ता वुभौ राक्षसौ वीरौ जघान पवनात्मजः ।
तत स्तां स्त्रीन् हतान् ज्ञात्वा वानरेण तरस्विना ॥ ३१
अभिपेदे महावेगः प्रसह्य प्रघसो हरिम् ।
भासकर्णश्च संक्रुद्ध श्शूल मादाय वीर्यवान् ॥ ३२
एकतः कपिशार्दूलं यशस्विन मवस्थितम् ।
पट्टसेन शिताग्रेण प्रघसः प्रत्यपोथयत् ॥ पोथ ३३
भासकर्णश्च शूलेन राक्षसः कपिसत्तमम् ।
स ताभ्यां विक्षतैर्गात्रै रसृग्दिग्धतनूरुहः ॥ ३४

अभव द्वानरः क्रुद्धो बालसूर्यसमप्रभः ।
समुत्पाट्य गिरेश्शृङ्गं समृगव्यालपादपम् ॥ ३५
जघान हनुमा न्वीरो राक्षसौ कपिकुञ्जरः ।
[गिरिश्शृङ्गविनिष्पिष्टौ तिलशस्तौ बभूवतुः]
तत स्तेष्ववसन्नेषु सेनापतिषु पञ्चसु ॥ ३६
बलं त दवशेषं च नाशयामास वानरः ।
अश्वैरश्वान्गजैर्नागान्योधैर्योधान्रथैरथान् ॥ ३७
स कपिर्नाशयामास सहस्राक्ष इवासुरान् ।
हतैर्नागैश्च तुरगै भग्नाक्षैश्च महारथैः ॥ ३८
हतैश्च राक्षसै र्भूमी रुद्धमार्गासमन्ततः ।
ततः कपिस्तान्ध्वजिनीपतीन्रणे निहत्य वीरान्सबलान्सवाहनान् ।
समीक्ष्य वीरः परिगृह्य तोरणं कृतक्षणः काल इव प्रजाक्षये ॥ ३९

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षट्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ सप्तचत्वारिंशस्सर्गः ॥

सेनापतीन् पंच स तु प्रमापितान् हनूमता सानुचरान् सवाहनान् ।
समीक्ष्य राजा समरोद्धतोन्मुखं कुमार मक्षं प्रसमैक्षताग्रतः ॥ १
स तस्य दृष्ट्यर्पणसंप्रचोदितः प्रतापवान् कांचनचित्रकार्मुकः ।
समुत्पपाताथ सदस्युदीरितो द्विजातिमुख्यै र्हविषेव पावकः ॥ २
ततो महद्बालदिवाकरप्रभं प्रतप्तजांबूनदजालसंततम् ।
रथं समास्थाय ययौ स वीर्यवान् महाहरिं तं प्रति नैरृतर्षभः ॥ ३

तत स्तपस्संग्रहसंचयार्जितं प्रतप्तजांबूनदजालशोभितम् ।
पताकिनं रत्नविभूषितध्वजं मनोजवाष्टाश्ववरै स्सुयोजितम् ॥ ४
सुरासुराधृष्य मसंगचारिणं रविप्रभं व्योमचरं समाहितम् ।
सतूणमष्टासिनिबद्धबंधुरं यथाक्रमावेशितशक्तितोमरम् ॥ ५
विराजमानं प्रतिपूर्णवस्तुना स हेमदाम्ना शशिसूर्यवर्चसा ।
दिवाकराभं रथ मास्थित स्तत स्स निर्जगामामरतुल्यविक्रमः ॥ ६
स पूरयन् खंच महीं च साचलां तुरंगमातंगमहारथस्वनैः ।
बलै स्समेतै स्सहि तोरणस्थितं समर्थ मासीन मुपागमत्कपिम् ॥ ७
स तं समासाद्य हरिं हरीक्षणो युगांतकालाग्निमिव प्रजाक्षये ।
अवस्थितं विस्मितजातसंभ्रम स्समैक्षताक्षो बहुमानचक्षुषा ॥ ८
स तस्य वेगं च कपे र्महात्मनः पराक्रमं चारिषु पार्थिवात्मजः ।
विचारयन् स्वंच बलं महाबलो हिमक्षये सूर्य इवाभिवर्धते ॥ ९
स जातमन्युःप्रसमीक्ष्य विक्रमं स्थिरं स्थित स्संयति दुर्निवारणम् ।
समाहितात्मा हनुमंत माहवे प्रचोदयामास शरैस्त्रिभि श्शितैः ॥ १०
ततः कपिं तं प्रसमीक्ष्य गर्वितं जितश्रमं शत्रुपराजयोर्जितम् ।
अवैक्षताक्ष स्समुदीर्णमानस स्सबाणपाणिः प्रगृहीतकार्मुकः ॥ ११
स हेमनिष्कांगदचारुकुंडल स्समाससादाऽशु पराक्रमः कपिम् ।
तयो र्बभूवा प्रतिम स्समागम स्सुरासुराणा मपि संभ्रमप्रदः ॥
ररास भूमिर्नतताप भानुमान्ववौ न वायुः प्रचचाल चाचलः ।
कपेः कुमारस्यच वीक्ष्य संयुगं ननादच द्यौ रुदधिश्च चुक्षुभे ॥ १३
तत स्स वीर स्सुमुखान्पतत्रिण स्सुवर्णपुङ्खान्सविषा निवोरगान् ।
समाधिसंयोगविमोक्षतत्त्वविच्छरा नथ त्रीन्कपिमूर्ध्न्यपातयत् ॥१४

स तै श्शरैर्मूर्ध्नि समं निपातितैः क्षरन्नसृग्दिग्धविवृत्तलोचनः ।
नवोदितादित्यनिभ श्शरांशुमा न्व्यराजतादित्य इवांशुमालिकः ॥
तत स्स पिङ्गाधिपमन्त्रिसत्तम स्समीक्ष्य तं राजवरात्मजं रणे ।
उदग्रचित्रायुधचित्रकार्मुकं जहर्ष चापूर्यत चाहवोन्मुखः ॥ १६
स मन्दराग्रस्थ इवांशुमालिको विवृद्धकोपो बलवीर्यसंयुतः ।
कुमार मक्षं सबलं सवाहनं ददाह नेत्राग्निमरीचिभिस्तदा ॥ १७
तत स्स बाणासनचित्रकार्मुक श्शरप्रवर्षो युधि राक्षसाम्बुदः ।
शरान्मुमोचाऽशु हरीश्वराचले बलाहको वृष्टि मिवाचलोत्तमे ॥ १८
ततः कपिस्तं रणचण्डविक्रमं विवृद्धतेजोबलवीर्यसंयुतम् ।
कुमार मक्षं प्रसमीक्ष्य संयुगे ननाद हर्षा द्घनतुल्यविक्रमम् ॥ १९
स बालभावा द्युधि वीर्यदर्पितः प्रवृद्धमन्युः क्षतजोपमेक्षणः ।
समाससादाप्रतिमं कपिं रणे गजो महाकूप मिवावृतं तृणैः ॥ २०
स तेन बाणैः प्रसभं निपातितै श्चकार नादं घननादनिस्स्वनः ।
समुत्पपाता शु नभ स्स मारुति र्भुजोरुविक्षेपणघोरदर्शनः ॥ २१
समुत्पतंतं समभिद्रवद्बली स राक्षसानां प्रवरः प्रतापवान् ।
रथी रथिश्रेष्ठतमः किरन्शरैः पयोधरश्शैल मिवाश्मवृष्टिभिः ॥ २२
सतान्शरां स्तस्य हरिर्विमोक्षयञ्चचार वीरः पथि वायुसेविते ।
शरान्तरे मारुतव द्विनिष्पत न्मनोजव स्संयति चण्डविक्रमः ॥ २३
त मात्तबाणासन माहवोन्मुखं ख मास्तृणन्तं विशिखै श्शरोत्तमैः ।
अवैक्षताक्षं बहुमानचक्षुषा जगाम चिंतां च स मारुतात्मजः ॥ २४
तत श्शरै र्भिन्नभुजांतरः कपिः कुमारवीरेण महात्मना नदन् ।
महाभुजः कर्म विशेषतत्त्वविद्विचिंतयामास रणे पराक्रमम् ॥ २५

अबालव द्बालदिवाकरप्रभः करोत्ययं कर्म महन्महाबलः ।
न चास्य सर्वाहवकर्मशोभिनः प्रमापणे मे मति रत्र जायते ॥ २६
अयं महात्मा च महांश्च वीर्यत स्समाहित श्चातिसहश्च संयुगे ।
असंशयं कर्मगुणोदयादयं सनागयक्षै र्मुनिभिश्च पूजितः ॥ २७
पराक्रमोत्साहविवृद्धमानस स्समीक्षते मां प्रमुखोग्रत स्स्थितः ।
पराक्रमो ह्यस्य मनांसि कंपये त्सुरासुराणामपि शीघ्रगामिनः ॥ २८
न खल्वयं नाभिभवे दुपेक्षितः पराक्रमो ह्यस्य रणे विवर्धते ।
प्रमापणं त्वेव ममाद्य रोचते न वर्धमानोऽग्निरुपेक्षितुं क्षमः ॥ २९
इति प्रवेगंतु परस्य तर्कयन् स्वकर्मयोगं च विधाय वीर्यवान् ।
चकार वेगं तु महाबल स्तदा मतिं च चक्रेऽस्य वधे महाकपिः ॥
स तस्य ता नष्टहया न्महाजवान् समाहितान् भारसहा न्विवर्तने ।
जघान वीरः पथि वायुसेविते तलप्रहारैः पवनात्मजः कपिः ॥ ३१
तत स्तलेनाभिहतो महारथ स्स तस्य पिंगाधिपमंत्रिनिर्जितः ।
प्रभग्ननीडः परिमुक्तकूबरः पपात भूमौ हतवाजि रंबरात् ॥ ३२
स तं परित्यज्य महारथो रथं स कार्मुकः खङ्गधरः ख मुत्पतन् ।
तपोऽभियोगा दृषि रुग्रवीर्यवान् विहाय देहं मरुता मिवालयम् ॥ ३
ततः कपि स्तं विचरंत मंबरे पतत्रिराजानिलसिद्धसेविते ।
समेत्य तं मारुततुल्यविक्रमः क्रमेण जग्राह सपादयो र्दृढम् ॥ ३४
स तं समाविध्य सहस्रशः कपि र्महोरगं गृह्य इवांडजेश्वरः ।
मुमोच वेगा त्पितृतुल्यविक्रमो महीतले संयति वानरोत्तमः ॥ ३५
स भग्नबाहूरुकटीशिरोधरः क्षरन्नसृङ्निर्मथितास्थिलोचनः ।
स भग्नसन्धिः प्रविकीर्णबन्धनो हतः क्षितौ वायुसुतेन राक्षसः ॥

महाकपि र्भूमितले निपीड्य तं चकार रक्षोधिपतेर्महद्भयम् ।
महर्षिभिश्चक्रचरै र्महाव्रतै स्समेत्य भूतैश्च सयक्षपन्नगैः ॥ ३७
सुरैश्च सेन्द्रै र्भृशजातविस्मयै र्हते कुमारे स कपिर्निरीक्षितः ।
निहत्य तं वज्रिसुतोपमप्रभं कुमार मक्षं क्षतजोपमेक्षणम् ॥ ३८
तमेव वीरोऽभिजगाम तोरणं कृतक्षणः काल इव प्रजाक्षये ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टचत्वारिंशस्सर्गः ॥

तत स्स रक्षोधिपति र्महात्मा हनूमताऽक्षे निहते कुमारे ।
मनस्समाधाय तदेन्द्रकल्पं समादिदेशेन्द्रजितं सरोषम् ॥ १
त्व मस्त्रवि च्छस्त्रविदां वरिष्ठ स्सुरासुराणामपि शोकदाता ।
सुरेषु सेन्द्रेषु च दृष्टकर्मा पितामहाराधनसंचितास्त्रः ॥ २
तवास्त्रबल मासाद्य नासुराः नस्समरुद्गणाः ।
नशेकु स्समरे स्थातुं सुरेश्वरसमाश्रिताः ॥ ३
न कश्चि त्त्रिषु लोकेषु संयुगे न गतश्रमः ।
भुजवीर्याभिगुप्त श्च तपसा चाभिरक्षितः ॥ ४
देशकालविभागज्ञस्त्वमेव मतिसत्तमः ।
न तेऽस्त्यशक्यं समरेषु कर्मणा न तेऽस्त्यकार्यं मतिपूर्वमंत्रणे ॥
न सोऽस्ति कश्चि त्त्रिषु संग्रहेषु वै न वेद यस्तेऽस्त्रबलं बलं च ते ।
ममानुरूपं तपसो बलं च पराक्रम श्चास्त्रबलं च संयुगे ॥
न त्वां समासाद्य रणावमर्दे मन श्श्रमं गच्छति निश्चितार्थम् ।
निहताः किंकरा स्सर्वे जंबुमाली च राक्षसः ॥

अमात्यपुत्रा वीराश्च पंचसेनाग्रयायिनः ।
बलानि सुसमृद्धानि साश्वनागरथानि च ॥ ८
सहोदर स्ते दयितः कुमारोऽक्षश्च सूदितः ।
नहि तेष्वेव मे सारो यस्त्वय्यरिनिषूदन ॥ ९
इदं हि दृष्ट्वा मतिमन्महद्बलं कपेः प्रभावंच पराक्रमं च ।
त्व मात्मनश्चापि समीक्ष्य सारं कुरुष्व वेगं स्वबलानुरूपम् ॥ १०
बलावमर्दस्त्वयि सन्निकृष्टे यथागते शाम्यति शान्तशत्रौ ।
तथा समीक्ष्यात्मबलं परञ्च समारभस्वास्त्रविदां वरिष्ठ ॥ ११
न वीर सेना गणशो च्यवन्ति न वज्र मादाय विशालसारम् ।
न मारुतस्या स्यगतेः प्रमाणं न चाग्निकल्पः करणेन हंतुम् ॥ १२
तमेव मर्थं प्रसमीक्ष्य सम्यक् स्वकर्मसाम्यश्च्द्धि समाहितात्मा ।
स्मरंश्च दिव्यं धनुषोऽस्त्रवीर्यं व्रजाक्षतं कर्म समारभस्व ॥ १३
नखल्वियं मति श्श्रेष्ठा यत्त्वां संप्रेषयाम्यहम् ।
इयञ्च राजधर्माणां क्षत्रस्यच मतिर्मता ॥ १४
नानाशस्त्रै श्च संग्रामे वैशारद्य मरिन्दम ।
अवश्यमेव योद्धव्यं काम्यश्च विजयोरणे ॥ १५
ततः पितु स्तद्वचनं निशम्य प्रदक्षिणं दक्षसुतप्रभावः ।
चकार भर्तार मदीनसत्त्वो रणाय वीरः प्रतिपन्नबुद्धिः ॥ १६
तत स्तै स्स्वगणै रिष्टै रिंद्रजित्प्रतिपूजितः ।
युद्धोद्धतः कृतोत्साह स्संग्रामं प्रत्यपद्यत ॥ १७
श्रीमान्पद्मपलाशाक्षो राक्षसाधिपते स्सुतः ।
निर्जगाम महातेजा स्समुद्र इव पर्वसु ॥ १८

सपक्षिराजोपमतुल्यवेगैर्व्यालै श्चतुर्भि स्सिततीक्ष्णदंष्ट्रैः ।
रथं समायुक्त मसंगवेगं समारुरोहेंद्रजिदिंद्रकल्पः ॥ १९
स रथी धन्विनां श्रेष्ठ श्शस्त्रज्ञोऽस्त्रविदां वरः ।
रथेनाभिययौ क्षिप्रं हनुमान्यत्र सोऽभवत् ॥ २०
स तस्य रथनिर्घोषं ज्यास्वनं कार्मुकस्य च ।
निशम्य हरिवीरोऽसौ संप्रहृष्टतरोऽभवत् ॥ २१
सुमहच्चाप मादाय शितशल्यांश्च सायकान् ।
हनुमंत मभिप्रेत्य जगाम रणपंडितः ॥ २२
तस्मिं स्तत स्संयति जातहर्षे रणाय निर्गच्छति बाणपाणौ ।
दिशश्च सर्वाः कलुषा बभूवु र्मृगाश्च रौद्रा बहुधा विनेदुः ॥ २३
समागता स्तत्र तु नागयक्षा महर्षय श्चक्रचरा श्च सिद्धाः ।
नभ स्समावृत्य च पक्षिसंघा विनेदु रुच्चैः परमप्रहृष्टाः ॥ २४
आयान्तं सरथं दृष्ट्वा तूर्ण मिन्द्रजितं कपिः ।
विननाद महानादं व्यवर्धत च वेगवान् ॥ २५
इन्द्रजित्तु रथं दिव्य मास्थित श्चित्रकार्मुकः ।
धनु र्विष्फारयामास तटि दूर्जितनिस्स्वनम् ॥ २६
तत स्समेता वतितीक्ष्णवेगौ महाबलौ तौ रणनिर्विशङ्कौ ।
कपि श्च रक्षोधिपतेश्च पुत्र स्सुरासुरेन्द्रा विव बद्धवैरौ ॥ २७
स तस्य वीरस्य महारथस्य धनुष्मत स्संयति सम्मतस्य ।
शरप्रवेगं व्यहन त्प्रवृद्धश्चचार मार्गे पितु रप्रमेये ॥ २८
तत श्शरा नायततीक्ष्णशल्यान्सुपत्रिणः काञ्चनचित्रपुङ्खान् ।
मुमोच वीरः परवीरहंता सुसन्नतान्वज्रनिपातवेगान् ॥ २९

ततस्तु तत्स्यन्दननिस्स्वनञ्च मृदङ्गभेरीपटहस्वनञ्च ।
विकृष्यमाणस्य च कार्मुकस्य निशम्यघोषं पुनरुत्पपात ॥ ३०
शराणा मन्तरेष्वाशु व्यवर्तत महाकपिः ।
हरिस्तस्याभिलक्ष्यस्य मोघयन्लक्ष्यसंग्रहम् ॥ ३१
शराणा मग्रत स्तस्य पुन स्समभिवर्तत ।
प्रसार्य हस्तौ हनुमा नुत्पपातानिलात्मजः ॥ ३२
ता वुभौ वेगसंपन्नौ रणकर्मविशारदौ ।
सर्वभूतमनोग्राहि चक्रतु र्युद्ध मुत्तमम् ॥ ३३
हनूमतो वेद न राक्षसोऽन्तरं न मारुति स्तस्य महात्मनोऽन्तरम् ॥
परस्परं निर्विषहौ बभूवतु स्समेत्य तौ देवसमानविक्रमौ ॥ ३४
ततस्तु लक्ष्ये सविहन्यमाने शरेष्वमोघेषु च संपतत्सु ।
जगाम चिन्तां महतीं महात्मा समाधिसंयोगसमाहितात्मा ॥ ३५
ततो मतिं राक्षसराजसूनु श्चकार तस्मिन्हरिवीरमुख्ये ।
अवध्यतां तस्य कपे स्समीक्ष्य कथं निगच्छे दिति निग्रहार्थम् ॥
ततः पैतामहं वीर स्सोऽस्त्र मस्त्रविदां वरः ।
संदधे सुमहातेजा स्तं हरिप्रवरं प्रति ॥ ३७
अवध्योऽय मिति ज्ञात्वा तमस्त्रेणास्त्रतत्त्ववित् ।
निजग्राह महाबाहु मारुतात्मज मिंद्रजित् ॥ ३८
तेन बद्धस्ततोऽस्त्रेण राक्षसेन स वानरः ।
अभव न्निर्विचेष्टश्च पपात स महीतले ॥ ३९
ततोऽथ बुध्वा स तदास्त्रबंधं प्रभोः प्रभावा द्विगतात्मवेगः ।
पितामहानुग्रह मात्मन श्च विचिंतयामास हरिप्रवीरः ॥ ४०

तत स्स्वायंभुवै र्मंत्रै र्ब्रह्मास्त्र मभिमंत्रितम् ।
हनुमां श्चिंतयामास वरदानं पितामहात् ॥ ४१
नमेऽस्य बंधस्य च शक्ति रस्ति विमोक्षणे लोकगुरोः प्रभावात् ।
इत्येव मुक्त्वा विहितोऽस्त्रबंधो मयात्मयोने रनुवर्तितव्यः ॥ ४२
स वीर्य मस्त्रस्य कपि र्विचार्य पितामहानुग्रह मात्मनश्च ।
विमोक्षशक्तिं परिचिंतयित्वा पितामहाज्ञा मनुवर्तते स्म ॥ ४३
अस्त्रेणापि हि बद्धस्य भयं मम न जायते ।
पितामह महेन्द्राभ्यां रक्षितस्यानिलेन च ॥ ४४
ग्रहणेचापि रक्षोभिर्महान्मेगुणदर्शनम् ।
राक्षसेन्द्रेण संवाद स्तस्माद्गृह्णंतु मां परे ॥ ४५
स निश्चितार्थः परवीरहंता समीक्ष्यकारी विनिवृत्तचेष्टः ।
परैः प्रसह्याभिगतै र्निगृह्य ननाद तैस्तैः परिभर्त्स्यमानः ॥ ४६
ततस्तं राक्षसा दृष्ट्वा निर्विचेष्ट मरिन्दमम् ।
बबन्धु श्शणवल्कै श्च द्रुमचीरै श्च संहतैः ॥ ४७
स रोचयामास परैश्च बन्धनं प्रसह्य वीरै रभिनिग्रहं च ।
कौतूहला न्मां यदि राक्षसेन्द्रो द्रष्टुं व्यवस्ये दिति निश्चितार्थः ॥
सबद्धस्तेन वल्केन विमुक्तोऽस्त्रेण वीर्यवान् ।
अस्त्रबन्ध स्सचान्यं हि न बन्ध मनुवर्तते ॥ ४९
अथेन्द्रजित्तु द्रुमचीरबद्धं विचार्य वीरः कपिसत्तमं तम् ।
विमुक्त मस्त्रेण जगाम चिन्तां नान्येन बद्धो ह्यनुवर्ततेऽस्त्रम् ॥
अहो मह त्कर्मकृतं निरर्थकं न राक्षसै र्मंत्रगति र्विमृष्टा ।
पुनश्च नास्त्रे विहतेऽस्त्रमन्यत्प्रवर्तते संशयितास्स्मसर्वे ॥ ५१

अस्त्रेण हनुमान्मुक्तो नात्मान मवबुध्यत ।
कृष्यमाणस्तु रक्षोभि स्तैश्च बन्धै र्निपीडितः ॥ ५२
हन्यमान स्ततः क्रूरै राक्षसैः काष्ठमुष्टिभिः ।
समीपं राक्षसेन्द्रस्य प्राकृष्यत स वानरः ॥ ५३
अथेंद्रजित्तं प्रसमीक्ष्य मुक्त मस्त्रेण बद्धं द्रुमचीरसूत्रैः ।
व्यदर्शय त्तत्र महाबलं तं हरिप्रवीरं सगणाय राज्ञे ॥ ५४
तं मत्त मिव मातंगं बद्धं कपिवरोत्तमम् ।
राक्षसा राक्षसेंद्राय रावणाय न्यवेदयन् ॥ ५५
कोऽयं कस्य कुतो वाऽत्र किंकार्यं कोऽन्यपाश्रयः ? ।
इति राक्षसवीराणां तत्र संजज्ञिरे कथाः ॥ ५६
हन्यतां दह्यतां वाऽपि भक्ष्यता मिति चापरे ।
राक्षसा स्तत्र संक्रुद्धाःपरस्पर मथाब्रुवन् ॥ ५७
अतीत्य मार्गं सहसा महात्मा स तत्र रक्षोऽधिपपादमूले ।
ददर्श राज्ञः परिचारवृद्धान् गृहं महारत्नविभूषितं च ॥ ५८
स ददर्श महातेजा रावणः कपिसत्तमम् ।
रक्षोभि र्विकृताकारैः कृष्यमाण मितस्ततः ॥ ५९
राक्षसाधिपतिं चापि ददर्श कपिसत्तमः ।
तेजोबलसमायुक्तं तपंत मिव भास्करम् ॥ ६०
स रोषसंवर्तितताम्रदृष्टि र्दशानन स्तं कपि मन्ववेक्ष्य ।
अथोपविष्टान् कुलशीलवृद्धान् समादिशत्तं प्रति मंत्रिमुख्यान् ॥ ६१
यथाक्रमंतैस्स कपि र्विपृष्टः कार्यार्थ मर्थस्य च मूल मादौ ।
निवेदयामास हरीश्वरस्य दूत स्सकाशा दह मागतोऽस्मि ॥ ६२

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ एकोनपञ्चाशस्सर्गः ॥

तत स्स कर्मणा तस्य विस्मितो भीमविक्रमः ।
हनुमा न्रोषताम्राक्षो रक्षोधिप मवैक्षत ॥ १
भ्राजमानं महार्हेण काञ्चनेन विराजितम् ।
मुक्ताजालावृतेनाथ मकुटेन महाद्युतिम् २
वज्रसंयोगसंयुक्तै र्महार्हमणिविग्रहैः ।
हैमै राभरणै श्चित्रैर्मनसेव प्रकल्पितैः ॥ ३
महार्हक्षौमसंवीतं रक्तचन्दनरूषितम् ।
स्वनुलिप्तं विचित्राभि र्विविधाभि श्च भक्तिभिः ॥ ४
विवृतै र्दर्शनीयैश्च रक्ताक्षै र्भीमविक्रमैः ।
दीप्ततीक्ष्णमहादंष्ट्रैः प्रलम्बदशनच्छदैः ॥ ५
शिरोभि र्दशभि र्वीरं भ्राजमानं महौजसम् ।
नानाव्याळसमाकीर्णै श्शिखरै रिव मन्दरम् ॥ ६
नीलाञ्जनचयप्रख्यं हारेणोरसि राजता ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्रेण सबलाक मिवांबुदम् ॥ ७
बाहुभिर्बद्धकेयूरै श्चन्दनोत्तमरूषितैः ।
भ्राजमानांगदैः पीनैः पंचशीर्षैरिवोरगैः ॥ ८
महति स्फाटिके चित्रे रत्नसंयोगसंस्कृते ।
उत्तमास्तरणास्तीर्णे सूपविष्टं वरासने ॥ ९
अलंकृताभि रत्यर्थं प्रमदाभि स्समंततः ।
वालव्यजनहस्ताभि राराात्समुपसेवितम् ॥ १०

दुर्धरेण प्रहस्तेन महापार्श्वेन रक्षसा ।
मंत्रिभिर्मंत्रतत्त्वज्ञै र्निकुंभेन च मंत्रिणा ॥ ११
सुखोपविष्टं रक्षोभि श्चतुर्भि र्बलदर्पितैः ।
कृत्स्नः परिवृतो लोक श्चतुर्भि रिव सागरैः ॥ १२
मंत्रिभिर्मंत्रतत्त्वज्ञै रन्यैश्च शुभबुद्धिभिः ।
अन्वास्यमानं रक्षोभि स्सुरै रिव सुरेश्वरम् ॥ १३
अपश्य द्राक्षसपतिं हनुमा नतितेजसम् ।
विष्ठितं मेरुशिखरे स तोय मिव तोयदम् ॥ १४
सतै स्संपीड्यमानोऽपि रक्षोभि र्भीमविक्रमैः ।
विस्मयं परमं गत्वा रक्षोधिप मवैक्षत ॥ १५
भ्राजमानं ततो दृष्ट्वा हनुमा न्राक्षसेश्वरम् ।
मनसा चिंतयामास तेजसा तस्य मोहितः ॥ १६
अहो रूपमहो धैर्यमहो सत्त्व महोद्युतिः ।
अहो राक्षसराजस्य सर्वलक्षणयुक्तता ॥ १७
यद्यधर्मो न बलवान् स्या दयं राक्षसेश्वरः ।
स्या दयं सुरलोकस्य सशक्रस्यापि रक्षिता ॥ १८
अस्य क्रूरै र्नृशंसै श्च कर्मभि र्लोककुत्सितैः ।
तेन बिभ्यति खल्वस्माल्लोका स्सामरदानवाः ॥ १९
अयं ह्युत्सहते क्रुद्धः कर्तु मेकार्णवं जगत् ।
इति चिन्तां बहुविधा मकरोन्मतिमान्हरिः ।
दृष्ट्वा राक्षसराजस्य प्रभाव ममितौजसः ॥ २०

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकोनपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चाशस्सर्गः ॥

तं मुद्वीक्ष्य महाबाहुः पिंगाक्षं पुरतस्स्थितम् ।
कोपेन महताऽऽविष्टो रावणो लोकरावणः ॥ १

शङ्काहृतात्मा दध्यौ स कपींद्रं तेजसा वृतम् ।
कि मेष भगवान्नन्दी भवे त्साक्षादिहागतः ॥ २

येन शप्तोऽस्मि कैलासे मया सञ्चालिते पुरा ।
सोऽयंवानरमूर्तिस्स्यात्किंस्विद्बाणोऽपिवाऽसुरः ॥ ३

स राजा रोषताम्राक्षः प्रहस्तं मंत्रिसत्तमम् ।
कालयुक्त मुवाचेदं वचो विपुल मर्थवत् ॥ ४

दुरात्मा पृच्छयता मेष कुतः किं वाऽस्य कारणम् ।
वनभङ्गे च कोऽस्यार्थो राक्षसीनां च तर्जने ॥ ५

मत्पुरी मप्रधृष्यां वाऽऽगमने किं प्रयोजनम् ।
आयोधने वा किं कार्यं पृच्छयता मेष दुर्मतिः ॥ ६

रावणस्य वच श्श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्य मब्रवीत् ।
समाश्वसिहि भद्रंते न भीः कार्या त्वया कपे ॥ ७

यदि तावत्त्व मिंद्रेण प्रेषितो रावणालयम् ।
तत्त्व माख्याहि माभूत्ते भयं वानर मोक्ष्यसे ॥ ८

यदि वैश्रवणस्य त्वं यमस्य वरुणस्य च ।
चाररूप मिदं कृत्वा प्रविष्टो नः पुरी मिमाम् ॥ ९

विष्णुना प्रेषितो वाऽपि दूतो विजयकांक्षिणा ।
न हि ते वानरं तेजो रूपमात्रं तु वानरम् ॥ १०

तत्त्वतः कथयस्वाद्य ततो वानरमोक्ष्यसे ।
अनृतं वदत श्चापि दुर्लभं तव जीवितम् ॥ ११

अथवा यन्निमित्तं ते प्रवेशो रावणालये ।
एव मुक्तो हरिश्रेष्ठ स्तदा रक्षो गणेश्वरम् ॥ १२

अब्रवी न्नास्मि शक्रस्य यमस्य वरुणस्य वा ।
धनदेन न मे सख्यं विष्णुना नास्मि चोदितः ॥ १३

जाति रेव मम त्वेषा वानरोऽह मिहाऽगतः ।
दर्शने राक्षसेंद्रस्य दुर्लभे तदिदं मया ॥ १४

वनं राक्षसराजस्य दर्शनार्थे विनाशितम् ।
तत स्ते राक्षसाः प्राप्ता बलिनो युद्धकांक्षिणः ॥ १५

रक्षणार्थं तु देहस्य प्रतियुद्धा मया रणे ।
अस्त्रपाशैर्न शक्योऽहं बद्धुं देवासुरैरपि ॥ हं १६

पितामहादेव वरो ममा प्येषोऽभ्युपागतः ।
राजानं द्रष्टुकामेन मयाऽस्त्रमनुवर्तितम् ॥ १७

विमुक्तो ह्यह मस्त्रेण राक्षसै स्त्वभिपीडितः ।
केनचि द्राजकार्येण संप्राप्तोऽस्मि तवान्तिकम् ॥ क १८

दूतोऽह मिति विज्ञेयो राघवस्यामितौजसः ।
श्रूयतां चापि वचनं मम पथ्य मिदं प्रभो ॥ १९

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ एकपञ्चाशस्सर्गः ॥

तं समीक्ष्य महासत्त्वं सत्त्ववान्हरिसत्तमः ।
वाक्य मर्थव दव्यग्रस्त मुवाच दशाननम् ॥ १

अहं सुग्रीवसन्देशा दिह प्राप्तस्तवालयम् ।
राक्षसेन्द्र हरीशस्त्वां भ्राता कुशल मब्रवीत् ॥ २

भ्रातु श्शृणु समादेशं सुग्रीवस्य महात्मनः ।
धर्मार्थोपहितं वाक्य मिह चामुत्र च क्षमम् ॥ ३

राजा दशरथोनाम रथकुञ्जरवाजिमान् ।
पितेव बन्धुर्लोकस्य सुरेश्वरसमद्युतिः ॥ ४

ज्येष्ठ स्तस्य महाबाहुः पुत्त्रः प्रियकरः प्रभुः ।
पितु र्निदेशा न्निष्क्रान्तः प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥ ५

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतयाचापि भार्यया ।
रामोनाम महातेजा धर्म्यं पन्थान माश्रितः ॥ ६

तस्य भार्या वने नष्टा सीता पति मनुव्रता ।
वैदेहस्य सुता राज्ञो जनकस्य महात्मनः ॥ ७

स मार्गमाण स्तां देवीं राजपुत्त्र स्सहानुजः ।
ऋश्यमूक मनुप्राप्त स्सुग्रीवेण समागतः ॥ ८

तस्य तेन प्रतिज्ञातं सीतायाः परिमार्गणम् ।
सुग्रीवस्यापि रामेण हरिराज्यं निवेदितम् ॥ ९

तत स्तेन मृधे हत्वा राजपुत्त्रेण वालिनम् ।
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये हर्यृक्षाणां गणेश्वरः ॥ १०

त्वया विज्ञातपूर्व श्च वाली वानरपुङ्गवः ।
रामेण निहत स्संख्ये शरेणैकेन वानरः ॥ ११
स सीतामार्गणे व्यग्र स्सुग्रीव स्सत्यसङ्गरः ।
हरीन् संप्रेषयामास दिश स्सर्वा हरीश्वरः ॥ १२
तां हरीणां सहस्राणि शतानि नियुतानि च ।
दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते ह्यध श्चोपरि चाम्बरे ॥ १३
वैनतेयसमाः केचि त्केचि त्तत्रानिलोपमाः ।
असङ्गगतयश्शीघ्रा हरिवीरा महाबलाः ॥ १४
अहं तु हनुमान्नाम मारुत स्यौरस स्सुतः ।
सीताया स्तु कृते तूर्णं शतयोजन मायतम् ॥ १५
समुद्रं लङ्घयित्वैव तां दिदृक्षु रिहाऽगतः ।
भ्रमता च मयादृष्टा गृहे ते जनकात्मजा ॥ १६
त द्भवान्दृष्टधर्मार्थस्तपः कृतपरिग्रहः ।
परदारान्महाप्राज्ञ नोपरोद्धुं त्व मर्हसि ॥ १७
न हि धर्मविरुद्धेषु बह्वपायेषु कर्मसु ।
मूलघातिषु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्विधाः ॥ १८
कश्च लक्ष्मणमुक्तानां रामकोपानुवर्तिनाम् ।
शराणा मग्रतः स्थातुं शक्तो देवासुरेष्वपि ॥ १९
न चापि त्रिषु लोकेषु राजन्विद्येत कश्चन ।
राघवस्य व्यळीकं यः कृत्वा सुख मवाप्नुयात् ॥ १०
तत्त्रिकालहितं वाक्यं धर्म्य मर्थानुबन्धि च ।
बुध्यस्व नरदेवाय जानकी प्रतिदीयताम् ॥ २१

दृष्टा हीयं मया देवी लब्धं यदिह दुर्लभम् ।
उत्तरं कर्म यच्छेषं निमित्तं तत्र राघवः ॥ २२

लक्षितेयं मया सीता तथा शोकपरायणा ।
गृह्य यां नाभिजानासि पञ्चास्या मिव पन्नगीम् ॥ २३

नेयं जरयितुं शक्या सासुरै रमरै रपि ।
विषसंसृष्ट मत्यर्थं भुक्त मन्नमिवौजसा ॥ २४

तप स्सन्तापलब्धस्ते योऽयं धर्मपरिग्रहः ।
न स नाशयितुं न्याय्य आत्मप्राणपरिग्रहः ॥ २५

अवध्यतां तपोभि र्यां भवान् स मनुपश्यति ।
आत्मन स्सासुरैर्देवैर्हेतु स्तत्राप्ययं महान् ॥ २६

सुग्रीवो नहि देवोऽयं नासुरो न च राक्षसः ।
न दानवो न गन्धर्वो न यक्षो न च पन्नगः ॥ २७

मानुषो राघवो राजन् सुग्रीवश्च हरीश्वरः
तस्मा त्प्राणपरित्राणं कथं राज न्करिष्यसि ।
न तु धर्मोपसंहार मधर्मफलसंहितम् ॥ २८

तदेव फल मन्वेति धर्म श्चाधर्मनाशनः ।
प्राप्तं धर्मफलं तावद्भवता नात्र संशयः ॥ २९

फल मस्याप्यधर्मस्य क्षिप्रमेव प्रपत्स्यसे ।
जनस्थानवधं बुध्वा बुध्वा वालिवधं तथा ॥ ३०

रामसुग्रीवसख्यं च बुध्यस्व हित मात्मनः ।
कामं खल्वह मप्येक स्सवाजिरथकुञ्जराम् ॥ ३१

लङ्कां नाशयितुं शक्त स्तस्यैषतु विनिश्चयः ।
रामेण हि प्रतिज्ञातं हर्यृक्षगणसन्निधौ ॥ ३२
उत्सादन ममित्राणां सीतायैस्तु प्रधर्षिता ।
अपकुर्वन्हि रामस्य साक्षादपि पुरन्दरः ॥ ३३
न सुखं प्राप्नुया दन्यः किं पुन स्त्वद्विधोजनः ।
यां सीते त्यभिजानासि येयं तिष्ठति ते वशे ॥ ३४
कालरात्रीति तां विद्धि सर्वलङ्काविनाशिनीम् ।
तदलं कालपाशेन सीताविग्रहरूपिणा ॥ ३५
स्वयं स्कन्धावसक्तेन क्षम मात्मनि चिन्त्यताम् ।
सीतायास्तेजसा दग्धां रामकोपप्रपीडिताम् ॥ ३६
दह्यमाना मिमां पश्य पुरीं साट्टप्रतोळिकाम् ।
स्वानि मित्त्राणि मन्त्रींश्च ज्ञातीन्भ्रातृन्सुतान्हितान् ॥ ३७
भोगा न्दारांश्च लङ्कांच मा विनाश मुपानय ।
सत्यं राक्षसराजेन्द्र शृणुष्व वचनं मम ॥ ३८
रामदासस्य दूतस्य वानरस्य विशेषतः ।
सर्वान्लोकान्सुसंहृत्य सभूतान्सचराचरान् ॥ ३९
पुन रेव तथा स्रष्टुं शक्तो रामो महायशाः ।
देवासुरनरेन्द्रेषु यक्षरक्षोगणेषु च ॥ ४०
विद्याधरेषु सर्वेषु गन्धर्वेषूरगेषु च ।
सिद्धेषु किन्नरेन्द्रेषु पतत्रिषु च सर्वतः ॥ ४१
सर्वभूतेषु सर्वत्र सर्वकालेषु नास्तिसः ।
यो रामं प्रतियुध्येत विष्णुतुल्यपराक्रमम् ॥ ४२

सर्वलोकेश्वरस्यैवं कृत्वा विप्रिय मुत्तमम् ।
रामस्य राजसिंहस्य दुर्लभं तव जीवितम् ॥ ४३
देवाश्च दैत्याश्च निशाचरेन्द्र गन्धर्वविद्याधरनागयक्षाः ।
रामस्य लोकत्रयनायकस्य स्थातुं न शक्ता स्समरेषु सर्वे ॥ ४४
ब्रह्मा स्वयम्भू श्चतुराननोवा रुद्रस्त्रिणेत्र स्त्रिपुरान्तकोवा ।
इन्द्रो महेन्द्र स्सुरनायकोवा त्रातुं न शक्ता युधि रामवध्यम् ॥ ४५
स सौष्ठवोपेत मदीनवादिनः कपे र्निशम्याप्रतिमोऽप्रियं वचः ।
दशाननः कोपविवृत्तलोचन स्समादिशत्तस्य वधं महाकपेः ॥ ४६

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ द्विपञ्चाशस्सर्गः ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरस्य महात्मनः ।
आज्ञापय द्वधं तस्य रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ १
वधे तस्य समाज्ञप्ते रावणेन दुरात्मना ।
निवेदितवतो दौत्यं नानुमेने विभीषणः ॥ २
तं रक्षोधिपतिं क्रुद्धं तच्च कार्य मुपस्थितम् ।
विदित्वा चिन्तयामास कार्यं कार्यविधौ स्थितः ॥ ३
निश्चितार्थस्तत स्साम्ना पूज्यं शत्रुजि दग्रजम् ।
उवाच हित मत्यर्थं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ ४
क्षमस्व रोषं त्यज राक्षसेन्द्र प्रसीद मद्वाक्यमिदं शृणुष्व ।
वधं न कुर्वन्ति परावरज्ञाः दूतस्य सन्तो वसुधाधिपेन्द्राः ॥ ५

राजधर्मविरुद्धं च लोकवृत्तैश्च गर्हितम् ।
तव चासदृशं वीर कपे रस्य प्रमापणम् ॥ ६
धर्मज्ञ श्च कृतज्ञ श्च राजधर्मविशारदः ।
परावरज्ञो भूतानां त्व मेव परमार्थवित् ॥ ७
गृह्यन्ते यदि रोषेण त्वादृशोऽपि विपश्चितः ।
तत श्शास्त्रविपश्चित्त्वं श्रम एव हि केवलम् ॥ ८
तस्मात्प्रसीद शत्रुघ्न राक्षसेन्द्र दुरासद ।
युक्तायुक्तं विनिश्चित्य दूतदण्डोविधीयताम् ॥ ९
विभीषणवच श्श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
रोषेण महताऽऽविष्टो वाक्य मुत्तर मब्रवीत् ॥ १०
न पापानां वधे पापं विद्यते शत्रुसूदन ।
तस्मा देनं वधिष्यामि वानरं पापचारिणम् ॥ ११
अधर्ममूलं बहुदोषयुक्त मनार्यजुष्टं वचनं निशम्य ।
उवाच वाक्यं परमार्थतत्त्वं विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ॥ १२
प्रसीद लङ्केश्वर राक्षसेन्द्र धर्मार्थयुक्तं वचनं शृणुष्व ।
दूता नवध्यान्समयेषु राजन्सर्वेषु सर्वत्र वदन्ति सन्तः ॥ १३
असंशयं शत्रु रयं प्रवृद्धः कृतं ह्यनेनाप्रिय मप्रमेयम् ।
न दूतवध्यां प्रवदन्ति सन्तो दूतस्य दृष्टा बहवो हि दण्डाः ॥ १४
वैरूप्य मङ्गेषु कशाभिघातो मौण्ड्यं तथा लक्षणसन्निपातः ।
एतान्हि दूते प्रवदन्ति दण्डान्वधस्तु दूतस्य न न श्श्रुतोऽपि ॥ १५
कथं च धर्मार्थविनीतबुद्धिः परावरप्रत्ययनिश्चितार्थः ।
भवद्विधः कोपवशे हि तिष्ठेत् कोपं नियच्छन्तिहिसत्त्ववन्तः ॥ १६

न धर्मवादे न च लोकवृत्ते न शास्त्रबुद्धिग्रहणेषु चापि ।
विद्येत कश्चित्तव वीर तुल्य स्त्वं ह्युत्तम स्सर्व सुरासुराणाम् ॥ १७
[पराक्रमोत्साह मनस्विनाञ्च सुरासुराणा मपि दुर्जयेन ।
त्वयाऽप्रमेयेन सुरेन्द्रसंघाः जिताश्च युद्धेष्वसकृन्नरेन्द्राः ॥
इत्थं विधास्यामरदैत्यशत्रो श्शूरस्य वीरस्य तवाजितस्य ।
कुर्वन्ति वीरा मनसा प्यलीकं प्राणै र्विमुक्ता न तु भोः पुरा ते ॥]
न चाप्यस्य कपे र्घाते कंचि त्पश्याम्यहं गुणम् ।
तेष्वयं पात्यतां दण्डो यै रयं प्रेषितः कपिः ॥ १८
साधु र्वा यदि वाऽसाधुः परै रेष समर्पितः ।
ब्रुवन्परार्थं परवान्नदूतो वध मर्हति ॥ १९
अपि चास्मिन्हते राज न्नान्यं पश्यामि खेचरम् ।
इह यः पुन रागच्छे त्परं पारं महोदधेः ॥ २०
तस्मान्नास्य वधे यत्नः कार्यः परपुरञ्जय ।
भवान्सेन्द्रेषु देवेषु यत्न मास्थातु मर्हति ॥ २१
अस्मिन्विनष्टे नहि दूत मन्यं पश्यामि यस्तौ नरराजपुत्रौ ।
भवता
युद्धाय युद्धप्रिय दुर्विनीता वुद्योजयेद्दीर्घपथविरुद्धौ ॥ २२
[अस्मिन्हते वानरयूथमुख्ये सर्वापदं संप्रवदन्ति सन्तः ।
नहि प्रपश्यामि गुणं यशोवा लोकापवादो भवतिप्रसिद्धः ॥
मूढैः प्रगल्भैरपि दुर्विनीतैर्यै र्वानरोऽयं पुरुषैर्विसृष्टः ।
तेषां वधार्थं कुरुवीर्यत्नं शीघ्रं विनाशाय निशाचरेन्द्र ॥
कुरुष्व ताव त्परमप्रयत्नं धर्मं समास्थाय सुरेन्द्र शत्रो ।
देवेषु सर्वेषु सवासवेषु दैत्येषु सर्वेषु सदानवेषु ॥

कृत्वा प्रयत्नं सुदृढं सुशीघ्रं मद्वाक्य मेवं मनसा प्रगृह्य ।
तौराजपुत्रौ विनिगृह्य वीरौ जयंपरं प्राप्स्यसि राक्षसेन्द्र ॥]
पराक्रमोत्साहमनस्विनां च सुरासुराणा मपि दुर्जयेन ।
त्वया मनो नन्दन नैर्ऋतानां युद्धायति र्नाशयितुं न युक्ता ॥ २३
हिता श्च शूरा श्च समाहिता श्च कुलेषु जाता श्च महागुणेषु ।
मनस्विन श्शस्त्रभृतां वरिष्ठाः कोट्यग्रतस्ते सुभृता श्च योधाः ॥ २४
तदेकदेशेन बलस्य ताव त्केचित्तवाऽऽदेशकृतोऽभियान्तु ।
तौ राजपुत्रौ विनिगृह्य मूढौ परेषु ते भावयितुं प्रभावम् ॥ २५
निशाचराणामधिपोऽनुजस्य विभीषणस्योत्तमवाक्य मिष्टम् ।
जग्राह बुद्ध्या सुरलोकशत्रुर्महाबलोराक्षसराजमुख्यः ॥ २६
[किं वानरं ब्रह्म परं चसत्यंसर्वस्यबीजं जगतोऽस्य विष्णोः ।
यद्देवदेवस्य परश्चतेजः तदेव तेजः कपिरेष वीरः ॥
वधायमेवैष्णवतेज एव निस्संशयोऽयं कपिरूपधारी ।
इत्येव मेतद्बहुधा विचिन्त्य रक्षोधिपः क्रोधवशं जगाम ॥
क्रोधञ्चजातंहृदयेनिरुध्यविभीषणोक्तं वचनं सुपूज्य ।
उवाच रक्षोधिपतिर्महात्मा विभीषणं शस्त्रभृतांवरिष्ठम् ॥]

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्विपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ त्रिपञ्चाशस्सर्गः ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दशग्रीवो महाबलः ।
देशकालहितं वाक्यं भ्रातु रुत्तर मब्रवीत् ॥ १

सम्य गुक्तं हि भवता दूतवध्या विगर्हिता ।
अवश्यं तु वधा दन्यः क्रियता मस्य निग्रहः ॥ २
कपीनां किल लांगूल मिष्टं भवति भूषणम् ।
तदस्य दीप्यतां शीघ्रं तेन दग्धेन गच्छतु ॥ ३
ततः पश्यन्त्विमं दीन मङ्गवैरूप्यकर्शितम् ।
समित्रज्ञातय स्सर्वे बान्धवा स्ससुहृज्जनाः ॥ ४
आज्ञापय द्राक्षसेन्द्रः पुरं सर्वं सचत्वरम् ।
लांगूलेन प्रदीप्तेन रक्षोभिः परिणीयताम् ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसाः कोपकर्शिताः ।
वेष्टयन्ति स्म लांगूलं जीर्णैः कार्पासकैः पटैः ॥ ६
संवेष्ट्यमाने लांगूले व्यवर्धत महाकपिः ।
शुष्क मिन्धन मासाद्य वनेष्विव हुताशनः । ७
तैलेन परिषिच्याथ तेऽग्निं तत्राभ्यपातयन् ।
लांगूलेन प्रदीप्तेन राक्षसां स्ता नपातयत् ॥ ८
रोषामर्षपरीतात्मा बालसूर्यसमाननः ।
लांगूलं संप्रदीप्तं तु द्रष्टुं तस्य हनूमतः ॥ ९
सहस्त्री बालवृद्धाश्च जग्मुः प्रीता निशाचराः ।
स भूय स्सङ्गतैः क्रूरै राक्षसै र्हरिसत्तमः ॥ १०
निबद्धः कृतवा न्वीर स्तत्कालसदृशीं मतिम् ।
कामं खलु न मे शक्ता निबद्धस्यापि राक्षसाः ॥ ११
छित्त्वा पाशान्समुत्पत्य हन्या मह मिमा न्पुनः ।
यदि भर्तुर्हितार्थाय चरन्तं भर्तृशासनात् ॥ १२

बध्नन्त्येते दुरात्मनो नतु मे निष्कृतिः कृता ।
सर्वेषा मेव पर्याप्तो राक्षसाना महं युधि ॥ १३
किंतु रामस्य प्रीत्यर्थं विषहिष्ये ऽहं मीदृशम् । ष्ये
लङ्का चारयितव्या वै पुन रेव भवेदिति ॥ १४
रात्रौ न हि सुदृष्टा मे दुर्गकर्मविधानतः ।
अवश्य मेव द्रष्टव्या मया लङ्कानिशाक्षये ॥ १५
कामं बद्धस्य मे भूयः पुच्छस्योद्दीपनेन च ।
पीडां कुर्वन्तु रक्षांसि न मेऽस्ति मनसश्श्रमः ॥ १६
ततस्ते संवृताकारं सत्त्ववन्तं महाकपिम् ।
परिगृह्य ययुर्हृष्टा राक्षसाः कपिकुञ्जरम् ॥ १७
शङ्खभेरीनिनादैस्तं घोषयन्त स्स्वकर्मभिः ।
राक्षसाः क्रूरकर्माण श्चारयन्ति स्म तां पुरीम् ॥ १८
अन्वीयमानो रक्षोभि र्ययौ सुख मरिन्दमः ।
हनुमां श्चारयामास राक्षसानां महापुरीम् ॥ १९
अथापश्य द्विमानानि विचित्राणि महाकपिः ।
संवृतान्भूमिभागांश्च सुविभक्तांश्च चत्वरान् ॥ २०
वीथीश्च गृहसंबाधाः कपिश्शृङ्गाटकानि च ।
तथा रथ्योपरथ्या श्च तथैव गृहकान्तरान् ॥ २१
गृहां श्च मेघसंकाशान्ददर्श पवनात्मजः ।
चत्वरेषु चतुष्केषु राजमार्गे तथैव च ॥ २२
घोषयन्ति कपिं सर्वे चारीक इति राक्षसाः । येव
स्त्रीबालवृद्धा निर्जग्मु स्तत्र तत्र कुतूहलात् ॥ २३

तं प्रदीपितलाङ्गूलं हनुमन्तं दिदृक्षवः ।
दीप्यमाने तत स्तस्य लाङ्गूलाग्रे हनूमतः ॥ २४
राक्षस्य स्ता विरूपाक्ष्य श्शंसु र्देव्यास्तदप्रियम् ।
यस्त्वया कृतसंवाद स्सीते ताम्रमुखः कपिः ॥ २५
लाङ्गूलेन प्रदीप्तेन स एष परिणीयते ।
श्रुत्वा तद्वचनं क्रूरमात्मापहरणोपमम् ॥ २६
वैदेही शोकसन्तप्ता हुताशन मुपागमत् ।
मङ्गळाभिमुखी तस्य सा तदाऽऽसीन्महाकपेः ॥ २७
उपतस्थे विशालाक्षी प्रयता हव्यवाहनम् ।
यद्यस्ति पतिशुश्रूषा यद्यस्तिचरितं तपः ॥ २८
यदि चास्त्येकपत्नी त्वं शीतो भव हनूमतः ।
यदि किंचि दनुक्रोशस्तस्य मय्यस्ति धीमतः ॥ २९
यदि वा भाग्यशेषो मे शीतो भव हनूमतः ।
यदि मां वृत्तसंपन्नां तत्समागमलालसाम् ॥ ३०
स विजानाति धर्मात्मा शीतो भव हनूमतः ।
यदि मां तारये दार्य स्सुग्रीव स्सत्यसङ्गरः ॥ ३१
अस्मादुःखाम्बुसंरोधा च्छीतो भव हनूमतः ।
तत स्तीक्ष्णार्चि रव्यग्रः प्रदक्षिणशिखोऽनलः ॥ ३२
जज्वाल मृगशावाक्ष्या श्शंसन्निव शिवं कपेः ।
हनुमज्जनक श्चापि पुच्छानलयुतोऽनिलः ॥ ३३
ववौ स्वास्थ्यकरो देव्याः प्रालेयानिलशीतलः ।

[तां तदा परमोद्विग्नां सीतां शोकाभिकर्शिताम् ।
हनूमति गृहीते तु रक्षोभि र्भीमविक्रमैः ॥
उवाच सरमा वाक्यं ता माश्वासयितुं तदा ।
माशुचो देवि वैदेहि हनूमन्तं महाकपिम् ॥
हत्वा तु रक्षिण स्सर्वान्राक्षसां स्ततएव सः ।
पुरीं लङ्कां दहति स साक्षा दिव हुताशनः ॥
भवना द्भवनं गच्छ न्नसावत्यन्तवीर्यवान् ।
प्रासादवरसंस्था श्चगवाक्षस्थाश्च योषितः ॥
वह्निप्रदीप्तनयनाः तथा क्रन्दंति दुःखिताः ।
एता वरविशालाक्ष्यो वह्निज्वालासमावृताः ॥
न्त्यः
अपश्यन्तः कचित् स्थातुं सर्वतोऽग्निसमावृताः ।
वह्वा वभ्युत्पतन्त्याशु कर्तव्यं नैव जज्ञिरे ॥
अभिधावन्ति सहसा क्रोशन्त्यो स्सह बालकैः ।
अवकुण्ठानि कृत्वा स्म वासोभि र्वेष्टिता स्तदा ॥
स्तंभै राजतसौवर्णैः प्रवाळमणिचारुभिः ।
दृश्यन्तेऽग्निसमासक्ता वह्नौ वह्ने रिवोद्यताः ॥
प्रासादमाला बहुधा अग्निदग्धाः पतन्तिवा ।
अर्चिषेव हिरण्यानां प्रभाभिः कृष्णवर्त्मनः ॥
दीप्यमाना इवाभाति लङ्केयं कालपर्यये ।
कचिद्दग्धाः प्रदेशास्तु कचिद्दग्धा विनाशिताः ॥
बहुभौमा विभान्ति स्म गृहाणां भूमय श्शुभाः ।
कान्ताभि स्सह वित्रस्ता दृश्यन्ते राक्षसा स्तदा ॥

हाहे त्युच्चै र्वदन्ति स्म त्रातारं नाभिजज्ञिरे ।
संप्रदीप्तां पुरीं लङ्कांहनुमद्वीर्यधर्षिताम् ॥
अन्तःपुराणि सर्वाणि दृष्ट्वा दुद्रुविरे तदा ।
काश्चि त्कुंकुमवर्णाभाः काश्चित्किंशुकसंनिभाः ॥
काश्चि न्मलिनसंकाशाः शिखा वह्ने श्चकाशिरे ।
धूमेन संवृताः केचि द्गृहोद्देशा स्सुशोभनाः ॥
वर्षाकालेतु संप्राप्ते घनैरिव नभस्तलम् ।
देवि व्यपैतु ते त्रासो हनूमन्तं प्रतिप्रिये ॥
दग्ध्वैव लङ्कां सुमहान्व्योम्नि वीरः प्रकाशते ।
दीर्घैर्घनाम्बुसंरोधैः मुक्तचन्द्र इवामलः ॥
एतच्छ्रुत्वाऽभवत्प्रीता सीता शशिनिभानना ।
निर्वृतिं परमां प्राप्ता बाला स्वस्थाऽभवत्तदा ॥]
दह्यमाने च लांगूले चिन्तयामास वानरः ॥ ३४
प्रदीप्तोऽग्नि रयं कस्मान्न मां दहति सर्वतः ।
दृश्यते च महाज्वालः करोति न च मे रुजम् ॥ ३५
शिशिरस्येव सम्पातो लांगूलाग्रे प्रतिष्ठितः ।
अथवा तदिदं व्यक्तं यद्दृष्टं प्लवता मया ॥ ३६
रामप्रभावा दाश्चर्यं पर्वत स्सरितां पतौ ।
यदि ताव त्समुद्रस्य मैनाकस्यच धीमतः ॥ ३७
रामार्थं संभ्रम स्तादृक्कि मग्निर्न करिष्यति ।
सीताया श्चानृशंस्येन तेजसा राघवस्य च ॥ ३८

पितु श्च मम सख्येन न मां दहति पावकः ।
भूय स्सचिन्तयामास मूहूर्तं कपिकुञ्जरः ॥ ३९

[कथ मस्मद्विध स्येह बन्धनं राक्षसाधमैः ॥
प्रतिक्रियास्य युक्ता स्या त्सति मह्यं पराक्रमे ।
तत श्छित्वा च तान्पाशा न्वेगवा न्वै महाकपिः ॥]
उत्पपाताथ वेगेन ननाद च महाकपिः ।
पुरद्वारं तत श्श्रीमाञ्शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ॥ ४०

विभक्तरक्ष स्संबाध माससादानिलात्मजः ।
सभूत्वा शैलसङ्काशः क्षणेन पुनरात्मवान् ॥ ४१

ह्रस्वतां परमां प्राप्तो बन्धनान्यवशातयत् ।
विमुक्त श्चाभव च्छ्रीमान्पुनः पर्वतसन्निभः ॥ ४२

वीक्षमाण श्च ददृशे परिघं तोरणाश्रितम् ।
स तं गृह्य महाबाहुः कालायसपरिष्कृतम् ॥ ४३

रक्षिण स्तान्पुन स्सर्वान्सूदयामास मारुतिः ।
स ता न्निहत्वा रणचण्डविक्रम स्समीक्षमाणः पुनरेव लङ्काम् ।
प्रदीप्तलांगूलकृतार्चिमाली प्रकाशताऽऽदित्य इवार्चिमाली ॥ ४४

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रिपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ चतुःपञ्चाशस्सर्गः ॥

वीक्षमाणस्ततो लङ्कां कपिः कृतमनोरथः ।
वर्धमानसमुत्साहः कार्यशेष मचिन्तयत् ॥ १

किन्नु खल्ववशिष्टं मे कर्तव्य मिह साम्प्रतम् ।
यदेषां रक्षसां भूय स्सन्तापजननं भवेत् ॥ २

वनं ताव त्प्रमाथितं प्रकृष्टा राक्षसा हताः ।
बलैकदेशः क्षपित श्शेषं दुर्गविनाशनम् ॥ ३

दुर्गेविनाशिते कर्म भवे त्सुखपरिश्रमम् ।
अल्पयत्नेन कार्येऽस्मिन् मम स्यात्सफलश्श्रमः ॥ ४

यो ह्ययं मम लांगूले दीप्यते हव्यवाहनः ।
अस्य सन्तर्पणं न्याय्यं कर्तु मेभि र्गृहोत्तमैः ॥ ५

ततः प्रदीप्तलांगूल स्सविद्यु दिव तोयदः ।
भवनाग्रेषु लङ्काया विचचार महाकपिः ॥ ६

गृहा द्गृहं राक्षसाना मुद्यानानि च वानरः ।
वीक्षमाणो ह्यसंत्रस्तः प्रासादां श्च चचार सः ॥ ७

अवप्लुत्य महावेगः प्रहस्तस्य निवेशनम् ।
अग्निं तत्र स निक्षिप्य श्वसनेन समो बली ॥ ८

ततोऽन्य त्पुप्लुवे वेश्म महापार्श्वस्य वीर्यवान् ।
मुमोचहनुमा नग्निं कालानिलशिखोपमम् ॥ ९

वज्रदंष्ट्रस्य च तदा पुप्लुवे स महाकपिः ।
शुकस्य च महातेजाः सारणस्य च धीमतः ॥ १०

तथा चेन्द्रजितो वेश्म ददाह हरियूथपः ।
जम्बुमाले स्सुमाले श्च ददाह भवनं ततः । ११

रश्मिकेतोश्च भवनं सूर्यशत्रोस्तथैव च ।
ह्रस्वकर्णस्य दंष्ट्रस्य रोमशस्य च रक्षसः ॥ १२

युद्धोन्मत्तस्य मत्तस्य ध्वजग्रीवस्य रक्षसः ।
विद्युज्जिह्वस्य घोरस्य तथा हस्तिमुखस्य च ॥ १३
कराळस्य पिशाचस्य शोणिताक्षस्य चैवहि ।
कुम्भकर्णस्य भवनं मकराक्षस्य चैव हि ॥ १४
यज्ञशत्रोश्च भवनं ब्रह्मशत्रो स्तथैव च ।
नरान्तकस्य कुम्भस्य निकुम्भस्य दुरात्मनः ॥ १५
वर्जयित्वा महातेजा विभीषणगृहं प्रति ।
क्रममाणः क्रमेणैव ददाह हरिपुङ्गवः ॥ १६
तेषु तेषु महार्हेषु भवनेषु महायशाः ।
गृहे ष्वृद्धिमता मृद्धिं ददाह स महाकपिः ॥ १७
सर्वेषां समतिक्रम्य राक्षसेन्द्रस्य वीर्यवान् ।
आससादाथ लक्ष्मीवान्रावणस्य निवेशनम् ॥ १८
तत स्तस्मिन्गृहे मुख्ये नानारत्नविभूषिते ।
मेरुमन्दरसङ्काशे सर्वमङ्गळशोभिते ॥ १९
प्रदीप्त मग्नि मुत्सृज्य लांगूलाग्रे प्रतिष्ठितम् ।
ननाद हनुमा न्वीरो युगान्तजलदो यथा ॥ २०
श्वसनेन च संयोगा दतिवेगो महाबलः ।
कालाग्नि रिव जज्वाल प्रावर्धत हुताशनः ॥ २१
प्रदीप्तमग्निं पवन स्तेषु वेश्मस्वचारयत् ।
अभू च्छ्वसनसंयोगा दतिवेगो हुताशनः ॥ २२
तानि काञ्चनजालानि मुक्तामणिमयानि च ।
भवना न्यवशीर्यन्त रत्नवन्ति महान्ति च ॥ २३

तानि भग्नविमानानि निपेतु र्वसुधातले ।
भवनानीवसिद्धाना मम्बरा त्पुण्यसङ्क्षये ॥ २४
संजज्ञे तुमुल श्शब्दो राक्षसानां प्रधावताम् ।
स्वगृहस्य परित्राणे भग्नो त्साहोर्जितश्रियाम् ॥ २५
नून मेषोऽग्नि रायातः कपिरूपेण हा इति ।
क्रन्दन्त्यस्सहसापेतु स्स्तनन्धयधराः स्त्रियः ॥ २६
काश्चिदग्निपरीतेभ्यो हर्म्येभ्यो मुक्तमूर्धजाः । स्त्र्यै
पतन्त्यो रेजिरेऽभ्रेभ्य स्सौदामिन्य इवाम्बरात् ॥ २७
वज्र विद्रुम वैडूर्य मुक्ता रजत संहितान् ।
विचित्रा न्भवना न्धातून्स्यन्दमाना न्ददर्श सः ॥ २८
नाग्नि स्तृप्यति काष्ठानां तृणानां हरियूथपः ।
नाग्ने र्नापि विशस्तानां राक्षसानां वसुन्धरा ॥ २९
क्वचि त्किंशुकसङ्काशाः क्वचिच्छाल्मलिसन्निभाः ।
क्वचि त्कुङ्कमसङ्काशाश्शिखा वह्नेश्चकाशिरे ॥ ३०
हनूमता वेगवता वानरेण महात्मना ।
लङ्कापुरं प्रदग्धं त द्रुद्रेण त्रिपुरं यथा ॥ ३१
ततस्तु लङ्कापुरपर्वताग्रे समुत्थितोभीमपराक्रमोऽग्निः ।
प्रसार्यचूडावलयं प्रदीप्तो हनूमता वेगवताविसृष्टः ॥ ३२
युगान्तकालानलतुल्यवेग स्समारुतोऽग्नि र्ववृधे दिविस्पृक् ।
विधूमरश्मि र्भवनेषु सक्तो रक्ष श्शरीराज्यसमर्पितार्चिः ॥ ३३
[सता मत्यर्थतो वह्नि र्लङ्कां राक्षससङ्कुलाम् ।
ज्वालामालापरिक्षेपै रदहन्मारुतात्मजः ॥

तेन शब्देन वित्रस्ता धर्षितास्तेन चाग्निना ।
अभिपेतु स्तदा घोरा हनूमन्तं निशाचराः ॥
तंप्रदीप्तै श्च शूलाग्रैः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः । धैः
हनूमन्तं महावेगै रक्षिपन्नैर्रतर्षभाः ॥
ते राक्षसा भीमबला नानाप्रहरणान्विताः ।
निहत्य च सतांस्तत्र दिवमेवोत्पपात ह ॥
सच विक्रम्य सहसा संक्रामं श्च गृहाद्गृहम् ।
लङ्कामादीपमायानं वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ (यामास)
सलांगूलोपसक्ताग्निः मुक्तो मृत्युगृहादिव ।
लङ्कां पर्यदह त्कृत्स्नां खे ग्रहस्संपतन्निव ॥
तोरणेषु गवाक्षेपु रम्येषु शिखरेषु च ।
तिष्ठन्ति स्म प्रपश्यंति राक्षसाः प्लवगोत्तमम् ॥
हुताशनज्वालसमावृतासाहतप्रवीराहतसर्वशोभना ।
हनूमतः क्रोधबलाभिभूता बभूवकालोपहतेवलङ्का ॥
स संभ्रमत्रस्तविषण्णराक्षसां समुज्ज्वलज्ज्वालहुताशनाङ्किताम् ।
ददर्श लंकांहनुमान्महामनाः स्वयं भुवः कोपहतामिवावनिम् ॥
गृहाग्र्यशृंगाग्र्यतलेविचित्रेप्रतिष्ठितो वानरराजसिंहः ।
प्रदीप्तर्लाङ्गूलकृतार्चिमालीव्यराजतादित्य इवार्चिमाली ॥]
आदित्यकोटीसदृश स्सुतेजालंकांसमस्तांपरिवार्य तिष्ठन् ।
शब्दैरनेकै रशनिप्ररूढै र्भिन्दन्नि वाण्डं प्रबभौमहाऽग्निः ॥ ३४
तत्राम्बरा दग्नि रतिप्रवृद्धो रूक्षप्रभः किंशुकपुष्पचूडः ।
निर्वाणधूमाकुलराजय श्च नीलोत्पलाभाः प्रचकाशिरेऽभ्राः ॥ ३५

वज्री महेन्द्र स्त्रिदशेश्वरो वा साक्षा द्यमो वा वरुणोऽनिलोवा ।
रुद्रोऽग्नि रर्को धनदश्च सोमो न वानरोऽयं स्वय मेव कालः ॥ ३६
किं ब्रह्मण स्सर्वपितामहस्य सर्वस्य धातुश्चतुराननस्य ।
इहाऽगतो वानररूपधारी रक्षोपसंहारकरः प्रकोपः ॥ ३७
किं वैष्णवं वा कपिरूप मेत्य रक्षो विनाशाय परं सुतेजः ।
अनन्त मव्यक्त मचिन्त्यमेकं स्वमायया साम्प्रत मागतं वा ॥ ३८
इत्येव मूचु र्बहवो विशिष्टा रक्षोगणास्तत्र समेत्य सर्वे ।
सप्राणिसंघां सगृहां सवृक्षां दग्धां पुरीं तां सहसा समीक्ष्य ॥ ३९
ततस्तु लङ्कासहसा प्रदग्धा सराक्षसासाश्वरथासनागा ।
सपक्षिसंघासमृगा सवृक्षा रुरोद दीना तुमुलं सशब्दम् ॥ ४०
हा तात हा पुत्त्रक कान्त मित्त्र हा जीवितं भोगयुतं सुपुण्यम् ।
रक्षोभि रेवं बहुधा ब्रुवद्भि श्शब्दः कृतो घोरतर स्सुभीमः ॥ ४१
हुताशनज्वालसमावृता सा हतप्रवीरा परिवृत्तयोधा । धा
हनूमतः क्रोधबलाभिभूता बभूव शापोपहतेव लङ्का ॥ ४२
स सम्भ्रमत्रस्तविषण्णराक्षसां समुज्ज्वलज्ज्वालहुताशनाङ्किताम् ।
ददर्श लङ्कां हनुमान्महामनाः स्वयंभुकोपोपहतामिवावनिम् ॥ ४३
भङ्क्त्वा वनं पादपरत्नसङ्कुलं हत्वातु रक्षांसि महान्तिसंयुगे ।
दग्ध्वा पुरीं तां गृहरत्नमालिनीं तस्थौ हनूमान्पवनात्मजः कपिः ॥
त्रिकूटशृङ्गाग्रतले विचित्रेप्रतिष्ठितोवानरराजसिंहः ।
प्रदीप्तलांगूलकृतार्चिमाली व्यराजताऽऽदित्य इवांशुमाली ॥ ४५
स राक्षसां स्तान्सुबहूं श्च हत्वा वनंच भङ्क्त्वा बहुपादपं तत् ।
विसृज्य रक्षो भवनेषु चाग्निं जगाम रामं मनसा महात्मा ॥ ४६

[ततो महात्मा हनुमान्मनस्वी निशाचराणां क्षतकृत्कृतार्थः ।
रामस्य नाथस्य जगत्त्रयाणां श्रीपादमूलं मनसा जगाम ॥]
तत स्तु तं वानरवीरमुख्यं महाबलं मारुततुल्यवेगम् ।
महामतिं वायुसुतं वरिष्ठं प्रतुष्टुवु र्देवगणाश्च सर्वे ॥ ४७
भङ्क्त्वा वनं महातेजा हत्वा रक्षांसि संयुगे ।
दग्ध्वा लङ्कापुरीं रम्यां रराज स महाकपिः ॥ ४८
तत्र देवा स्सगन्धर्वाः सिद्धा श्च परमर्षयः ।
दृष्ट्वा लंकां प्रदग्धां तां विस्मयं परमंगताः ॥ ४९
तं दृष्ट्वा वानरश्रेष्ठं हनुमन्तं महाकपिम् ।
कालाग्नि रिति सञ्चिन्त्य सर्वभूतानि तत्रसुः ॥ ५०
देवा श्च सर्वे मुनिपुङ्गवाश्च गन्धर्वविद्याधरनाग यक्षाः ।
भूतानि सर्वाणि महान्ति तत्र जग्मुः परां प्रीति मतुल्यरूपाम् ॥

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुःपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चपञ्चाशस्सर्गः ॥

लंकां समस्तां संदीप्य लांगूलाग्निं महाबलः ।
निर्वापयामास तदा समुद्रे हरिसत्तमः ॥ १
संदीप्यमानां विध्वस्तां त्रस्तरक्षोगणां पुरीम् ।
अवेक्ष्य हनुमा न्लंकां चिन्तयामास वानरः ॥ २
तस्याभूत्सुमहा स्त्रासः कुत्सा चाऽऽत्मन्यजायत ।
लंकां प्रदहता कर्म किंस्वि त्कृत मिदं मया ॥ ३

धन्यास्ते पुरुषश्रेष्ठा ये बुद्ध्या कोप मुत्थितम् ।
निरुन्धन्ति महात्मानो दीप्त मग्निमिवाम्भसा ॥ ४
क्रुद्धः पापं न कुर्या त्कः क्रुद्धो हन्या द्गुरूनपि ।
क्रुद्धः परुषया वाचा नर स्साधू नधिक्षिपेत् ॥ ५
वाच्यावाच्यं प्रकुपितो न विजानाति कर्हिचित् ।
नाकार्य मस्ति क्रुद्धस्य नावाच्यं विद्यते क्वचित् ॥ ६
य स्समुत्पतितं क्रोधं क्षमयैव निरस्यति ।
यथोरग स्त्वचं जीर्णां सवै पुरुष उच्यते ॥ ७
धिगस्तु मां सुदुर्बुद्धिं निर्लज्जं पापकृत्तमम् ।
अचिन्तयित्वा तां सीता मग्निदं स्वामिघातुकम् ॥ ८
यदि दग्धा त्वियं लंका नून मार्याऽपि जानकी ।
दग्धा तेन मया भर्तुर्हतं कार्य मजानता ॥ ९
यदर्थ मय मारम्भस्तत्कार्य मवसादितम् ।
मया हि दहता लंकां न सीता परिरक्षिता ॥ १०
ईष त्कार्य मिदं कार्यं कृत मासी न्न संशयः ।
तस्यक्रोधाभिभूतेन मया मूलक्षयः कृतः ॥ ११
विनष्टा जानकी नूनं न ह्यदग्धः प्रदृश्यते ।
लंकायां कश्चि दुद्देश स्सर्वा भस्मीकृता पुरी ॥ १२
यदि तद्विहतं कार्यं ममप्रज्ञाविपर्ययात् ।
इहैव प्राणसन्न्यासो ममापि ह्यद्य रोचते ॥ १३
कि मग्नौ निपताम्यद्य आहोस्वि द्बडबामुखे ।
शरीर माहो सत्त्वानां दद्मि सागरवासिनाम् ॥ १४

कथं हि जीवता शक्यो मया द्रष्टुं हरीश्वरः ।
तौ वा पुरुषशार्दूलौ कार्यसर्वस्वघातिना ॥ १५
मया खलु तदेवेदं रोषदोषा त्प्रदर्शितम् ।
प्रथितं त्रिषुलोकेषु कपित्व मनवास्थितम् ॥ १६
धिगस्तु राजसं भाव मनीश मनवस्थितम् ।
ईश्वरेणापि यद्रागा न्मया सीता न रक्षिता ॥ १७
विनष्टायां तु सीतायां ता वुभौ विनशिष्यतः ।
तयोर्विनाशे सुग्रीव स्सबन्धु र्विनशिष्यति ॥ १८
एतदेव वच श्श्रुत्वा भरतो भ्रातृवत्सलः ।
धर्मात्मा सहशत्रुघ्नः कथं शक्ष्यति जीवतुम् ॥ १९
इक्ष्वाकुवंशे धर्मिष्ठे गते नाश मसंशयम् ।
भविष्यन्ति प्रजा स्सर्वा श्शोकसन्तापपीडिताः ॥ २०
तदहं भाग्यरहितो लुप्तधर्मार्थसंग्रहः ।
रोषदोषपरीतात्मा व्यक्तं लोकविनाशनः ॥ २१
इति चिन्तयत स्तस्य निमित्तान्युपपेदिरे ।
पूर्वमप्युपलब्धानि साक्षा त्पुनरचिन्तयत् ॥ २२
अथवा चारुसर्वाङ्गी रक्षिता स्वेन तेजसा ।
न नशिष्यति कल्याणी नाग्नि रग्नौ प्रवर्तते ॥ २३
नहि धर्मात्मन स्तस्य भार्या ममिततेजसः ।
स्वचारित्राभिगुप्तां तां स्प्रष्टु मर्हति पावकः ॥ २४
नूनं रामप्रभावेन वैदेह्या स्सुकृतेन च ।
यन्मां दहनकर्माऽयं नादह द्धव्यवाहनः ॥ २५

त्रयाणां भरतादीनां भ्रातॄणां देवता च या ।
रामस्य च मनःकान्ता सा कथं विनशिष्यति ॥ २६
यद्वा दहनकर्माऽयं सर्वत्र प्रभु रव्ययः ।
न मे दहति लाङ्गूलं कथ मार्यां प्रधक्ष्यति ॥ २७
पुन श्चाचिन्तय त्तत्रहनुमान्विस्मित स्तदा ।
हिरण्यनाभस्य गिरे र्जलमध्ये प्रदर्शनम् ॥ २८
तपसा सत्यवाक्येन अनन्यत्वा च्च भर्तरि ।
अपिसा निर्दहे दग्नि न ता मग्निः प्रधक्ष्यति ॥ २९
स तथा चिन्तयं स्तत्र देव्या धर्मपरिग्रहम् ।
शुश्राव हनुमान्वाक्यं चारणानां महात्मनाम् ॥ ३०
अहो खलु कृतं कर्म दुष्करं हि हनूमता ।
अग्निं विसृजताऽभीक्ष्णं भीमं राक्षसवेश्मनि ॥ ३१
प्रपलायितरक्षःस्त्री बालवृद्धसमाकुला ।
जनकोलाहलाध्माता क्रन्दन्तीवाद्रिकन्दरे ॥ ३२
दग्धेयं नगरी सर्वा साट्टप्राकारतोरणा ।
जानकी नच दग्धेति विस्मयोऽद्भुत एव नः ॥ ३३
इति शुश्राव हनुमान्वाचं ता ममृतोपमाम् ।
बभूव चास्य मनसो हर्ष स्तत्कालसम्भवः ॥
स निमित्तैश्च दृष्टार्थैः कारणैश्च महागुणैः ।
ऋषिवाक्यैश्च हनुमा नभव त्प्रीतमानसः ॥ ३४
ततः कपिः प्राप्तमनोरथार्थ स्ता मक्षतांराजसुतां विदित्वा ।
प्रत्यक्षत स्तां पुनरेव दृष्ट्वा प्रतिप्रयाणाय मतिं चकार ॥ ३५

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ षट्पञ्चाशस्सर्गः ॥

ततस्तु शिंशुपामूले जानकीं पर्युपस्थिताम् ।
अभिवाद्याब्रवी द्दिष्ट्या पश्यामि त्वामिहाक्षताम् ॥
तत स्तं प्रस्थितं सीता वीक्षमाणा पुनःपुनः ।
भर्तृस्नेहान्वितं वाक्यं हनुमन्त मभाषत ॥
यदि त्वं मन्यसे तात वसैकाह मिहानघ ।
कचि त्सुसंवृते देशे विश्रान्त श्श्वोगमिष्यसि ॥
ममचै वाल्पभाग्यायाः सान्निध्या त्तव वानर ।
शोकस्यास्याप्रमेयस्य मुहूर्तं स्या दपि क्षयः ॥
गते हि हरिशार्दूल पुन स्संप्राप्तये त्वयि ।
प्राणेष्वपि न विश्वासो मम वानरपुंगव ॥
अदर्शनं च ते वीर भूयो मां दारयिष्यति ।
दुःखा द्दुःखतरं प्राप्तां दुर्मन श्शोककर्शिताम् ॥
अयंच वीर संदेहस्तिष्ठतीव ममाग्रतः ।
सुमहत्सु सहायेषु हर्यृक्षेषु महाबलः ॥
कथं नु कलु दुष्पारं संतरिष्यन्ति सागरम् ।
तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ ॥
त्रयाणा मेव भूतानां सागर स्यातिलङ्घने ।
शक्तिस्स्या द्वैनतेयस्य तव वा मारुतस्यवा ॥
तदत्र कार्ये निर्बन्धे समुत्पन्ने दुरासदे ।
किं पश्यासि समाधानं त्वं हि कार्यविशारदः ॥

काम मस्य त्वमेवैकः कार्यस्य परिसाधने ।
पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्यस्ते बलोदयः ॥ ३
शरैस्तु सङ्कुलां कृत्वा लङ्कां परबलार्दनः ।
मां नयेद्यदि काकुत्स्थस्तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥ ४
तद्यथा तस्य विक्रान्त मनुरूपं महात्मनः ।
भवत्याहवशूरस्य तथा त्व मुपपादय ॥ ५
तदर्थोपहितं वाक्यं प्रश्रितं हेतुसंहितम् ।
निशम्य हनुमां स्तस्य वाक्यमुत्तर मब्रवीत् ॥ ६
देवि हर्यृक्षसैन्याना मीश्वरः प्लवतां वरः ।
सुग्रीव स्सत्त्वसंपन्न स्तवार्थे कृतनिश्चयः ॥
स वानरसहस्राणां कोटीभि रभिसंवृतः ।
क्षिप्र मेष्यति वैदेहि सुग्रीवः प्लवगाधिपः ॥
तौ च वीरौ नरवरौ सहितौ रामलक्ष्मणौ ।
आगम्य नगरीं लङ्कां सायकैर्विधमिष्यतः ॥
सगणं राक्षसं हत्वा न चिरा द्रघुनन्दनः ।
त्वा मादाय वरारोहे स्वां पुरीं प्रतियास्यति ॥
समाश्वसिहि भद्रं ते भव त्वं कालकांक्षिणी ।
क्षिप्रं द्रक्ष्यसि रामेण निहतं रावणं रणे ॥
निहते राक्षसेन्द्रे च सपुत्रामात्यबान्धवे ।
त्वं समेष्यसि रामेण शशाङ्केनेव रोहिणी ॥
क्षिप्र मेष्यति काकुत्स्थो हर्यृक्षप्रवरैर्वृतः ।
यस्ते युधि विजित्यारीन् शोकं व्यपनयिष्यति ॥ ७

एव माश्वास्य वैदेहीं हनुमान्मारुतात्मजः ।
गमनाय मतिं कृत्वा वैदेही मभ्यवादयत् ॥ ८
राक्षसान्प्रवरान्हत्वा नाम विश्राव्य चात्मनः ।
समाश्वास्य च वैदेहीं दर्शयित्वा परं बलम् ॥
नगरी माकुलां कृत्वा वंचयित्वा च रावणम् ।
दर्शयित्वा बलं घोरं वैदेही मभिवाद्य च ॥
प्रतिगन्तुं मनश्चक्रे पुनर्मध्येन सागरम् ॥
तत स्स कपिशार्दूल स्स्वामिसन्दर्शनोत्सुकः ।
आरुरोह गिरिश्रेष्ठमरिष्टमरिमर्दनः ॥ ९
तुङ्गपद्मकजुष्टाभि र्नीलाभि र्वनराजिभिः ।
सोत्तरीय मिवाम्भोदै श्शृङ्गान्तरविलम्बिभिः ॥ १०
बोध्यमान मिव प्रीत्या दिवाकरकरै श्शुभैः ।
उन्मिषन्त मिवोद्धूतै र्लोचनै रिव धातुभिः ॥ ११
तोयौघनिस्स्वनै र्मन्द्रैः प्राधीत मिव पर्वतम् ।
प्रगीतमिव विस्पष्टै र्नानाप्रस्रवणस्वनैः ॥ १२
देवदारुभि रत्युच्चै रूर्ध्व बाहु मिव स्थितम् ।
प्रपातजलनिर्घोषैः प्राक्रुष्ट मिव सर्वतः ॥ १३
वेपमान मिव श्यामैः कम्पमानै श्शरद्घनैः ।
वेणुभिर्मारुतोद्धूतैः कूजन्तमिव कीचकैः ॥ १४
निश्श्वसन्त मिवामर्षा द्घोरै राशीविषोत्तमैः ।
नीहारकृतगम्भीरै र्ध्यायन्त मिव गह्वरैः ॥ १५

मेघपादनिभैः पादैः प्रक्रान्त मिव सर्वतः ।
जृम्भमाण मिवाऽकाशे शिखरै रभ्रमालिभिः ॥ १६
कूटैश्च बहुधा कीर्णैश्शोभितं बहुकन्दरैः ।
सालतालाश्वकर्णै श्च वंशैश्च बहुभि र्वृतम् ॥ १७
लतावितानै र्विततैः पुष्पवद्भि रलङ्कृतम् ।
नानामृगगणाकीर्णं धातुनिष्यन्दभूषितम् ॥ १८
बहुप्रस्रवणोपेतं शिलासञ्चयसङ्कटम् ।
महर्षि यक्षगन्धर्वकिन्नरोरगसेवितम् ॥ १९
लतापादपसङ्घातं सिंहाध्युषितकन्दरम् ।
व्याघ्रसङ्घ समाकीर्णं स्वादुमूलफलद्रुमम् ॥ २०
तमारुरोह हनुमान्पर्वतं पवनात्मजः ।
रामदर्शनशीघ्रेण प्रहर्षेणाभिचोदितः ॥ २१
तेन पादतलाक्रान्ता रम्येषु गिरिसानुषु ।
सघोषा स्समशीर्यन्त शिला श्चूर्णी कृतास्ततः ॥ २२
स त मारुह्य शैलेन्द्रं व्यवर्धत महाकपिः ।
दक्षिणा दुत्तरं पारं प्रार्थयन्लवणाम्भसः ॥ २३
अधिरुह्य ततो वीरः पर्वतं पवनात्मजः ।
ददर्श सागरं भीमं मीनोरगनिषेवितम् ॥ २४
स मारुत इवाऽकाशं मारुतस्याऽत्मसम्भवः ।
प्रपेदे हरिशार्दूलो दक्षिणा दुत्तरां दिशम् ॥ २५
स तदा पीडित स्तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।
ररास सहतै र्भूतैः प्रविशन्वसुधातलम् ॥ २६

कम्पमानै श्च शिखरैः पतद्भि रपि च द्रुमैः ।
तस्योरुवेगोन्मथिताः पादपाः पुष्पशालिनः ॥ २७
निपेतु र्भूतले (रुग्णा) श्शक्रायुधहता इव ।
कन्दरान्तरसंस्थानां पीडितानां महौजसाम् ॥ २८
सिंहानां निनदो भीमो नभो भिन्दन्स शुश्रुवे ।
त्रस्तव्यावृत्तवसना व्याकुलीकृतभूषणाः ॥ २९
विद्याधर्य स्समुत्पेतुः सहसा धरणीधरात् ।
अतिप्रमाणा बलिनो दीप्तजिह्वा महाविषाः ॥ ३०
निपीडितशिरोग्रीवा व्यवेष्टन्त महाहयः ।
किन्नरोरगगन्धर्वयक्षविद्याधरा स्तदा ॥ ३१
पीडितं तं नगवरं त्यक्त्वा गगन मास्थिताः ।
स च भूमिधर श्श्रीमान्बालिना तेन पीडितः ॥ ३२
स वृक्षशिखरोदग्रः प्रविवेश रसातलम् ।
दशयोजनविस्तार स्त्रिंशद्योजन मुच्छ्रितः ॥ ३३
धरण्यां समतां यातः स बभूव धराधरः ।
सलिलङ्घयिषुर्भीमं सलिलं लवणार्णवम् ॥ ३४
कल्लोलास्फालवेलान्त मुत्पपात नभोहरिः ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षट्पञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ सप्तपञ्चाशस्सर्गः ॥

[आप्लुत्य च महावेगः पक्षवानिव पर्वतः ।]
स चन्द्रकुमुदं रम्यं सार्ककारण्डवं शुभम् ।
तिष्यश्रवणकादम्ब मभ्रशैवालशाद्वलम् ॥ १

पुनर्वसुमहामीनं लोहिताङ्गमहाग्रहम् ।
ऐरावतमहाद्वीपं स्वातीहंसविलोळितम् ॥ २
वातसङ्घातजातोर्मि चन्द्रांशुशिशिराम्बुमत् ।
भुजङ्गयक्षगन्धर्व प्रबुद्धकमलोत्पलम् ॥ ३
हनुमान्मारुतगति र्महानौ रिव सागरम् ।
अपार मपरिश्रान्तः पुप्लुवे गगनार्णवम् ॥ ४
ग्रसमान इवाऽकाशं ताराधिप मिवोल्लिखन् ।
हरन्निवस नक्षत्रं गगनं सार्कमण्डलम् ॥ ५
मारुतस्याऽऽत्मज श्श्रीमान्कपिर्व्योमचरो महान् ।
[अपार मपरिश्रान्त श्चाम्बुधिं समगाहत ।]
हनुमान्मेघजालानि विकर्षन्निवगच्छति ॥ ६
पाण्डरारुणवर्णानि नीलमाञ्जिष्ठकानि च ।
हरितारुणवर्णानि महाभ्राणि चकाशिरे ॥ ७
प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतं श्च पुनःपुनः ।
प्रच्छन्न श्च प्रकाश श्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥ ८
विविधाभ्रघनापन्न गोचरो धवळाम्बरः ।
दृश्यादृश्यतनुर्वीर स्तदा चन्द्रायतेऽम्बरे ॥ ९
तार्क्ष्यायमाणो गगने बभासे वायुनन्दनः ।
दारयन्मेघबृन्दानि निष्पतं श्च पुनःपुनः ॥ १०
नदन्नादेन महता मेघस्वनमहास्वनः ।
प्रवरान्राक्षसान् हत्वा नाम विश्राव्य चाऽऽत्मनः ॥ ११

आकुलां नगरीं कृत्वा व्यथयित्वा च रावणम् ।
अर्दयित्वा बलं घोरं वैदेही मभिवाद्य च ॥ १२
आजगाम महातेजाः पुन र्मध्येन सागरम् ।
पर्वतेन्द्रं सुनाभं च समुपस्पृश्य वीर्यवान् ॥ १३
ज्यामुक्त इव नाराचो महावेगोऽभ्युपागतः ।
स किंचि दनुसंप्राप्तः समालोक्य महागिरिम् ॥ १४
महेन्द्रं मेघसङ्काशं ननाद हरिपुङ्गवः ।
स पूरयामास कपि र्दिशो दश समन्ततः ॥ १५
नदन्नादेन महता मेघस्वनमहास्वनः ।
स तं देश मनुप्राप्तः सुहृद्दर्शनलालसः ॥ १६
ननाद हरिशार्दूलो लांगूलं चाप्यकम्पयत् ।
तस्य नानद्यमानस्य सुपर्णचरिते पथि ॥ १७
फलतीवास्य घोषेण गगनं सार्कमण्डलम् ।
ये तु तत्रोत्तरे तीरे समुद्रस्य महाबलाः ॥ १८
पूर्वं संविष्ठिता शूरा वायुपुत्रदिदृक्षवः ।
महतो वातनुन्नस्यतोयदस्येव गर्जितम् ॥ १९
शश्रुवु स्ते तदा घोष मूरुवेगं हनूमतः ।
ते दीनमनस स्सर्वे शुश्रुवुः काननौकसः ॥ २०
वानरेन्द्रस्यनिर्घोषं पर्जन्यनिनदोपमम् ।
निशम्य नदतो नादं वानरास्ते समन्ततः ॥ २१
बभूवु रुत्सुकास्सर्वे सुहृद्दर्शनकाङ्क्षिणः ।
जाम्बवान्स हरिश्रेष्ठः प्रीतिसंहृष्टमानसः ॥ २२

उपामन्त्र्य हरीन्सर्वा निदं वचन मब्रवीत् ।
सर्वथा कृतकार्योऽसौ हनुमान्नात्र संशयः ॥ २३
नह्यस्याकृतकार्यस्य नाद एवं विधो भवेत् ।
तस्य बाहूरुवेगं च निनादं च महात्मनः ॥ २४
निशम्य हरयो हृष्टाः समुत्पेतु स्तत स्ततः ।
ते नगाग्रा न्नगाग्राणि शिखरा च्छिखराणि च ॥ २५
प्रहृष्टा स्समपद्यन्त हनूमन्तं दिदृक्षवः ।
ते प्रीताः पादपाग्रेषु गृह्यशाखा स्सुविष्ठिताः ॥ २६
वासांसीव प्रशाखाश्च समाविध्यन्त वानराः ।
गिरिगह्वरसंलीनो यथा गर्जति मारुतः ॥ २७
एवं जगर्ज बलवान् हनुमान्मारुतात्मजः ।
तमभ्रघनसङ्काश मापतन्तं महाकपिम् ॥ २८
दृष्ट्वा ते वानरा स्सर्वे तस्थुः प्राञ्जलय स्तदा ।
तत स्तु वेगवां स्तस्य गिरे र्गिरिनिभः कपिः ॥ २९
निपपात महेन्द्रस्य शिखरे पादपाकुले ।
हर्षेणाऽपूर्यमाणोऽसौ रम्ये पर्वतनिर्झरे ॥ ३०
छिन्नपक्ष इवाऽऽकाशात्पपात धरणीधरः ।
ततस्ते प्रीतमनसः सर्वे वानरपुङ्गवाः ॥ ३१
हनुमन्तं महात्मानं परिवार्योपतस्थिरे ।
परिवार्य च ते सर्वे परां प्रीति मुपागताः ॥ ३२
प्रहृष्टवदना स्सर्वे तमरोग मुपागतम् ।
उपायनानि चाऽऽदाय मूलानि च फलानि च ॥ ३३

प्रत्यर्चयन्हरिश्रेष्ठं हरयो मारुतात्मजम् ।
[विनेदुर्मुदिताः केचित्केचित्किलिकिला स्तथा ।
हृष्टाः पादपशाखाश्च आनिन्यु र्वानरर्षभाः ॥]
हनुमांस्तु गुरून्वृद्धा ञ्जाम्बवत्प्रमुखांस्तदा ॥ ३४
कुमार मङ्गदं चैव सोऽवन्दत महाकपिः ।
स ताभ्यां पूजितः पूज्यः कपिभि श्च प्रसादितः ॥ ३५
दृष्टा सीतेति विक्रान्त स्संक्षेपेण न्यवेदयत् ।
निषसाद च हस्तेन गृहीत्वा वालिन स्सुतम् ॥ ३६
रमणीये वनोद्देशे महेन्द्रस्य गिरे स्तदा ।
हनुमा नब्रवी द्धृष्टस्तदा ता न्वानरर्षभान् ॥ ३७
अशोकवनिकासंस्था दृष्टा सा जनकात्मजा ।
रक्ष्यमाणा सुघोराभी राक्षसीभि रनिन्दिता ॥ ३८
एकवेणीधरा बाला रामदर्शनलालसा ।
उपवासपरिश्रान्ता जटिला मलिना कृशा ॥ ३९
ततो दृष्टेति वचनं महार्थ ममृतोपमम् ।
निशम्य मारुते स्सर्वे मुदिता वानरा भवन् ॥ ४०
क्ष्वेळन्त्यन्ये नदन्त्यन्ये गर्जन्त्यन्ये महाबलाः ।
चक्रुः किलकिला मन्ये प्रतिगर्जन्ति चापरे ॥ ४१
केचि दुच्छ्रितलांगूलाः प्रहृष्टाः कपिकुञ्जराः ।
अञ्चितायतदीर्घाणि लांगूलानि प्रविव्यधुः ॥ धु: ४२
अपरे च हनूमन्तं वानरा वारणोपमम् ।
आप्लुत्य गिरिशृङ्गेभ्यः संस्पृशन्ति स्म हर्षिताः ॥ ४३

उक्तवाक्यं हनूमन्त मङ्गद स्तमथाब्रवीत् ।
सर्वेषां हरिवीराणां मध्ये वचन मुत्तमम् ॥ ४४

सत्त्वे वीर्ये न ते कश्चित्समो वानर विद्यते ।
यदवप्लुत्य विस्तीर्णं सागरं पुनरागतः ॥ ४५
[जीवितस्य प्रदाता नस्त्व मेको वानरोत्तम ।
त्वत्प्रसादा त्समेष्याम स्सिद्धार्था राघवेण ह ॥]

अहो स्वामिनि ते भक्ति रहो वीर्यं महोधृतिः ।
दिष्ट्या दृष्टा त्वया देवी रामपत्नी यशस्विनी ॥ ४६

दिष्ट्या त्यक्ष्यति काकुत्स्थश्शोकं सीतावियोगजम् ।
ततोऽङ्गदं हनूमन्तं जाम्बवन्तं च वानराः ॥ ४७

परिवार्य प्रमुदिता भेजिरे विपुला श्शिलाः ।
[उपविष्टा गिरे स्तस्य शिलासु विपुलासु च ॥]
श्रोतुकामा स्समुद्रस्य लङ्घनं वानरोत्तमाः ॥ ४८

दर्शनं चापि लङ्कायाः स्सीतायारावणस्य च ।
तस्थुः प्राञ्जलय स्सर्वे हनुमद्वदनोन्मुखाः ॥ ४९

तस्थौ तत्राङ्गद श्श्रीमान्वानरै र्बहुभिर्वृतः ।
उपास्यमानो विबुधै र्दिवि देवपति र्यथा ॥ ५०

हनूमता कीर्तिमता यशस्विना तथाङ्गदेनाङ्गदबद्धबाहुना ।
मुदा तदाऽध्यासित मुन्नतम्महन्महीधराग्रं ज्वलितं श्रियाऽभवत् ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ अष्टपञ्चाशस्सर्गः ॥

तत स्तस्य गिरे श्शृङ्गे महेन्द्रस्य महाबलाः ।
हनुमत्प्रमुखाः प्रीतिं हरयो जग्मुरुत्तमाम् ॥ १
तं ततः प्रीतिसंहृष्टः प्रीतिमन्तं महाकपिम् ।
जाम्बवा न्कार्यवृत्तान्त मपृच्छ दनिलात्मजम् ॥ २
कथं दृष्टा त्वया देवी कथं वा तत्र वर्तते ।
तस्यां वा स कथं वृत्तः क्रूरकर्मा दशाननः ॥ ३
तत्त्वत स्सर्वमेतन्नः प्रब्रूहि त्वं महाकपे ।
[संमार्गिता कथं देवी किंच सा प्रत्यभाषत]
श्रुतार्था श्चिन्तयिष्यामो भूयः कार्यविनिश्चयम् ॥ ४
य श्चार्थ स्तत्र वक्तव्यो गतै रस्माभि रात्मवान् ।
रक्षितव्यं च यत्तत्र तद्भवा न्व्याकरोतु नः ॥ ५
स नियुक्त स्तत स्तेन संप्रहृष्टतनूरुहः ।
प्रणम्य शिरसा देव्यै सीतायै प्रत्यभषत ॥ ६
प्रत्यक्ष मेव भवतां महेन्द्राग्रा त्खमाप्लुतः ।
उदधे र्दक्षिणं पारं काङ्क्षमाण स्समाहितः ॥ ७
गच्छत श्च हि मे घोरं विघ्नरूप मिवाभवत् ।
काञ्चनं शिखरं दिव्यं पश्यामि सुमनोहरम् ॥ ८
स्थितं पन्थान मावृत्य मेने विघ्नं च तं नगम् ।
उपसंगम्य तं दिव्यं काञ्चनं नगसत्तमम् ॥ ९
कृता मे मनसा बुद्धि र्भेत्तव्योऽयं मयेति च ।
प्रहृतं च मया तस्य लांगूलेन महागिरेः ॥ १०

शिखरं सूर्यसङ्काशं व्यशीर्यत सहस्रधा ।
व्यवसायं च तं बुद्ध्वा सहोवाच महागिरिः ॥ ११
पुत्रेति मधुरां वाणीं मनः प्रह्लादयन्निव ।
पितृव्यं चापि मां विद्धि सखायं मातरिश्वनः ॥ १२
मैनाक मिति विख्यातं निवसन्तं महोदधौ ।
पक्षवन्तः पुरा पुत्र बभूवुः पर्वतोत्तमाः ॥ १३
छन्दतः पृथिवीं चेरु र्बाधमाना स्समन्ततः ।
श्रुत्वा नगानां चरितं महेन्द्रः पाकशासनः ॥ १४
चिच्छेद भगवान्पक्षा न्वज्रेणैषां सहस्रशः ।
अहं तु मोक्षित स्तस्मात्तव पित्रा महात्मना ॥ १५
मारुतेन तदा वत्स प्रक्षिप्तोऽस्मि महार्णवे ।
रामस्य च मया साह्ये वर्तितव्य मरिन्दम ॥ १६
रामो धर्मभृतां श्रेष्ठो महेन्द्रसमविक्रमः ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य मैनाकस्य महात्मनः ॥ १७
कार्यमावेद्य तु गिरे रुद्यतं च मनो मम ।
तेन चाह मनुज्ञातो मैनाकेन महात्मना ॥ १८
स चा प्यन्तर्हित श्शैलो मानुषेण वपुष्मता ।
शरीरेण महाशैलः शैलेन च महोदधौ ॥ १९
उत्तमं जव मास्थाय शेषं पन्थान मास्थितः ।
ततोऽहं सुचिरं कालं वेगेनाभ्यगमं पथि ॥ २०
ततः पश्या म्यहं देवीं सुरसां नागमातरम् ।
समुद्रमध्ये सा देवी वचनं मा मभाषत ॥ २१

मम भक्षः प्रदिष्ट स्त्व ममरै र्हरिसत्तम ।
अत स्त्वां भक्षयिष्यामि विहित स्त्वं चिरस्य मे ॥ २२
एव मुक्त स्सुरसया प्राञ्जलिः प्रणतः स्थितः ।
विवर्णवदनो भूत्वा वाक्यं चेद मुदीरयम् ॥ २३
रामो दाशरथि श्श्रीमान्प्रविष्टो दण्डकावनम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया च परन्तपः ॥ २४
तस्य सीता हृता भार्या रावणेन दुरात्मना ।
तस्या स्सकाशं दूतोऽहं गमिष्ये रामशासनात् ॥ २५
कर्तुं मर्हसि रामस्य साहाय्यं विषये सती ।
अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्टकारिणम् ॥ २६
आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिश्रृणोमि ते ।
एव मुक्ता मया सा तु सुरसा कामरूपिणी ॥ २७
अब्रवी न्नातिवर्तेत कश्चि देष वरो मम ।
एव मुक्त स्सुरसया दशयोजन मायतः ॥ २८
ततोऽर्धगुणविस्तारो बभूवाहं क्षणेन तु ।
मत्प्रमाणानुरूपं च व्यादितं च मुखं तया ॥ २९
त दृष्ट्वा व्यादितं चाऽस्यं ह्रस्वं ह्यकरवं वपुः ।
तस्मिन्मुहूर्ते च पुनर्बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥ ३०
अभिपत्याऽशु तद्वक्त्रं निर्गतोऽहं ततः क्षणात् ।
अब्रवीत्सुरसादेवी स्वेन रूपेण मां पुनः ॥ ३१
अर्थसिद्ध्यै हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम् ।
समानय च वैदेहीं राघवेण महात्मना ॥ ३२

सुखी भव महाबाहो प्रीताऽस्मि तव वानर ।
ततोऽहं साधु साध्वीति सर्वभूतैः प्रशंसितः ॥ ३३
ततोऽन्तरिक्षं विपुलं प्लुतोऽहं गरुडो यथा ।
छाया मे निगृहीता च न च पश्यामि किंचन ॥ ३४
सोऽहं विगतवेगस्तु दिशो दश विलोकयन् ।
नकिंचि त्तत्र पश्यामि येन मेऽपहृता गतिः ॥ ३५
ततो मे बुद्धि रुत्पन्ना किन्नाम गगने मम ।
ईदृशो विघ्न उत्पन्नो रूपं यत्र न दृश्यते ॥ ३६
अधोभागेन मे दृष्टि श्शोचता पातिता मया ।
ततोऽद्राक्ष महं भीमां राक्षसीं सलिलेशयाम् ॥ ३७
प्रहस्य च महानाद मुक्तोऽहं भीमया तया ।
अवस्थित मसंभ्रान्त मिदं वाक्य मशोभनम् ॥ ३८
कासि गन्ता महाकाय क्षुधिताया ममेप्सितः ।
भक्षः प्रीणय मे देहं चिर माहारवर्जितम् ॥ ३९
बाढ मित्येव तां वाणीं प्रत्यगृह्ण महं ततः ।
आस्यप्रमाणा दधिकं तस्याः काय मपूरयम् ॥ ४०
तस्या श्चाऽस्यं महद्भीमं वर्धते मम भक्षणे ।
नच मां साधु बुबुधे मम वा निकृतं कृतम् ॥ ४१
ततोऽहं विपुलं रूपं संक्षिप्य निमिषान्तरात् ।
तस्या हृदय मादाय प्रपतामि नभस्थलम् ॥ ४२
सा विसृष्टभुजा भीमा पपात लवणाम्भसि ।
मया पर्वतसङ्काशा निकृत्तहृदया सती ॥ ४३

16

शृणोमि खगतानां च सिद्धानां चारणै स्सह ।
राक्षसी सिंहिका भीमा क्षिप्रं हनुमता हता ॥ ४४
तां हत्वा पुनरे वाहं कृत्य मात्ययिकं स्मरन् ।
गत्वा चाहं महाध्वानं पश्यामि नगमण्डितम् ॥ ४५
दक्षिणं तीर मुदधे र्लङ्का यत्रच सा पुरी ।
अस्तं दिनकरे याते रक्षसां निलयं पुरम् ॥ ४६
प्रविष्टोऽह मविज्ञातो रक्षोभिर्भीमविक्रमैः ।
तत्र प्रविशत श्चापि कल्पान्तघनसन्निभा ॥ ४७
अट्टहासं विमुञ्चन्ती नारी काप्युत्थिता पुरः ।
जिघांसन्तीं तत स्तां तु ज्वलदग्निशिरोरुहाम् ॥ ४८
सव्यमुष्टिप्रहारेण पराजित्य सुभैरवाम् ।
प्रदोषकाले प्रविशं भीतयाऽहं तयोदितः ॥ ४९
अहं लङ्कापुरी वीरनिर्जिता विक्रमेण ते ।
यस्मा त्तस्मा द्विजेतासि सर्वरक्षांस्यशेषतः ॥ ५०
तत्राहं सर्वरात्रं तु विचिन्वञ्जनकात्मजाम् ।
रावणान्तःपुरगतो न चापश्यं सुमध्यमाम् ॥ ५१
तत स्सीता मपश्यंस्तु रावणस्य निवेशने ।
शोकसागर मासाद्य न पार मुपलक्षये ॥ ५२
शोचता च मया दृष्टं प्राकारेण समावृतम् ।
काञ्चनेन विकृष्टेन गृहोपवन मुत्तमम् ॥ ५३
स प्राकार मवप्लुत्य पश्यामि बहुपादपम् ।
अशोकवनिकामध्ये शिंशुपापादपो महान् ॥ ५४

त मारुह्य च पश्यामि काञ्चनं कदलीवनम् ।
अदूरे शिंशुपावृक्षा त्पश्यामि वरवर्णिनीम् ५५
श्यामां कमलपत्राक्षी मुपवासकृशाननाम् ।
तदेकवास स्संवीतां रजोध्वस्तशिरोरुहाम् ॥ ५६
शोकसन्तापदीनाङ्गीं सीतां भर्तृहिते स्थिताम् ।
राक्षसीभि र्विरूपाभिः क्रूराभि रभिसंवृताम् ॥ ५७
मांसशोणितभक्षाभि र्व्याघ्रीभि र्हरिणी मिव ।
सा मया राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः ॥ ५८
एकवेणीधरा दीना भर्तृचिन्तापरायणा ।
भूमिशय्या विवर्णाङ्गी पद्मिनीव हिमागमे ॥ ५९
रावणा द्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया ।
कथंचिन्मृगशावाक्षी तूर्ण मासादिता मया ॥ ६०
तां दृष्ट्वा तादृशीं नारीं रामपत्नीं यशस्विनीम् ।
तत्रैव शिंशुपावृक्षे पश्यन्नह मवस्थितः ॥ ६१
ततो हलहलाशब्दं काञ्चीनूपुरमिश्रितम् ।
शृणोम्यधिकगम्भीरं रावणस्य निवेशने ॥ ६२
ततोऽहं परमोद्विग्नः स्वरूपं प्रतिसंहरन् ।
अहं तु शिंशुपावृक्षे पक्षीव गहनेस्थितः ॥ ६३
ततो रावणदाराश्च रावणश्च महाबलः ।
तं देशं समनुप्राप्ता यत्रसीताऽभवत्स्थिता ॥ ६६
तं दृष्ट्वाऽथ वरारोहा सीता रक्षोगणेश्वरम् ।
सङ्कुच्योरू स्तनौ पीनौ बाहुभ्यां परिरभ्य च ॥ ६५

वित्रस्तां परमोद्विग्नां वीक्षमाणां ततस्ततः ।
त्राणं किंचि दपश्यन्तीं वेपमानां तपस्विनीम् ॥ ६६
ता मुवाच दशग्रीव स्सीतां परमदुःखिताम् ।
अवाक्छिराः प्रपतितो बहुमन्यस्व मा मिति ॥ ६७
यदि चेत्त्वं तु दर्पा न्मां नाभिनन्दसि गर्विते ।
द्वौ मासा वन्तरं सीते पास्यामि रुधिरं तव ॥ ६८
एत च्छ्रुत्वा वच स्तस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
उवाच परमक्रुद्धा सीता वचन मुत्तमम् ॥ ६९
राक्षसाधम रामस्य भार्या ममिततेजसः ।
इक्ष्वाकुकुलनाथस्य स्नुषां दशरथस्य च ॥ ७०
अवाच्यं वदतो जिह्वा कथं न पतिता तव ।
किंस्वि द्वीर्यं तवानार्य यो मां भर्तु रसन्निधौ ॥ स्वि ७१
अपहृत्याऽऽगतः पाप तेनादृष्टो महात्मना ।
न त्वं रामस्य सदृशो दास्येऽप्यस्य न युज्यसे ॥ ७२
अजेयश्च ? य स्सत्यवादी च रणश्लाघी च राघवः।
जानक्या परुषं वाक्य मेवमुक्तो दशाननः ॥ ७३
जज्वाल सहसा कोपा च्चितास्थ इव पावकः ।
विवृत्य नयने क्रूरे मुष्टि मुद्यम्य दक्षिणम् ॥ ७४
मैथिलीं हन्तु मारब्धः स्त्रीभि र्हाहाकृतं तदा ।
स्त्रीणां मध्या त्समुत्पत्य तस्य भार्या दुरात्मनः ॥ ७५
वरा मन्दोदरी नाम तया सम्प्रतिषेधितः ।
उक्तश्च मधुरां वाणीं तया स मदनार्दितः ॥ ७६

सीतया तव किं कार्यं महेन्द्रसमविक्रम ।
मया सह रमस्वाद्य मद्विशिष्टा न जानकी ॥
देवगन्धर्वकन्याभि र्यक्षकन्याभि रेवच ॥ ७७
सार्धं प्रभो रमस्वेह सीतया किं करिष्यसि ।
तत स्ताभि स्समेताभि र्नारीभि स्स महाबलः ॥ ७८
प्रसाद्य सहसा नीतो भवनं स्वं निशाचरः ।
याते तस्मिन्दशग्रीवे राक्षस्यो विकृताननाः ॥ ७९
सीतां निर्भर्त्सयामासु र्वाक्यैः क्रूरै स्सुदारुणैः ।
तृणव द्भाषितं तासां गणयामास जानकी ॥ ८०
गर्जितं च तदा तासां सीतां प्राप्य निरर्थकम् ।
वृथागर्जितनिश्चेष्टा राक्षस्यः पिशिताशनाः ॥ ८१
रावणाय शशंसु स्ता स्सीताध्यवसितं महत् ।
तत स्ता स्सहिता स्सर्वा निहताशा निरुद्यमाः ॥ ८२
परिक्षिप्य समन्ता त्तां निद्रावश मुपागताः ।
तासु चैव प्रसुप्तासु सीता भर्तृहिते रता ॥ ८३
विलप्य करुणं दीना प्रशुशोच सुदुःखिता ।
तासां मध्या त्समुत्थाय त्रिजटा वाक्य मब्रवीत् ॥ ८४
आत्मानं खादत क्षिप्रं नसीता विनशिष्यति ।
जनकस्याऽऽत्मजा साध्वी स्नुषा दशरथस्यच ॥ ८५
स्वप्नो ह्यद्य मया दृष्टो दारुणो रोमहर्षणः ।
रक्षसां च विनाशाय भर्तु रस्या जयाय च ॥ ८६

अल मस्मात्परित्रातुं राघवा द्राक्षसीगणम् ।
अभियाचाम वैदेही मेतद्धि मम रोचते ॥ ८७

यस्या ह्येवंविध स्स्वप्नो दुःखितायाः प्रदृश्यते ।
सा दुःखै र्विविधै र्मुक्ता सुख माप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ८८

प्रणिपातप्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा ।
[अल मेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतो भयात्]
तत स्साह्रीमती बाला भर्तु र्विजयहर्षिता ॥ ८९

अवोच यदि तत्तथ्यं भवेयं शरणं हि वः ।
तां चाहं तादृशीं दृष्ट्वा सीतायादारुणांदशाम् ॥ ९०

चिंतयामास विक्रान्तो नच मे निर्वृतं मनः ।
संभाषणार्थं च मया जानक्याश्चिन्तितो विधिः ॥ ९१

इक्ष्वाकूणां हि वंशस्तु ततो मम पुरस्कृतः ।
श्रुत्वातु गदितां वाचं राजर्षिगणपूजिताम् ॥ ९२

प्रत्यभाषत मां देवी बाष्पैः पिहितलोचना ।
कस्त्वं केन कथं चेह प्राप्तो वानरपुङ्गव ॥ ९३

का च रामेण ते प्रीति स्त न्मे शंसितुमर्हसि ।
तस्या स्तद्वचनं श्रुत्वा ह्यह मप्यब्रुवं वचः ॥ ९४

देवि रामस्य भर्तुस्ते सहायो भीमविक्रमः ।
सुग्रीवो नाम विक्रान्तो वानरेन्द्रो महाबलः ॥ ९५

तस्य मां विद्धिभृत्यं त्वं हनुमन्त मिहाऽगतम् ।
भर्त्राऽहं प्रेषित स्तुभ्यं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ९६

इदं च पुरुषव्याघ्रः श्रीमान्दाशरथि स्स्वयम् ।
अङ्गुलीय मभिज्ञान मदात्तुभ्यं यशस्विनि ॥ ९७
त दिच्छामित्वयाऽऽज्ञप्तं देवि किंकरवाण्यहम् ।
रामलक्ष्मणयोः पार्श्वं नयामि त्वां किमुत्तरम् ॥ ९८
एत च्छ्रुत्वा विदित्वा च सीता जनकनन्दिनी ।
आह रावण मुत्साद्य राघवो मां नयत्विति ॥ ९९
प्रणम्य शिरसा देवी मह मार्या मनिन्दिताम् ।
राघवस्य मनोह्लाद मभिज्ञान मयाचिषम् ॥ १००
अथ मा मब्रवी त्सीता गृह्यता मय मुत्तमः ।
मणि र्येन महाबाहू राम स्त्वां बहुमन्यते ॥ १०१
इत्युक्त्वातु वरारोहा मणिप्रवर मद्भुतम् ।
प्रायच्छ त्परमोद्विग्ना वाचा मां संदिदेशह ॥ १०२
ततस्तस्यै प्रणम्याहं राजपुत्र्यै समाहितः ।
प्रदक्षिणं परिक्राम मिहाभ्युद्गतमानसः ॥ १०३
उक्तोऽहं पुन रेवेदं निश्चित्य मनसा तया ।
[ज्ञात्वा संप्रस्थितं सीता मा मुवाच तपस्विनी]
हनुमन्मम वृत्तान्तं वक्तु मर्हसि राघवे ॥ १०४
यथा श्रुत्वैव न चिरा त्ता वुभौ रामलक्ष्मणौ ।
सुग्रीवसहितौ वीरा वुपेयातां तथा कुरु ॥ १०५
यद्यन्यथा भवे देत द्वौ मासौ जीवितं मम ।
न मां द्रक्ष्यति काकुत्स्थो म्रिये साऽह मनाथवत् ॥ १०६

तच्छ्रुत्वा करुणं वाक्यं क्रोधो मा मभ्यवर्तत ।
उत्तरं च मया दृष्टं कार्यशेष मनन्तरम् ॥ १०७
ततोऽवर्धत मे काय स्तदा पर्वतसन्निभः ।
युद्धकाङ्क्षी वनं तच्च विनाशयितु मारभे ॥ १०८
त द्भग्नं वनषण्डं तु भ्रान्तत्रस्तमृगद्विजम् ।
प्रतिबुद्धा निरीक्षन्ते राक्षस्यो विकृताननाः ॥ १०९
मां च दृष्ट्वा वने तस्मिन् समागम्य तत स्ततः ।
ता स्समभ्यागताः क्षिप्रं रावणायाऽऽचचक्षिरे ॥ ११०
राज न्वन मिदं दुर्गं तव भग्नं दुरात्मना ।
वानरेण ह्यविज्ञाय तव वीर्यं महाबल ॥ १११
दुर्बुद्धे स्तस्य राजेन्द्र तव विप्रियकारिणः ।
वध माज्ञापय क्षिप्रं यथाऽसौ विलयं व्रजेत् ॥ ११२
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रेण विसृष्टा भृशदुर्जयाः ।
राक्षसाः किङ्करा नाम रावणस्य मनोनुगाः ॥ ११३
तेषा मशीतिसाहस्रं शूलमुद्गरपाणिनाम् ।
मया तस्मि न्वनोद्देशे परिघेण निषूदितम् ॥ ११४
तेषां तु हतशेषा ये ते गत्वा लघुविक्रमाः ।
निहतं च महत्सैन्यं रावणायाऽऽचचक्षिरे ॥ ११५
ततो मे बुद्धि रुत्पन्ना चैत्यप्रासादसंक्रमम् । (मुत्त)
तत्रस्था न्राक्षसा न्हत्वा शतं स्तम्भेन वै पुनः ॥ ११६
ललामभूतो लङ्काया स्स वै विध्वंसितो मया ।
ततः प्रहस्तस्य सुतं जंबुमालिन मादिशत् ॥ ११७

राक्षसै र्बहुभिस्सार्धं घोररूपै र्भयानकैः । ९६
त महं बलसंपन्नं राक्षसं रणकोविदम् ॥ ११८
परिघेणातिघोरेण सूदयामि सहानुगम् ।
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्तु मन्त्रिपुत्रान्महाबलान् ॥ ११९
पदातिबलसम्पन्नान्प्रेषयामास रावणः ।
परिघेणैवतान्सर्वान्नयामि यमसादनम् ॥ १२०
मन्त्रिपुत्रान्हतां च्छ्रुत्वासमरेऽलघुविक्रमान् ।
पञ्च सेनाग्रगां च्छूरान्प्रेषयामास रावणः ॥ १२१
ता नहं सहसैन्यान्वै सर्वानेवाभ्यसूदयम् ।
ततः पुन र्दशग्रीवः पुत्र मक्षं महाबलम् ॥ १२२
बहुभी राक्षसै स्सार्धं प्रेषयामास रावणः । ९६
तं तु मन्दोदरीपुत्त्रं कुमारं रणपण्डितम् ॥ १२३
सहसा खं समुत्क्रान्तं पादयो श्च गृहीतवान् ।
चर्मासिनं शतगुणं भ्रामयित्वा व्यपेषयम् ॥ १२४
त मक्ष मागतं भग्नं निशम्य स दशाननः ।
तत इन्द्रजितं नाम द्वितीयं रावण स्सुतम् ॥ १२५
व्यादिदेश सुसंक्रुद्धो बलिनं युद्धदुर्मदम् ।
तच्चाप्यहं बलं सर्वं तं च राक्षसपुङ्गवम् ॥ १२६
नष्टौजसं रणे कृत्वा परं हर्ष मुपागमम् ।
महताऽपि महाबाहुः प्रत्ययेन महाबलः ॥ १२७
प्रेषितो रावणेनैव सहवीरैर्मदोत्कटैः ।
सोऽविषह्यं हि मां बुद्ध्वा स्व बलं चावमर्दितम् ॥ १२८

ब्राह्मेणास्त्रेण सतु मां प्राबध्नाच्चातिवेगितः ।
रज्जुभि श्चाभिबध्नन्ति ततो मां तत्र राक्षसाः ॥ पि १२९
रावणस्य समीपं च गृहीत्वा मा मुपानयन् ।
दृष्ट्वा संभाषित श्चाहं रावणेन दुरात्मना ॥ १३०
पृष्टश्च लङ्कागमनं राक्षसानां च तं वधम् ।
त त्सर्वं च मया तत्र सीतार्थ मिति जल्पितम् ॥ १३१
नअस्यार्स्तु दर्शनाकाङ्क्षी प्राप्त स्त्वद्भवनं विभो ।
मारुतस्यौरसः पुत्रो वानरो हनुमानहम् ॥ १३२
रामदूतं च मां विद्धि सुग्रीवसचिवं कपिम् ।
सोऽहं दूत्येन रामस्य त्वत्सकाश मिहाऽगतः ॥ १३३
सुग्रीवश्च महातेजा स्स त्वां कुशल मब्रवीत् ।
[श्रुणुतोपि समादेशं यदहंप्रब्रवीमिते ।
राक्षसेश हरीश स्त्वां वाक्य माहसमाहितम् ॥]
धर्मार्थकामसहितं हितं पथ्य मुवाच च ॥ १३४
वसतो ऋश्यमूके मे पर्वते विपुलद्रुमे ।
राघवो रणविक्रान्तो मित्रत्वं समुपागतः ॥ १३५
तेन मे कथितं राज्ञा भार्या मे रक्षसा हृता ।
तत्र साहाय्य मस्माकं कार्यं सर्वात्मना त्वया ॥ १३६
मया च कथितं तस्मै वालिनश्च वधं प्रति ।
तत्रसाहाय्य हेतोर्मेसमयं कर्तु मर्हसि ॥ १३७
वालिना हृतराज्येन सुग्रीवेण महाप्रभुः ।
चक्रेऽग्निसाक्षिकं सख्यं राघव स्सह लक्ष्मणः ॥ १३८

तेन वालिन मुत्पाठ्य शरेणै केन संयुगे ।
वानराणां महाराजः कृत स्स प्लवतां प्रभुः ॥ १३९
तस्य साहाय्य मस्माभिः कार्यं सर्वात्मना त्विह ।
तेन प्रस्थापित स्तुभ्यं समीप मिह धर्मतः ॥ १४०
क्षिप्र मानीयतां सीता दीयतां राघवाय च ।
यावन्न हरयो वीरा विधमन्ति बलं तव ॥ १४१
वानराणां प्रभावो हिन केन विदितः पुरा ।
देवतानां सकाशं च ये गच्छन्ति निमन्त्रिताः ॥ १४२
इति वानरराजस्त्वामाहे त्यभिहितो मया ।
मा मैक्षत ततः क्रुद्ध श्चक्षुषा प्रदहन्निव ॥ १४३
तेन वध्योऽह माज्ञप्तो रक्षसा रौद्रकर्मणा ।
मत्प्रभाव मविज्ञाय रावणेन दुरात्मना ॥ १४४
ततो विभीषणो नाम तस्य भ्राता महामतिः ।
तेन राक्षसराजोऽसौ याचितो मम कारणात् ॥ १४५
नैवं राक्षसशार्दूल त्यज्यता मेष निश्चयः ।
राजशास्त्रव्यपेतो हि मार्ग स्संसेव्यते त्वया ॥ १४६
दूतवध्या न दृष्टा हि राजशास्त्रेषु राक्षस ।
दूतेन वेदितव्यं च यथार्थं हितवादिना ॥ १४७
सुमहत्यपराधेऽपि दूतस्यातुलविक्रम ।
विरूपकरणं दृष्टं नवधोऽस्तीति शास्त्रतः ॥ १४८
विभीषणेनैवमुक्तो रावण स्संदिदेश तान् ।
राक्षसा नेत देवास्य लाङ्गूलं दह्यतामिति ॥ १४९

तत स्तस्य वचश्श्रुत्वा मम पुच्छं समन्ततः ।
वेष्टितं शणवल्कैश्च जीर्णैः कार्पासजैः पटैः ॥ १५०
राक्षसा स्सिद्धसन्नाहा स्ततस्ते चण्डविक्रमाः ।
तदाऽदहन्त मे पुच्छं निघ्नन्तः काष्ठमुष्टिभिः ॥ १५१
बद्धस्य बहुभिः पाशै र्यन्त्रितस्य च राक्षसैः ।
[नमे पीडाऽभवत्काचि दिदृक्षो र्नगरीं दिवा]
ततस्ते राक्षसा श्शूरा बद्धं मा मग्निसंवृतम् ॥ १५२
अघोषयन्राजमार्गे नगरद्वार मागताः ।
ततोऽहं सुमह द्रूपं संक्षिप्य पुनरात्मनः ॥ १५३
विमोचयित्वा तं बन्धं प्रकृतिस्थः स्थितः पुनः ।
आयसं परिघं गृह्य तानि रक्षांस्यसूदयम् ॥ १५४
तत स्तन्नगरद्वारं वेगेनाऽप्लुतवा नहम् ।
पुच्छेन च प्रदीप्तेन तां पुरीं साट्टगोपुराम् ॥ १५५
दहाम्यहमसंभ्रान्तो युगान्ताग्नि रिव प्रजाः ।
[ततो मे ह्यभवत्त्रासो लङ्कां दग्धां समीक्ष्य तु]
विनष्टा जानकी व्यक्तं नह्यदग्धः प्रदृश्यते ॥ १५६
लङ्कायां कश्चि दुद्देश स्सर्वा भस्मीकृता पुरी ।
दहता च मया लङ्कां दग्धा सीता न संशयः ॥ १५७
रामस्य हि महत्कार्यं मयेदं वितथीकृतम् ।
इति शोकसमाविष्ट श्चिन्ता मह मुपागतः ॥ १५८
अथाहं वाच मश्रौषं चारणानां शुभाक्षराम् ।
जानकी नच दग्धेति विस्मयोदन्तभाषिणाम् ॥ १५९

ततो मे बुद्धि रुत्पन्ना श्रुत्वा ता मद्भुतां गिरम् ।
अदग्धा जानकी त्येवं निमित्तैश्चोपलक्षिता ॥ १६०
दीप्यमानेतु लाङ्गूले न मां दहति पावकः ।
हृदयं च प्रहृष्टं मे वाता स्सुरभिगन्धिनः ॥ १६१
तै र्निमित्तै श्च दृष्टार्थैः कारणै श्च महागुणैः ।
ऋषिवाक्यै श्च सिद्धार्थै रभवं हृष्टमानसः ॥ १६२
पुन र्दृष्ट्वा च वैदेहीं विसृष्टश्च तया पुनः ।
ततः पर्वत मासाद्य तत्रारिष्ट महं पुनः ॥ १६३
प्रति प्लवन मारेभे युष्मद्दर्शनकाङ्क्षया ।
ततः पवनचन्द्रार्कसिद्धगन्धर्वसेवितम् ॥ १६४
पन्थान मह माक्रम्य भवतो दृष्टवानिह ।
राघवस्य प्रभावेन भवतां चैव तेजसा ॥ ण १६५
सुग्रीवस्य च कार्यार्थं मया सर्व मनुष्ठितम् ।
एत त्सर्वं मया तत्र यथाव दुपपादितम् ॥ १६६
अत्र यन्न कृतं शेषं त त्सर्वं क्रियता मिति ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे अष्टपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ एकोनषष्टितमस्सर्गः ॥

एत दाख्याय तत्सर्वं हनुमान्मारुतात्मजः ।
भूय स्समुपचक्राम वचनं वक्तु मुत्तरम् ॥ १
सफलो राघवोद्योग स्सुग्रीवस्य च संभ्रमः ।
शील मासाद्य सीताया मम च प्रवणं मनः ॥ २

[आर्याया स्सदृशं शीलं सीतायाः प्लवगर्षभाः]
तपसा निर्दहेल्लोकान्क्रुद्धौ वा निर्दहेदपि ।
सर्वथाऽतिप्रवृद्धोऽसौ रावणो राक्षसाधिपः ॥ था ३
तस्य तां स्पृशतो गात्रं तपसा न विनाशितम् ।
न तदग्निशिखा कुर्या त्संस्पृष्टा पाणिना सती ॥ ४
जनकस्याऽत्मजा कुर्या द्यत्क्रोधकलुषीकृता ।
जाम्बवत्प्रमुखान् सर्वा ननुज्ञाप्य महाहरीन् ॥ ५
अस्मि न्नेवंगते कार्ये भवतां च निवेदिते ।
न्याय्यं स्म सह वैदेह्या द्रष्टुं तौ पार्थिवात्मजौ ॥ ६
अह मेकोऽपि पर्याप्त स्सराक्षसगणां पुरीम् ।
तां लङ्कां तरसा हन्तुं रावणं च महाबलम् ॥ ७
किं पुन स्सहितो वीरै र्बलवद्भिः कृतात्मभिः ।
कृताऽस्त्रैः प्लवगै श्शूरै र्भवद्भि र्विजयैषिभिः ॥ ८
अहं तु रावणं युद्धे ससैन्यं सपुरस्सरम् ।
सहपुत्रं वधिष्यामि सहोदरयुतं युधि ॥ ९
ब्राह्ममैन्द्रञ्च रौद्रञ्च वायव्यं वारुणं तथा ।
यदि शक्रजितोऽस्त्राणि दुर्निरीक्षाणिसंयुगे ॥ १०
ता न्यहं विधमिष्यामि हनिष्यामि च राक्षसान् ।
भवता मननुज्ञातो विक्रमो मे रुणाद्धि तम् ॥ ११
मयातुला विसृष्टाहि शैलवृष्टि र्निरन्तरा ।
देवानपि रणे हन्या त्किंपुन स्ता न्निशाचरान् ॥ १२
[भवता मननुज्ञातो विक्रमो मे रुणद्धि माम् ॥]

सागरोऽप्यतियाद्वेलां मन्दरः प्रचलेदपि ।
न जाम्बवन्तं समरे कम्पयेदरिवाहिनी ॥ १३
सर्वराक्षससङ्घानां राक्षसा ये च पूर्वजाः ।
अलमेको विनाशाय वीरो वालिसुतः कपिः ॥ १४
पनसस्योरुवेगेन नीलस्य च महात्मनः ।
मन्दरोऽप्यवशीर्येत किं पुनर्युधि राक्षसाः ॥ १५
स देवासुरयक्षेषु गन्धर्वोरगपक्षिषु ।
मैन्दस्य प्रतियोद्धारं शंसत द्विविदस्य वा ॥ १६
अश्विपुत्रौ महाभागावेतौ प्लवगसत्तमौ ।
एतयोः प्रतियोद्धारं न पश्यामि रणाजिरे ॥ १७
पितामहवरोत्सेकात्परमं दर्पमास्थितौ ।
अमृतप्राशनावेतौ सर्ववानरसत्तमौ ॥ १८
अश्विनोर्माननार्थं हि सर्वलोकपितामहः ।
सर्वावध्यत्वमतुलमनयोर्दत्तवान्पुरा ॥ १९
वरोत्सेकेन मत्तौच प्रमथ्य महतीं चमूम् ।
सुराणाममृतं वीरौ पीतवन्तौ प्लवङ्गमौ ॥ २०
एतावेव हि संक्रुद्धौ सवाजिरथकुञ्जराम् ।
लङ्कां नाशयितुं शक्तौ सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥ २१
मयैव निहता लङ्का दग्धा भस्मीकृता पुनः ।
राजमार्गेषु सर्वत्र नाम विश्रावितं मया ॥ २२
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ २३

अहं कोसलराजस्य दासः पवनसम्भवः ।
हनुमानिति सर्वत्र नाम विश्रावितं मया ॥ २४
अशोकवनिकामध्ये रावणस्य दुरात्मनः ।
अधस्ता च्छिंशुपावृक्षे साध्वी करुण मास्थिता ॥ २५
राक्षसीभिः परिवृता शोकसन्तापकर्शिता ।
मेघलेखापरिवृता चन्द्रलेखेव निष्प्रभा ॥ २६
अचिन्तयन्ती वैदेही रावणं बलदर्पितम् ।
पतिव्रता च सुश्रोणी अवष्टब्धा च जानकी ॥ २७
अनुरक्ता हि वैदेही रामं सर्वात्मना शुभा ।
अनन्यचित्ता रामे च पौलोमीव पुरन्दरे ॥ २८
तदेकवास स्संवीता रजोध्वस्ता तथैव च ।
शोकसन्तापदीनाङ्गी सीता भर्तृहिते रता ॥ २९
सा मया राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः ।
राक्षसीभि र्विरूपाभि र्दृष्टा हि प्रमदावने ॥ ३०
एकवेणीधरा दीना भर्तृचिन्तापरायणा ।
अधश्शय्या विवर्णाङ्गी पद्मिनीव हिमागमे ॥ ३१
रावणा द्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया ।
कथंचि न्मृगशावाक्षी विश्वास मुपपादिता ॥ ३२
तत स्संभाषिता चैव सर्व मर्थं च दर्शिता ।
रामसुग्रीवसख्यं च श्रुत्वा प्रीति मुपागता ॥ ३३
नियत स्समुदाचारो भक्तिर्भर्तरि चोत्तमा ।
यन्न हन्ति दशग्रीवं स महात्मा कृतागसम् ॥ ३४

निमित्तमात्रं रामस्तु वधे तस्य भविष्यति ।
सा प्रकृत्यैव तन्वङ्गी तद्वियोगा च्च कर्शिता ॥ ३५
प्रतिपत्पाठशीलस्य विद्येव तनुतां गता ।
एव मास्ते महाभागा सीता शोकपरायणा ॥ ३६
यदत्र प्रतिकर्तव्यं तत्सर्व मुपपद्यताम् ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकोनषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ षष्टितमस्सर्गः ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वालिसूनु रभाषत ।
[अह मेकोहि पर्याप्तः सराक्षसगणां पुरीम् ।
तां लंकां तरसा हन्तुं रावणंच महाबलम् ॥
किंपुन स्सहितै र्वीरै र्बलवद्भिः कृतात्मभिः ।
कृतास्त्रैः प्लवगै श्शक्तै र्भवद्भि र्विजयैषिभिः ।
वायुसूनो र्बलेनैव दग्धा लङ्केति न श्श्रुतम् ॥]
अयुक्तं तु विना देवीं दृष्टवद्भि श्च वानराः ॥ १
समीपं गन्तु मस्माभी राघवस्य महात्मनः ।
दृष्टा देवी न चाऽनीता इति तत्र निवेदनम् ॥ २
अयुक्त मिवपश्यामि भवद्भिः ख्यातविक्रमैः ।
न हि नः प्लवने कश्चिन्नापि कश्चि त्पराक्रमे ॥ ३
तुल्य स्सामरदैत्येषु लोकेषु हरिसत्तमाः ।
[जित्वा लङ्कां सरक्षौघां हत्वा तं रावणं रणे ।
सीता मादाय गच्छाम स्सिद्धार्था हृष्टमानसाः ॥]
तेष्वेवं हतवीरेषु राक्षसेषु हनूमता ॥ ४

किं मन्य दत्र कर्तव्यं गृहीत्वा याम जानकीम् ।
[रामलक्ष्मणयो र्मध्ये न्यस्याम जनकात्मजाम् ।
किं व्यलीकैस्तु तान्सर्वान्वानरा न्वानरर्षभान् ॥
वयमेव हि गत्वा ता न्हत्वा राक्षसपुंगवान् ।
राघवं द्रष्टु मर्हामः सुग्रीवं सह लक्ष्मणम् ॥]
तमेवं कृतसङ्कल्पं जाम्बवा न्हरिसत्तमः ॥ ५
उवाच परमप्रीतो वाक्यमर्थव दर्थवित् ।
[नैषा बुद्धि र्महाबुद्धे यद्ब्रवीषि महाकपे ।
विचेतुं वय माज्ञप्ता दक्षिणां दिशमुत्तमाम् ॥
नानेतुं कपिराजेन नैव रामेण धीमता ।
कथंचि न्निर्जितां सीता मस्माभि र्नाभिरोचयेत् ॥
प्रभवो नृपशार्दूलः कुलं व्यपदिशन्स्वकम् ।
प्रतिज्ञाय स्वयं राजा सीता विजय मग्रतः ॥
सर्वेषां कपिमुख्यानां कथं मिथ्या करिष्यति ।
विफलं कर्म च कृतं भवे त्तुष्टि र्नरस्य च ॥
वृथा च दर्शितं वीर्यं भवे द्वानरपुंगवाः ।
तस्मा द्गच्छामवै सर्वे यत्र राम स्सलक्ष्मणः ॥
सुग्रीवश्च महातेजाः कार्यस्यास्य निवेदने]
नतावदेषा मति रक्षमानो यथा भवा न्पश्यति राजपुत्र ।
यथा तु रामस्य मति र्निविष्टा तथा भवान्पश्यतु कार्यसिद्धिम् ॥ ७

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षाष्टितमस्सर्गः ॥

।। एकषष्टितमस्सर्गः ।।

ततो जाम्बवतो वाक्य मगृह्णन्त वनौकसः ।
अङ्गदप्रमुखा वीरा हनुमांश्च महाकपिः ।। १
प्रीतिमन्तस्तत स्सर्वे वायुपुत्त्र पुरस्सराः ।
महेंद्राद्रिं परित्यज्य पुप्लुवुः प्लवगर्षभाः ।। वुः २
मेरुमंदरसंकाशा मत्ता इव महागजाः ।
छादयंत इवाकाशं महाकाया महाबलाः ।। ३
सभाज्यमानं भूतै स्त मात्मवंतं महाबलम् ।
हनुमंतं महावेगं वहंत इव दृष्टिभिः ।। ४
राघवे चार्थनिर्वृत्तिं कर्तुं च परमं यशः ।
समाधाय समृद्धार्थाः कर्मसिद्धिभि रुन्नताः ।। ५
प्रियाख्यानोन्मुखा स्सर्वे सर्वे युद्धाभिनंदिनः ।
सर्वे रामप्रतीकारे निश्चितार्था मनस्विनः ।। ६
प्लवमानाःख माप्लुत्य ततस्ते काननौकसः ।
नंदनोपम मासेदु र्वनं द्रुमलतायुतम् ।। ७
यत्तन्मधुवनं नाम सुग्रीवस्याभिरक्षितम् ।
अधृष्यं सर्वभूतानां सर्वभूतमनोहरम् ।। ८
यद्रक्षति महावीर्य स्सदा दधिमुखः कपिः ।
मातुलः कपिमुख्यस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।। ९
ते तद्वन मुपागम्य बभूवुः परमोत्कटाः ।
वानरा वानरेंद्रस्य मनःकांततमं महत् ।। १०

तत स्ते वानरा हृष्टा दृष्ट्वा मधुवनं महत् ।
कुमार मभ्ययाचंत मधूनि मधुपिङ्गळाः ॥ ११

ततः कुमारस्तान्वृद्धान्जांबवत्प्रमुखान्कपीन् ।
अनुमान्य ददौ तेषां निसर्गं मधुभक्षणे ॥ १२

[ते निसृष्टाः कुमारेण धीमता वालिसूनुना ।
हरय स्समपद्यन्त द्रुमा न्मधुकराकुलान् ॥
भक्षयंत स्सुगन्धीनि मूलानि च फलानि च ।
जग्मुः प्रहर्षं ते सर्वे बभूवु श्च मदोत्कटाः ॥]

तत श्चानुमता स्सर्वे संप्रहृष्टा वनौकसः ।
मुदिताः प्रेरिताश्चापि प्रनृत्यंतोऽभवं स्ततः ॥ १३

गायंति केचि त्प्रणमंति केचिन्नृत्यंति केचित्प्रहसंतिकेचित् ।
पतंति केचिद्विचरंति केचित्प्लवंति केचित्प्रलपंतिकेचित् ॥ १४

परस्परं केचि दुपाश्रयंति परस्परं केचिदुपाक्रमंते ।
परस्परं केचि दुपब्रुवंति परस्परं केचि दुपारमंते ॥ १५

द्रुमाद्द्रुमं केचिदभिद्रवंति क्षितौ नगाग्रा न्निपतंति केचित् ।
महीतला त्केचि दुदीर्णवेगा महाद्रुमाग्राण्यभिसंपतंति ॥ १६

[धावन्ति केचित्सुपतन्ति केचिन्महाबलावानरयूथमुख्याः ।]
गायंत मन्यः प्रहसन्नुपैतिहसंत मन्यः प्ररुदन्नुपैति ।
रुदंत मन्यः प्रणुदन्नुपैति नुदंत मन्यः प्रणदन्नुपैति ॥ १७

समाकुलं तत्कपिसैन्य मासीन्मधुप्रपानोत्कटसत्त्वचेष्टम् ।
न चात्र कश्चि न्न बभूव मत्तो न चात्र कश्चिन्न बभूव तृप्तः ॥ १८

ततो वनं तत्परिभक्ष्यमाणं द्रुमां श्च विध्वंसित पत्त्रपुष्पान् ।
समीक्ष्य कोपा द्दधिवक्त्रनामा निवारयामास कपिः कपीं स्तान् ॥
सतैः प्रवृद्धैः परिभर्त्स्यमानो वनस्यगोप्ताहरिवीरवृद्धः ।
चकारभूयोमतिमुग्रतेजावनस्यरक्षांप्रति वानरेभ्यः ॥ २०
उवाच कांश्चि त्परुषाणि धृष्ट मसक्त मन्यांश्चतलैर्जघान ।
समेत्यकैश्चि त्कलहं चकार तथैव साम्नोपजगाम कांश्चित् ॥ २१
सतैर्मदा त्संपरिवार्य वाक्यै र्बलाच्च तेन प्रतिवार्यमाणैः ।
प्रधर्षित स्त्यक्तभयै स्समेत्यप्रकृष्यतेचाप्यनवेक्ष्य दोषम् ॥ वे २२
नखैस्तुदन्तो दशनैर्दशंत स्तलैश्च पादैश्च समापयंतः ।
मदात्कपिं तं कपय स्समग्रा महावनं निर्विषयं च चक्रुः ॥ २३

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे एकषष्ठितमस्सर्गः ॥

॥ द्विषष्टितमस्सर्गः ॥

ता नुवाच हरिश्रेष्ठो हनुमा न्वानरर्षभः ।
अव्यग्रमनसो यूयं मधु सेवत वानराः ॥ १
अह मावारयिष्यामि युष्माकं परिपंथिनः ।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं हरीणां प्रवरोऽगदः ॥ २
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा पिबंतु हरयो मधु ।
अवश्यं कृतकार्यस्य वाक्यं हनुमतो मया ॥ ३
अकार्य मपि कर्तव्यं किमंग पुनरीदृशम् ।
अंगदस्य मुखा च्छ्रुत्वा वचनं वानरर्षभाः ॥ ४

साधुसाध्विति संहृष्टा वानराः प्रत्यपूजयन् ।
पूजयित्वाऽङ्गदं सर्वे वानरा वानरर्षभम् ॥ ५
जग्मु र्मधुवनं यत्र नदीवेग इव द्रुमम् ।
ते प्रविष्टा मधुवनं पाला नाक्रम्य वीर्यतः ॥ ६
अतिसर्गाच्च पटवो दृष्ट्वा श्रुत्वा च मैथिलीम् ।
पपु स्सर्वे मधु तदा रसवत्फल मादद्रुः ॥ ७
उत्पत्य च ततस्सर्वे वनपालान्समागतान् ।
ताडयंति स्म शतशस्सक्ता न्मधुवने तदा ॥ ८
मधूनि द्रोणमात्राणि बाहुभिः परिगृह्यते ।
पिबंति सहिता स्सर्वे निघ्नंति स्म तथापरे ॥ ९
केचि त्पीत्वाऽपविध्यंति मधूनि मधुपिंगळाः ।
मधूच्छिष्टेन केचि च्च जघ्नु रन्योन्य मुत्कटाः ॥ १०
अपरे वृक्षमूलेतु शाखां गृह्य व्यवस्थिताः ।
अत्यर्थं च मदग्लानाः पर्णान्यास्तीर्य शेरते ॥ ११
उन्मत्तभूताः प्लवगा मधुमत्ताश्च हृष्टवत् ।
क्षिपंति च तदान्योन्यं स्खलंति च तथाऽपरे ॥ १२
केचि त्क्ष्वेळां प्रकुर्वंति केचि त्कूजंति हृष्टवत् ।
हरयो मधुना मत्ताः केचि त्सुप्ता महीतले ॥ १३
कृत्वा केचि द्धसंत्यन्ये केचि त्कुर्वंति चेतरत् ।
कृत्वा केचि द्वदं त्यन्ये केचि द्बुध्यंति चेतरत् ॥ १४
येऽप्यत्र मधुपाला स्स्युः प्रेष्या दधिमुखस्य तु ।
तेऽपि तै र्वानरै र्भीमैः प्रतिषिद्धा दिशो गताः ॥ १५

जानुभि स्तु प्रकृष्टा श्च देवमार्गं प्रदर्शिताः ।
अब्रुवन्परमोद्विग्ना गत्वा दधिमुखं वचः ॥ १६
हनूमता दत्तवरै र्हतं मधुवनं बलात् ।
वयं च जानुभिः कृष्टा देवमार्गं च दर्शिताः ॥ १७
ततो दधिमुखः क्रुद्धो वनपस्तत्र वानरः ।
हतं मधुवनं श्रुत्वा सांत्वयामास तान्हरीन् ॥ १८
इहा गच्छतगच्छामो वानरान्बलदर्पितान् ।
बलेन वारयिष्यामो मधुभक्षयतो वयम् ॥ १९
श्रुत्वा दधिमुखस्येदं वचनं वानरर्षभाः ।
पुनर्वीरा मधुवनं तेनैव सहसा ययुः ॥ २०
मध्ये चैषां दधिमुखः प्रगृह्य तरसा तरुम् ।
समभ्यधाव द्वेगेन तेच सर्वे प्लवंगमाः ॥ २१
ते शिलाः पादपांश्चापि पर्वतांश्चापि वानराः ।
गृहीत्वाऽभ्यगमन्क्रुद्धा यत्र ते कपिकुंजराः ॥ २२
ते स्वामिवचनं वीरा हृदये ष्ववसज्य तत् ।
त्वरया ह्यभ्यधावंत सालतालशिलायुधाः ॥ २३
वृक्षस्थांश्च तलस्थांश्च वानरान्बलदर्पितान् ।
अभ्यक्रामं स्ततो वीराः पालास्तत्र सहस्रशः ॥ २४
[बलान्निवारयन्तश्च आनेदुर्हरयो हरीन् ।
संदष्टोष्ठपुटक्रुद्धा भर्त्सयन्तो मुहुर्मुहुः ॥]
अथ दृष्ट्वा दधिमुखं क्रुद्धं वानरपुंगवाः ।
अभ्यधावंत वेगेन हनुमत्प्रमुखा स्तदा ॥ २५

तं सवृक्षं महाबाहुं रूपवंतं महाबलम् ।
आर्यकं प्राहर त्तत्र बाहुभ्यां कुपितोऽङ्गदः ॥ २६
मदांधश्च नवेदैन मार्यकोऽयं ममेति सः ।
अथैनं निष्पिपेषाशु वेगव द्वसुधातले ॥ २७
स भग्नबाहूरुभुजो विह्वल श्शोणितोक्षितः ।
मुमोह सहसा वीरो मुहूर्तं कपिकुञ्जरः ॥ २८
स समाश्वास्य सहसा संक्रुद्धो राजमातुलः ।
वानरान्वारयामास दंडेन मधुमोहितान् ॥ २९
स कथंचि द्विमुक्तस्तै र्वानरै र्वानरर्षभः ।
उवाचै कांतमाश्रित्य भृत्यान्स्वान्समुपागतान् ॥ ३०
एते तिष्ठंतु गच्छामो भर्तानो यत्र वानरः ।
सुग्रीवो विपुलग्रीव स्सह रामेण तिष्ठति ॥ ३१
सर्वंचै वांगदे दोषं श्रावयिष्यामि पार्थिवे ।
अमर्षी वचनं श्रुत्वा घातयिष्यति वानरान् ॥ ३२
इष्टं मधुवनं ह्येत त्सुग्रीवस्य महात्मनः ।
पितृपैतामहं दिव्यं देवै रपि दुरासदम् ॥ ३३
स वानरा निमान्सर्वान्मधुलुब्धान्गतायुषः ।
घातयिष्यति दंडेन सुग्रीव स्ससुहृज्जनान् ॥ ३४
वध्या ह्येते दुरात्मनो नृपाज्ञा परिभाविनः ।
अमर्षप्रभवो रोष स्सफलो नो भविष्यति ॥ ३५
एव मुक्त्वा दधिमुखो वनपाला न्महाबलः ।
जगाम सहसोत्पत्य वनपालै स्समन्वितः ॥ ३६

निमेषांतरमात्रेण सहि प्राप्तो वनालयः ।
सहस्रांशुसुतो धीमान्सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३७
रामंच लक्ष्मणं चैव दृष्ट्वा सुग्रीव मेव च ।
समप्रतिष्ठां जगती माकाशा न्निपपातह ॥ ३८
सान्निपत्य महावीर्य स्सर्वैस्तैः परिवारितः ।
हरिर्दधिमुखः पालैः पालानां परमेश्वरः ॥ ३९
स दीनवदनो भूत्वा कृत्वा शिरसि चांजलिम् ।
सुग्रीवस्य शुभौ मूर्ध्ना चरणौ प्रत्यपीडयत् ॥ ४०

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे द्विषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ त्रिषष्टितमस्सर्गः ॥

ततो मूर्ध्ना निपतितं वानरं वानरर्षभः ।
दृष्ट्वै वोद्विग्नहृदयो वाक्य मेतदुवाचह ॥ १
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कस्मात्त्वं पादयोः पतितो मम ।
अभयं ते भवे द्वीर सर्व मेवाभिधीयताम् ॥ २
[किं संभ्रमाद्धितं कृत्स्नं ब्रूहि यद्वक्तु मर्हसि ।
कच्चिन्मधुवने स्वस्ति श्रोतु मिच्छामि वानर ॥]
स तु विश्वासित स्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
उत्थाय सुमहाप्राज्ञो वाक्यं दधिमुखोऽब्रवीत् ॥ ३
नैवर्क्षरजसा राज न्नत्वया नापि वालिना ।
वनं निसृष्टपूर्वं हि भक्षितं तच्च वानरैः ॥ ४

[न्यवारय महं सर्वान्सहैभि र्वनचारिभिः ।
अचिन्तयित्वा मां हृष्टा भक्षयन्ति पिबन्तिच ॥]
एभिः प्रधर्षिताश्चैव वानरा वनरक्षिभिः ।
मधून्यचिंतयित्वेमान्भक्षयंति पिबंति च ॥ ५
शिष्टमत्रापविध्यंति भक्षयंति तथापरे ।
निवार्यमाणास्ते सर्वे भ्रुवौ वै दर्शयंति हि ॥ ६
इमे हि संरब्धतरा स्तथा तै स्संप्रधर्षिताः ।
वारयंतो वना त्तस्मा त्क्रुद्धैर्वानरपुङ्गवैः ॥ ७
तत स्तैर्बहुभि र्वीरै र्वानरै र्वानरर्षभाः ।
संरक्तनयनैः क्रोधा द्धरयः प्रविचालिताः ॥ ८
पाणिभि र्निहताः केचि त्केचि ज्जानुभि राहताः ।
प्रकृष्टा श्च यथाकामं देवमार्गं च दर्शिताः ॥ ९
एवमेते हताश्शूरा स्त्वयि तिष्ठति भर्तरि ।
कृत्स्नं मधुवनंचैव प्रकामं तैः प्रभक्ष्यते ॥ १०
एवं विज्ञाप्यमानं तं सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
अपृच्छत्तं महाप्राज्ञो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ११
किमयं वानरो राजन्वनपः प्रत्युपस्थितः ।
कंचार्थ मभिनिर्दिश्य दुःखितो वाक्य मब्रवीत् ॥ १२
एव मुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।
लक्ष्मणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ १३
आर्य लक्ष्मण संप्राह वीरो दधिमुखः कपिः ।
अंगदप्रमुखै र्वीरै र्भक्षितं मधुवानरैः ॥ १४

विचित्य दक्षिणा माशा मागतैर्हरिपुङ्गवैः ।
नैषा मकृतकृत्याना मीदृश स्स्या दुपक्रमः ॥ १५
आगतैश्च प्रमथितं यथा मधुवनं हितैः ।
धर्षितंच वनं कृत्स्न मुपयुक्तं च वानरैः ।
वनं यदाऽभिपन्नास्ते साधितं कर्म वानरैः ॥ १६
[वारयन्तो भृशं प्राप्ताः पाला जानुभि राहताः ।
तथा नगणित श्चायं कपि र्दधिमुखो बली ॥
कपिर्मम वन स्याय मस्माभि स्स्थापित स्स्वयम् ॥]
दृष्टा देवी न संदेहो न चान्येन हनूमता ॥ १७
न ह्यन्य स्साधने हेतुः कर्मणोऽस्य हनूमतः ।
कार्यसिद्धिर्मतिश्चैव तस्मि न्वानरपुंगवे ॥ १८
व्यवसायश्च वीर्यंच श्रुतंचापि प्रतिष्ठितम् ।
जांबवान्यत्र नेता स्या दंगदश्च महाबलः ॥ १९
हनुमां श्चाप्यधिष्ठाता न तस्य गति रन्यथा ।
अंगदप्रमुखै र्वीरै र्हतं मधुवनं किल ॥ २०
वारयंतश्च सहिता स्तथा जानुभि राहताः ।
एतदर्थ मयं प्राप्तो वक्तुं मधुरवागिह ॥ २१
नाम्ना दधिमुखो नाम हरिः प्रख्यातविक्रमः ।
दृष्टा सीता महाबाहो सौमित्रे पश्यतत्त्वतः ॥ २२
अभिगम्य तथा सर्वे पिबंति मधु वानराः ।
न चाप्यदृष्ट्वा वैदेहीं विश्रुताः पुरुषर्षभ ॥ २३

वनं दत्तवरं दिव्यं धर्षयेयु र्वनौकसः ।
ततः प्रहृष्टो धर्मात्मा लक्ष्मण स्सह राघवः ॥ २४
श्रुत्वा कर्णसुखां वाणीं सुग्रीववदना च्च्युताम् ।
प्राहृष्यत भृशं रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ २५
श्रुत्वा दधिमुखस्येदं सुग्रीवस्तु प्रहृष्यच ।
वनपालं पुन र्वाक्यं सुग्रीवः प्रत्यभाषत ॥ २६
प्रीतोऽस्मि सोऽहं यद्भुक्तं वनं तैः कृतकर्मभिः ।
मर्षितं मर्षणीयं च चेष्टितं कृतकर्मणाम् ॥ २७
[गच्छ शीघ्रं मधुवनं संरक्षस्व त्वमेव हि ।
शीघ्रं प्रेषय सर्वां स्तान्हनुमत्प्रमुखान्कपीन् ॥]
इच्छामि शीघ्रं हनुमत्प्रधानान्शाखामृगांस्तान्मृगराजदर्पान् ।
द्रष्टुं कृतार्थान्सहराघवाभ्यां श्रोतुं च सीताधिगमे प्रयत्नम् ॥ २८
प्रीतिस्फीताक्षौ संप्रहृष्टौ कुमारौ दृष्ट्वा सिद्धार्थौ वानराणां च राजा ।
अंगै स्संहृष्टैः कर्मसिद्धिंविदित्वा बाह्वो रासन्नांसोऽतिमात्रं ननंद ॥

॥ इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे त्रिषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ चतुष्षष्टितमस्सर्गः ॥

सुग्रीवेणैव मुक्तस्तु हृष्टो दधिमुखः कपिः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं चाभ्यवादयत् ॥ १
स प्रणम्य च सुग्रीवं राघवौ च महाबलौ ।
वानरै स्सहितै श्शूरै र्दिवमेवोत्पपात ह ॥ २

स यथै वाऽगतः पूर्वं तथैव त्वरितं गतः ।
निपत्य गगनाद्भूमौ तद्वनं प्रविवेश ह ॥ ३
स प्रविष्टो मधुवनं ददर्श हरियूथपान् ।
विमदा नुत्थितान्सर्वान्मेहमानान्मधूदकम् ॥ ४
स ता नुपागम द्वीरो बध्वा करपुटांजलिम् ।
उवाच वचनं श्लक्ष्ण मिदं हृष्टव दंगदम् ॥ ५
सौम्य रोषो न कर्तव्यो यदेभि रभिवारितः ।
अज्ञाना द्रक्षिभिः क्रोधा द्भवंतः प्रतिषेधिताः ॥ ६
[श्रान्तो दूरा दनुप्राप्तो भक्षयस्व स्वकं मधु]
युवराज स्त्व मीशश्च वनस्यास्य महाबलः ।
मौर्ख्या त्पूर्वं कृतो दोषस्तं भवान्क्षंतुमर्हति ॥ ७
[यथैव हि पिता तेऽभू त्पूर्वं हरिगणेश्वरः ।
तथा त्वमपि सुग्रीवो नान्यस्तु हरिसत्तम ॥]
आख्यातं हि मया गत्वा पितृव्यस्य तवानघ ।
इहोपयातं सर्वेषा मेतेषां वनचारिणाम् ॥ ८
स त्वदागमनं श्रुत्वा सहैभि र्हरियूथपैः ।
प्रहृष्टो न तु रुष्टोऽसौ वनं श्रुत्वा प्रधर्षितम् ॥ ९
प्रहृष्टो मां पितृव्यस्ते सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
शीघ्रं प्रेषय सर्वां स्तानिति होवाच पार्थिवः ॥ १०
श्रुत्वा दधिमुखस्येदं वचनं श्लक्ष्ण मंगदः ।
अब्रवीत्तान्हरिश्रेष्ठो वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ ११
शंके श्रुतोऽयं वृत्तांतो रामेण हरियूथपाः ।

[अयंच हर्षा दाख्याति तेन जानामि हेतुना]
तत् क्षमं(णं) नेह न स्थातुं कृते कार्येपरंतपाः ॥ १२
पीत्वा मधु यथाकामं विश्रांता वनचारिणः ।
किं शेषं गमनं तत्र सुग्रीवो यत्र मे गुरुः ॥ १३
सर्वे यथा मां वक्ष्यंति समेत्य हरियूथपाः ।
तथाऽस्मि कर्ता कर्तव्ये भवद्भिः परवा नहम् ॥ १४
नाज्ञापयितु मीशोऽहं युवराजोऽस्मि यद्यपि ।
अयुक्तं कृतकर्माणो यूयं धर्षयितुं मया ॥ १५
ब्रुवत श्चांगदस्यैवं श्रुत्वा वचन मव्ययम् ।
प्रहृष्टमनसो वाक्य मिद मूचु र्वनौकसः ॥ १६
एवं वक्ष्यति को राजन्प्रभुस्सन्वानरर्षभ ।
ऐश्वर्यमदमत्तोहि सर्वोऽह मिति मन्यते ॥ १७
तव चेदं तु सदृशं वाक्यं नान्यस्य कस्यचित् ।
सन्नतिर्हि तवाख्याति भविष्य च्छुभयोग्यताम् ॥ १८
सर्वे वयमपि प्राप्ता स्तत्र गंतुं कृतक्षणाः ।
स यत्र हरिवीराणां सुग्रीवः पति रव्ययः ॥ १९
त्वया ह्यनुक्तै र्हरिभि र्नैव शक्यं पदात्पदम् ।
क्वचि द्गंतुं हरिश्रेष्ठ ब्रूम स्सत्य मिदंतु ते ॥ २०
एवं तु वदतां तेषा मंगदः प्रत्युवाच ह ।
बाढं गच्छाम इत्युक्त्वा ख मुत्पेतु र्महाबलाः ॥ २१
उत्पतंत मनूत्पेतु स्सर्वे ते हरियूथपाः ।
कृत्वाऽऽकाशं निराकाशं यंत्रोत्क्षिप्ता इवाचलाः ॥ २२

[अङ्गदं पुरतः कृत्वा हनूमन्तं च वानरम् ।]
तेऽम्बरं सहसोत्पत्य वेगवंतः प्लवंगमाः ।
विनदंतो महानादं घना वातेरिता यथा ॥ २३
अंगदे समनुप्राप्ते सुग्रीवो वानराधिपः ।
उवाच शोकोपहतं रामं कमललोचनम् ॥ २४
समाश्वसिहि भद्रं ते दृष्टा देवी नसंशयः ।
नागंतु मिह शक्यं तै रतीते समये हिनः ॥ २५
[अंगदस्य प्रहर्षा च्च जानामि शुभदर्शन ।]
न मत्सकाश मागच्छे त्कृत्ये हि विनिपातिते ।
युवराजो महाबाहुः प्लवतां प्रवरोऽङ्गदः ॥ २६
यद्यप्यकृतकृत्याना मीदृशस्स्या दुपक्रमः ।
भवे त्स दीनवदनो भ्रांतविप्लुतमानसः ॥ २७
पितृपैतामहं चैतत्पूर्वकै रभिरक्षितम् ।
न मे मधुवनं हन्या दहृष्टः प्लवगेश्वरः ॥ २८
कौसल्या सुप्रजा राम समाश्वसिहि सुव्रत ।
दृष्टा देवी नसंदेहो नचान्येन हनूमता ॥ २९
न ह्यन्यः कर्मणो हेतु स्साधनेऽस्यहनूमतः ।
हनूमति हि सिद्धिश्च मतिश्च मतिसत्तम ॥ ३०
व्यवसायश्च वीर्यंच सूर्ये तेज इव ध्रुवम् ।
जांबवा न्यत्र नेता स्या दङ्गदश्च बलेश्वरः ॥ ३१
हनुमां श्चाप्यधिष्ठाता न तस्य गति रन्यथा ।
माभू श्चिंता समायुक्त स्संप्रत्यमितविक्रम ॥ ३२

[यथा हि दर्पितोदग्राः संगताः काननौकसः ।
नैषा मकृतकार्याणा मीदृश स्स्या दुपक्रमः ॥
वनभङ्गेन जानामि मधूनां भक्षणेन च ।]
ततः किलकिलाशब्दं शुश्रावासन्न मंबरे ।
हनुमत्कर्मदृप्तानां नर्दतां काननौकसाम् ॥ ३३
किष्किन्धा मुपयातानां सिद्धिं कथयता मिव ।
तत श्श्रुत्वा निनादं तं कपीनां कपिसत्तमः ॥ ३४
आयतांचितलांगूल स्सोऽभवद्धृष्टमानसः ।
आजग्मुस्तेऽपि हरयो रामदर्शनकांक्षिणः ॥ ३५
अंगदं पुरतः कृत्वा हनूमंतं च वानरम् ।
तेंऽगदप्रमुखा वीराः प्रहृष्टाश्च मुदान्विताः ॥ ३६
निपेतु र्हरिराजस्य समीपे राघवस्य च ।
हनुमांश्च महाबाहुः प्रणम्य शिरसा ततः ॥ ३७
नियता मक्षतां देवीं राघवाय न्यवेदयत् ।
[दृष्टा देवीति हनुमद्वदना दमृतोपमम् ।
आकर्ण्य वचनं रामो हर्ष मापसलक्ष्मणः ॥]
निश्चितार्थ स्तत स्तस्मिन्सुग्रीवः पवनात्मजे ॥ ३८
लक्ष्मणः प्रीतिमान्प्रीतं बहुमानादवैक्षत ।
प्रीत्या च रममाणोऽथ राघवः परवीरहा ॥ ३९
बहुमानेन महता हनुमंत मवैक्षत ।

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे चतुष्षष्टितमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चषष्टितमस्सर्गः ॥

ततः प्रस्रवणं शैलं ते गत्वा चित्रकाननम् ।
प्रणम्य शिरसा रामं लक्ष्मणं च महाबलम् ॥ १
युवराजं पुरस्कृत्य सुग्रीव मभिवाद्य च ।
प्रवृत्ति मथ सीतायाः प्रवक्तु मुपचक्रमुः ॥ २
रावणांतःपुरे रोधं राक्षसीभि श्च तर्जनम् ।
रामे समनुरागंच यश्चायं समयः कृतः ॥ ३
एत दाख्यांति ते सर्वे हरयो रामसन्निधौ ।
वैदेही मक्षतां श्रुत्वा राम स्तूत्तर मब्रवीत् ॥ ४
क्व सीता वर्तते देवी कथंच मयि वर्तते ।
एतन्मे सर्व माख्यात वैदेहीं प्रति वानराः ॥ ५
रामस्य गदितं श्रुत्वा हरयो रामसन्निधौ ।
चोदयंति हनूमंतं सीतावृत्तांतकोविदम् ॥ ६
श्रुत्वातु वचनं तेषां हनुमान्मारुतात्मजः ।
प्रणम्य शिरसा देव्यै सीतायै तां दिशं प्रति ॥ ७
उवाच वाक्यं वाक्यज्ञ स्सीताया दर्शनं यथा ।
[तं मणिं कांचनं दिव्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ।
दत्वा रामाय हनुमां स्ततः प्राञ्जलि रब्रवीत् ॥]
समुद्रं लङ्घयित्वाऽहं शतयोजन मायतम् ॥ ८
अगच्छं जानकीं सीतां मार्गमाणो दिदृक्षया ।
तत्र लंकेति नगरी रावणस्य दुरात्मनः ॥ ९

दक्षिणस्य समुद्रस्य तीरे वसति दक्षिणे ।
तत्र दृष्टा मया सीता रावणांतःपुरे सती ॥ १०
सन्न्यस्य त्वयि जीवंती रामा राममनोरथम् ।
दृष्टा मे राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः ॥ ११
राक्षसीभि र्विरूपाभी रक्षिता प्रमदावने ।
दुःख मासाद्यते देवी तथाऽदुःखोचिता सती ॥ १२
रावणांतःपुरे रुद्धा राक्षसीभि स्सुरक्षिता ।
एकवेणीधरा दीना त्वयि चिंतापरायणा ॥ १३
अधश्शय्या विवर्णांगी पद्मिनीव हिमागमे ।
रावणा द्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया ॥ १४
देवी कथंचि त्काकुत्स्थ त्वन्मना मार्गिता मया ।
इक्ष्वाकुवंशविख्यातिं शनैः कीर्तयताऽनघ ॥ १५
सा मया नरशार्दूल विश्वास मुपपादिता ।
तत स्संभाषिता देवी सर्वमर्थंच दर्शिता ॥ १६
रामसुग्रीवसख्यं च श्रुत्वा प्रीति मुपागता ।
नियत स्समुदाचारो भक्ति श्चास्यास्तथा त्वयि ॥ १७
एवं मया महाभागा दृष्टा जनकनंदिनी ।
उग्रेण तपसा युक्ता त्वद्भक्त्या पुरुषर्षभ ॥ १८
अभिज्ञानं च मे दत्तं यथा वृत्तं तवांतिके ।
चित्रकूटे महाप्राज्ञ वायसं प्रति राघव ॥ १९
विज्ञाप्यश्च नरव्याघ्रो रामो वायुसुत त्वया ।
अखिलेनेह यद्दृष्ट मिति मा माह जानकी ॥ २०

अयं चास्मै प्रदातव्यो यत्ना त्सुपरिरक्षितः ।
ब्रुवता वचनान्येवं सुग्रीव स्योपशृण्वतः ॥ २१
एष चूडामणि श्श्रीमान्मया सुपरिरक्षितः ।
मनश्शिलाया स्तिलको गण्डपार्श्वे निवेशितः ॥ २२
त्वया प्रणष्टे तिलके तं किल स्मर्तु मर्हसि ।
एष निर्यातित श्श्रीमा न्मया ते वारिसंभवः ॥ २३
एतं दृष्ट्वा प्रमोदिष्ये व्यसने त्वा मिवानघ ।
जीवितं धारयिष्यामि मासं दशरथात्मज ॥ २४
ऊर्ध्वं मासा न्न जीवेयं रक्षसां वश मागता ।
इति मा मब्रवी त्सीता कृशांगी धर्मचारिणी ॥ २५
रावणांतःपुरे रुद्धा मृगीवोत्फुल्ललोचना ।
एतदेव मया ख्यातं सर्वं राघव यद्यथा ॥ २६
सर्वथा सागरजले संतारः प्रविधीयताम् । था
तौ जाताश्वासौ राजपुत्रौ विदित्वा तच्चाभिज्ञानं राघवाय प्रदाय ।
देव्या चाऽख्यातं सर्वमेवानुपूर्व्या द्वाचा संपूर्ण वायुपुत्र श्शशंस ॥

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे पञ्चषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ षट्षष्टितमस्सर्गः ॥

एव मुक्तो हनुमता रामो दशरथात्मजः ।
तं मणिं हृदये कृत्वा प्ररुरोद सलक्ष्मणः ॥ १
तं तु दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं राघव श्शोककर्शितः ।
नेत्राभ्या मश्रुपूर्णाभ्यां सुग्रीव मिद मब्रवीत् ॥ २

यथैव धेनु स्स्रवति स्नेहा द्वत्सस्य वत्सला ।
तथा ममापि हृदयं मणिरत्नस्य दर्शनात् ॥ ३
मणिरत्न मिदं दत्तं वैदेह्या श्श्वशुरेण मे ।
वधूकाले यथाबद्ध मधिकं मूर्ध्नि शोभते ॥ ४
अयं हि जलसंभूतो मणि स्सज्जनपूजितः ।
यज्ञे परमतुष्टेन दत्तश्शक्रेण धीमता ॥ ५
इमं दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं यथा तातस्य दर्शनम् ।
अद्या स्म्यवगत स्सौम्य वैदेहस्य तथा विभोः ॥ ६
अयं हि शोभते तस्याः प्रियाया मूर्ध्नि मे मणिः ।
अस्याद्य दर्शनेनाहं प्राप्तां ता मिव चिंतये ॥ ७
कि माह सीता वैदेही ब्रूहि सौम्य पुनःपुनः ।
पिपासु मिव तोयेन सिंचंती वाक्यवारिणा ॥ ८
इतस्तु किं दुःखतरं यदिमं वारिसंभवम् ।
मणिं पश्यामि सौमित्रे वैदेही मागतं विना ॥ ९
चिरंजीवति वैदेही यदि मासं धरिष्यति ।
क्षणं सौम्य नजीवेयं विना तामसितेक्षणाम् ॥ १०
नय मा मपि तं देशं यत्र दृष्टा मम प्रिया ।
न तिष्ठेयं क्षणमपि प्रवृत्ति मुपलभ्य च ॥ ११
कथं सा मम सुश्रोणी भीरुभीरु स्सती सदा ।
भयावहानां घोराणां मध्ये तिष्ठति रक्षसाम् ॥ १२
शारद स्तिमिरोन्मुक्तो नूनं चंद्र इवांबुदैः ।
आवृतं वदनं तस्या न विराजति राक्षसैः ॥ १३

किमाह सीता हनुमं स्तत्त्वतः कथ याद्य मे ।
एतेन खलु जीविष्ये भेषजेनातुरो यथा ॥ १४
मधुरामधुरालापा किमाह मम भामिनी ।
मद्विहीना वरारोहा हनुमन्कथयस्व मे ॥ १५
[दुःखादुःखतरं प्राप्य कथं जीवति जानकी ।]

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे षट्षष्टितमस्सर्गः ॥

॥ सप्तषष्टितमस्सर्गः ॥

एव मुक्तस्तु हनुमान्राघवेण महात्मना ।
सीताया भाषितं सर्वं न्यवेदयत राघवे ॥ १
इद मुक्तवती देवी जानकी पुरुषर्षभ ।
पूर्ववृत्त मभिज्ञानं चित्रकूटे यथातथम् ॥ २
सुखसुप्ता त्वया सार्थं जानकी पूर्व मुत्थिता ।
वायसं स्सहसोत्पत्य विरराद स्तनांतरे ॥ ३
पर्यायेण च सुप्त स्त्वं देव्यंके भरताग्रज ।
पुनश्च किल पक्षी स देव्या जनयति व्यथाम् ॥ ४
पुनःपुन रुपागम्य विददार भृशं किल ।
तत स्त्वं बोधित स्तस्या इशोणितेन समुक्षितः ॥ ५
वायसेनच तेनैव सततं बाध्यमानया ।
बोधितः किलदेव्या त्वं सुखसुप्तः परंतप ॥ ६
तां तु दृष्ट्वा महाबाहो दारितां च स्तनांतरे ।
आशीविषइव क्रुद्धो निश्वसन्नभ्यभाषथाः ॥ ७

नखाग्रैः केन ते भीरु दारितंतु स्तनांतरम् ।
कः क्रीडति सरोषेण पंचवक्त्रेण भोगिना ॥ ८

निरीक्षमाण स्सहसा वायसं समवैक्षथाः ।
नखै स्सरुधिरै स्तीक्ष्णै स्ता मेवाभिमुखं स्थितम् ॥ ९

सुतः किल स शक्रस्य वायसः पततां वरः ।
धरांतरचर श्शीघ्रं पवनस्य गतौ समः ॥ १०

तत स्तस्मिन्महाबाहो कोपसंवर्तितेक्षणः ।
वायसे त्वं कृथाः क्रूरां मतिं मतिमतां वर ॥ ११

स दर्भं संस्तराद्गृह्य ब्रह्मास्त्रेण ह्ययोजयः ।
प्रदीप्त इव कालाग्नि र्जज्वालाभिमुखः खगम् ॥ १२

क्षिप्तवां स्त्वं प्रदीप्तं हि दर्भं तं वायसं प्रति ।
ततस्तु वायसं दीप्त स्सदर्भोऽनुजगाम ह ॥ १३

स पित्राच परित्यक्त स्सुरैश्च समहर्षिभिः ।
त्रींल्लोकान्संपरिक्रम्य त्रातारं नाधिगच्छति ॥ १४

पुनरेवागतस्त्रस्त स्त्वत्सकाश मरिंदम ।
स तं निपतितं भूमौ शरण्य श्शरणागतम् ॥ १५

वधार्हमपि काकुत्स्थ कृपया पर्यपालयः ।
मोघ मस्त्रं न शक्यं तु कर्तु मित्येव राघव ॥ १६

भवां स्तस्याक्षि काकस्य हिनस्ति स्म स दक्षिणम् ।
राम त्वां स नमस्कृत्य राज्ञे दशरथाय च ॥ १७

विसृष्टस्तु तदा काकः प्रतिपेदे स्वमालयम् ।
एव मस्त्रविदां श्रेष्ठ स्सत्त्ववान्शीलवानपि ॥ १८

किमर्थं मस्त्रं रक्षस्सु न योजयति राघवः ।
न नागा नापि गंधर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ॥ १९
न च सर्वे रणे शक्ता रामं प्रति समासितुम् ।
तस्य वीर्यवतः कश्चि द्यद्यस्ति मयि संभ्रमः ॥ २०
क्षिप्रं सुनिशितै र्बाणै र्हन्यतां युधि रावणः ।
भ्रातु रादेश माज्ञाय लक्ष्मणो वा परंतपः ॥ २१
स किमर्थं नरवरो न मां रक्षति राघवः ।
शक्तौ तौ पुरुषव्याघ्रौ वाय्वग्निसमतेजसौ ॥ २२
सुराणा मपि दुर्धर्षौ किमर्थं मामुपेक्षतः ।
ममैव दुष्कृतं किंचि न्महदस्ति न संशयः ॥ २३
समर्थौ सहितौ यन्मां नावेक्षेते परंतपौ ।
वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साश्रु भाषितम् ॥ २४
पुन रप्यह मार्यां ता मिदं वचन मब्रुवम् ।
त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे ॥ २५
रामे दुःखाभिभूतेतु लक्ष्मणः परितप्यते ।
कथंचि द्भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुम् ॥ २६
अस्मि न्मुहूर्ते दुःखाना मंतं द्रक्ष्यसि भामिनि । न्मु
ता वुभौ नरशार्दूलौ राजपुत्रा वनिंदितौ ॥ २७
त्वद्दर्शनकृतोत्साहौ लंकां भस्मीकरिष्यतः ।
हत्वा च समरे रौद्रं रावणं सहबान्धवम् ॥ २८
राघव स्त्वां वरारोहे स्वां पुरीं नयते ध्रुवम् ।
यत्तु रामो विजानीया दभिज्ञान मनिंदिते ॥ २९

प्रीतिसंजननं तस्य प्रदातुं त्व मिहार्हसि ।
साऽभिवीक्ष्य दिश स्सर्वा वेण्युद्ग्रथित मुत्तमम् ॥ ३०
मुक्त्वा वस्त्राद्ददौ मह्यं मणि मेतं महाबल ।
प्रतिगृह्य मणिं दिव्यं तव हेतो रघूद्वह ॥ ३१
शिरसा तां प्रणम्यार्या मह मागमने त्वरे ।
गमने च कृतोत्साह मवेक्ष्य वरवर्णिनी ॥ ३२
विवर्धमानंच हि मा मुवाच जनकात्मजा ।
अश्रूपूर्णमुखी दीना बाष्पसंदिग्धभाषिणी ॥ ३३
ममोत्पतनसंभ्रांता शोकवेगसमाहता ।
मा मुवाच तत स्सीता सभाग्योऽसि महाकपे । सि
यद्द्रक्ष्यसि महाबाहुं रामं कमललोचनम् ॥
लक्ष्मणंच महाबाहुं देवरं मे यशस्विनम् ।
सीतयाप्येव मुक्तोऽह मब्रुवं मैथिलीं तथा ॥
पृष्ठ मारोह मे देवि क्षिप्रं जनकनन्दिनि ।
यावत्ते दर्शयाम्यद्य ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ॥
राघवंच महाभागे भर्तार मसितेक्षणे ।
साऽब्रवी न्मां ततो देवी नैषधर्मो महाकपे ॥
यत्ते पृष्ठं सिषेवेऽहं स्ववशा हरिपुंगव ।
पुराच यदहं वीर स्पृष्टा गात्रेषु रक्षसा ॥
तत्राहं किं करिष्यामि कालेनोपनिपीडिता ।
गच्छत्वं कपिशार्दूल यत्र तौ नृपते स्सुतौ ॥

इत्येवं सा समाभाष्य भूय स्संदेष्टु मास्थिता ।
हनुमन्सिंहसंकाशा वुभौ तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३४
सुग्रीवंच सहामात्यं सर्वान्ब्रूया ह्यनामयम् ।
यथा च स महाबाहु र्मां तारयति राघवः ॥ ३५
अस्माद्दुःखांबुसंरोधात्त्वं समाधातु मर्हसि ।
इमंच तीव्रं ममशोकवेगं रक्षोभि रेभिः परिभर्त्सनंच ।
ब्रूयास्तु रामस्यगत स्समीपं शिवश्चतेऽध्वास्तुहरिप्रवीर ॥
एत त्तवार्या नृपराजसिंह सीता वचः प्राह विषाद पूर्वम् ।
एतच्च बुद्ध्वा गदितं मया त्वं श्रद्धत्स्व सीतां कुशलां समग्राम् ॥ ३८

इति श्रीमत्सुन्दरकाण्डे सप्तषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ अष्टषष्टितमस्सर्गः ॥

अथाह मुत्तरं देव्या पुनरुक्त स्ससंभ्रमः ।
तव स्नेहा न्नरव्याघ्र सौहार्दा दनुमान्यवै ॥ १
एवं बहुविधं वाच्यो रामो दाशरथिस्त्वया ।
यथा मा माप्नुया च्छीघ्रं हत्वा रावणमाहवे ॥ २
यदि वा मन्यसे वीर वसैकाह मरिन्दम ।
कस्मिंश्चि त्संवृते देशे विश्रांत श्श्वो गमिष्यसि ॥ ३
मम चाप्यल्पभाग्याया स्सान्निध्या त्तव वीर्यवन् ।
अस्य शोकविपाकस्य मुहूर्तंस्या द्विमोक्षणम् ॥ ४
गते हि त्वयि विक्रांते पुनरागमनाय वै ।
प्राणानामपि संदेहो मम स्या न्नात्र संशयः ॥ ५

तवादर्शनज श्शोको भूयो मां परितापयेत् ।
दुःखाद्दुःखपराभूतां दुर्गतां दुःखभागिनीम् ॥ ६
अयं च वीरसंदेह स्तिष्ठतीव ममाग्रतः ।
सुमहां स्त्वत्सहायेषु हर्यृक्षेषु हरीश्वर ॥ ७
कथं नु खलु दुष्पारं तरिष्यंति महोदधिम् ।
तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वानरवरात्मजौ ॥ ८
त्रयाणा मेव भूतानां सागरस्यास्य लंघने ।
शक्ति स्स्या द्वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा ॥ ९
तदस्मिन्कार्यनियोगे वीरैवं दुरतिक्रमे ।
किं पश्यसि समाधानं ब्रूहि कार्यविदां वर ॥ १०
काम मस्य त्वमे वैकः कार्यस्य परिसाधने ।
पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्य स्ते बलोदयः ॥ ११
बलै स्समग्रै र्यदि मां हत्वा रावण माहवे ।
विजयी स्वां पुरीं रामो नयेत्तत्स्याद्यशस्करम् ॥ १२
यथाऽहं तस्य वीरस्य वना दुपधिना हृता ।
रक्षसा तद्भया देव तथा नार्हति राघवः ॥ १३
बलै स्तु संकुलां कृत्वा लंकां परबलार्दनः ।
मां नये द्यदि काकुत्स्थ स्तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥ १४
तद्यथा तस्य विक्रांत मनुरूपं महात्मनः ।
भवत्याहवशूरस्य तथा त्व मुपपादय ॥ १५
तदर्थोपहितं वाक्यं प्रश्रितं हेतुसंहितम् ।
निशम्याहं तत श्शेषं वाक्य मुत्तर मब्रुवम् ॥ १६

देवि हर्यृक्षसैन्याना मीश्वरः प्लवतां वरः ।
सुग्रीव स्सत्त्वसंपन्न स्तवार्थे कृतनिश्चयः ॥ १७
तस्य विक्रमसंपन्ना स्सत्त्ववंतो महाबलाः ।
मनस्संकल्पसंपाता निदेशे हरय स्स्थिताः ॥ १८
ये एषां नोपरि नाधस्ता न्नतिर्य क्सज्जते गतिः ।
नं च कर्मसु सीदंति महत्स्वमिततेजसः ॥ १९
असकृत्तै र्महाभागै र्वानरै र्बलदर्पितैः ।
प्रदक्षिणीकृता भूमि र्वायुमार्गानुसारिभिः ॥ २०
मद्विशिष्टाश्च तुल्याश्च संति तत्र वनौकसः ।
मत्तः प्रत्यवरः कश्चि न्नास्ति सुग्रीवसन्निधौ ॥ २१
अहं ताव दिह प्राप्तः किं पुनस्ते महाबलाः ।
नहि प्रकृष्टाः प्रेष्यंते प्रेष्यन्ते हीतरे जनाः ॥ २२
तदलं परितापेन देवि मन्यु र्व्यपैतु ते ।
एकोत्पातन वै लंका मेष्यंति हरियूथपाः ॥ २३
मम पृष्ठगतौ तौ च चंद्रसूर्या विवोदितौ ।
त्वत्सकाशं महाभागे नृसिंहा वागमिष्यतः ॥ २४
अरिघ्नं सिंहसंकाशं क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ।
लक्ष्मणं च धनुष्पाणिं लंकाद्वार मुपस्थितम् ॥ २५
नखदंष्ट्रायुधान्वीरान्सिंहशार्दूलविक्रमान् ।
वानरान्वारणेंद्राभान्क्षिप्रं द्रक्ष्यसि संगतान् ॥ २६
शैलांबुदनिकाशानां लंकामलयसानुषु ।
नर्दतां कपिमुख्याना मचिरा च्छ्रोष्यसि स्वनम् ॥ २७

निवृत्तवनवासं च त्वया सार्धं मरिंदमम् ।
अभिषिक्त मयोध्यायां क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ॥ २८

ततोमयावाग्भि रदीनभाषिणीशिवाभि रिष्टाभि रभिप्रसादिता ।
जगाम शांतिं मम मैथिलात्मजातवापिशोकेन सदाभिपीडिता ॥ २९

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे आदिकाव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टषष्टितमस्सर्गः ।

समाप्तश्चायं सुन्दरकाण्डः ॥

श्रीरामार्पणमस्तु ॥

Printed by V. Ramaswamy Sastrulu & Sons, at 'Vavilla' Press, Madras.

॥ क्रय्यपुस्तकानि ॥

		रू.	आ.
संस्कृतबालशिक्षा आन्ध्रलिप्या समलंकृता, श्रीरामायणसंग्रहसहिता च संस्कृतान्ध्राक्षरजिज्ञासूनामत्युपयोगिनी		०	३
सरस्वतीप्रार्थना, श्यामलादण्डकम्, नवरत्नमाला च		०	२
शब्दमञ्जरी, (दृढपत्रात्मिका)		०	६
संस्कृतान्ध्रवर्णबोधिनी पत्रफलका	....	०	२
यजुर्वेदसन्ध्यावन्दनम्	....	०	२
महाकविबोधायनकृतभगवदज्जुकनाटकम्	....	०	६
रामकर्णामृतम्	....	०	८
बालरामायणम्	....	०	३
विवेकचूडामणिः	....	०	८
श्रीकृष्णकर्णामृतम्	....	०	६
,, आंग्लानुवादसहितम्	....	१	८
शिवकवचम्	...	०	२
शिवानन्दलहरी	....	०	२
आदित्यहृदयम्	...	०	१
श्रीगोविन्दद्वादश (चतुर्दश) मञ्जरिकास्तोत्रम्	...	०	१
श्रीलक्ष्मीनारायणहृदयम्	...	०	३
हिन्दी तेलुगु बालशिक्षा	...	०	३
,, प्रथमवाचकम्	...	०	८